

รายงานการศึกษาพื้นที่ย่านชุมชนเก่า ตลาดหล่มเก่า ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า เพื่อเตรียมการประกาศเขตอนุรักษ์ จังหวัดเพชรบูรณ์

โดย หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์

คำนำ

หล่มเก่า เป็นอำเภอที่มีเหตุการณ์สำคัญทางด้านประวัติศาสตร์มากมาย ดังหลักฐานที่พบในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นโบราณวัตถุ ศิลปะหัตถกรรม ประเพณี ตำนาน ความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วิถีชีวิต อาหารการกิน เครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ฯลฯ หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดเพชรบูรณ์ ในความดูแลของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ จึงจัดทำโครงการประกาศ ย่านชุมชนเก่า อำเภอหล่มเก่า เป็นมรดกจังหวัด

ซึ่งทางหน่วยอนุรักษ์ฯ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ลงพื้นที่จัดเก็บข้อมูลทางด้านศิลปวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้เล็งเห็นพื้นที่ชุมชนตลาดหล่มเก่า ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เข้าเกณฑ์การพิจารณาผลักดันให้เป็นย่านชุมชนเก่า ในเกณฑ์หัวข้อ ชุมชนตลาด/การค้า เนื่องจากชุมชนตลาด หล่มเก่าเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมด้านการค้าเป็นหลัก มีลักษณะความเป็นย่านตลาดของเมือง และมีพื้นที่ที่เป็น ตลาดสด มีสถาปัตยกรรมเรือนแถวที่ยังคงหลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก

ทั้งนี้หน่วยอนุรักษ์ฯ จังหวัดเพชรบูรณ์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารเล่มนี้จะเป็นประโยชน์กับผู้สนใจทั้งหลายเพื่อนำไปใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ต่อไป

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดเพชรบูรณ์
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
สารบัญ	ก
บทนำ	๑
ความเป็นมา	๑
สภาพทั่วไปของอำเภอหล่มเก่า	๑
ที่ตั้งและอาณาเขต	๒
สภาพภูมิศาสตร์	๒
ประวัติศาสตร์ชุมชนหล่มเก่า	๓
ความรู้เบื้องต้นกับอาณาจักรล้านช้าง	๓
ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ชุมชนหล่มเก่า	๓
การปกครองท้องถิ่น	๗
พัฒนาการในย่านชุมชนเก่า	๗
โบราณสถาน	๑๐
วัดตาล	๑๐
วัดทุ่งธงไชย	๑๔
วัดม่วงชุม	๑๕
วัดศรีมงคล	๑๖
วัดศรีสุเมงค์	๑๗
วัดสระเกษ	๑๘
วัดวังเงิน	๒๐
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นตลาดห้องแถวขายของ	๒๒
ประเพณี	๒๘
เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม	๒๘
เดือนยี่ บุญคูณลาน (บางท้องถิ่นเรียก “บุญกองข้าว”)	๒๘
เดือนสาม บุญข้าวจี	๒๘
เดือนสี่ บุญพระเวส	๒๘
เดือนห้า บุญสงกรานต์	๒๙

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
เดือนหก บุญบังไฟ	๒๙
เดือนเจ็ด บุญชำชะ	๒๙
เดือนแปด บุญเข้าพรรษา	๒๙
เดือนเก้า บุญห่อข้าวประดับดิน	๒๙
เดือนสิบ บุญข้าวสาก หรือสลาก	๒๙
เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา	๒๙
เดือนสิบสอง บุญกฐิน	๒๙
สงกรานต์พระธาตุวัดวังเวิน ประเพณี (เดือนห้า บุญสงกรานต์)	๓๐
แห่กัณฑ์หลอน	๓๔
ประเพณีขนมเส้นหล่มเก่า	๓๗
ประเพณีแข่งเรือยาว	๓๗
พิธีกรรม	๔๐
พิธีแขวงทุ่ง	๔๐
พิธีปั่ว	๔๔
พิธีกินดองเจ้า บ้านวัดทุ่งธงไชย	๕๗
พิธีเลี้ยงปีเจ้าพ่อ	๖๖
ความเชื่อ ความศรัทธา	๗๘
ความเชื่อเรื่องผี	๗๘
นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า	๘๑
นิทานพื้นบ้าน : เรื่อง ไอ้ตาบอดกับไอ้ติตอ้าง	๘๑
: เรื่อง กำพรว้าบักสำน	๘๑
ตำนาน : เรื่อง บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์	๘๓
เรื่องเล่า : เรื่องเล่า วัดตาล	๘๔
: เรื่องเล่า หลวงพ่อใหญ่	๘๕
: เรื่องเล่า พระพุทธรูปสาวกหลวงพ่อใหญ่	๘๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
ภาษาไทยหล่ม	๘๘
ตัวอย่างคำศัพท์ภาษาไทยหล่ม	๘๘
ผญา	๑๐๓
ประเภทของผญา	๑๐๓
ความสำคัญของผญาที่มีต่อสังคมไทยหล่ม	๑๐๗
“สวดคฤหัสถ์” จำอวดสวดศพ	๑๑๑
บุคคลสำคัญ ชุมชนหล่มเก่า	๑๑๓
ขุนหล่ม เรื่องศักดิ์	๑๑๓
พระครูพัชรกิตติญาณ	๑๑๕
นายจำเนียร บุญสิงห์	๑๑๗
หมอพื้นบ้าน พืชสมุนไพร	๑๑๙
หมอเป่าพื้นบ้าน	๑๑๙
พืชสมุนไพรพื้นบ้าน	๑๒๔
คำผูกแขน คำควดข้าว	๑๒๙
คำผูกแขน	๑๒๙
การควดข้าว	๑๓๓
อาหารพื้นถิ่น	๑๓๕
อาหารคาว	๑๓๕
อาหารหวาน	๑๔๑
ผ้าทอและการแต่งกาย ชาวหล่มเก่า	๑๔๒
ความเป็นมา	๑๔๒
ขั้นตอนการทอผ้า	๑๔๔
“ผ้าทอ” กับความเชื่อ พิธีกรรม	๑๕๒
ลักษณะของลวดลาย “ขึ้นหมี่คั่น” ไทยหล่ม	๑๕๔
ลักษณะการแต่งกายของผู้ชายชาวไทยหล่ม	๑๖๒
ลักษณะการแต่งกายของผู้หญิงชาวไทยหล่ม	๑๖๒

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
งานหัตถกรรม	๑๖๓
บายศรี	๑๖๓
ขันหมากเบ็ง	๑๖๗
ขันกระหย่อง	๑๖๘
ทุง ตุง หรือธง	๑๗๐
มะขามและยาสูบ พิษเศรษฐกิจจังหวัดเพชรบูรณ์	๑๗๖
มะขาม	๑๗๖
ยาสูบ	๑๗๘
บรรณานุกรม	๑๘๑

บทนำ

ความเป็นมา

พื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ มีแหล่งธรรมชาติและแหล่งศิลปกรรมที่สวยงามของท้องถิ่นอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งกระจายอยู่ทั่วจังหวัด โดยเฉพาะแหล่งศิลปกรรมที่สำคัญ เช่น วัดเก่า เจดีย์เก่า โบสถ์ หรือวิหาร สถูป ยานชุมชนเก่า ชุมชนโบราณ กำแพงเมือง – คูเมือง เป็นต้น จากการพัฒนาเศรษฐกิจ และการเจริญเติบโตของเมือง รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยว ที่ไม่ได้มีการคำนึงถึงขีดความสามารถของการรองรับของพื้นที่ มีการจัดทำแผนแต่ขาดการนำไปสู่การปฏิบัติ ขาดการดูแลรักษาที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ประกอบกับการมุ่งหวังรายได้ทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเป็นหลัก ทำให้ทั้งตัวแหล่งธรรมชาติและแหล่งศิลปกรรม รวมถึงสิ่งแวดล้อมบริเวณโดยรอบของแหล่งถูกคุกคาม สถานการณ์เช่นนี้ได้เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ ทำให้เกิดความเสียหายต่อแหล่งธรรมชาติและแหล่งศิลปกรรม รวมทั้งสภาพแวดล้อมโดยรอบ และเพื่อให้การบริหารจัดการ หรือการป้องกันสิ่งแวดล้อมแหล่งธรรมชาติและแหล่งศิลปกรรม โดยการมีส่วนร่วมของหน่วยงานในพื้นที่จึงจำเป็นต้องมีการสำรวจ หรือจัดทำข้อมูลของสิ่งแวดล้อมแหล่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแหล่งศิลปกรรมอันควรอนุรักษ์ที่สำคัญของประเทศ

ด้วยความตระหนักในความเสื่อมโทรมของแหล่งสถาปัตยกรรมพื้นบ้าน ชุมชนวัฒนธรรม ของจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่จะเกิดขึ้นอาจทำให้แหล่งศิลปกรรมได้รับผลกระทบ ยากต่อการป้องกันและแก้ไข หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้เล็งเห็นความสำคัญและคำนึงถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงเห็นควรจัดทำข้อมูลแหล่งศิลปกรรมอันควรอนุรักษ์ โดยมีการสำรวจและรวบรวมแหล่งศิลปกรรมอันควรอนุรักษ์ที่มีความโดดเด่น และมีความสำคัญในระดับท้องถิ่นขึ้น เพื่อให้หน่วยงานในท้องถิ่นได้ตระหนักและเห็นคุณค่าความสำคัญของแหล่งย่านชุมชนเก่า ประกาศเขตอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม มีแผนการจัดการและมาตรการคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมที่เหมาะสม

หล่มเก่า ถือเป็นอำเภอที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม และมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน เหมาะสมกับการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเพื่อประกาศเป็นพื้นที่ย่านชุมชนเก่า สร้างความตระหนักและแรงจูงใจให้ชาวบ้านเกิดความรักและหวงแหนในความเป็นเอกลักษณ์ชุมชนของตน

สภาพทั่วไปของอำเภอหล่มเก่า

อำเภอหล่มเก่า เป็นพื้นที่ที่มีชาวไทหล่มอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นกระจายอยู่ทั้งบริเวณหล่มเก่าและหล่มสัก มีวัฒนธรรมที่ซับซ้อนเกี่ยวกับระบบพิธีกรรมความเชื่อที่ถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น ที่มีการยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า “เป็นกลุ่มลาวพุงขาว ที่สืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบาง ที่มีภาษาพูด ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม”

อำเภอหล่มเก่า แบ่งการปกครองเป็น ๙ ตำบล ๙๖ หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๖๙,๐๙๒ คน จำนวนบ้าน ๑๒,๗๓๖ หลังคาเรือน ประชากรส่วนใหญ่มีสัญชาติไทย เชื้อชาติอื่นเป็นส่วนน้อย เช่น ชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง เป็นต้น (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์, มปป.)

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอหล่มเก่า ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศเหนือ ๕๗ กิโลเมตร และอยู่เหนือสุดของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีเนื้อที่ ๙๒๗,๐๖๗ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอด่านซ้าย และ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอหล่มสัก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอน้ำหนาว และอำเภอภูหลวง จังหวัดเลย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอเขาค้อ และอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

สภาพภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอหล่มเก่า มีภูเขาล้อมรอบทางทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินเขาและภูเขาสลับซับซ้อนเป็นทิวเขา พื้นที่ลาดเอียงลงมาทางด้านใต้ มีพื้นที่ราบเป็นส่วนน้อย อำเภอหล่มเก่ามีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๑ สายเลย - หล่มสักผ่าน มีทางหลวงแผ่นดินและถนนลาดยางสามารถเชื่อมต่อการเดินทางสู่ทุกหมู่บ้านและตำบลได้สะดวก เนื่องจากสภาพพื้นที่ตอนบนส่วนใหญ่เป็นเนินเขา มีภูเขาขนาดใหญ่ทั้งด้านตะวันออก และด้านตะวันตก จึงทำให้สภาพอากาศร้อนจัดในช่วงฤดูร้อน และหนาวจัดในช่วงฤดูหนาว มีสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยเฉพาะความแตกต่างของอากาศในเวลากลางวันและกลางคืน

ประวัติศาสตร์ชุมชนหล่มเก่า

ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ประวัติศาสตร์ชุมชน คือ เรื่องราวการบอกเล่าความเป็นมาของคนในชุมชนนั้น ๆ โดยมีความเชื่อมโยงระหว่างคนกับพื้นที่ที่มีความผูกพันกันและแสดงถึงตัวตนของคนท้องถิ่นนั้น ๆ เพราะเกิดจากความเชื่อที่มีร่วมกัน ประวัติศาสตร์ชุมชนหรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสมาชิกของชุมชนท้องถิ่นนั้นต่างก็มีความสำคัญเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความเป็นวัฒนธรรมของตนเอง ประวัติศาสตร์ชุมชนเป็นประวัติศาสตร์ที่คนภายในท้องถิ่นเชื่อว่าเป็นจริงสะท้อนให้เห็นถึงความคิดของคนในสังคมนั้น ทำให้ผู้คนในท้องถิ่นมีอะไรหลาย ๆ อย่างที่มีความคล้ายคลึงกันจนมีจิตสำนึกว่าเป็นคนถิ่นเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมของตนเองที่เกิดขึ้นและมีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ความรู้เบื้องต้นกับอาณาจักรล้านช้าง

อาณาจักรลาว หรืออาณาจักรล้านช้าง หรือที่เรียกว่า สัตนาคนहुต คำว่า สัตนาคนहुต มาจาก

สต (สะตะ) แปลว่า ร้อย

นहुต แปลว่า หมื่น

นาค แปลว่า ช้าง

สัตนาคนहुต แปลว่า ช้างร้อยหมื่น คือ ล้านช้าง

พญาฟ้าจัมได้สถาปนาอาณาจักรล้านช้างขึ้น ต่อมาอาณาจักรแห่งนี้แยกออกเป็นสามส่วน แต่ยังคงใช้ชื่ออาณาจักรเดิม รวมกับชื่อเมืองหลวงของแต่ละส่วน และต่อมาได้กลับมารวมตัวกันอีกครั้งหนึ่งโดยได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นพระราชอาณาจักรลาว

จากกลุ่มชาติพันธุ์เชื้อสายลาวที่ได้อาศัยอยู่แถบแม่น้ำป่าสักตอนบน (จังหวัดเลยและจังหวัดเพชรบูรณ์ปัจจุบัน) จึงทำให้มีวัฒนธรรม ประเพณี และภาษาเป็นของตนเองซึ่งเป็นอิทธิพลจากวัฒนธรรมล้านช้าง (หลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาสัก) กลุ่มที่อพยพมาอาศัยอยู่แถบแม่น้ำป่าสักจึงได้ยกผู้นำในการอพยพครั้งนี้ขึ้นเป็นเจ้าเมืองและเรียกว่า “อุปฮาด” ตามแบบอย่างภาษาของชาวเมืองศรีสัตนาคนหุต

ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ชุมชนหล่มเก่า

เมืองหล่มเก่าปรากฏขึ้นครั้งแรกในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ว่า “เมืองหล่มนี้มีใช่เป็นเมืองทางราชการเป็นเมืองที่เกิดขึ้นโดยประชาชนร่วมกันสร้าง ในชื่อว่า “เมืองหล่ม” เมื่อเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์เมืองหล่มเก่านี้กลายเป็นเมืองของชาวลาวขนาดใหญ่ และเมื่อมีการอพยพมามากยิ่งขึ้นจากหลวงพระบางจึงได้มีการตั้งเมืองใหม่บริเวณทางใต้ของเมืองหล่มเก่าซึ่งก็คือเมืองหล่มสักในปัจจุบัน”

คำว่า “หล่มเก่า” จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ พอจะทราบเรื่องราวของหล่มเก่า ซึ่งเล่ากันต่อ ๆ มา บรรจง เพชรบูรณ์ (สัมภาษณ์ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๔) กล่าวว่า หล่มเก่า เป็นคำเรียกชื่อหมู่บ้านมานาน

แล้ว ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นชื่อตำบลและอำเภอที่อยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งจากการรวบรวมเอกสารพบว่า เดิมหล่มเก่ามีชื่อว่า เมืองลม หรือเมืองลุ่ม หรือเมืองหล่ม สันนิษฐานว่าพื้นที่นี้เป็นที่อยู่อาศัยของชนเผ่าพื้นเมืองที่เรียกว่า “ลัวะ” ต่อมาได้มีชนชาวไทยน้อยที่อาศัยอยู่ริมฝั่งซ้ายของลำน้ำโขงที่เรียกว่า เมืองศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) และเมืองเชียงทองหลวงพระบางที่อพยพมาตั้งหลักแหล่งเพื่อทำมาหากิน และหนีภัยสงครามจากพม่า พบว่าพื้นที่ที่ชาวลัวะอาศัยอยู่มีทำเลดีเนื่องจากเป็นที่ราบลุ่มและล้อมรอบด้วยเทือกเขาโดยมีลำน้ำพุงไหลผ่านเหมาะแก่การเพาะปลูกจึงได้ตั้งบ้านเมืองขึ้นในบริเวณพื้นที่หมู่บ้านหนองซี้ควาย หรือบ้านหินกลิ้ง สมทรง ดำรงรัตนกุล (สัมภาษณ์ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๔) กล่าวว่า กลุ่มที่อพยพมาจึงได้ยกผู้นำในการอพยพครั้งนี้ขึ้นมาเป็นเจ้าเมืองแต่เรียกว่า อุปฮาด ตามแบบอย่างภาษาของชาวเมืองศรีสัตนาคนหุต

อุปฮาด คนแรกชื่อว่า เจ้าปู่เฒ่า ท่านได้สร้างคุ้มวังที่อาศัยบนริมฝั่งลำน้ำพุงด้านตะวันตก และได้สร้างวัดคู่บ้านคูเมืองขึ้นบนริมฝั่งลำน้ำพุงด้านตะวันออก ปัจจุบันคือ วัดศรีมงคล (หินกลิ้ง) อุปฮาดต่อจากเจ้าปู่เฒ่าลงมาที่พอทราบชื่อจากคำบอกเล่า คือ อุปฮาดเจ้าหนองขาม อุปฮาดเจ้าอานนท์ อุปฮาดเจ้าคุก ในสมัยอุปฮาดเจ้าคุกได้ย้ายคุ้มวังจากบ้านหนองซี้ควาย (หินกลิ้ง) มาตั้งอยู่บนฝั่งลำน้ำพุงด้านตะวันออก สันนิษฐานว่าปัจจุบันคือพื้นที่ที่อยู่ระหว่างกลางวัดสองวัด คือ วัดตาลกับวัดกุแก้ว ณ คุ้มอุปฮาดบ้านกลางแห่งนี้อุปฮาดท่านนี้ได้เสียชีวิตในระหว่างนอนหลับ ชาวบ้านจึงพากันเรียกท่านว่า อุปฮาดเจ้านอนตาย

จากหลักฐานที่พอจะเชื่อถือได้ในช่วงระยะเวลาต่อจากอุปฮาดเจ้านอนตาย คือก่อนถึง ปี พ.ศ. ๒๓๗๐ จากเรื่องราวกบฏเจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์ (สมัยนั้นเมืองเวียงจันทน์เป็นเมืองขึ้นของไทย) เจ้าอนุวงศ์ได้ส่งเจ้าราชวงศ์ให้คุมกองทัพกบฏส่วนหนึ่งมายึดเมืองหล่ม ซึ่งอุปฮาดเมืองหล่มในครั้งนั้นมีกำลังพลน้อยจึงจำต้องยอมสวามิภักดิ์ต่อเจ้าราชวงศ์เข้าร่วมเป็นกบฏเมื่อทางเมืองหลวงของไทย (กรุงเทพฯ) ได้ทราบข่าวจึงได้ส่งพระยาอภัยภูธร และพระยาพิชัย นำกำลังพลมาถึงเมืองหล่ม เมื่อพระยาทั้งสองเดินทางมาถึงมีชายไทยชื่อนายคง ได้อาสานำทัพของพระยาอภัยภูธรและพระยาพิชัยติดตามทัพกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์โดยตามไปทันกันที่เมืองหนองบัวลำภู เขตเมืองอุดรธานี กองทัพไทยจับอุปฮาดเมืองหล่มได้จึงทำการสำเร็จโทษตำแหน่งอุปฮาดเมืองหล่มจึงว่างลงตั้งแต่นั้นมา เมื่อปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์สำเร็จทางเมืองหลวงของไทยได้พิจารณาความดีความชอบให้แก่ นายคง ในฐานะที่เป็นผู้กล้าหาญมีความซื่อสัตย์โดยการปูนบำเหน็จรางวัลด้วยการแต่งตั้งให้รับตำแหน่งเป็นอุปฮาดเจ้าเมืองหล่ม มีบรรดาศักดิ์ราชทินนามว่า คือ พระยาสุริยวงศาชนะสงครามรามภักดีวิริยะกรมพาหะ

หลังศึกเจ้าอนุวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เจ้าเมืองหล่มสีกพระสุริยวงศาฯ (คง) ได้ให้ความสำคัญกับการติดต่อค้าขายโดยทางเส้นลำน้ำป่าสักกับบ้านเมืองทางใต้ ครั้งหนึ่งเมื่อพระยาสุริยวงศาฯ (คง) ได้กลับจากธรรที่เมืองหลวง (กรุงเทพฯ) โดยเดินทางเลียบมาตามลำน้ำสักจากสระบุรีเรื่อยมาจนถึงเมืองหล่มได้ผ่านหมู่บ้านหนึ่ง คือ บ้านท่ากกโพธิ์ ซึ่งมีชาวหล่มอาศัยอยู่ประปราย บ้านท่ากกโพธิ์นี้อยู่ทางด้านทิศใต้ของเมืองหล่ม พระยาสุริยวงศาฯ (คง) ได้พิจารณาเห็นว่าบริเวณพื้นที่บ้านท่ากกโพธิ์นี้เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ มีชัยภูมิเหมาะสมที่จะเป็นเมืองอย่างยิ่ง จึงได้ตัดสินใจย้ายเมืองหล่มมาสร้างขึ้นใหม่ที่บ้านท่ากกโพธิ์และได้สร้าง

คุ้มเจ้าเมืองขึ้นที่สวนฝ้ายตาโปรงเหล่ง ริมแม่น้ำป่าสัก และเมืองหล่มเดิมจึงถูกเรียกว่า หล่มเก่า นับแต่นั้นเป็นต้นมา ส่วนคุ้มเจ้าเมืองเก่าได้จัดสร้างเป็นวัดเรียกว่า วัดกลาง ปัจจุบันคือ วัดศรีสุมังค์ และพระยาสุริยวงศาฯ (คง) ได้เรียกเมืองใหม่ที่ตั้งขึ้นนี้ว่า หล่มสัก เพราะตั้งอยู่บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำแควป่าสัก ส่วนเมืองเดิมเรียกว่า หล่มเก่า ฉะนั้นคำว่า หล่มเก่า จึงเกิดขึ้นมีตั้งแต่สมัยพระยาสุริยวงศาสงครามรามภักดีวิริยกรมพาหะ เจ้าเมืองหล่มสัก ราวปี พ.ศ. ๒๓๗๒ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ธีระวัฒน์ แสนคำ (๒๕๕๖: ๓๖ - ๓๗) กล่าวว่า เมื่อพิจารณาจากหลักฐานประวัติศาสตร์ประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะ สันนิษฐานว่า เมืองหล่มสักน่าจะก่อรูปเมืองขึ้นโดยการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวลาวจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ด้วยภายในอาณาจักรล้านช้างได้เกิดความขัดแย้งทำให้อาณาจักรถูกแบ่งออกเป็น ๓ นครรัฐ คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์การเมืองและสังคมของล้านช้างในช่วงปี พ.ศ. ๒๒๓๘ - ๒๒๙๓ ราชสำนักเวียงจันทน์เกิดความวุ่นวายเกิดสงครามแย่งชิงราชสมบัติระหว่างขุนนางกับพระราชวงศ์ ทำให้เกิดการอพยพผู้คนครั้งใหญ่ลงไปตามลำแม่น้ำโขงโดยการนำของพระครูยอดแก้วโพนสะเม็ก (ญาคูขี้หอม) และเกิดเป็นนครรัฐจำปาศักดิ์ ผลของความขัดแย้งทำให้เจ้านายและไพร่ฟ้าพลเมืองลาวหนีความวุ่นวายไปตั้งหลักแหล่งใหม่ในท้องถิ่นต่าง ๆ

จากข้อความข้างต้นมีความเป็นไปได้ที่จะมีเจ้านาย หรือขุนนาง และชาวเมืองลาวกลุ่มหนึ่งอพยพหนีภัยมาทางเมืองชายขาว (ทรายขาว) ข้ามเขตเทือกเขาลงมายังที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนเหนือเมืองเพชรบูรณ์ซึ่งเป็นพื้นที่ปลอดภัยทางการเมืองการปกครองเพราะเป็นเขตติดต่อชายแดนระหว่างอาณาจักรสยามกับอาณาจักรล้านช้างจึงทำให้ชาวเมืองหล่มเก่ามีวัฒนธรรมเหมือนกับชาวลาวสองฝั่งโขง และไม่ได้ถูกกวาดต้อนมาหลังจากศึกเจ้าอนุวงศ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๔๓: ๑๓๕ - ๑๓๖) ได้กล่าวไว้ในพระนิพนธ์เรื่อง “ความไข้เมืองเพชรบูรณ์” ว่าความเป็นมาของเมืองหล่มเก่าซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองหล่มสักในอดีตที่เกี่ยวข้องกับการอพยพหนีภัยสงครามเข้ามาของชาวล้านช้าง ในตอนหนึ่งว่า

“...เมืองหล่มเก่าตั้งอยู่ในแอ่งใหญ่มีภูเขาล้อมรอบ และมีลำห้วยผ่านกลางเมืองมาตกลำน้ำสักข้างใต้เมืองหล่มสัก ทางที่เดินไปจากเมืองหล่มสักเป็นที่สูง เมื่อใกล้จะถึงเมืองหล่มเก่าเหมือนกับอยู่บนขอบกระทะแลลงไปเห็นเมืองหล่มเก่าเหมือนอยู่ในก้นกระทะ แต่เป็นเรือกสวนไร่นามีบ้านช่องเต็มไปในแอ่งนั้น น่าพิศวงแต่สังเกตดูไม่มีของโบราณแต่อย่างใดแสดงว่าเป็นเมืองรัฐบาลตั้งมาแต่ก่อนสันนิษฐานว่าเหตุที่จะเกิดเมืองหล่มเก่า เห็นจะเป็นด้วยพวกราษฎรที่หลบหนีภัยอันตรายในประเทศล้านช้าง มาตั้งช่องมั่วสุมกันอยู่ก่อนแต่เป็นที่ดินมีน้ำบริบูรณ์เหมาะแก่การทำเรือกสวนไร่นาและเลี้ยงโคกระบือ จึงมีผู้คนตามมาอยู่มากขึ้นโดยลำดับจนเป็นเมือง...”

ศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๔๖: ๒๕๗) กล่าวว่า ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา (สมัยสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งล้านช้าง) การขยายตัวของชุมชนชาวล้านช้างคงมีมากขึ้นเพราะนอกจากผ่านเข้ามาทางเส้นทางคมนาคมระหว่างสระหลวงสองแคว เวียงจันทน์ เวียงคำแล้วยังเข้าไปสู่ตอนบน

ของกลุ่มน้ำป่าสักในเขตอำเภอหล่มเก่า อำเภอหล่มสัก จนถึงอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ด้วยจนเป็นเหตุให้มีการตกลงกันเรื่องเขตแดน ณ บริเวณพระราชสุริยวงค์

สงวน รอดบุญ (๒๕๔๕: ๑๓๕) กล่าวว่า จากการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะลาวในพื้นที่อำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ในลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนนั้น มีชุมชนลาวตั้งถิ่นฐานอยู่มากมาย เข้าใจว่าคงจะตั้งหลักแหล่งอยู่นานแล้ว อย่างน้อยก็เป็นช่วงในระยะสมัยอยุธยาตอนปลาย สืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้พบหลักฐานจากพระธาตุหลวงลาวรูปทรงดอกบัวตูมแปดเหลี่ยมองค์หนึ่ง จากวัดทุ่งธงชัย ที่อำเภอหล่มสัก ภายในกรุพระธาตุพบจารึกบนแผ่นโลหะ จารึกสัปดาห์ ๙๗ ตัว (พ.ศ. ๒๒๗๘) พร้อมทั้งพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดเล็ก กระโถนและเต้าปูนสำริดซึ่งตรงกับสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังนั้น วัดต่าง ๆ ในอำเภอหล่มเก่าและอำเภอหล่มสักจึงปรากฏพระธาตุแบบลาวก่อด้วยอิฐสอดินตามรูปทรงสถาปัตยกรรมของกลุ่มแม่น้ำโขงและลุ่มแม่น้ำชี เป็นสถาปัตยกรรมที่มีตั้งแต่สมัยเวียงจันทน์มาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ของไทย

วิโรฒ ศรีสุโร (๒๕๓๙: ๙ - ๑๐) กล่าวว่า พระธาตุวัดศรีวิชัย วัดโพธิ์ชัย วัดตูมคำมณี อำเภอหล่มสัก พระธาตุวัดศรีฐานปียาราม และวัดทุ่งธงชัย อำเภอหล่มเก่า มีรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมคล้ายกับพระธาตุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยและในวัดต่าง ๆ ของลาว

ธีระวัฒน์ แสนคำ (๒๕๕๖: ๔๑) กล่าวว่า จินตนา สนามชัยกุล ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะของหลวงพ่อบุญวัดตาล พระพุทธรูปเก่าแก่และสำคัญของอำเภอหล่มสัก พบว่า เป็นพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจากล้านช้าง และน่าจะสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น หรือราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๑

ศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๕๒: ๑๗๔) กล่าวว่า ในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนบริเวณอำเภอหล่มเก่าและอำเภอหล่มสัก พบว่า ลักษณะโบราณสถานวัดถูกล้วนเป็นของที่เนื่องในวัฒนธรรมของพวกลาวที่อพยพจากบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงทั้งสิ้น ชุมชนที่พบบางแห่งมีวัดและพระสถูปเจดีย์ขนาดใหญ่ แต่รูปแบบทางศิลปะสถาปัตยกรรมนั้นกระจัดไปทางศิลปะแบบล้านช้างในสมัยอยุธยาตั้งแต่ตอนกลางลงมาเกือบทั้งนั้น สิ่งที่น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความจริงในเรื่องนี้เป็นอย่างดีก็คือ ตามผิวดินของบริเวณชุมชนโบราณและวัดโบราณในลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนนี้ไม่พบเศษภาชนะดินเผาเคลือบแบบสังคโลก และแบบเผาแกร่งที่เรียกว่า ไหหิน ที่ผลิตจากเตาแม่น้ำน่านมีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นขึ้นไป ในทำนองตรงข้ามจะพบเศษภาชนะดินเผาแบบธรรมดาที่ปะปนอยู่กับเครื่องปั้นดินเผาแกร่งสีดำบ้าง สีเทาบ้าง เป็นแบบที่พบในเขตอีสานตอนบนโดยทั่วไป

ธีระวัฒน์ แสนคำ (๒๕๕๖: ๔๓ - ๔๔) กล่าวว่า จากข้อมูลในเอกสารจดหมายเหตุแสดงให้เห็นรูปแบบการปกครองของเมืองหล่มสักที่เป็นแบบ “อาญาสี่” ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองของล้านช้าง ก่อนหน้าที่จะเกิดศึกเจ้าอนุวงศ์ ด้วยมีการปรากฏชื่อตำแหน่งขุนนางกรมการเมือง นอกจากพระสุริยวงษาซึ่งเป็นเจ้าเมืองแล้ว ยังพบชื่อขุนนางตำแหน่งต่าง ๆ เช่น อุปฮาด (อุปราช) ราชบุตร ราชวงศ์ ท้าวขัติยะ ท้าวสุริยะ ท้าวเพี้ยต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าก่อนเกิดศึกเจ้าอนุวงศ์เมืองหล่มสักได้อยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ แต่ด้วยการที่เวียงจันทน์ได้ตกเป็นประเทศราชของสยามมา

ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี จึงอาจทำให้เจ้าเมืองและกรรมการเมืองหล่มสักมีความสัมพันธ์กับทางฝ่ายสยามด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเจ้าเมืองและกรรมการเมืองเพชรบูรณ์ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน

กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร (๒๕๓๒: ๓๔) กล่าวว่า สำหรับรูปแบบการปกครองหัวเมืองของลาวนั้น ราชสำนักได้ให้คนในท้องถิ่นปกครองกันเอง แต่ผู้ที่จะเป็นเจ้าเมืองและกรรมการเมืองผู้ใหญ่จะต้องได้รับการแต่งตั้งจากราชสำนัก ภายในเมืองจะมีกรรมการเมืองผู้ใหญ่จำนวน ๔ คนซึ่งเรียกว่า “อาญาสี่” หรือ “อาชญาสี่” ประกอบด้วยตำแหน่งเจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ และราชบุตร อำนาจหน้าที่ของคณะอาญาสี่ก็จะลดหลั่นกันลงไป

การปกครองท้องถิ่น

หล่มเก่ามีการปกครองท้องถิ่นโดยในหมู่บ้านจะมีกำนันเป็นผู้ดูแลประชาชน โดยมีกำนันที่ปกครองตามลำดับ ดังนี้

๑. กำนันขุนหล่ม เรืองศักดิ์ (ชื่อเดิม สังข์ ทองมา)
๒. กำนันมิ่ง ชัยโฉม
๓. กำนันชาติ บุญนุ่ม
๔. กำนันสนิท นุชยเหล็ก (เริ่มมีการกำหนดอายุของกำนันที่เกษียณอายุราชการจากการเป็นกำนันที่อายุครบ ๖๐ ปีบริบูรณ์)
๕. กำนันไวก์ บุญสิงห์
๖. กำนันสุพจน์ อุบลศักดิ์ (กำนันคนปัจจุบัน)

พัฒนาการในย่านชุมชนหล่มเก่า

จำเนียร บุญสิงห์ (สัมภาษณ์ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๔) กล่าวว่า ในอดีตหล่มเก่ามีการค้าขายมาไม่ต่ำกว่า ๑๕๐ ปี ยงลักษณ์ ตันยศ (สัมภาษณ์ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๖๔) กล่าวว่า หล่มเก่าในอดีตได้มีการขายค้าที่เป็นลักษณะของตลาดและมีการย้ายตลาดมาจนเป็นตลาดในปัจจุบันนี้ถึง ๓ ครั้ง ดังต่อไปนี้

ครั้งที่ ๑ ตลาดวัดทุ่ง อยู่บริเวณหัวสะพาน เหตุที่มีการค้าขายในบริเวณย่านนี้ในอดีตเพื่อเป็นความสะดวกของการสัญจรไปมาของชาวบ้าน เพราะสมัยก่อนการเดินทางชาวบ้านจะนิยมเดินทางทางเรือทางน้ำเป็นหลัก ถือว่าเป็นยุคแรกของการตั้งตลาดหล่มเก่าซึ่งอยู่ติดริมน้ำและทำให้คนในชุมชนได้ใช้เป็นสถานที่ค้าขายกับชุมชนตนเองและค้าขายกับคนต่างถิ่น สมัยก่อนการค้าขายจะใช้วิธีการแลกเปลี่ยนสินค้ากัน

ครั้งที่ ๒ ตลาดวัดสระเกศ อยู่บริเวณย่านร้านไหมคำแก้วที่เป็นที่ตั้งสถานีตำรวจ และที่ว่าการอำเภอ ต่อมาเมื่อตลาดเริ่มคับแคบจึงได้มีการขยายตัวออกไปเป็นตลาดขนาดใหญ่ขึ้น

ครั้งที่ ๓ ตลาดหล่มเก่าในปัจจุบัน ย้ายมาจากตลาดวัดสระเกศเป็นตลาดใหญ่ขึ้นเพื่อความสะดวกของชุมชนมากขึ้น

สินค้าที่มีการค้าขายมากที่สุด คือ ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เช่น พริก และพืชเศรษฐกิจที่สำคัญในปัจจุบันนี้คือ ใบบาสูป ส่วนใหญ่เรียกว่า ยาน้ำสัก หรือ ยาฉุน

จากประวัติชุมชนหล่มเก่าจะเห็นได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในหล่มเก่าที่มีเชื้อสายลาวล้านช้างที่ได้อาศัยอยู่แถบแม่น้ำป่าสักตอนบนในจังหวัดเลยและจังหวัดเพชรบูรณ์ จึงทำให้เกิดวัฒนธรรม ประเพณี และภาษาเป็นของตนเอง เมืองหล่มปรากฏขึ้นครั้งแรกในรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชซึ่งเป็นเมืองที่เกิดขึ้นโดยประชาชนร่วมกันสร้าง ชื่อว่า เมืองหล่ม เมื่อเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์เมืองหล่มเก่านี้เป็นกลายเป็นเมืองของชาวลาวขนาดใหญ่ และเมื่อมีอพยพมายิ่งขึ้นจากหลวงพระบางจึงได้มีการตั้งเมืองใหม่บริเวณทางใต้ของเมืองหล่มเก่าซึ่งก็คือเมืองหล่มสักในปัจจุบัน หล่มเก่า เดิมมีชื่อว่า เมืองลม หรือเมืองลุ่ม สันนิษฐานว่าเดิมพื้นที่นี้เป็นที่อยู่อาศัยของชนเผ่าพื้นเมือง “ลัวะ” ต่อมา มีชนชาวไทยน้อยที่อาศัยอยู่ริมฝั่งซ้ายของลำน้ำโขง คือเมืองศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) และเมืองเชียงทองหลวงพระบางที่อพยพมาตั้งหลักแหล่งเพื่อทำมาหากิน และหนีภัยสงครามจากพม่า โดยพบว่าพื้นที่ที่ชาวลัวะอาศัยอยู่มีทำเลดีเนื่องจากเป็นที่ราบลุ่มและล้อมรอบด้วยเทือกเขา มีลำน้ำพุงไหลผ่านเหมาะแก่การเพาะปลูกจึงได้ตั้งบ้านเมืองขึ้นในบริเวณพื้นที่หมู่บ้านหนองชีควายหรือบ้านหินกลิ้ง กลุ่มที่อพยพมาจึงได้ยกผู้นำในการอพยพครั้งนี้ขึ้นมาเป็นเจ้าเมืองแต่เรียกว่า อุปฮาด (อุปราช) โดยอุปฮาดคนแรกท่านได้สร้างคัมภีร์ที่อาศัยบนริมฝั่งน้ำพุงด้านตะวันตกและสร้างวัดคู่บ้านคู่เมืองขึ้นบนริมฝั่งน้ำพุงด้านตะวันออก ปัจจุบันคือ วัดศรีมงคล (หินกลิ้ง) ต่อมาเจ้าเมืองคนที่ ๔ คือ อุปฮาดเจ้าคุณ (อุปฮาดเจ้านอนตาย) ได้ย้ายคัมภีร์จากบ้านหนองชีควาย (หินกลิ้ง) มาตั้งอยู่บนฝั่งน้ำพุงด้านตะวันออก ปัจจุบันคือพื้นที่ที่อยู่ระหว่างวัดตาลกับวัดกุแก้ว (ณ คຸມອຸປາດแห่งนี้ท่านอุปฮาดท่านนี้ได้เสียชีวิตในระหว่างนอนหลับ)

ต่อมาเกิดเรื่องราวกบฏศึกเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์ได้ส่งเจ้าราชวงศ์ให้คุมกองทัพบกบางส่วนหนึ่งมายุติเมืองหล่ม ซึ่งอุปฮาดเมืองหล่มในครั้งนั้นมีกำลังพลน้อยจึงจำต้องยอมสวามิภักดิ์ต่อเจ้าราชวงศ์เข้าร่วมเป็นกบฏ เมื่อทางเมืองหลวงของไทย (กรุงเทพฯ) ได้ทราบข่าวจึงได้ส่งพระยาอภัยภูธร และพระยาพิชัย นำกำลังพลมาถึงเมืองหล่ม มีชายไทยชื่อ นายคง ได้อาสาพาทัพติดตามทัพบกเจ้าอนุวงศ์โดยตามไปทันกันที่เมืองหนองบัวลำภู เขตเมืองอุดรธานี และจับอุปฮาดเมืองหล่มได้จึงทำการสำเร็จโทษทำให้ตำแหน่งอุปฮาดเมืองหล่มจึงว่างลงตั้งแต่นั้นมา ต่อมา นายคง ได้พิจารณาความดีความชอบให้รับตำแหน่งเป็นอุปฮาดเจ้าเมืองหล่ม มีบรรดาศักดิ์ราชทินนามว่า พระยาสุริยวงศาชนะสงครามรามภักดีวิริยะกรมพาหะ

เมื่อหลังเสร็จศึกเจ้าอนุวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เจ้าเมืองหล่มสักพระสุริยวงศาฯ (คง) ได้ให้ความสำคัญกับการติดต่อค้าขายโดยทางเส้นลำน้ำป่าสักกับบ้านเมืองทางใต้ ครั้งหนึ่งเมื่อพระยาสุริยวงศาฯ (คง) ได้กลับจากธรรมาที่เมืองหลวง (กรุงเทพฯ) โดยเดินทางเรียบมาตามลำน้ำสักจากสระบุรีเรื่อยมาจนถึงเมืองหล่มได้ผ่านหมู่บ้านหมู่บ้านหนึ่ง คือ บ้านท่ากกโพธิ์ ซึ่งมีชาวหล่มอาศัยอยู่ประปราย บ้านท่ากกโพธิ์นี้อยู่ทางด้านทิศใต้ของเมืองหล่ม พระยาสุริยวงศาฯ (คง) ได้พิจารณาเห็นว่าบริเวณพื้นที่บ้านท่ากกโพธิ์นี้เป็นที่อุดมสมบูรณ์ มีชัยภูมิเหมาะที่จะเป็นเมืองอย่างยั่งยืนจึงได้ตัดสินใจย้ายเมืองหล่มมาสร้างขึ้นใหม่ที่บ้านท่ากกโพธิ์ และได้สร้างคัมภีร์เจ้าเมืองขึ้นที่ริมแม่น้ำป่าสัก และเมืองหล่มเดิมจึงถูกเรียกว่า “หล่มเก่า” นับแต่นั้นเป็นต้นมา ส่วนคัมภีร์เจ้าเมืองเก่าได้จัดสร้างเป็นวัดเรียกว่า วัดกลาง ปัจจุบันคือ วัดศรีสุเมธังค์ และพระยาสุริยวงศาฯ (คง) ได้เรียกเมืองใหม่ที่ตั้งขึ้นนี้ว่า “หล่มสัก” เพราะตั้งอยู่บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำป่าสัก

คนหล่มสืบเชื้อสายมาจากคนลาวที่มีถิ่นกำเนิดจากเมืองหลวงพระบางที่คนไทย เรียกว่า ลาวพุงขาว ซึ่งในอดีตเคยนิยมการศึกษาตั้งแต่หน้าขาวาวลงมาจนคลุมเข่าทั้ง ๒ ข้าง ภาษาที่ใช้พูดก็เป็นแบบลาวหลวงพระบาง แม้จะมีสำเนียงทางเสียงต่างกันไปในเล็กน้อยในแต่ละสถานที่ก็ตาม ซึ่งภาษาหล่มนี้มีเอกลักษณ์ที่ฟังไพเราะมี โทนเสียงงดงาม นุ่มนวลเหมือนกับภาษาล้านนาทางภาคเหนือของไทยแต่ศัพท์จะเป็นแบบภาษาอีสาน เนื่องจากโดยสภาพทางกายภาพที่ตั้งของพื้นที่หล่มเก่าอยู่ระหว่างกลางของ ๒ วัฒนธรรม คือ ล้านช้าง และสยาม จึงทำให้เกิดการผสมผสานกันระหว่าง ๒ ภาษา คนหล่มเป็นคนมีอัธยาศัยดี มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความจริงใจ และต้อนรับแขกต่างถิ่นด้วยความจริงใจแสดงให้เห็นถึงสังคมของคนหล่มที่อยู่ร่วมกันอย่าง อบอุ่นและเอื้ออาทรซึ่งกันและกันอย่างช้านาน

หล่มเก่าในอดีตมีการซื้อขายสินค้าลักษณะโดยการแลกเปลี่ยนสินค้ากันและก็มีวิวัฒนาการขึ้นมาเรื่อย ๆ ตลาดหล่มเก่าเป็นชุมชนขนาดเล็กและเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมสูงเป็นชุมชนย่านการค้าดั้งเดิม ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีตอายุมากกว่า ๑๐๐ ปี มีผู้คนอยู่อาศัยดั้งเดิมมาหลายชั่วอายุคน อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารเรือนแถวไม้ ๒ ชั้น เจ้าของที่ดินและกรรมสิทธิ์ส่วนใหญ่เป็นของกรรมธนารักษ์และชาวบ้านได้ เช่าอยู่ อย่างไรก็ตามชุมชนตลาดเทศบาลตำบลหล่มเก่าประสบปัญหาจากผลกระทบการพัฒนาขยายตัวของ เมือง ชุมชนจึงมีแนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองแต่ยังขาดกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน

โบราณสถาน ตำบลห่มเกล้า อำเภห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์

วัดวาอาราม สำนวนที่ได้ยินกันติดหูสำหรับคนไทยที่เป็นประเทศนับถือศาสนาพุทธ โดยเฉพาะ จังหวัดเพชรบูรณ์ อำเภห่มเกล้า ประชาชนบางส่วนมีเชื้อสายมาจากหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว วัดในอำเภห่มเกล้าจึงมีศิลปะล้านช้าง สอดแทรก ในงานสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะวัด ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นศูนย์รวมของการทำกิจกรรมในชุมชน ในเขตอำเภห่มเกล้ามีวัดที่มีประวัติความเป็นมาและมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของศิลปะและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น รวมถึงพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์มีเรื่องเล่าตำนาน เป็นที่กล่าวขาน ถึงความศักดิ์สิทธิ์ ไม่แต่เพียงคนในอำเภห่มเกล้าที่มีความเคารพและศรัทธาในพระพุทธรูปแต่คนทั้งจังหวัดเพชรบูรณ์ก็ศรัทธาและเลื่อมใสซึ่งพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในวัดอำเภห่มเกล้านั้นมี พุทธลักษณะ ไม่เหมือนกับท้องถิ่นอื่น ซึ่งจะได้นำเสนอวัดและพระพุทธรูปอันศักดิ์สิทธิ์รวมถึงวัตถุโบราณในเขตของอำเภห่มเกล้า

วัดตาล

วัดตาล ตั้งอยู่เลขที่ ๔๐ บ้านวัดตาล หมู่ที่ ๓ ตำบลห่มเกล้า อำเภห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๔ ไร่ ๑ งาน อาณาเขตทิศเหนือยาว ๔๕ วา ติดต่อกับหมู่บ้าน ทิศใต้ยาว ๔๕ วา ติดต่อกับหมู่บ้าน ทิศตะวันออกยาว ๔๐ วา ติดต่อกับถนนสาธารณะ ทิศตะวันตกยาว ๔๐ วา ติดต่อกับถนนสาธารณะ มีที่ธรณีสงฆ์ จำนวน ๑ แปลง เนื้อที่ ๑๑ ไร่ ตาม น.ส. ๓ เลขที่ ๘๙

สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๓ กล่าวกันว่า เจ้าเมืองลพ หรือเมืองห่มเกล้าเป็นผู้สร้าง ต่อมาเจ้าแม่เข้มทอง นำบุตรธิดาจัดสร้างวิหารใหญ่ขึ้นเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ใหญ่ เสนาสนะอื่นมี อุโบสถ

ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ จำนวน ๓ หลัง สำหรับปูชนียวัตถุ และพระพุทธรูปปูนปั้น ๒ องค์ สร้างด้วยไม้
จันทน์ ๔ องค์ และหลวงพ่อกว้าง รอยพระพุทธรูปจำลอง วัดนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ

พ.ศ. ๒๔๓๐ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ๒ รูป สามเณร ๘ รูป

เจ้าอาวาสที่ทราบนามในระยะหลังมี ๒ รูป คือ รูปที่ ๑ พระอธิการทองรักษ์ สุนฺทโร พ.ศ. ๒๕๒๐ -
๒๕๒๔ รูปที่ ๒ พระแสง สุตธมโม รักษาการสืบต่อมา

พระพุทธรูปหลวงพ่อกว้างวัดตาล

ความเชื่อ ความศรัทธา ในพระพุทธรูปและพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ยังคงเป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ชาวบ้านชุมชนหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ให้ความเคารพนับถือ “หลวงพ่อกว้างวัดตาล” พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่เลื่องลือถึงความศักดิ์สิทธิ์ในคำสาบาน ผู้ใดที่กระทำความผิดเมื่อมาอยู่ต่อหน้าหลวงพ่อกว้างมักจะกลัว และยอมรับสารภาพ ไม่กล้าทำผิดอีกส่วนผู้ที่ไม่ยอมรับผิดก็จะมีอันเป็นไปตามคำสาบาน ภายใน ๓ วัน ๗ วัน หลวงพ่อกว้างวัดตาลจึงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและที่พึ่งพิงทางจิตใจของชาวอำเภอลหล่มเก่า

พุทธลักษณะหลวงพ่อกว้างวัดตาล หลวงพ่อกว้างวัดตาล เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิราบ ขนาดหน้าตักกว้าง ๒.๙๕ เมตร สูง ๔.๑๙ เมตร ครองจีวรห่มเฉียง เปิดพระอังสาข้างขวา ทั้งชายสังฆาฏิยาว โดยไม่มีชายสังฆาฏิ เนื่องจากบริเวณนั้นพระองค์คาดรัดประคด พระรัศมีเป็นเปลวแต่ค่อนข้างแข็งไม่อ่อนช้อย พระพักตร์กลมมน มีขอบไรพระศก เม็ดพระศกขมวดเล็กคล้ายกับกันหอยปลายแหลม พระขนงโค้งยาวจากดั่งพระนาสิกจรดพระนลาฏ หัวพระขนงจึงไม่ต่อกัน เปลือกพระเนตรเรียวเล็ก เหลือบมองต่ำ พระกรรณประดิษฐ์ลายแบบอิสระ ไม่มีแบบแผนแน่นอน เบ้าพระกรรณไม่ลึก มีความยาวไม่ถึงพระอังสา พระนาสิกโด่งเป็นสันสูงชันมาถึงพระนลาฏจนดูคล้ายกับคั่นกลางระหว่างพระขนง จึงทำให้พระขนงทั้งสองข้างห่างออกจากกันและโค้งคล้ายคิ้วมนุษย์ บริเวณตอนปลายมีขนาดใหญ่คล้ายรูปสามเหลี่ยม ริมโอษฐ์เรียวบาง พระหनुกลมมน พระพาหาไม่กว้างนัก พระอุระนูน พระหัตถ์วางบนพระเพลามีขนาดค่อนข้างใหญ่ เมื่อเทียบกับสัดส่วนโดยรวมขององค์พระ นิ้วพระหัตถ์ยาวตรงและยาวเสมอกันทั้งสิ้น นิ้ว พระองค์ตั้งตรง คาดรัดประคดขอบเว้าขึ้น และบริเวณปลายข้อพระบาทแสดงขอบชายสรง เป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะแบบ

ศิลปะที่ได้รับอิทธิพลล้านช้างในระยะหลัง ซึ่งมีความคลี่คลายจากแบบแผนในระยะแรก ๆ โดยเฉพาะความงามตามแบบมหาปुरुสลักษณะ ๑ ที่พัฒนามากจนมีความเป็นพื้นเมือง (สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๑: ๒๖ - ๒๘)

อิทธิพลศิลปะจากล้านช้าง พระพุทธรูปล้านช้างในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ช่วงนี้จัดเป็นยุคทองของการสร้างพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง เนื่องจากแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ได้อย่างสมบูรณ์แบบ พระพุทธรูปที่ถูกสร้างขึ้นมามีการผสมผสานกับอิทธิพลจากศิลปะอื่น ๆ ได้อย่างลงตัว การสร้างมีความปราณีตงดงามและมีเอกลักษณ์ โดยพุทธลักษณะเด่น ๆ ในช่วงนี้ประกอบด้วย พระเพลากว้าง พระอุระนูนลำสัน รับอิทธิพลจากศิลปะสุโขทัย มีเข้าพระกรรณขนาดใหญ่ ดิ่งพระกรรณห้อยยาวโค้งออกจากลำคอ พระเศียรส่วนมากมีลักษณะใหญ่รับกับพระอังสาที่กว้างขึ้น พระรัศมีมีหลายแบบ โดยมากเป็นรูปเปลวแท่งตรง ยอดพระรัศมีอาจมีประดับด้วยอัญมณี

จากการศึกษาพุทธลักษณะของหลวงพ่อกว้างกับพระพุทธรูปในประเทศไทย ซึ่งผู้ช่วยศาสตราจารย์ สงวน บุญรอด (๒๕๒๖: ๑๗๙ - ๑๘๐) ได้ศึกษาและรวบรวมไว้ในหนังสือพุทธศิลปะลาว และเทียบกับพระพุทธรูปในสมัยต่าง ๆ ที่ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (๒๕๒๘: ๑๔ - ๓๙) รายงานไว้ในหนังสือศิลปะในประเทศไทย และหนังสือศิลปะสุโขทัย ที่ศาสตราจารย์ ดร.สันติ เล็กสุขุม (๒๕๔๙: ๙๑ - ๙๙) เรียบเรียงไว้ และหนังสือพระพุทธรูปสำคัญของสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร (๒๕๔๕: ๑๖ - ๑๙) กล่าวว่า

เมื่อเทียบพุทธลักษณะของหลวงพ่อกว้างกับพระพุทธรูปลาว ซึ่งเป็นศิลปะแบบล้านช้างในยุคต่าง ๆ แล้ว จะเห็นว่ามีพุทธลักษณะหลายอย่างเหมือนกัน ได้แก่ พระพักตร์แสดงเอกลักษณ์ของศิลปะล้านช้างยุคหลังที่ในระยะแรก ๆ นำเอาศิลปะสกุลช่างต่างมาผสมผสาน และสะท้อนความเป็นตัวของตัวเองในที่สุด เริ่มตั้งแต่พระพักตร์กลมมน มีขอบไรพระศก เม็ดพระศกขมวดเล็ก ๆ คล้ายกันหอยปลายแหลม พระขนงห่าง พระกรรณใหญ่หนา พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์ยื่นออกมาเล็กน้อย พระอุระไม่ล้ำสันนํ้าก บั้นพระองค์ตรง พระหัตถ์ใหญ่ ฐานชุกชีมีลายแข่งสิงห์ ในส่วนของฐานชุกชีแบบเดิม เป็นลายแข่งสิงห์ มีลักษณะเหมือนกับฐานพระพุทธรูปล้านช้างตอนต้นยุคกลางกับพุทธศิลปะสมัยอยุธยาตอนต้น โดยมีศิลปะสุโขทัยเข้ามาปะปนด้วย คือนิ้วพระหัตถ์ยาวเสมอกัน แต่ดูภาพรวมไม่อ่อนช้อยงดงามได้สัดส่วนเหมือนพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย และมีอิทธิพลศิลปะอู๋ทอง ได้แก่ มีไรพระศก

ตำนานการสร้าง “หลวงพ่อกว้างวัดตาล” ประดิษฐานอยู่ที่วัดตาล ซึ่งเดิมมีชื่อว่า “วัดตาลสราญรมณ์” คนทั่วไปมักเรียกสั้น ๆ ว่า “วัดตาล” ตั้งอยู่ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ สร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง เนื่องจากคนไทยสมัยก่อนไม่มีการจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ มีเพียงตำนานเล่าขานกล่าวถึงเจ้าเมืองลุ่มหรือเจ้าเมืองหล่มเก่าเป็นผู้สร้าง บ้างก็ว่าเป็นชาวบ้านร่วมกันสร้าง และยังมีเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่า พระนางเนาวรงค์เทวี พระชายาของพ่อขุนผาเมืองเป็นผู้สร้างวัดตาล เพราะมีการบอกเล่าต่อ ๆ กันมาว่า “บ้านหินกลิ้งเป็นที่ตั้งของทหาร วัดตาลเป็นวัดสาบาน เมื่อทหารจะออกรบคลาไคลจะต้องนำทหารมาทำพิธีสาบานตนเพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจต่อหน้าหลวงพ่อกว้างวัดตาล โดยเฉพาะสมัยพ่อขุนผาเมืองนักรบผู้เก่งกล้าย่อมมีกองทหารที่แข็งแกร่ง มีจิตใจฮึกเหิมสามารถรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับพ่อขุนผาเมืองจึงสามารถปราบขอมและกอบกู้อาณาจักรต่าง ๆ ได้เป็นอิสระและขับไล่ขอมออกจากราชอาณาจักรไทย”

วัดทุ่งธงไชย

วัดทุ่งธงไชย ตั้งอยู่เลขที่ ๖๕ บ้านวัดทุ่ง หมู่ที่ ๑๑ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๕ ไร่ อาณาเขตทิศเหนือยาว ๒ เส้น ๑๐ วา ติดต่อกับถนนริมคลองน้ำพุ ทิศใต้ยาว ๒ เส้น ติดต่อกับที่นา ทิศตะวันออกยาว ๑ เส้น ๑๐ วา ติดต่อกับถนนซอยเข้าหมู่บ้าน ทิศตะวันตกยาว ๒ เส้น ติดต่อกับที่ตั้งโรงเรียน ซึ่งมี น.ส. ๓ เป็นหลักฐาน

สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๐๐ โดยมีครูบาสิงห์เป็นผู้สร้าง ชาวบ้านเรียกสั้น ๆ ว่า “วัดทุ่ง” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในราว พ.ศ. ๒๓๓๐ เสนาสนะของวัดมีอุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิสงฆ์ จำนวน ๒ หลัง มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ๑๐ รูป สามเณร ๒๖ รูป

เจ้าอาวาส มี ๒๑ รูป คือ รูปที่ ๑ ครุบาสิงห์ รูปที่ ๒ ครุบาหลักคำ รูปที่ ๓ ครุบาสี่ รูปที่ ๔ ครุบาธรรม (โสภณ) รูปที่ ๕ ครุบาลำ รูปที่ ๖ พระครูประธานศาสนกิจ (ลังกา) รูปที่ ๗ พระท่า รูปที่ ๘ พระอินตา รูปที่ ๙ พระหลอด รูปที่ ๑๐ พระพรมมา รูปที่ ๑๑ พระแก้ว รูปที่ ๑๒ พระสมพงษ์ รูปที่ ๑๓ พระสิทธิ รูปที่ ๑๔ พระท่า รูปที่ ๑๕ พระสมศรี รูปที่ ๑๖ พระสุรัชย์ รูปที่ ๑๗ พระถึง ฐานงุโร รูปที่ ๑๘ พระครูพิศาลพัชรพร (บัวเรียง) พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๑๑ รูปที่ ๑๙ พระชารี กุสุมาโล รูปที่ ๒๐ พระแสง รูปที่ ๒๑ พระสมุห์โสภณ โฆสธมโม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา

วัดม่วงชุม

วัดม่วงชุม ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ภาพจาก: <https://atphetchabun.com/>

วัดม่วงชุม ตั้งอยู่เลขที่ ๔๒ บ้านวัดพรวน หมู่ที่ ๙ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๔ ไร่ ๒ งาน ๒๖ ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือยาว ๔๐ วา ติดต่อกับทุ่งนา ทิศใต้ยาว ๔๒ วา ติดต่อกับทางสาธารณะ ทิศตะวันออกยาว ๕๕ วา ติดต่อกับทางสาธารณะ ทิศตะวันตกยาว ๕๕ วา ติดต่อกับลำคลอง ตาม น.ส. ๓ เลขที่ ๑๑๕๘

ได้สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๐๖ ชาวบ้านเรียก “วัดบ้านพรวน” ตามชื่อของหมู่บ้าน ซึ่งเดิมนั้นเป็นหมู่บ้านของชาวไทยพรวน ที่ได้อพยพมาจากเวียงจันทน์ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในราว พ.ศ. ๒๓๙๗ เสนาสนะของวัดมี อุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิสงฆ์ จำนวน ๒ หลัง มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ๕ รูป สามเณร ๓๒ รูป ทางวัดได้เปิดสอน พระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๐๘

เจ้าอาวาสมีนามว่า พระอธิการประสิทธิ์ อติสโร

วัดศรีมงคล

วัดศรีมงคล ตั้งอยู่เลขที่ ๑ บ้านหินกลิ้ง หมู่ที่ ๒ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๖ ไร่ ๒ งาน ๔๖ ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือยาว ๒ เส้น ๑๕ วา ติดต่อกับถนนเข้าหมู่บ้าน ทิศใต้ยาว ๒ เส้น ๑๕ วา ติดต่อกับซอยเข้าหมู่บ้าน ทิศตะวันออกยาว ๒ เส้น ๑๐ วา ติดต่อกับถนนสาธารณะ ทิศตะวันตกยาว ๒ เส้น ๑๐ วา ติดต่อกับแม่น้ำพุง

ได้สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๔๑๐ ชาวบ้านเรียก “วัดคำกลิ้ง” หรือ “วัดหินกลิ้ง” ตามชื่อหมู่บ้าน เดิมเคยเป็นวัดร้างซึ่งได้สร้างมาตั้งแต่ สมัยสุโขทัยตอนปลาย มีกำแพงเก่ารอบบริเวณวัด อุโบสถได้ทำการบูรณะมาแล้ว ๓ ครั้ง เคยเป็นสถานที่ถือน้ำพิพัฒน์สัตยามาแต่โบราณ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา รว พ.ศ. ๒๔๓๕ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๔๓ เมตร มีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ๕ รูป สามเณร ๑ รูป เจ้าอาวาสมีนามว่า พระอธิการจำปา ชูธรรมโม

วัดศรีสุมังค์

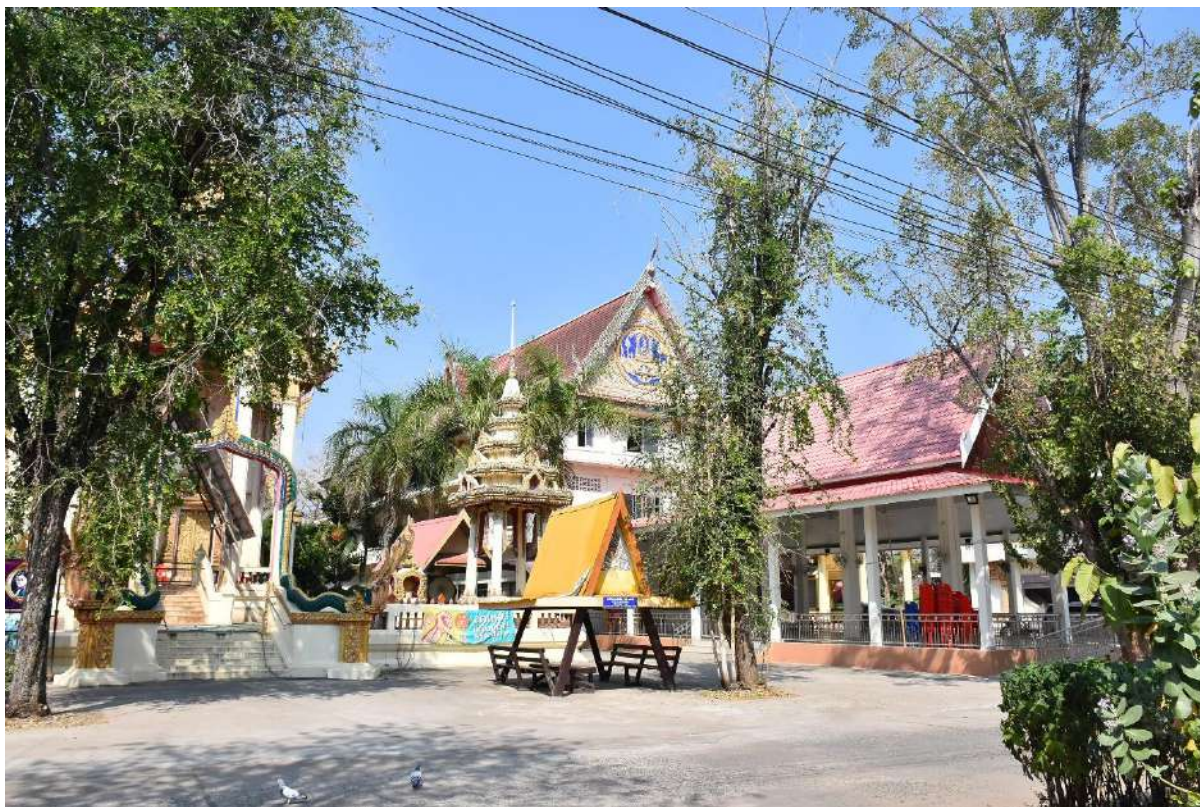

วัดศรีสุมังค์ ตั้งอยู่เลขที่ ๒๗ บ้านวัดกลาง หมู่ที่ ๔ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๓ ไร่ ๘๑ ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือยาว ๓ เส้น ๑ วา ติดต่อกับซอยเข้าหมู่บ้าน ทิศใต้ยาว ๓ เส้น ๑ วา ติดต่อกับหมู่บ้าน ทิศตะวันออกยาว ๑ เส้น ๒ วา ติดต่อกับหมู่บ้าน ทิศตะวันตกยาว ๑ เส้น ๒ วา ติดต่อกับถนนสาธารณะ ตาม ส.ค. ๑ เลขที่ ๑๔๐

สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๕ เดิมเรียก “วัดกลาง” โดยมีบุตรและธิดาของเจ้าเมืองลม (หล่มเก่า) สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์ และอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ เสนาสนะต่าง ๆ มีอุโบสถ ศาลาการเปรียญ และกุฏิสงฆ์ จำนวน ๓ หลัง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๒

เจ้าอาวาสมี ๘ รูป คือ รูปที่ ๑ หลวงพ่อเป้า รูปที่ ๒ ครูบาคำ รูปที่ ๓ หลวงพ่อกา รูปที่ ๔ พระมหาบุญไทย รูปที่ ๕ ครูบาแก้ว รูปที่ ๖ พระมหาบุญเพ็ง รูปที่ ๗ พระมหาบุญรอด รูปที่ ๘ พระมานิตย์ โชติธมโม รักษาการสืบต่อมา

วัดสระเกศ

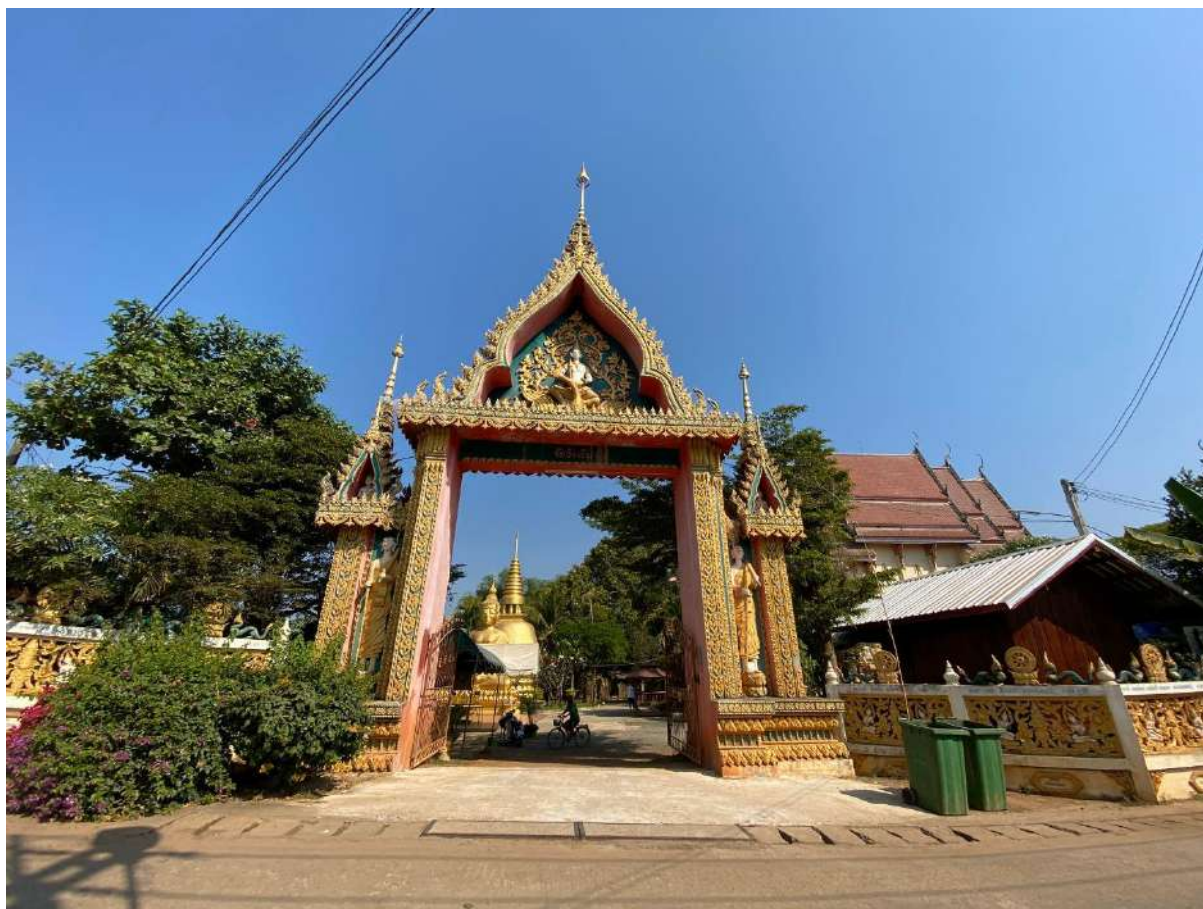
วัดสระเกศ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๔๒ บ้านหล่มเก่า ถนนนฤพพัฒน์ หมู่ที่ ๕ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๑๑ ไร่ ๓ งาน ๒๐ ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับคลองน้ำใส ทิศใต้ติดต่อกับถนนสุขาภิบาลตำบลหล่มเก่า ทิศตะวันออกติดต่อกับถนนสุขาภิบาลและตลาด ทิศตะวันตกติดต่อกับแม่น้ำพุง ตาม น.ส. ๓ เลขที่ ๑๓๙๐ พื้นที่วัดเป็นที่ราบลุ่ม อยู่ริมน้ำพุงทางฝั่งตะวันออก สภาพแวดล้อมเป็นอาคารร้านค้าตลาดสด มีถนนตัดผ่านโดยรอบการคมนาคมสะดวกอยู่ในย่านกลางของชุมชน อาคารเสนาสนะมี อุโบสถกว้าง ๘ เมตร ยาว ๒๐ เมตร บุรณะเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๖ ศาลาการเปรียญกว้าง ๑๔ เมตร ยาว ๒๘ เมตร สร้าง พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นอาคารคอนกรีต ๒ ชั้น ภูมิสงฆ์ จำนวน ๑๔ หลัง สำหรับปฐนียวัดภูมิ พระประธานในอุโบสถ ปางมารวิชัย และรอยพระพุทธรูปบาทจำลอง

วัดสระเกศ หรือเรียกอีกนามหนึ่งว่า “วัดศรีสระเกษ” ที่ได้นามวัดอย่างนี้เพราะที่บริเวณมีสระน้ำและต้นเกตุใหญ่มีมานานเป็นสัญลักษณ์ สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๐ เดิมวัดร้าง เรียกว่า “วัดคลองน้ำใส” เพราะตั้งอยู่ที่ฝั่งคลองน้ำใส นับเป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้วตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๓๒๕ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร ทางวัดได้เปิดสอนปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๔๙๖ มีทั้งแผนกธรรมและบาลี แผนกสามัญ พ.ศ. ๒๕๒๖ โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง พ.ศ. ๒๕๑๘ วัดนี้พระภิกษุอยู่จำพรรษา ๒๘ รูป สามเณร ๑๔๓ รูป

เจ้าอาวาสที่ทราบนามมี ๕ รูป คือ รูปที่ ๑ พระสุ พุทธสโร พ.ศ. ๒๔๔๕ - ๒๔๕๐ รูปที่ ๒ พระ
อาจารย์โสภ พ.ศ. ๒๔๕๑ - ๒๔๖๓ รูปที่ ๓ พระอาจารย์กอง พ.ศ. ๒๔๖๔ - ๒๔๖๘ รูปที่ ๔ พระครูประธาน
ศาสนกิจ (สงกา) พ.ศ. ๒๔๗๒ - ๒๕๒๔ รูปที่ ๕ พระครูบูรเขตพิทักษ์ พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นต้นมา และดำรง
ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอหล่มเก่านี้อีกด้วย

วัดวังเวิน

วัดวังเวิน ตั้งอยู่เลขที่ ๖๘ บ้านวังเวิน หมู่ที่ ๑๒ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๖ ไร่ ๖๔ ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับลำคลอง ทิศเหนือ ติดต่อกับลำคลอง ทิศใต้ติดต่อกับถนนสาธารณะ ทิศตะวันออกติดต่อกับที่ตั้งบ้านของนายปูน ทิศตะวันตก ติดต่อกับลำคลอง

ได้สร้างขึ้นเป็นวัดนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๔๑๐ มีนามตามชื่อบ้าน เสนาสนะต่าง ๆ มี อุโบสถ ศาลา การเปรียญ และกุฏิสงฆ์จำนวน ๕ หลัง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาประมาณ พ.ศ. ๒๔๕๐ มีพระภิกษุ อยู่จำพรรษา ๗ รูป สามเณร ๓๔ รูป ทางวัดได้เปิดสอนพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๑๔ และได้จัดตั้งโรงเรียน การศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นที่วัดนี้ด้วย

เจ้าอาวาสที่ทราบมี ๓ รูป คือ รูปที่ ๑ พระอธิการสำราญ รูปที่ ๒ พระอธิการมั่ง รูปที่ ๓ เจ้าอธิการ จันทร กิตติธนาโณ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นต้นมา ซึ่งได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลนี้ด้วย

ความหลากหลายทางด้านศิลปวัฒนธรรม ความเชื่อ สถาปัตยกรรม ในพระพุทธศาสนาที่หล่อหลอมจิตใจของคนในชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สะท้อนออกมาในด้านรูปแบบของแต่ละวัดซึ่งมี เอกลักษณ์เฉพาะ ถึงแม้ว่าพื้นที่วัดในชุมชนระยะทางจะไม่ห่างกันแต่ก็มีประวัติความเป็นมาและเรื่องเล่าแตกต่างที่มีความน่าสนใจสำหรับคนที่ชอบท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การมาเที่ยวที่อำเภอหล่มเก่าจะได้สัมผัสกับบรรยากาศเรื่องราวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถ่ายทอดออกมาในแต่ละวัด ได้อย่างมีคุณค่าและน่าจดจำ รวมถึงการได้กราบไหว้พระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ขอพรสิ่งต่าง ๆ ที่จะทำให้ผู้มาเที่ยวได้ประสบความสำเร็จดังใจหมาย

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นตลาดห้องแถวขายของ
ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ชุมชนตลาดเทศบาลหล่มเก่า เป็นชุมชนที่มีความเป็นอัตลักษณ์ที่น่าสนใจ ทั้งนี้พี่น้องชาวหล่มเก่าเป็นกลุ่มชนที่มีเชื้อสายชาวลาวที่อพยพมาจากหลวงพระบาง เวียงจันทน์ ซึ่งแน่นอนเหลือเกินที่ผู้คนที่เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านช่องทำมาหากิน ย่อมมีสิ่งที่ดี ๆ ติดตัวมาเสมอ และด้วยความชาญฉลาดทางภูมิปัญญานี้เองจึงทำให้ชุมชนตลาดเทศบาลหล่มเก่ากับสะท้อนสิ่งที่ดึงมาทางวัฒนธรรม ถ่ายทอดออกทางช่างฝีมือที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ยืนยาวทำสายลมและแสงแดดมานานกว่า ๑๐๐ ปี ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

ตลาดหล่มเก่าโดยภาพรวม มีลักษณะเป็นห้องแถวไม้สองชั้น ทอดตัวยาวไปตามแนวนอนสองฝั่งฟากถนน ถึงแม้จะมีทางแยกเป็นสามแยกหรือสี่แยกก็ตาม ลักษณะห้องแถวสองชั้นก็ยังคู่ขนานกับทอดตัวยาวไปตามถนน ทำการค้าขายสินค้าที่หลากหลายนานาชนิด ซึ่งตั้งแต่ก่อตั้งจนปัจจุบัน กิจกรรมทางการค้าก็ยังคงดำเนินเคียงคู่กับวิถีชุมชนของพี่น้องที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลหล่มเก่า ที่ยืนยาวมานานกว่า ๑๐๐ ปี จนปัจจุบัน

โครงสร้างอาคารแต่เดิมเป็นโครงสร้างด้วยไม้ล้วน ๆ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสภาพแวดล้อมของพื้นที่อุดมไปด้วยป่าไม้ ซึ่งเป็นวัชธุระธรรมชาติ ต่อมาตัวอาคารบางส่วนเกิดชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา การซ่อมแซมก็จะทั้งการใช้คอนกรีตเสริมเหล็กและการใช้ไม้มาซ่อมบำรุงเพื่อรักษาอัตลักษณ์และโครงสร้างเดิมเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็น

เป็นเสา คาน คอสอง รอด ชื่อ พื้นกระดาษ ฝา ช่องลม ลายฉลุต่าง ๆ ส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้ไม้เป็นพื้น และยังอบอวลไปด้วยกระแสการทำมาค้าขายอันเป็นวิถีชาวตลาดเรื่อยมา

มองในแง่มุมมองของเชิงช่างพอจะอนุมานได้ว่า ชาวหล่มเก่ามีช่างพื้นบ้านที่มีฝีมือ ทั้งในการวางผังเมือง การเลือกใช้วัสดุให้เหมาะสม ความประณีตทางการใช้เครื่องทุ่นแรงที่เกี่ยวข้องกับงานไม้ การวางจังหวะระยะช่องไฟของร้านรวง ตัวอาคารทั้งนี้มีความสอดคล้องที่เหมาะสมกับประโยชน์ในการใช้งานที่ชั้นล่างเป็นสถานที่จัดเก็บสินค้าเพื่อจัดจำหน่าย ส่วนชั้นบนเป็นสถานที่อยู่อาศัยตลอดทั้งตัวอาคาร

ข้าวของที่มีไว้จำหน่ายก็ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของคนในเขตหล่มเก่า ของใช้ในชีวิตประจำวัน ร้านบริการความงาม ช่างเสริมสวย เสื้อผ้าอาภรณ์ หูกยา ข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือนและของที่จำเป็นในการทำการเกษตร ทั้งนี้การจัดร้านรวงก็เป็นไปตามความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นอิสระของเจ้าของร้าน วัสดุในการก่อสร้าง สุขภัณฑ์ เครื่องมือจับสัตว์น้ำสัตว์บก มีทั้งสำเร็จรูปและส่วนประกอบ ร้านอาหารตามสั่ง ฯลฯ ทั้งนี้การค้าขายที่ดูวุ่นวายกับการสัญจรไปมาที่เหมือนจะไม่สะดวกนัก ด้วยความวุ่นวายของยานพาหนะ ตามยุคสมัยนั้นซ่อนความพึงพอใจในเชิงธุรกิจของผู้ประกอบการค้า และลูกค้ามีมาเลือกซื้อหาสิ่งที่จำเป็นไปยังชีพในพื้นที่นั่นเอง

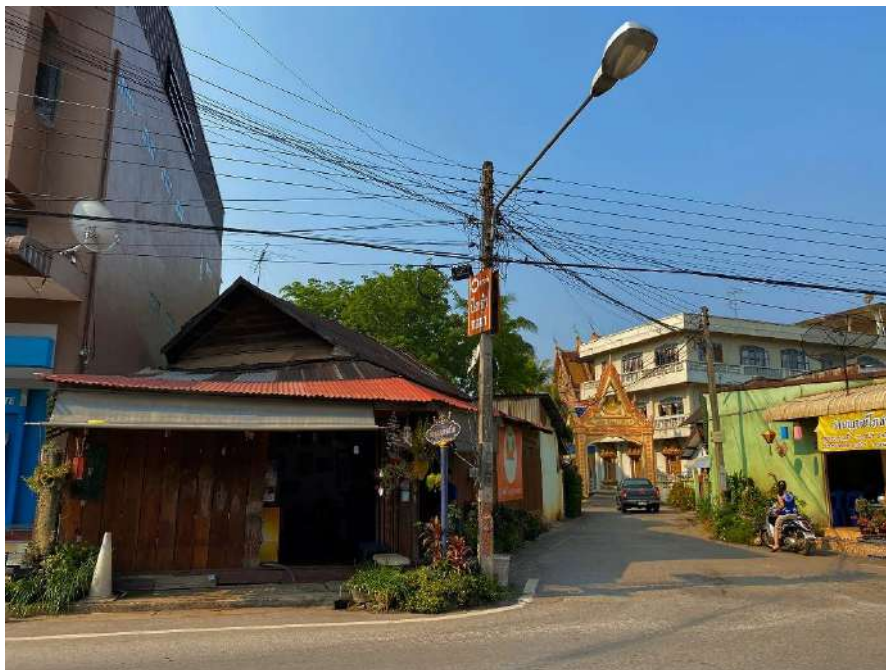

ห้องแถวขายของ ๒ ชั้น และ ๑ ชั้น

ตลาดห้องแถวหล่มเก่า เป็นย่านชุมชนที่มีผู้คนทำมาค้าขายมานานแสนนาน ประกอบกับตัวตลาดอยู่ติดกับบริเวณลานวัดสระเกศ ทางทิศตะวันตกกลานวัดที่กว้างขวาง กลายเป็นศูนย์การค้ามะขามหวานที่ยิ่งใหญ่ในอดีต มะขามหวานหลากหลายสายพันธุ์อันเป็นอัตลักษณ์ของชาวเพชรบูรณ์ มารวมอยู่ที่นี่ ส่งผลให้พ่อค้าแม่ค้าน้อยใหญ่ต่างนำสินค้ามาทำการค้าขาย แลกเปลี่ยนกันบริเวณลานวัดสระเกศ ยังติดกับตลาดสด ด้วยเหตุนี้ ตัวตลาดสดเองก็จะคราคลั่งไปด้วยสินค้าพื้นเมือง พืชผักสวนครัว ผักพื้นถิ่น อาหารรูปแบบบ้าน ๆ ที่ซ่อนวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทหล่มให้ผู้ซื้อมาจับจ่ายกันทุกวัน

ประตูทางเข้าตลาดเทศบาลห่มเกล้า บริเวณลานวัดสระเกศ

ประตูทางเข้าวัดสระเกศ

ในส่วนของลานวัดที่เคยเป็นตลาดมะขาม บางช่วงก็มีการปรับเปลี่ยนกิจกรรม ยามที่หมดฤดูกาลมะขามหวาน ก็ปรับเป็นตลาดค้าขายของรถเร่มาจอดกางแผงขายของ เสื้อผ้าอาภรณ์ข้าวของเครื่องสาน เครื่องมือการเกษตร บางคราวก็ปรับเป็นสถานที่จอดรถที่ใกล้ชิดกับตลาดสด ทำให้บรรยากาศของตลาดในชุมชนยังอบอวลไปด้วยผู้ค้าขายและชาวบ้านใกล้เคียง หรือแม้แต่คนต่างอำเภอก็มาซื้อหาสินค้ากันเสมอ

ทางด้านทิศเหนือติดกับสามแยกบริเวณซอยพิทักษ์บำรุง ๘ แบ่งระหว่างพื้นที่ตลาดหรืออาคารไม้เก่า กับอาคารลักษณะอื่นสำหรับอยู่อาศัย

ทางด้านทิศใต้ติดกับสี่แยกทางเข้าตลาดสดบริเวณซอยพิทักษ์บำรุง ๑๐ และ ๑๑ แบ่งระหว่างพื้นที่ตลาดหรืออาคารไม้เก่ากับอาคารลักษณะอื่นสำหรับอยู่อาศัย

ทางด้านทิศตะวันตกติดสะพานข้ามคลองวังหิน วัดสระเกศ และฝายวัดส้ม แบ่งระหว่างพื้นที่ชุมชน ตลาดและพื้นที่ชุมชนตลาดและพื้นที่ชุมชนอีกฝั่งของลำน้ำ

ทางด้านทิศตะวันออกติดกับสามแยกบริเวณซอยนฤพัฒน์ ๕ แบ่งระหว่างพื้นที่ตลาดหรืออาคารไม้เก่า กับพื้นที่สาธารณูปโภคและสถานที่ราชการต่าง ๆ มีชุมประตูลาด และสี่แยกตัดกันที่ใจกลางของชุมชน

ชุมประตูลาดทางเข้าตลาดห้องแถว ๑๐๐ ปี

เรือนห้องแถวไม้ เป็นลักษณะเรือนค้าขายที่เป็นประตูลาดเพี้ยมไม้ มีช่องลมด้านบน ส่วนเรือนห้องแถวไม้สองชั้นจะมีระเบียงด้านหน้าเรือนและมีช่องลมด้านบนยาวตลอดแนวต่อเนื่องกัน สีของเรือนห้องแถวไม้เป็นสีของไม้ธรรมชาติ เป็นโทนเดียวกัน มีความสวยงามอย่างมาก และแบบของราวระเบียงและช่องลมที่มีลวดลายเฉพาะแตกต่างกันไปในแต่ละหลัง

ระเปียงกันตกลาดห้องแถว ๑๐๐ ปี

ลักษณะเรือนห้องแถวไม้ชั้นเดียว โครงสร้างอาคารเป็นเสาคานไม้ หลังคาทรงจั่ว มุงด้วยสังกะสีมี
ชายคาลาดมาทางด้านหน้า ตัวผนังอาคารเป็นไม้ ประตูบ้านเป็นบานเฟี้ยมไม้ ลักษณะเป็นแผ่นไม้ที่บเรียบต่อ
เรียงกันแนวตั้ง สามารถพับทบกันได้ในการเปิด

ลักษณะเรือนห้องแถวไม้สองชั้น โครงสร้างอาคารเป็นเสาคานไม้ หลังคาทรงจั่ว มุงด้วยสังกะสีมี ชายคาลาดมาทางด้านหน้า ตัวผนังอาคารเป็นไม้ ประตูบ้านเป็นบานเฟี้ยมไม้ ลักษณะเป็นแผ่นไม้ที่เรียบต่อ เรียงกันแนวดิ่ง สามารถพับทบกันได้ในการเปิด เหนือประตูส่วนใหญ่มีช่องลมระบายอากาศยาวตลอดแนวของ ห้องแถว ชั้นบนเป็นระเบียงไม้ยาวต่อกันตลอดแนว พื้นไม้ มีที่กั้นระเบียงของแต่ละห้อง และกันตกไม้ ลวดลาย แตกต่างกันไป

ชุมชนตลาดเทศบาลหล่มเก่า อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ถือได้ว่าเป็นย่านชุมชนเก่าแก่อายุกว่า ๑๐๐ ปี เป็นศูนย์กลางการค้าในเมืองหล่มเก่า มีเรือนห้องแถวไม้เก่ามีเอกลักษณ์อย่างยิ่ง ตลอดแนวยาว 2 ฝั่ง ของถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๐๐๕ หรือ ถนนนฤพัตน์ ในเขตย่านชุมชนติดกับถนนพิกษ์บำรุง ประกอบด้วยเรือนห้องแถวไม้ชั้นเดียว และเรือนห้องแถวไม้สองชั้น มีสินค้าอุปโภคและบริโภคมากมาย ทั้ง ของเก่า ใหม่ ให้นักท่องเที่ยวได้เลือกชม

เรือนห้องแถวไม้ ณ ปัจจุบัน มีสภาพทรุดโทรมตามกาลเวลา บางส่วนมีการรื้อถอน บางส่วนมีการ สร้างใหม่ ทั้งนี้สาเหตุมาจากการเสื่อมสภาพตามธรรมชาติของเรือนไม้ห้องแถว การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ใน การครอบครอง เป็นต้น ชุมชนตลาดเทศบาลตำบลหล่มเก่า อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นชุมชน ศูนย์กลางที่ติดกับพื้นที่ต่างๆ ยังคงเจิดจรัส พลุกพล่านด้วยผู้คนที่มาจับจ่ายใช้สอย ตัวอาคารที่ทอดยาวไปตาม ถนนมานานกว่า ๑๐๐ ปี ยังคงท้าทายให้ท่านทั้งหลายมาเยี่ยมชม และตลาดหล่มเก่ายังคงเป็นเพชรที่พราง พราวอยู่ในเมืองหล่มอยู่เสมอ

ประเพณี

ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

หล่มเก่า เป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมอันดีงามควรแก่การอนุรักษ์ ไม่ว่าจะเป็น ภาษา อาหาร การแต่งกาย และ วัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณก็มีมาก ในปัจจุบันคนหล่มเก่า ก็ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมเหล่านี้ไว้เป็นอย่างดี จากการลงพื้นที่ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมของหล่มเก่าแล้ว ทำให้ได้ทราบว่า หล่มเก่า มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับประเพณีอยู่ตลอดปี เรียกว่า ฮีตสิบสอง

“ฮีตสิบสอง” คำว่า “ฮีต” มาจากคำว่า “จารีตประเพณี” หรือสิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันเป็นระยะเวลายาวนาน ส่วนคำว่า “สิบสอง” หมายถึง เดือนทั้ง ๑๒ เดือนในรอบหนึ่งปี ดังนั้นความหมายโดยรวม ๆ จึงหมายถึง งานบุญประเพณีในแต่ละเดือนของชาวลาวหล่ม ซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่ครั้งโบราณ จุดมุ่งหมายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ตอบแทนบุญคุณของธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ช่วยดลบันดาลให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ในแต่ละเดือนจะจัดให้มีงานบุญที่แตกต่างกันดังนี้

เดือนอ้าย บุญเข้ากรรม

จัดขึ้นช่วงเดือนธันวาคม เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ผู้ต้องอาบัติชั้นสังฆาติเสส (มีความรุนแรงรองลงมาจากอาบัติชั้นปาราชิก) เข้าพิธีกรรมปลงอาบัติด้วยการอยู่ในเขตที่จำกัด เพื่อชำระจิตใจให้สะอาด

เดือนยี่ บุญคูณลาน (บางท้องถิ่นเรียก “บุญกองข้าว”)

จัดขึ้นช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว ก่อนที่จะนำข้าวที่นวดแล้วไปเก็บในยุ้งฉาง ชาวนานำข้าวมาบูชาข้าว โดยนิมนต์พระภิกษุมาสวดเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล และเป็นนิมิตหมายที่ดีให้ปีต่อ ๆ ไปที่จะทำนาขึ้น เกิดผลดียิ่ง ๆ ขึ้น

เดือนสาม บุญข้าวจี

จัดขึ้นในช่วงหลังงานมาฆบูชา โดยชาวนานำข้าวจี (ข้าวเหนียว) นึ่งสุก ปั้นเป็นก้อนเท่าไข่เป็ดทาเกลือ นำไปเสียบไม้ย่าง จากนั้นตีไข่ทาให้ทั่วแล้วย่างจนไข่สุก และทอดไม้ออก นำน้ำตาลอ้อยยัดใส่ตรงกลางเป็นไส้ และนำไปถวายพระสงฆ์ในช่วงที่หมดฤดูทำนาแล้ว เพื่อเป็นการทำบุญ

เดือนสี่ บุญพระเวส

จัดขึ้นในช่วงเดือนมีนาคม ข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ งานบุญพระเวส งานบุญมหาชาติ หรืองานฟังเทศน์เวสสันดรชาดก ถือว่าเป็นชาดกที่ยิ่งใหญ่ ชาวนานำข้าวมาช่วยกันตกแต่งประดับประดาโรงธรรมด้วยดอกไม้ของหอม ใช้ดอกบัวประดับธรรมมาสน์ มีการจัดรูปขบวนแห่พระเวส และนางมัทรีออกจากป่าเข้าในเมืองไปสิ้นสุดที่พระอุโบสถ และมีการเทศน์มหาพระเวสตลอดวัน

เดือนห้า บุญสงกรานต์

จัดขึ้นในช่วงตรุษสงกรานต์ นับเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ โดยมีการจัดงานติดต่อกันหลายวัน หรือติดต่อกันเป็นสัปดาห์ มีประเพณีและขนบแห่งสงกรานต์ จึงได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากที่สุด ถือเป็นวันปีใหม่ของไทยอีกด้วย

เดือนหก บุญบั้งไฟ

จัดขึ้นในช่วงเดือนหกก่อนฤดูการทำนาจนมาถึง ย่างเข้าฤดูฝน คล้ายกับงานบุญบั้งไฟในภาคอีสานของไทย จุดประสงค์เพื่อบูชาหลักเมือง และขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ปีใดที่ไม่มีการทำบุญบั้งไฟเชื่อว่าปีนั้นจะเกิดเภทภัยต่าง ๆ และถือเป็นสัญญาณว่าฤดูทำนากำลังจะเริ่มต้นแล้ว นับเป็นงานที่สืบทอดมาแต่ครั้งโบราณกาล

เดือนเจ็ด บุญข้าชะ

จัดขึ้นในช่วงเดือนมิถุนายน ถึงแม้จะดูเป็นงานเล็ก ๆ แต่มีความสำคัญ จุดประสงค์เพื่อเป็นการล้างเสนียดจัญไรที่เกิดกับหมู่บ้าน เพื่อให้หมู่บ้านมีแต่ความสงบสุข

เดือนแปด บุญเข้าพรรษา

จัดขึ้นในช่วง วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เป็นการเริ่มต้นฤดูเข้าพรรษา พระสงฆ์จะออกบิณฑบาตเป็นเวลา ๓ เดือน ตามพุทธบัญญัติ นับแต่วันเข้าพรรษาเป็นต้นไป ในวันแรกนี้จะมีการทำบุญตักบาตรตามวัดต่าง ๆ

เดือนเก้า บุญห่อข้าวประดับดิน

จัดขึ้นในช่วงเดือนสิงหาคม เป็นการทำพิธีกรรมอุทิศส่วนกุศลให้กับวิญญาณบรรพบุรุษ และวิญญาณไร้ญาติให้ออกมารับส่วนบุญ ชาวบ้านจะนำอาหารคาว หวาน บุหรี่ หมาก พลุ ใส่ลงในกรวยใบตอง นำไปวางตามพื้นดิน หรือใต้ต้นไม้บริเวณริ้วบ้าน ริ้ววัด

เดือนสิบ บุญข้าวสาก หรือสลาก

จัดขึ้นในช่วงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้คนตาย หรือเปรต ห่างจากงานวันห่อข้าวประดับดิน ๑๕ วัน อันเป็นเวลาทีเปรตต้องกลับไปยังที่อยู่ของตน

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา

จัดขึ้นในช่วงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นการตักบาตรเทโว มีการจัดอาหารไปถวายพระภิกษุสงฆ์ สามเณร มีการกวนข้าวทิพย์ (กระสาสารท) ถวาย มีการถวายผ้าจำพรรษา และปราสาทผึ้ง โดยนำไม้ไผ่มาสานเป็นรูปปราสาท ตกแต่งสวยงามจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งไปถวายพระในตอนค่ำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ

เดือนสิบสอง บุญกฐิน

จัดขึ้นในช่วงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ – วันเพ็ญเดือน ๑๒ เป็นการถวายผ้าแด่พระสงฆ์ที่จำพรรษาตลอดช่วงเข้าพรรษา นับเป็นงานบุญที่กระทำมาแต่โบราณ

คองสิบสี่ เป็นคำและข้อปฏิบัติคู่กับฮิตสิบสอง คอง แปลว่า แนวทาง หรือ ครรลอง ซึ่งหมายถึง ธรรมเนียมประเพณี หรือแนวทาง และ สิบสี่ หมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางปฏิบัติสิบสี่ข้อ ดังนั้น คองสิบสี่จึง หมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางที่ประชาชนทุกระดับนับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง พระสงฆ์ และคนธรรมดาสามัญพึงปฏิบัติสิบสี่ข้อ อาจสรุปได้หลายมุมมองดังนี้

๑. เป็นหลักปฏิบัติกล่าวถึงครอบครัวในสังคม ตลอดจนผู้ปกครองบ้านเมือง
๒. เป็นหลักปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง และหลักปฏิบัติของประชาชนต่อพระมหากษัตริย์
๓. เป็นหลักปฏิบัติที่พระราชายึดถือปฏิบัติ เน้นให้ประชาชนปฏิบัติตามจารีตประเพณี และคนในครอบครัวที่ปฏิบัติต่อกัน
๔. เป็นหลักปฏิบัติในการปกครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุขตามจารีตประเพณี

นอกจากฮิตสิบสอง ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ในบางชุมชน ก็จะมีประเพณีที่มีชื่อเรียกเฉพาะ และเป็นที่รู้จักกันโดยทั่ว เมื่อถึงเวลาที่ชุมชนนั้น ๆ จัดประเพณีก็จะมีผู้คนจากทั่วสารทิศมาเที่ยวชมงาน ในที่นี้ จะขอ ยกตัวอย่าง เช่น สรงน้ำพระธาตุวัดวังเวิน ประเพณีแข่งเรือหล่มเก่า ประเพณีแห่กัณฑ์หลอน

๑. สรงน้ำพระธาตุวัดวังเวิน ประเพณี (เดือนห้า บุญสงกรานต์)

ประวัติของประเพณีสรงน้ำพระธาตุวัดวังเวินนั้น ต้องย้อนไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ในสมัยที่หลวงปู่จันทร์ กิตติญาโณ (พระครูพัชรกิตติญาณ) เป็นเจ้าอาวาส วัดวังเวิน และยังเป็นเกจิอาจารย์ชื่อดังของอำเภอ หล่มเก่า ได้ร่วมกันกับชาวบ้านบูรณปฏิสังขรณ์วัดวังเวิน รวมถึงพระธาตุซึ่งมีอายุกว่าร้อยปี ทำให้พระธาตุองค์ เดิมถูกพระอุโบสถสร้างครอบไว้

จึงได้มีการให้สร้างพระธาตุองค์ใหม่ขึ้นบริเวณทิศตะวันตกของพระอุโบสถแทน และได้บรรจุเครื่องรางของขลัง ของมงคลโบราณที่หลวงปู่จันทร์ปลุกเสกด้วยตัวท่านเองไว้ในพระธาตุองค์ใหม่ด้วย เดิมทีก่อนที่จะมีการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุ และสร้างพระธาตุองค์ใหม่นี้ เมื่อถึงวันสงกรานต์ ชาวบ้านจะมีการสรงน้ำพระและก่อพระเจดีย์ทรายบริเวณข้าง ๆ พระธาตุองค์เก่า ปัจจุบันจึงได้มีการสรงน้ำพระธาตุองค์ใหม่แทนและกำหนดให้มีประเพณีสรงน้ำพระธาตุวัดวังเวิน ในวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกปี มาจนถึงปัจจุบัน

เช้าของวันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ (๒๐ เมษายน ๒๕๖๑) ด้วยวันนี้เป็นวันดีมีปะเพณีประจำพื้นถิ่น ชาวบ้านต่างพร้อมใจพากันมาที่วัดวังเวิน เพื่อร่วมพิธีสำคัญ ภายในวัดค่อนข้างคึกคัก ทั้งผู้เฒ่า ผู้แก่ พ่อ แม่ พี่น้อง บ้างจุลลูกหลาน บ้างถือปืนโตกับข้าว นุ่งห่มเครื่องแต่งกายสวยงาม ทั้งตามยุคสมัย และแต่งกายอนุรักษ์ไทหล่มนุ่งห่มขึ้นหัวแดงตีนก่านก็ไม่น้อย เด็กเล็กใส่เสื้อคอกระเชือก็น่ารักน่าเอ็นดู ซึ่งทุกคนมารวมกันเพื่อร่วมสรงน้ำพระธาตุวัดวังเวินที่ทำกันมาทุก ๆ ปี

เวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น. ประเพณีมงคลได้เริ่มต้นขึ้น ด้วยพิธีบวงสรวงพระธาตุ โดยผู้ทำพิธีได้จัดโต๊ะตั้งเครื่องเซ่นไหว้พร้อมด้วยบายศรีสวยงามไว้ที่บริเวณด้านหน้าพระธาตุ ซึ่งนอกจากชาวบ้านแล้วยังมีผู้นำชุมชน รวมไปถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่เริ่มเข้ามาจับทบาทในประเพณี มาร่วมบวงสรวงพระธาตุกับชาวบ้านด้วย เมื่อเสร็จสิ้นพิธีบวงสรวงแล้ว ก็จะแยกย้ายกันพักผ่อน เพื่อรอเวลาที่จะร่วมขบวนแห่พระธาตุ ระหว่างนี้บนศาลาการเปรียญจะมีพิธีเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ประทับร่างทรง ด้วยความที่ชาวหล่มเก่าพื้นเพคือชาวลาวที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่หล่ม และหนึ่งในความเชื่อที่ติดตัวมาด้วยคือ ความเชื่อเรื่องการเคารพนับถือเจ้าพ่อเจ้าแม่ เราจึงเห็นร่างเจ้าพ่อเจ้าแม่ร่วมในพิธี หรือวันสำคัญต่าง ๆ ของชาวบ้านเสมอ ในประเพณีสรงน้ำพระธาตุวัดวังเวินนี้ก็เช่นกัน

โดยเริ่มมาตั้งแต่สมัยหลวงปู่จันทร์ที่ท่านเห็นพ้องกันกับชาวบ้านว่าควรเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ของทุกหมู่บ้านในอำเภอหล่มเก่า มาร่วมพิธีสรงน้ำพระธาตุเพื่อเสริมความเป็นสิริมงคล ทั้งหมดก็เพื่อให้ชาวอำเภอหล่มเก่าอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากทุกข์โศก ป้องกันภัยอันตราย ให้แคล้วคลาดปลอดภัยกันทั่วทุกครัวเรือน

ประการสำคัญ เจ้าพ่อหนึ่งองค์จะมีหมอแคนประจำตัวหนึ่งคน ฉะนั้นเจ้าพ่อนับร้อยองค์ก็จะมีจำนวนหมอแคนมากกว่าเจ้าพ่อ แต่เป็นที่น่าเสียดายในปัจจุบัน จำนวนเจ้าพ่อเพิ่มขึ้น แต่จำนวนหมอแคนค่อย ๆ ลดลง จนต้องมีการหิบบิหมอแคนให้ทำหน้าที่ดูแลเจ้าพ่อมากกว่าหนึ่งองค์

เมื่อเจ้าพ่อเจ้าแม่ประทับร่างทรงแล้ว จะลุกขึ้นรำยรำกันอย่างสนุกสนาน จากนั้นเมื่อถึงเวลา ก็จะเข้าร่วมรำยรำในขบวนแห่ด้วย ซึ่งชาวบ้านจะพากันตั้งขบวนจากบริเวณหน้าที่ว่าการอำเภอหล่มเก่า และเดินแห่มายังวัดวังเวิน ขบวนแห่ถูกจัดให้มีสัญลักษณ์สำคัญต่าง ๆ ทั้งขบวนธงชาติ ขบวนตุ๊ก ธงตะขาบ ต้นผึ้ง ขันเงิน พานพุ่มเงินพุ่มทอง ขบวนบังไฟ ล้วนแต่เป็นสิ่งสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของชาวหล่มเก่า มีการนำพระธาตุวัดวังเวินจำลองมาแห่ในขบวน ที่สำคัญมีการนำรูปหล่อหลวงพ่ोजันทรมาแห่ในขบวนด้วย เพื่อให้ชาวบ้านตามห้างร้านในตลาด หรือใครก็ตามที่ไม่สามารถร่วมงานที่วัดได้ ได้มีโอกาสสรงน้ำและปิดทองรูปหล่อหลวงพ่ोजันทรเมื่อขบวนผ่านหน้าบ้านตน พร้อมทั้งได้ร่วมทำบุญผ้าป่าถวายวัดด้วย นอกจากนี้ก็ยังมีนางรำทั้งรุ่นเล็กรุ่นใหญ่ แต่งกายในชุดเอกลักษณ์ไทหล่มนุ่งซิ่นหัวแดงตีนก่าน รำยรำสร้างสีสันสวยงามตลอดทั้งขบวน ระหว่างทางผ่านตลาดห้างร้าน ชุมชน ผู้คนต่างออกมาต้อนรับและชื่นชมขบวนกันอย่างคึกคักตลอดทางจนถึงวัดวังเวิน

เมื่อขบวนเคลื่อนเข้าสู่บริเวณวัดวังเวินแล้ว ร่างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่จะร่ำถวายพระธาตุพร้อมกันอีกครั้ง บริเวณหน้าพระธาตุ เสมือนการร่วมกันเฉลิมฉลอง แล้วจึงจะร่วมกับชาวบ้านเดินสรงน้ำรอบพระธาตุด้วยกัน ๓ รอบ จึงถือเป็นอันครบถ้วนตามประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่ก่อนจะแยกย้ายกันกลับบ้าน ก็ยังมีโรงทานของทางวัดวังเวินและชาวบ้านที่มีจิตศรัทธามาร่วมออกโรงทานข้าวปลาอาหาร ไว้ให้ทุกคนที่มาร่วมประเพณีได้อิ่มท้อง หลังจากที่ย่อมบุญกันแล้ว

หากใครอยากมาสัมผัสวัฒนธรรมแบบนี้ด้วยตัวเอง ก็สามารถมาตามนัดได้เป็นประจำทุกปี ที่วัดวังเวิน ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มีชาวบ้านที่นารักรอต้อนรับอย่างเป็นกันเอง ถือเป็นประเพณีพื้นถิ่นที่สวยงาม และเป็นวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

ความสวยงามของวัฒนธรรมประเพณีไทยที่บรรพบุรุษบ้านวังเวินส่งต่อให้ลูกหลานปฏิบัติสืบทอดกัน มาจนถึงปัจจุบันนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาและความรักสามัคคีของคนในชุมชนเป็นอย่างดี ภาพที่เห็นใน วันงานประเพณีสงกรานต์วัดวังเวินนี้ ไม่ได้มีเพียงผู้เฒ่าผู้แก่เท่านั้น แต่ยังมีคนหนุ่มสาว วัยรุ่น รวมถึงเด็ก ๆ ที่พร้อมหน้าพร้อมตามาร่วมงานสำคัญของหมู่บ้าน

วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นนี้ ล้วนต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในพื้นที่เพื่อทำให้เป็น วัฒนธรรมที่เข้มแข็ง และอนุรักษ์ให้คงอยู่ในปัจจุบัน รวมถึงสืบทอดไปจนถึงอนาคต และแน่นอนว่าชาวบ้าน บ้านวังเวิน ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งในวัฒนธรรมของ ตนเองอยู่เสมอ ถึงแม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยแล้วก็ตาม

๒. แท้กันท์หลอน

สะท้อนผ่านงานบุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ)

“แท้กันท์หลอน” คืออีกหนึ่งความเชื่อในวิถี วัฒนธรรมของชาวอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สะท้อนผ่านงานบุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) ที่ชาวบ้านเรียกว่า บุญใหญ่ ตามหลัก ฮีตสิบสอง หรือประเพณีของกลุ่มชาติ พันธุ์ลาว “แท้กันท์หลอน” จึงเป็นหนึ่งพิธีกรรม ความเชื่อที่

สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นที่เชื่อมโยงกลายเป็นวิถีชีวิตภูมิปัญญาของชาวนบพได้ อย่างชัดเจน (ปฐม หงส์สุวรรณ, ๒๕๕๕) หากย้อนกลับมาพิจารณาประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ตามหลักฐานชี้ให้เห็นว่าราษฎรชาวหล่มเก่าส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวลาวเวียงจันทน์และหลวงพระบาง ที่ถูกกวาดต้อนและอพยพจากภัยสงครามมาอยู่ที่เมืองหล่ม (หล่มเก่า) ถึงสามครั้ง (จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓, ๒๕๓๐) ซึ่งตรงกับหลักฐานทางโบราณสถานและศิลปกรรมที่ทรงคุณค่า โดยเฉพาะ สิม (โบสถ์) ในอำเภอหล่มเก่า ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากร จำนวน ๓ แห่ง คือ วัดโพธิ์ พระธาตุตาเถร และวัดนาทราย (นฤมล กางเกตุ, ๒๕๕๖) ก่อนลงหลักปักฐานก่อตัวเป็นชุมชนบ้านนาทรายในปัจจุบัน

สัญลักษณ์ของการเริ่มต้นงานประเพณีบุญบั้งไฟ คือ การ “แท้กันท์หลอน” หรือ การออกเรียไร เพื่อให้ชาวบ้านได้ช่วยกันถวายบุญ แต่ที่แตกต่างออกไปจากชุมชนอื่นที่เห็นโดยทั่วไปคือ กลุ่มคนที่ออกเรียไรจะเป็นกลุ่มบริวารของเจ้าพ่อ (ตามความเชื่อของชุมชน เจ้าพ่อ คือ ตำแหน่งของกษัตริย์ผู้ครองเมืองเวียงจันทน์ หรือผี บรรพบุรุษที่คอยปกครองชุมชนไม่ให้สิ่งชั่วร้ายเข้ามาทำอันตราย) ได้แก่ ร่างทรง เจ้าพ่อ เจ้าแม่ องค์บริวาร กวนจ้าว แม่แตง เป็นต้น ขบวนแท้กันท์หลอนจะเริ่มต้นจาก “หีบใหญ่” หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เปรียบเสมือนศูนย์บัญชาการ ของเจ้าพ่อ เพราะจะต้องทำพิธีขออนุญาตจากเจ้าพ่อก่อนเริ่มขบวนเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล ชาวบ้านเชื่อว่าการที่ตนเองและครอบครัวได้บริจาคเงินหรือสิ่งของในงานบุญใหญ่ของชุมชนจะช่วยเบิกทางนำสิ่งที่ดีเข้ามาในชีวิต เงินหรือสิ่งของที่ได้จากการเรียไรแท้กันท์หลอน กวนจ้าวและชาวบ้านจะนำไปสมทบทุน ช่วยเหลือในการดำเนินงานบุญบั้งไฟ และในยุคปัจจุบันจะนิยมบริจาคเป็นเงินตามกำลังศรัทธา คนละ ๑๐ บาท ๒๐ บาท ๑๐๐ บาท ๔๐๐ บาท จนถึง ๕๐๐ บาท หรือตามแต่จะศรัทธา บางคนก็บริจาคเป็นเหล้า ๔๐ ส่วนคน

ที่บริจาคเป็นข้าวสาร พริก เกลือ กระเทียม น้ำตาล มะพร้าว หรือข้าวของเครื่องใช้อื่น ๆ จะนำไปไว้ ณ วัดตลอด
ทั้งวันจนถึงวันงาน

ขบวนแห่กัณฑ์หลอน จะมีกวนจ๋า (หรือผู้ชายมีหน้าที่คอยให้คำปรึกษาช่างทรงเจ้าพ่อและเป็น
หัวเรี่ยวหัวแรงในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน) เป็นผู้นำบรืวารเจ้าพ่อเจ้าแม่ และชาวบ้านในการ
ออกแห่เรียไรไปตามบ้านแต่ละหลัง โดยมีนักดนตรีพื้นบ้านประกอบด้วย หมอซ้อง หมอกลอง หมอฉาบ และ
หมอแคน ได้บรรเลงสร้างความสนุกสนานเฮฮาให้กับขบวนแห่กัณฑ์หลอน ในระหว่างที่ขบวนแห่ไปตามบ้านจะ
มีการร้องเพลงในทำนองกาพย์เซิ้งอีสาน “โอ๊ะโอ๊ะโอ๊ะ โอ๊ะโอ๊ะโอ๊ะ....(เซิ้งกาพย์)”

โอ๊ะโอ๊ะ โอ๊ะโอ๊ะ โอ๊ะโอ๊ะ..... (โอ๊ะโอ๊ะ โอ๊ะโอ๊ะ โอ๊ะโอ๊ะ)

โอ๊ะโอ๊ะ โอ๊ะโอ๊ะ โอ๊ะโอ๊ะ..... (โอ๊ะโอ๊ะ โอ๊ะโอ๊ะ โอ๊ะโอ๊ะ)

เฮือนผู้ใดหลังใหญ่อาดหลาด อย่าได้ขาดในเรื่องกินทาน

สุมแม่บ้านเฮือนอื่นกะมี อย่าสืหลีหนีตาพอกวอก

..... เป็นต้น

ใครได้ยินเพลงจะพื่อนจะรำก็เชิญกันเข้าร่วมขบวนอย่างเป็น
กันเอง ขบวนแห่กัณฑ์หลอนจะมีจำนวนคนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในขบวน
บรรยากาศเป็นไปด้วยความสนุกสนานในแบบฉบับพื้นบ้านซึ่ง
แตกต่างกับยุคสมัยปัจจุบันที่นิยมเปลี่ยนมาใช้เครื่องเสียงแทน
ดนตรีพื้นบ้านเพราะความสะดวกสบาย

บรรยากาศการเรียไรในขบวนแห่กัณฑ์หลอนชุมชนบ้านนาทราย

(ภาพ: กุณิสรา ปองเพียร เมื่อ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๐)

การแห่กัณฑ์หลอน เดิมจะออกแห่ในเวลากลางวัน แต่ด้วยยุคเศรษฐกิจปัจจุบันทำให้สังคมชนบท
มีวิถีการดำรงชีพเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ใช้เวลากลางวันประกอบอาชีพเพื่อเร่งผลผลิต
ทางการเกษตร การแห่กัณฑ์หลอนในปัจจุบันจึงเปลี่ยนเป็นเวลากลางคืนเนื่องจากชาวบ้านกลับจากการ
ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

เมื่อขบวนแห่กัณฑ์หลอนมาถึงบ้านนายเฉวียน ยอดคำ (ครอบครัวผู้ที่มีจิตศรัทธาเจ้าพ่อ เจ้าแม่
เป็นอย่างสูง) นายเฉวียน ยอดคำ คือลูกหลานรุ่นที่ ๓ ที่ยังคงสืบทอดและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของบรรพบุรุษ
ในเรื่องการเตรียมข้าวปลาอาหารเลี้ยงผู้คนที่ร่วมขบวนแห่กัณฑ์หลอนในงานบุญใหญ่ของหมู่บ้านให้อิ่มหนำ
สำราญ ด้วยความเชื่อที่ว่าหากปฏิบัติตามจะส่งผลให้ครอบครัวอุดมสมบูรณ์ ความเจ็บไม่มาใกล้ความไข้จะไม่
มีแต่โชคลาภแก่ครอบครัว เมื่อมาถึงหน้าบ้านเจ้าของบ้านก็ลงมาเชิญขบวนแห่ขึ้นไปรับประทานอาหาร
บนบ้าน อาหารประกอบด้วย ไก่ทอด ต้มเผ่าง หมกอีฮวก ข้าวมูลสังขยา น้ำพริกแจ่ว ผักต้ม เป็นประจำทุกปี

บรรยากาศขบวนแห่กัณฑ์หลอนพักรับประทานอาหาร
บ้านนายเฉวียน ยอดคำ
(ภาพ: กุณิสรา ปองเพียร เมื่อ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๐)

เมื่อรับประทานอาหารเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว นักดนตรีจึงเริ่มบรรเลงเพลงเพื่อเป็นการฉลองพาช้าว และขอบคุณเจ้าของบ้าน โดยมีการฟ้อนรำกันอย่างสนุกสนาน (เชื่อว่าพิธีกรรมฉลองพาช้าวจะทำให้เจ้าของบ้านเกิดความสุขสมบูรณ์ทั้งครอบครัว) หลังจากฉลองพาช้าวให้เจ้าของบ้านเสร็จเรียบร้อยแล้ว กลุ่มชาวบ้านได้มีการจัดขบวนแห่ไปตามเส้นทางในหมู่บ้านจนครบทุกหลังคาเรือนถือว่าเป็นอันเสร็จการแห่กัณฑ์หลอน (ใช้เวลาแห่กัณฑ์หลอนประมาณ ๑ - ๒ อาทิตย์)

เมื่อเสร็จสิ้นการแห่กัณฑ์หลอนครบทุกหลังคาเรือนแล้ว “กวนจ๋า” จะเป็นผู้นำเงินและข้าวของที่ได้รับจากการเรียไรไปบอกกล่าวเจ้าพ่อ ณ หีบใหญ่ ให้ได้รับรู้และขออนุญาตเจ้าพ่อนำเงินที่ได้จากการบริจาคส่งต่อให้ชาวบ้านเพื่อนำไปใช้จ่ายในการเตรียมงานบุญบั้งไฟ เช่น การจัดเตรียมสถานที่ การทำบั้งไฟ การตกแต่งบั้งไฟ อาหารสวัสดิการระหว่างดำเนินงาน และอื่น ๆ

พ่อกวนจ๋านำเงินเรียไรไปบอกกล่าวเจ้าพ่อ ณ หีบใหญ่
(ภาพ: กุณิสรา ปองเพียร เมื่อ ๔ มิถุนายน ๒๕๖๐)

จึงเห็นได้ว่าชุมชนหล่มเก่า ถือเป็นพื้นที่ศึกษาหนึ่งที่เต็มไปด้วยอารยทางวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนโดยเฉพาะในแง่ของประเพณี วัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นผ่านกิจกรรมชุมชน “แห่กัณฑ์หลอน” ที่ถูกเชื่อมโยงกับฐานความเชื่อและถือปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ จนเกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวล้านช้าง ทั้งยังสามารถดำรงอยู่และสวกรกระแสโลกสมัยใหม่ ปัจจัยอะไรที่ทำให้ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อของหมู่บ้านนาทรายยังคงถูกสืบทอดจนถึงปัจจุบัน

๓. ประเพณีขนมเส้นหล่มเก่า

งานเทศกาล “วัฒนธรรมไทหล่ม ขนมเส้นหล่มเก่า เทศกาลอาหารสะอาดรสชาดีอร่อย” จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีที่สนามกีฬาโรงเรียนอนุบาลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

หล่มเก่ามีขนมเส้นที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีรูปแบบวิธีทำและการรับประทานที่แตกต่างจากขนมเส้นทั่วไป เป็นแนวคิดจากภูมิปัญญาของชาวอำเภอหล่มเก่า จึงเรียกติดปากกันว่าขนมเส้นหล่มเก่า เป็นของดีของจังหวัดเพชรบูรณ์ที่ขึ้นชื่อเป็นที่รู้จัก

สภาวัฒนธรรมตำบลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้ง ๙ ตำบล จึงได้มีการจัดงาน “วัฒนธรรมไทหล่ม ขนมเส้นหล่มเก่า เทศกาลอาหารสะอาดรสชาดีอร่อย” ขึ้นเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิตของคนไทหล่มและเผยแพร่ของดีขนมจีนหล่มเก่า โดยการนำวิถีชีวิต ความเชื่อ อาหารพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน และศิลปหัตถกรรมของชาวไทหล่มมาจัดแสดงเผยแพร่แก่คนทั่วไป

ซึ่งภายในงานจะมีกิจกรรมมากมาย พิธีน้อมสักการหลวงพ่อบึงวัดตาล บวงสรวงเจ้าแม่เข้มทอง การจัดขบวนแห่ แข่งขันบิບขนมเส้นยาวที่สุด แข่งขันตำข้าว ประกวดธิดาขนมเส้น ประกวดคู่รักยืนนาน ประกวดนักร้องทางเครื่อง ประกวดหนุ่มสาวสมัยใหม่ ประกวดภาพถ่าย การออกร้านขนมเส้น และสินค้า OTOP เทศกาลอาหารสะอาดรสชาดีอร่อย (อ้างอิงที่มา: สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์/สภาวัฒนธรรมจังหวัด)

๔. ประเพณีแข่งเรือยาว อำเภอหล่มเก่า

ความเป็นมา

อำเภอหล่มเก่าเป็นอำเภอที่อยู่เหนือสุดของจังหวัดเพชรบูรณ์ ล้อมรอบด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อนทอดเป็นทิวาวครอบคลุมพื้นที่ทั้งอำเภอ มีพื้นที่ราบเป็นส่วนน้อย ซึ่งเป็นไร่นาและที่อยู่อาศัย อำเภอหล่มเก่า เดิมชื่อ “เมืองลม” หรือ “เมืองหล่ม” เป็นเมืองเล็ก ๆ ในสมัยสุโขทัย เจ้าเมืองคนแรกชื่อ “ปู่เฒ่า” เชื้อสายเวียงจันทน์ ได้อพยพถิ่นฐานมาอยู่บ้านหนองชีควาย คือบ้านหินกลิ้ง ตำบลหล่มเก่า ในปัจจุบัน ต่อมาชาวเมืองเวียงจันทน์ และหลวงพระบาง ได้ติดตามมาอยู่ด้วยกันมากขึ้น จึงรวมกันตั้งหมู่บ้านเป็นเมืองหล่ม ยกเจ้าปู่เฒ่าขึ้นเป็น เจ้าเมืองหล่ม จากนั้นได้ปกครองต่อกันมาอีก ๕ เจ้าเมือง จนถึงสมัยพระสุริยวงษาเดชชนะสงคราม เห็นว่าที่ตั้งเมืองไม่เหมาะสมจึงอพยพผู้คนไปตั้งเมืองใหม่ที่บ้านโพธิ์ ปัจจุบัน คือ อำเภอหล่มสัก และขนานนามเมืองใหม่นี้ว่า “หล่มสัก” และเมืองหล่มเดิม จึงได้ชื่อว่า “หล่มเก่า” ให้ขึ้นอยู่กับอำเภอหล่มสัก จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้มีการยุบมณฑลเพชรบูรณ์ อำเภอหล่มเก่า จึงมีฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดเพชรบูรณ์ มาจนถึงทุกวันนี้

อำเภอหล่มเก่า ตั้งอยู่บริเวณสองฟากฝั่งลำน้ำป่าสัก และลำน้ำพุโบล้อมด้วยป่าเขาลำเนาไพรพร้อมธรรมชาติอันสมบูรณ์จึงหล่อหลอมให้คนหล่มเก่ามีวิถีชีวิตที่สันโดษรักธรรมชาติ โอบอ้อมอารีพอใจในสิ่งที่ตนมีโดยเฉพาะวัฒนธรรมประเพณีที่มีมาแต่ดั้งเดิมจะเห็นได้จากงานประเพณีของชาวหล่มเก่าคู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่ปู่ ย่า ตา ยาย ช่วงเทศกาลออกพรรษาของทุกปี จะเป็นช่วงฝนตกชุก น้ำในแม่น้ำลำคลองจะมากจนปริ่มเต็มฝั่ง ชาวพุทธศาสนิกชนของอำเภอหล่มเก่า จะพากันไปทำบุญปฏิบัติธรรมที่วัด และมีการละเล่นเพื่อความสนุกสนานรื่นเริง หรือช่วยกันจัดทำกระทงจนถึงเวลาค่ำมืดเพื่อร่วมลอยกระทงด้วยมีน้ำมาก ถือเป็น

การบูชาพระคงคาเวลากลางคืน แต่สมัยก่อนการคมนาคมของประชาชนชาวอำเภอหล่มเก่า จะใช้ทางน้ำซึ่งสะดวกกว่าการเดินทางบก เพราะผู้ที่อยู่อาศัยอีกฝั่งหนึ่งที่ไม่มีวัดจะต้องข้ามปากโดยใช้เรือ จึงมีเรือเป็นจำนวนมากจอดอยู่ที่บริเวณท่าหน้าของวัดที่อยู่ริมน้ำ โดยเฉพาะวัดทุ่งธงไชย เมื่อมีการทำบุญ ตักบาตรเรียบร้อยแล้ว ยังนำการเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ มาเล่นที่บริเวณวัด และเห็นว่ากิจกรรมยังไม่เพียงพอ จึงพากันจัดแข่งเรือ ซึ่งในตอนแรก ๆ จะเป็นกลุ่มของเด็กหนุ่ม ๆ ที่ประสงค์จะแข่งเรือเพื่ออวดสาว ๆ และเพื่อความสนุกสนาน ต่อมาก็มีการแข่งเรือระหว่างคุ้มวัดและหมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านใดได้ชัยชนะก็นับเป็นเกียรติประวัติ หมู่บ้านที่แพ้ก็พยายามไปฝึกฝนเพื่อเอาชนะชนะในปีต่อ ๆ ไป ถือเป็นจริงเป็นจังเรื่อยมา และการแข่งขันก็จัดแปลก ๆ ออกไปเช่น แข่งเรือใช้คนหนุ่มเป็นฝีพาย แข่งเรือใช้สาว ๆ เป็นฝีพาย ชนิดของเรือก็มีการกำหนดขนาด แบบและจำนวนฝีพาย ส่วนรางวัลก็เป็นเพียง ธง ๑ ผืน ช่อดอกไม้ ขนมที่เหลือจากการตักบาตรพระมอบให้เท่านั้น

ภายหลังต่อมาด้วยที่การแข่งขันเรือสนุกสนานน่าตื่นตาตื่นใจ การเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ ที่บริเวณวัด จึงลดลง กลายเป็นว่า ในเทศกาลออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี หลังจากพระภิกษุสงฆ์ได้จำพรรษามาเป็นเวลา ๓ เดือน นอกจากมีการทำบุญปฏิบัติธรรม ลอยกระทงในตอนกลางคืนแล้ว ในตอนกลางวันจะมีการแข่งเรือ จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๘ นายชาติ บุญน่ม ครูใหญ่โรงเรียนวัดทุ่งธงไชยสมัยนั้น ได้ปรึกษาหารือกันกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในตำบลหล่มเก่า ตลอดจนทั้งครูอาจารย์ในกลุ่มโรงเรียนหล่มเก่า ได้เริ่มจัดงานแข่งขันเรือยาวในเทศกาลออกพรรษาประจำปีขึ้น ในระยะเริ่มแรกได้หาเรือที่มีความยาวพอสมควร ซึ่งบรรจฝีพายได้สิบกว่าคน นำมาแข่งขันกันประมาณ ๙ ลำ

ด้านพิธีกรรม

อาจกล่าวได้ว่าประเพณีแข่งเรือยาวอำเภอหล่มเก่า จะเป็นประเพณีที่คาบเกี่ยวระหว่างข้างขึ้นเดือนสิบเอ็ดและแรมเดือนสิบเอ็ด ส่วนมากจะเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ หรือวันแรม ๑ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด พอถึงวันงานชาวบ้าน พระภิกษุสงฆ์ และสามเณรจะช่วยกันทำเรือไปลอยที่แม่น้ำ และ เป็นโอกาสที่ชาวบ้าน ได้มีโอกาสรวมญาติกัน ในช่วงเช้าจะมีการประกอบกรุกศุลโดยการไปทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหาร แล้วมีการเลี้ยงญาติโยมที่มาทำบุญ พอสายประมาณ ๐๙.๐๐ น. ชาวบ้านจะได้สนุกสนานร่วมกันในขบวนการเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ ในขบวนแห่ด้วยพระราชทานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี และมีโอกาสทำบุญ ไกล่ลี้ชดกับพระพุทธรูป โดยมิพิธีกรรมทางสงฆ์ นิมนต์พระ ๙ รูปมาเจริญพระพุทธมนต์ จากนั้นก็เป็นพิธีเปิดงานของทางราชการ จะเห็นได้ว่าประเพณีแข่งเรือยาวอำเภอหล่มเก่าได้สืบสร้างมรดกความเชื่อจากการปฏิบัติและจากอุบายที่มีอยู่ในประเพณี ความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะทำให้เกิดพลังในการแข่งขันและได้รับชัยชนะ จากทีมที่เข้าร่วมแข่งขัน เพราะการแข่งขันเป็นกิจกรรมกลุ่มที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย จึงเป็นผลงานที่สะท้อนให้เห็นถึง ความสามัคคี ความเอื้ออาทร ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ของคนในสังคมชุมชนนั้น ๆ

สถานที่จัด

งานประเพณีแข่งเรือยาวอำเภอห่มเกล้า จะจัดขึ้นในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ ของทุกปี บริเวณลำน้ำพุง หน้าวัดทุ่งธงไชย หมู่ที่ ๑๑ ตำบลห่มเกล้า อำเภอห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์ ในเทศกาลออกพรรษา

พิธีกรรม

ตำบลดงเค็ง อำเภอดงเค็ง จังหวัดเพชรบูรณ์

การนับถือผีเป็นระบบความเชื่อที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยมาช้านาน ผสมผสานควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนา ไม่ว่ากาลเวลาจะผ่านไปกี่ยุคก็สมัย บางพื้นที่ความเชื่อในลักษณะนี้เบาบางลง ในขณะที่บางพื้นที่กลับยังคงยึดถือกันอย่างเหนียวแน่น เราจะพบประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการไหว้ผี การเลี้ยงผีหรือการอัญเชิญผีมารับเครื่องเซ่นไหว้ รวมไปถึงการทรงเจ้าเข้าผีกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค

อำเภอดงเค็ง จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ยังคงมีการยึดถือระบบความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับผีและการทรงเจ้าเข้าผีสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เรียกกันว่า “เจ้าพ่อเจ้าแม่” ซึ่งก็คือ “ผี” หรือ “กลุ่มผี” ประจำหมู่บ้านที่คอยปกป้องรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข แต่ละหมู่บ้านจะมีกลุ่มเจ้าพ่อเจ้าแม่เป็นของตนเอง ซึ่งชาวไทลื้อจะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อเจ้าแม่ตลอดทั้งปี เราจะพบพิธีอัญเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ลงมาติดต่อกับชาวบ้านในโอกาสต่าง ๆ โดยผ่านสื่อกลาง คือ “ร่างทรง” ซึ่งถือเป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อระบบความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อเจ้าแม่เป็นอย่างมาก ซึ่งในอำเภอดงเค็งมีกลุ่มร่างทรงอยู่เป็นจำนวนมากและมีพิธีกรรม เช่น พิธีแขวนทุง พิธีปั่ว พิธีกินตองเจ้า และพิธีเลี้ยงปี เป็นต้น พิธีกรรมดังกล่าวจึงมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเครื่องบอกถึงการดำรงอยู่และการสืบทอดความเชื่ออันเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่คงมาไว้อย่างมั่นคง ภายใต้กระแสสังคมที่เต็มไปด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีดังเช่นสังคมปัจจุบัน

พิธีแขวนทุง

ทุง ตุง หรือธง คือสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของแต่ละพื้นที่นำมาใช้ในลักษณะที่ต่างกัน เพื่อเป็นเครื่องสักการะใช้ในพิธีกรรมทางความเชื่อของชุมชน เช่น ความเชื่อที่มีต่อเจ้าพ่อเจ้าแม่ จากความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อเจ้าพ่อเจ้าแม่ จึงทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อเจ้าแม่ ถือได้ว่าเป็นการแสดงออกถึงความเคารพศรัทธาที่มีต่อเจ้าพ่อเจ้าแม่ และขอพรให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข พิธีแขวนทุง สรงน้ำเจ้าพ่อถือเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเจ้าพ่อ รวมถึงเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการประกาศชัยชนะของสงครามและความโชคดี ยังเป็นสัญลักษณ์บอกเขตให้ผู้คนรู้ว่าบริเวณที่ปักทุงนั้นเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และบ่งบอกว่าพิธีกรรมนั้น ๆ ได้เริ่มขึ้นและจบสิ้นลงแล้ว (จินตนา สนามชัยสกุล. ในศิลปวัฒนธรรมเพชรบูรณ์. ๓ (๖), ๒๕๕๖: ๖๐ - ๖๑.)

การกำหนดวันจัดงาน จะนิยมจัดขึ้นหลังงานสงกรานต์ซึ่งแต่ละหอ (ศาล) เจ้าพ่อจะกำหนดวันที่แตกต่างกันออกไป ส่วนใหญ่จะนิยมให้ตรงกับวันพฤหัสบดี โดยภายในงานจะมีทั้งพิธีแขวนทุง และการสรงน้ำเจ้าพ่อ จะมีสิ่งของที่จะใช้ในพิธี ดังต่อไปนี้

๑. พุง (ตุง) จะมีทั้งหมด ๖ สี (สีขาว สีแดง สีเหลือง สีเขียว สีนํ้าเงิน สีม่วง) โดยจะใช้ไหมพรมสีตามที่กำหนดใส่ถาดไว้และจะมีห่อนิมนต์วางไว้ในถาด

พุงที่ใช้ในพิธี

ชาวบ้านร่วมกันทำพุง

๒. ห่อนิมนต์ (กรวยใบตองแบบตัดปากเท่ากัน ในกรวยใส่ดอกไม้ ๑ คู่ รูป ๑ คู่ (๒ ดอก)

ห่อนิมนต์

กระทงจิบหมาก จิบพลู ยามวน

๓. ชั้นเจ้าพ่อ ประกอบด้วย ชั้นธ ๕ (กรวยดอกไม้รูป ๕ กรวย ห่อนิมนต์กรวยแหลม ๑ กรวย เทียนไขสีขาว ๒ เล่ม เทียนไขสีเหลืองเล็ก ๒ เล่ม) ชั้นธ ๘ (กรวยดอกไม้รูป ๘ กรวย ห่อนิมนต์กรวยพับเป็นรูปสี่เหลี่ยม ๑ กรวย เทียนไขสีขาว ๒ เล่ม เทียนไขสีเหลืองเล็ก ๒ เล่ม)

๔. จิบหมาก จิบพลู ยามวน

๕. เหล้า ๔๐ และน้ำเปล่า

๖. ไม้ไผ่ที่มีใบไผ่ที่ปลายยอด

ก่อนวันงานหนึ่งวัน หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า วันสุกดิบ ร่างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่จะเดินทางมารวมตัวกันที่ศาลเจ้าพ่อหนองขาม เพื่อทำความสะอาดหอ (ศาลเจ้าพ่อ) มีการตกแต่งด้วยดอกไม้หลากหลายชนิดที่หาได้ภายในหมู่บ้าน และร่วมกันจัดเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในงาน

รุ่งเช้าของวันจัดงานชาวบ้าน และร่างทรงเจ้าจะเดินทางมารวมตัวกันที่ศาลเจ้าพ่อหนองขามเพื่อเริ่มงานพิธีตามขั้นตอนต่อไป

เริ่มจากการเชิญเจ้าเข้าทรงประทับร่าง เมื่อทุกอย่างภายในงานพร้อมทั้งหมดแล้ว ร่างทรงเจ้าแต่ละคนรวมตัวและประกอบพิธีบอกกล่าวเชิญเจ้าลงประทับร่าง พร้อมทั้งแต่งองค์ทรงเครื่อง หลังจากที่ได้แต่งองค์ทรงเครื่องเสร็จ เจ้าแต่ละองค์จะเข้าไปทำความเคารพเจ้าพ่อองค์ใหญ่ตามลำดับความอาวุโส

หลังจากที่บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ทำความเคารพพูดคุยกันเป็นที่เรียบร้อย จึงเริ่มประกอบพิธีถวายทุ่ง หลังจากที่ได้ถวายทุ่งเสร็จก็นำไปมัดติดกับไม้ไผ่ที่เตรียมไว้พร้อมทั้งมีหอนิมนต์มัดติดไว้ด้วยกัน

ต่อจากนั้นบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่เริ่มตั้งขบวนแห่ทุ่งรอบศาลเจ้าพ่อหนองขาม โดยในขบวนแห่จะมีเจ้าพ่อองค์ใหญ่สุด (องค์ประธาน) เดินนำหน้าถือไม้เรียวหวาย ตามด้วยเจ้าพ่อองค์รอง ๆ ถัดมาเดินถือดาบตีกระทบกันไปเรื่อย ๆ และเจ้าพ่อองค์อื่น ๆ ซึ่งในมือจะถือหอนิมนต์องค์ละ ๑ กรวย แต่เจ้าพ่อบางองค์จะถือทุ่งแห่ตามกันไป ในขบวน การแห่จะเวียนรอบบริเวณสถานที่ของศาลเจ้าพ่อหนองขาม ๓ รอบ

ขบวนแห่ทุ่ง

เมื่อแห่จนครบ ๓ รอบ เจ้าพ่อเจ้าแม่จะช่วยกันนำทุ่งไปปักตามจุดรอบบริเวณศาลเจ้าพ่อหนองขาม ตามด้วยบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่จุดเทียนจุดธูปถือไปปักที่โคนของไม้แขวนทุ่ง

พิธีสงฆ์เจ้าพ่อเจ้าแม่

หลังจากที่ประกอบพิธีแขวนทุ่งเป็นที่เรียบร้อย บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่รวมตัวกันที่บริเวณหน้าหอไหว้เจ้า พ่อองค์ใหญ่นำไปไม้จุ่มลงไปในขันน้ำพรหมไปที่หอไหว้ แล้วตามด้วยเจ้าพ่อเจ้าแม่องค์ต่อ ๆ มาตามลำดับความอาวุโส ต่อจากนั้นบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่เดินมาสรงน้ำที่หิ้งของหอลี้น และตามด้วยการสรงน้ำให้กับเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่มีความอาวุโสกว่า

การฉลองงานพิธีแขวนทุ่ง

เมื่อการสรงน้ำเจ้าพ่อเจ้าแม่เสร็จลง บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่จะรวมตัวและร่วมกันถือเป็นการเฉลิมฉลองของบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ ซึ่งการรำนั้นจะมีบางองค์ไปรำบริเวณหน้าหอไหว้ บางองค์จะไปรำบริเวณหน้าหอลี้น บางองค์มีการร้องโห่และรับหัว บางองค์มีการเล่นสาดน้ำกัน บางองค์นำน้ำมารดตัวเอง เจ้าบางองค์ที่เป็นเด็กน้อยก็ร้องไห้ยากกินนม (ชาวบ้านบอกว่า “นม” คือน้ำมะพร้าวอ่อน) หลังจากที่ยกเจ้าพ่อ

เจ้าแม่ร่ำร่วมกันจนพอใจจะเข้าไปกราบเจ้าองค์ใหญ่ในหอเลี้ยง ถือเป็นอันเสร็จพิธีแขวนทุงประจำปีนี้ ที่ศาลเจ้าพ่อหนองขาม

บรรดาเจ้าพ่อร่วมร่ำเพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง

พิธีแขวนทุงศาลเจ้าพ่อเหล็กซี

หลังจากที่ประกอบพิธีแขวนทุงที่ศาลเจ้าพ่อหนองขามเสร็จ บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่พากันเดินทางไปยังศาลเจ้าพ่อเหล็กซี ประกอบพิธีถวายทุงกับเจ้าพ่อเหล็กซี ตามด้วยการสงฆ์เจ้าพ่อ และแห่ทุงไปรอบบริเวณศาลเจ้าพ่อเหล็กซี ๓ รอบ โดยมีเจ้าพ่อเหล็กซีเดินถือดาบตีกระทบกันเดินนำหน้าขบวน ตามด้วยเจ้าพ่อเจ้าแม่องค์อื่น ๆ เดินตามกัน บริเวณด้านข้างของศาลทั้งซ้ายและขวาจะมีเจ้ายืนถือดาบประจำอยู่เปรียบเสมือนเฝ้ารักษาความปลอดภัยนั่นเอง

เมื่อการแห่ขบวนทุงจนครบ ๓ รอบ จะนำทุงไปปักบริเวณที่ได้เตรียมเอาไว้พร้อมกับมีเสียงโห่รับทันที หลังจากปักทุงเสร็จเรียบร้อยบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่จะร่วมกันร่ำเพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง ในระหว่างที่ร่ำจะมีการสาดน้ำใส่กัน มีเสียงโห่เสียงร้องบ้าง จนบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่พอใจ จึงประกอบพิธีเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ออกจากร่างถอดเครื่องทรงพับเก็บถือว่เป็นอันเสร็จพิธีแขวนทุง สงฆ์เจ้าพ่อ ในปีนี้

เรื่องผีเข้าเจ้าทรง ฟังดูแล้วค่อยจะล้าหลัง ไม่ทันสมัย เซย งามาย แต่สิ่งที่แฝงอยู่นั้น คือความสามัคคีของกลุ่มชน ที่ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติภารกิจของชุมชน ยามใดที่ชุมชนเดือดร้อนและมีการร้องขอ ชาวบ้านกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ จะยื่นมือเข้าช่วยกันอย่างหนาแน่น ซึ่งตรงกับคำที่ทันสมัยในปัจจุบันคือ “จิตอาสา” แต่ละคนของเจ้าพ่อ มิได้แอบแฝงผลประโยชน์แต่ประการใด เจ้าพ่อแต่ละองค์ยังคงมั่นอยู่ในศีล - ทาน และปฏิบัติตามครรลองของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ศิลปะและวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาของหมู่บ้านหล่มเก่า จึงถูกสืบสานมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงทุกวันนี้

พิธีปัว

ความเชื่อกับพิธีปัวของชาวหล่มเก่า

ความเชื่อกับพิธีปัวเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาไข้โดยการเชิญผีฟ้า หรือแถนมาช่วยรักษา อุดม เขยก็วงศ์ (๒๕๔๕: ๒๑๙ - ๒๒๖) กล่าวว่า ผีฟ้าหรือผีแถนมีลักษณะเป็นเทพมากกว่าผี กล่าวคือ ผีฟ้าจะคอยช่วยเหลือมนุษย์เมื่อยามประสบภัยพิบัติ ผีฟ้าเป็นผีที่มีอำนาจสูงสุด และเป็นผู้ที่อยู่ในระดับที่สูงกว่าผีชนิดอื่นมิได้อยู่ตามต้นไม้ ภูเขาหรือพื้นดิน ชาวอีสานทุกท้องถิ่นนับถือผีฟ้ากันอย่างเคร่งครัด เมื่อถึงวันพิธีก็ต้องประกอบพิธีลงช่วงผีฟ้าเป็นการสำนึกและตอบแทนบุญคุณแถน เป็นคำเรียกในความหมายรวมถึงเทวดาซึ่งมีอยู่หลายระดับและแถนที่เป็นใหญ่ หรือแถนหลวงซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระอินทร์ ชาวอีสานเชื่อว่าผีฟ้า ผีแถนหรือพญาแถนเป็นเจ้าแห่งผีเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมา ผีฟ้าสามารถทำให้ดีหรือให้ร้ายแก่มนุษย์สามารถดับทุกข์เชิญหรือทำลายล้างอุปสรรคทั้งปวงได้ ตลอดจนคอยช่วยเหลือมนุษย์เมื่อยามเจ็บป่วยไข้ชาวบ้านจะประกอบพิธีรำผีฟ้ารักษาโดยอัญเชิญขอร้องอ้อนวอนให้ผีฟ้าลงมาช่วยขจัดโรคร้ายซึ่งในการรักษาผู้ป่วย โดยการรำผีฟ้านั้นต้องอัญเชิญให้ผีฟ้าลงมาช่วยสอดส่องหาสาเหตุของการป่วยและช่วยปกป้องคุ้มครองผู้ป่วยที่รักษานั้นให้หายปลอดภัย ถือเป็นผีบรรพชนของตนจึงต้องศรัทธาเคารพยำเกรงและทำพิธีกรรมบวงสรวงอยู่เสมอ ชาวอีสานต้องอ้อนวอนและอัญเชิญผีฟ้าให้มาช่วยรักษาผู้ป่วยด้วยเชื่อว่าการเจ็บป่วยของมนุษย์ การรำผีฟ้าเป็นพิธีกรรมรักษาผู้ป่วยโดยการเชิญผีฟ้าให้ลงมาสิงสถิตอยู่ในร่างของคนทรงหรือนางเทียมเพื่อที่จะทำนายลักษณะอาการของผู้ป่วย ประกอบพิธีรักษาและยังเป็นสื่อกลางระหว่างผีที่มากกระทำให้ร้ายกับผู้ป่วยให้มีความเข้าใจต่อกัน พิธีกรรมการรำผีฟ้ามีปรากฏทั่วไปในภูมิภาคอีสานโดยทั่วไปจะมีองค์ประกอบ ๔ ส่วน คือ หมอลำผีฟ้า หมอแคน ผู้ป่วย และเครื่องคาย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

หมอลำผีฟ้าที่เข้าพิธีรักษาผู้ป่วยนั้นมักมีผู้ร่วมพิธี ๔ - ๕ ราย ทุกคนจะนุ่งผ้าขึ้นใหม่มีเชิง สวมเสื้อแขนยาวสีขาวและมีผ้าสไบพาดบ่า บางท้องถิ่นหัวหน้าหมอลำผีฟ้าจะนุ่งผ้าพื้นม่วงเสื้อแขนสั้นสีขาว มีผ้าไหมคาดเอว เป็นต้น หมอลำผีฟ้า โดยปกติมักเป็นผู้หญิงบางท้องถิ่นกำหนดให้เป็นผู้หญิงสวยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดเลย ผู้เป็นหมอลำผีฟ้าจะต้องสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มหมอลำผีฟ้าเท่านั้น ผีฟ้าสามารถเข้าสิงร่างได้ทั้งชาย หญิง และเด็ก

หมอแคน หรือหมอม้าที่เข้าร่วมในพิธีกรรมจะต้องมีประสบการณ์เป่าแคนมาเป็นอย่างดี เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมรำผีฟ้าจะใช้ระยะเวลานานจะต้องเป่าแคนอยู่อย่างต่อเนื่อง ลายแคนที่นิยมเป่าเป็นลายใหญ่หรือลายโป้ซ่าย

ผู้ป่วยจะต้องแต่งกายตามข้อกำหนดของพิธีกรรม มีผ้าไหมหรือผ้าขาวม้าพาดบ่า มีดอกมะละกอซึ่งจัดร้อยเป็นพวงทัดหู ผู้ป่วยอาจพ้อนรำกับหมอลำผีฟ้าด้วยก็ได้

เครื่องคาย เป็นปัจจัยสำคัญเป็นสิ่งประกอบพิธีกรรมเพื่อบูชาผีฟ้า ตลอดจนครูอาจารย์ผู้ล่วงลับและเป็นการอัญเชิญให้มาช่วยรักษาผู้ป่วย เครื่องคายดังกล่าวจะต้องวางไว้ในถาดเครื่องเช่น เมื่อกระทำพิธีเสร็จจะยกเครื่องคายทั้งหมดขึ้นตั้งไว้บนหิ้งเป็นเวลา ๑ คืน จึงยกลงมาได้

รูปแบบหรือลักษณะการรำผีฟ้าอาจมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นหรือมีบางอย่างที่คล้ายกัน เช่น หมอแคนจะเริ่มเป่าแคน ผู้ป่วยที่มีอาการไม่หนักถ้าลูกได้จะลูกมาร่วมพ้อนรำด้วย แต่ถ้าไม่สามารถลุกขึ้นได้จะเป็นฝ่ายนอนดูการพ้อนรำไม่มีกำหนดเวลาขึ้นอยู่กับผู้ป่วย คณะผู้พ้อนรำจะทำหน้าที่ไปเรื่อย ๆ แต่ถ้าผู้ป่วยต้องการให้เลิกจะต้องเลิก ก่อนเลิกพิธีจะไปกราบที่เครื่องคาย ๓ ครั้ง ถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นก็นำเครื่องคายขึ้นไปเก็บไว้บนหิ้ง

จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นลักษณะของการรำผีฟ้าของชาวอีสานซึ่งพบว่ามีลักษณะคล้ายกับพิธีปัวที่มีการอัญเชิญแถนหรือเทพมาช่วยปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกจากผู้ป่วยของชาวบ้านวังบาล และชาวบ้านนาทราย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นวัฒนธรรมความเชื่อกับการรักษาโรคด้วยวิธีการปัวของชาวหล่มเก่าหรือชาวไทหล่มเกิดจากแรงศรัทธาและเชื่อว่าจะสามารถรักษาโรคที่เป็นอยู่ให้หายเป็น ปกติได้ จากรูปแบบพิธีกรรมการรำผีฟ้าของชาวอีสานมีองค์ประกอบคล้ายกับพิธีปัวคือเป็นการรักษาโรคทางใจโดยมีเจ้าพ่อเจ้าแม่มีหมอแคนทำการเป่าแคนเพื่อประกอบพิธีกรรมมีเครื่องคายต่าง ๆ ที่ใช้บูชาแถนเพื่อที่จะรักษาผู้ป่วยตามความเชื่อในวิถีของชาวไทหล่มที่ได้รับการสืบทอดความเชื่อจากบรรพบุรุษที่มีเชื้อสายชาวลาวนั่นเอง

ความเป็นมาของพิธีปัว

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม (มปป.) กล่าวว่า การปัว เป็นความเชื่อที่เปรียบเหมือนการรักษาโดยพิธีปัวเกิดขึ้นเนื่องจากในหมู่บ้านมีคนเจ็บป่วยและรักษาไม่หายจนต้องมีพิธีปัวเพื่อให้ทราบสาเหตุของการป่วย

จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม (๒๕๖๐: ๑๘๘) กล่าวว่า กมล บุญเขต กล่าวถึงการปัวเป็นความเชื่อของชาวบ้านซึ่งมีลักษณะความเชื่อคล้ายกับการรำผีฟ้าเพื่อรักษาโรคบ้างก็เรียก รำผีแถน เป็นการรักษาโรคทางใจแบบหนึ่งของชาวลาวชาวอีสาน โดยมีความเชื่อว่าเป็นโรคที่เกิดจากการกระทำของสิ่งที่ไม่เห็นอาจเป็นภูตผี ญาติพี่น้องจะหาหมอมาทำพิธีขันธ ๕ ขันธ ๘ (เครื่องบูชา) และมีหมอแคนมาเป่า เจ้าพิธีจะรำแบบหมอรำเรื่องบอกเนื้อความในทำนองขับไล่ผี และเชิญภูญาแถนมาช่วยปกป้องคุ้มครองแก่คนไข้ เจ้าพิธีจะอยู่ในลักษณะภวังค์เหมือนคนทรงจะถามไถ่อาการคนไข้หรือสาเหตุการเจ็บป่วย

มานะ บุญเกิด (๒๕๕๗, ตุลาคม ๑๐) กล่าวว่า การปัวเป็นการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ โดยผู้ที่รักษาไม่ได้เป็นหมอและไม่ได้ใช้ยาในการรักษา แต่ในความเชื่อกลับพบว่าผู้ที่รักษาได้ตั้งตนเป็นผู้ที่ติดต่อกับเทพ เจ้าพ่อภูตผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ตามความเชื่อซึ่งคนป่วยจะมีลักษณะซึมเศร้าหรือคลุ้มคลั่ง เมื่อรักษาได้แล้วสิ่งตอบแทนที่ผู้ทำพิธีปัวจะได้รับนั้นจะขึ้นอยู่กับญาติของผู้ป่วยว่าจะให้สิ่งใด อาจเป็นเงินหรือเป็นสิ่งของต่าง ๆ ก็ได้ เจ้าพ่อเจ้าแม่จะไม่เรียกร้องสิ่งตอบแทนใด ๆ ในการรักษาตามศรัทธา

มูลเหตุของการเจ็บป่วยตามแนวคิดของพิธีปัว

จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม (๒๕๕๗, สิงหาคม ๙) กล่าวว่า กมล บุญเขต ได้พูดถึงเหตุของการเจ็บป่วยเกิดจาก ๒ สาเหตุ ดังนี้

๑. ความเชื่อที่เกิดจากการป่วยด้วยการกระทำของผีฟ้า โดยเหตุของการเจ็บป่วยลักษณะเช่นนี้จะส่งหรือแลกเปลี่ยนด้วยกระทงสีเหลียม กระทงหน้าว้าว หรือกระทงสามเหลียม และกระทงตัด โดยนำกระทงมา

เรียงกันโดยเริ่มจากกระทงสี่เหลี่ยมวางไว้ก่อนแล้วตามด้วยกระทงหน้าวัวและกระทงตัดตามลำดับ และวางไว้ในตำแหน่งปลายเท้าของผู้ป่วยโดยให้ผู้ป่วยหันหน้าออกทาง ประตูบ้าน เวลาทำพิธีนั้นจะกระทำในบ้านในช่วงเวลาหัวค่ำประมาณ ๑ ทุ่ม โดยจะใช้เทียนและธูปจุดใส่ในกระทงทั้ง ๓ ชนิด ครั้นเสร็จพิธีแล้วให้นำกระทงทั้งสามไปวางไว้ที่ทางสามแพร่งและจะทำพิธีติดต่อกันสามวัน

๒. ความเชื่อจากการป่วยที่ถูกกระทำของผีบ้าน เหตุการณ์เจ็บป่วยในลักษณะเช่นนี้ผู้ประกอบพิธีจะใช้สีผึ้งหรือขี้ผึ้งหุ้มฝ้ายพันความยาวเท่ากับรอบหัวผู้ป่วยเพื่อใช้เป็นเทียนน้ำมันสำหรับการขอแลกเปลี่ยนระหว่างหยดเทียนลงขันน้ำมัน ในการทำขันน้ำมันของชาวบ้านนั้นชาวบ้านจะมีคำกล่าวโดยให้ระลึกถึงแต่องค์เจ้าพ่ออู่คำ โดยระลึกว่า

“...ให้เขาหาย ให้ลูก ให้หลาน คนป่วยนี้ให้ช่วง ให้เขา ให้ฟื้น ให้ถอน ให้ออกเจ็บนอกให้ถอนเสีย ให้หายวันหายคืน ให้ระดับภัย ให้ปลอดภัย จากโรคร้ายนี้เถิด...” (มานะ บุญเกิด, ๒๕๕๐)

ข้อห้ามของผู้ประกอบพิธี

๑. ห้ามรับประทานอาหารของบ้านผู้ป่วย
๒. ห้ามรับประทานอาหารของงานศพ
๓. ห้ามนำอาหารที่ผ่านงานศพมารับประทาน
๔. อาหารที่ถวายพระแล้วห้ามรับประทาน
๕. ห้ามรับประทานของเหลือจากคนอื่น
๖. วันที่ไม่นิยมทำพิธี คือ วันพระ วันพุธ ช่วงเข้าพรรษา หากจำเป็นสามารถทำได้

ตัวอย่างชื่อเจ้าพ่อบ้านนาทราย และบ้านวังบาล

๑. เจ้าพ่ออู่คำ - อู่แก้ว
๒. เจ้าพ่อตอมาด
๓. เจ้าพ่อขุนไทร
๔. เจ้าพ่อขุนไกร
๕. เจ้าพ่อขุนจบ
๖. เจ้าพ่อเหล็กสี
๗. เจ้าพ่อขุนเดช
๘. เจ้าพ่อขุนรัก
๙. เจ้าพ่อขุนหลวง

ขั้นตอนการประกอบพิธีปัว

๑. ขึ้นเตรียมการ

ก่อนที่จะทำพิธีปัว ผู้ป่วยหรือเจ้าบ้านจะต้องเข้ามาหาเจ้าพ่อที่ศาลเจ้าพ่อขุนไทร เพื่อบอกว่าตัวเองนั้นเป็นอะไร สิ่งที่จะต้องนำมาด้วยนั้นคือ ชันธ ๕ ชันธ ๘ ห่อนิมนต์ เพื่อที่จะให้ท่านช่วยดูว่ามันเกิดอะไรขึ้นกับตัวผู้ป่วย ในการรักษาผู้ป่วยจะใช้เครื่องบัตพลีหรือเครื่องคาย โดยตั้งเป็นชันธ ๕ ชันธ ๘ เงิน ๒๔ บาท ๕๐ สตางค์ พร้อมของควาวหวานและอื่น ๆ ใส่กระทงหน้าวัว ในการตั้ง เครื่องบัตพลีจะมีการพยากรณ์ตามวันเดือนปีเกิดของผู้ป่วย และมีการจัดเตรียมเครื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑.๑ หอปราสาท คือเครื่องบวงสรวงที่ใช้ประกอบพิธีการปัวจะมีการจำลองชั้นปราสาทของเหล่าเทพด้วยการทำหอปราสาท ๑๒ ชั้น ทำด้วยกาบกล้วยตัดให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมไล่จากใหญ่ไปหาเล็ก แล้วนำไม้ไผ่เหลาเป็นชิ้นเล็ก ๆ มาเสียบตรงกาบของกระทงสี่เหลี่ยม ให้เรียงกันจนเต็มแล้วปูด้วยกาบกล้วยอีกทีทำแบบนี้ทั้งหมด ๑๒ กระทง หลังจากนั้นก็นำก้านกล้วยเข้ามาทำเป็นขาทั้ง ๔ ด้าน และนำก้านมะพร้าวมามัดติดกับก้านกล้วยโดยใช้ตอกมัดชิ้นละ ๕ ที่ ขาทั้ง ๔ ด้าน ด้านบนของหอปราสาทจะมัดด้วยตอก

เครื่องใช้ที่ใส่ในหอปราสาท ประกอบด้วย ดังนี้

- ๑) จอก อ้อย กล้วย ข้าวต้มห่อด้วยใบตอง เนื้อหมูปิ้ง
- ๒) เมี่ยง ประกอบด้วย ตำตะไคร้ใส่เกลือห่อด้วยใบมันสำปะหลัง
- ๓) จีบหมาก ประกอบด้วยเปลือกไม้ฝอยและยาสูบห่อด้วยใบพลู
- ๔) ข้าวดำ คือ ข้าวเจ้าสุกผสมจากเขม่าไฟที่ติดกันหม้อกันกระทะหีบเต็ม ๑ ฝ่ามือ ข้าวหวานที่ผสมด้วยน้ำตาล ข้าวเหลืองที่ผสมด้วยไข่แดงใส่หอปราสาท ๑๒ ชั้น
- ๕) ปลา เป็นปลาทั้งตัวเสียบใส่ไม้
- ๖) แกงส้ม และแกงหวาน
- ๗) พริก และเกลือก้อน
- ๘) ธงชัย ๔๘ อัน นำมาเสียบที่ขาปราสาท ๔ ขา ขาละ ๑๒ อัน
- ๙) ฤกษ์ข้าวสาร และฤกษ์ข้าวเปลือก อย่างละ ๑๒ ฤกษ์
- ๑๐) รูปปั้นเทวดา ๑ องค์
- ๑๑) บายศรี ประกอบด้วย ดอกไม้ขาว รูป ๓ ดอก แล้วนำวางไว้บนยอดของหอปราสาท
- ๑๒) ทอง ทำด้วยขมิ้นที่หั่นเป็นแว่นร้อยด้วยก้านมะพร้าวเป็นพวง แล้วนำมาปักรอบปราสาท ๑๐ พวง
- ๑๓) รูปปั้นสัตว์ ๑๑ ชนิด และปั้นคนรวมเป็น ๑๒ ชนิด
- ๑๔) สร้อยทอง ๔ เส้น นำไปไว้บนยอดปราสาท
- ๑๕) เทียน ปักด้านข้างของกระทงด้านละ ๑๒ เล่ม
- ๑๖) ฤกษ์เงิน ๔ ฤกษ์ ประกอบด้วยเงินเหรียญบาท ๒ ฤกษ์ เหรียญสตางค์ ๒ ฤกษ์ ซึ่งแต่ละฤกษ์จะมีเงิน ๓๐ บาท

๑๗) สร้อยสังวาลย์ทำจากขมิ้นร้อยแล้วมัดรอบห่อกันประมาณ ๑ นิ้ว ซึ่งเส้นรอบวงของ
สร้อยสังวาลย์มีขนาดประมาณ ๒ ฟุตครึ่ง แล้วนำมาห้อยตามเสา ๔ เสา

๑๘) ด้ายสายสิญจน์ จะเวียนด้ายสายสิญจน์ทางขวาให้รอบทีละชั้นตามชั้นของหอปราสาท
เริ่มจากล่างขึ้นบนของหอปราสาท ด้ายสายสิญจน์ที่เวียนรอบหอปราสาทใช้ด้ายสายสิญจน์รวมกันทั้งหมด ๑๒
เส้นมัดรวมกัน

จากเครื่องใช้และสิ่งที่ต้องใส่ในหอปราสาท ๑๒ ชั้น ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นในการจัดเตรียมสิ่งของในข้อ
ที่ ๑, ๒, ๓ และ ๑๓ จะต้องจัดเตรียมจำนวน ๑๔๔ ชิ้น โดยวิธีการจัดวางสิ่งของที่เตรียมไว้จะนำมาใส่ในหอ
ปราสาทแต่ละชั้น

ตัวอย่างรูปปั้นสัตว์ต่าง ๆ

(ที่มา: มานะ บุญเกิด และวิไลย์ ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๖๑)

จากภาพพบว่า ชาวไทหล่มมีความเชื่อและศรัทธาต่อพิธีปั่วที่รักษาผู้ป่วย โดยจากความเชื่อที่ว่าเป็
การขับไล่ผีหรือสิ่งที่ไม่ดีให้ออกไป ดังนั้นการปั้นรูปคนและรูปสัตว์ต่าง ๆ ด้วยดินน้ำมันแล้วนำมาใส่ในหอ
ปราสาททุกชั้นเพื่อใช้ทำพิธีในการไปส่งแถนหรือเทวดาตามความเชื่อของชาวไทหล่ม

จำลองหอปราสาททำด้วยกาบกล้วย ๑๒ ชั้น

(ที่มา: มานะ บุญเกิด และวิไลย์ ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๕๙)

ชาวบ้านได้จำลองหีบพราสาทที่ทำด้วยกาบกล้วย ๑๒ ชั้น และนำสิ่งของต่าง ๆ ที่กล่าวมาในข้อที่ ๑.๑ ใส่ในหีบพราสาทเพื่อใช้ในการประกอบพิธีบวชซึ่งถือได้ว่าเป็นรูปแบบและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ไทหล่ม

๑.๒ เครื่องบัตพลี ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑) กระทง ๓ เหลี่ยม ในกระทงนี้ประกอบด้วย ปลาแห้ง ปลาร้า เกลือ พริก ข้าวดำ ข้าวแดง เทียน ไข่ดิบ น้ำ เหล้า

กระทงสามเหลี่ยม

(ที่มา: มานะ บุญเกิด และวิสัย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๖๒)

กระทงสามเหลี่ยมเป็นกระทงที่ชาวไทหล่มนำสิ่งของในข้อที่ ๑.๒ และข้อ ๑) ที่กล่าวมาข้างต้นนำมา ใส่ในกระทงเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ และนำไปไว้บริเวณถนน หรือทางสามแพร่งซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพิธีบวช

๒) กระทง ๔ เหลี่ยม ในกระทงนี้ประกอบด้วย ดังนี้

๒.๑) ข้าวหวาน

๒.๒) เหล้า

๒.๓) น้ำ ๑ จอก (จอกคือใบฝรั่งนำมาม้วนเข้าด้วยกันโดยให้ด้านบน บานออกและ ด้านล่างชิดติดกันเพื่อไม่ให้ของเหลวที่ใส่รั่ว)

๒.๔) ดอกไม้ขาวและเทียน ๑ เล่ม (การวางเทียนให้นำมาวางไว้ข้างกระทง)

๓) คายคุ้ม (คายใหญ่) ประกอบด้วย ดังนี้

๓.๑) บุหรี่ ๑ ซอง

๓.๒) เทียนขาวตั้งตรงกลางถาดใหญ่ ๑ เล่ม

๓.๓) มีดดาบวางไว้ตรงกลางถาด

๓.๔) กรวยดอกไม้ขาว ๑ คู่

๓.๕) เทียนเหลือง ๑ คู่

๓.๖) เทียนขาว ๕ เล่ม

๓.๗) กรวยดอกไม้ ๒๖ กรวย

๓.๘) หอนิมนต์ ๔ ห่อ โดยวางค้ายุ้มสลับบนขอบติดกับชั้น ๕ ชั้น ๘

๓.๙) เงินค่าคาย ๒๔ บาท ๕๐ สตางค์

๔) หอนิมนต์ ประกอบไปด้วยกรวยทำจากใบตองมีดอกไม้สีขาว ๑ คู่ และเทียนอันเล็ก ๑ คู่
จะใส่ไว้ในห่อปราสาทชั้นละ ๑ ห่อ รวม ๑๒ ชั้น

๕) ชั้น ๕ ประกอบไปด้วย ดังนี้

๕.๑) เหล้าขวดเล็ก ๑ ขวด

๕.๒) กระทั่งแดง ๑ ขวด

๕.๓) ไช้ติบ ๑ ฟอง

๕.๔) เงิน ๖ บาท ๒๕ สตางค์ ห่อด้วยกระดาษขาว

๕.๕) ฝ้าย ๑ ใจ

๕.๖) กรวยใบตอง ๕ กรวย โดยใส่ดอกไม้ขาว ๑ คู่ และเทียนเล่มเล็ก ๑ คู่

๖) ชั้น ๘ ประกอบด้วย ดังนี้

๖.๑) กรวยใบตอง ๘ กรวย ในกรวยใส่ดอกไม้ขาว ๑ คู่ และเทียนเล่มเล็ก ๑ คู่

๖.๒) หอนิมนต์ ๑ ห่อ

๖.๓) เงิน ๑๒ บาท ๕๐ สตางค์

๗) ชั้นน้ำมันต์ ประกอบด้วย ดังนี้

๗.๑) ใบเงิน

๗.๒) ใบคำ

๗.๓) ใบว่านสน (กาบพลับพลึง)

๗.๔) มะกรูดฝาน ๗ ชั้น

๗.๕) ขมิ้นฝาน ๗ ชั้น

๗.๖) ว่านฝาน ๗ ชั้น

๗.๗) ส้มป่อยเผาไฟให้มันแดงแล้วฝานลงชั้นน้ำมันต์ ๑ ชั้น

ขันนํ้ามนต์

(ที่มา: มานะ บุญเกิด และวิไลย์ ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๖๕)

จากภาพพบว่า คนไทยยังมีความเชื่อเรื่องนํ้ามนต์เป็นนํ้าที่เสกเพื่ออาบกินหรือประพรมถือกันว่าเป็นมงคล ดังนั้นการทำขันนํ้ามนต์กับความเชื่อในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บมีมานานคู่กับสังคมไทย

จากที่กล่าวมาข้างต้นเป็นขั้นตอนการเตรียมการและจัดเตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบพิธีปัว และหลังจากนั้นจะเป็นขั้นตอนในการประกอบพิธีปัว

ขั้นตอนประกอบพิธีปัว

มานะ บุญเกิด (๒๕๕๐, ตุลาคม ๑๐) กล่าวว่า ขั้นตอนการบวงสรวงและการประกอบพิธีปัว เมื่อเตรียมเครื่องบตรพลีบวงสรวงเสร็จ ผู้ประกอบพิธีจำนวน ๖ คน ได้จัดวางเครื่องบตรพลีและเสื้อผ้า โดยเสื้อผ้าจะเป็นสีเขียว สีแดง ตามลักษณะของแกน พิธีจะเริ่มโดยเสียงแคนเพลงสุดสะแนนซึ่งถือเป็นเพลงปฐมสำหรับไหว้ครู เทวดา หัวหน้าผู้ประกอบพิธีได้ตั้งนะโมสามจบแล้วอัญเชิญเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในทุกชั้นภพเจ้าพ่อต่อมาดให้มารับรู้การกระทำพิธีขอไถ่ชีวิตของคนป่วยจากเทวดาหรือสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ที่จะมาเอาชีวิตของคนป่วยไป และรับแลกกับสิ่งพลีบูชา เครื่องบวงสรวงที่เตรียมให้ผู้ป่วยมีชีวิตที่เป็นปกติสุขผู้ประกอบพิธีจะพูดบอกผีพาย ผีเปรต ที่มาทำอันตรายให้กับคนไข้ให้ออกไปจากคนไข้ ซึ่งเป็นคำพูดของคนปัว คำคายสมัยก่อนมีไก่อ้มหนึ่งตัวโบราณเรียกว่า ไก่กุลาเหล่าหนึ่งไห

ตัวอย่างคำกล่าวของผู้ประกอบพิธี

“...ให้สูออกไปเน้อให้ออกไปนอก ไปรับบรรณาการของฝากมากหลาย คนคนนี้เป็นข้าพระพุทธเจ้า เป็นปาวพระมหากษัตริย์ ตัวนี้หนักเก้งฟ้า หนาเก้งดิน ถ้าบอกให้สูหนี สูฟ้าวหนี สูหนีไปโลด หนีไปทางผีตะบิตตะปอย ให้สูหนีไปทางลูกทางท่า สูอย่ามาขึ้นคนต่างข้างต่างม้า ให้สูหนีไปทางพ่อค้าทิศเหนือ ให้สูหนีไปทางผีตายเหลืองควรรไข่ แม้สูหนีไปได้ให้ฮ้องไห้หนีเสือ กูสะสารถน อนุภาพ ครูบาอาจารย์ ประสิทธิ์ให้แกกู

ล้นเคเตโร เวลาสั้นตอมเซ็น ๆ พุทเซ็น ๆ ชั่วหายะ ทัวธน บัดนี้ให้สุไปอยู่เดินคอง ถ้าให้สุไปอยู่หน้าคองเอาถึง ยามเองจะเอาให้มันประหัดกู จะให้มึงโลด สูอย่ามาทำคน ๆ นี่อีกต่อไปถ้ามึงไปก่อนเท่าเหล็กกู ทิวพันสอง ก่อนเท่าทองกู ทิวพันสี่ ถ้าสุหนีไม่ทัน พระยาเวทสุวรรณ์ ให้กูฆ่าสุ กูก็จะฆ่าบอกให้ กูตีสุกูก็จะตี อย่ามาชี้คน ต่างข้างต่างมาให้สุไปเสียเลย...” (มานะ บุญเกิด, ๒๕๕๐.)

จากคำบอกกล่าวของผู้ประกอบพิธี พบว่า ผู้ประกอบพิธีเป็นร่างทรงของเจ้าพ่อตอมาดซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าท่านเป็นผู้ที่มากอยปกปักรักษาและอาสาเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างมนุษย์โลกกับเทวดาภูตผีปีศาจ ไม่ให้ใครมาทำร้ายซึ่งกันและกัน เพราะในบางครั้งมนุษย์อาจกระทำความผิดต่อผีสง เทวดา ทำให้ผีสงเทวดา ไม่พอใจ ความเชื่อนี้เกิดจากความเชื่อที่ว่ามนุษย์ไม่สามารถติดต่อกับผู้ที่อยู่ในภพอื่น ๆ ได้ และผู้ใดก็ตามที่มา ทำอันตรายให้กับคนป่วยให้มารับเอาเครื่องบัตร์พลีสักการะแล้วรีบหนีไปโดยเร็วพลันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อาจเป็นแม่น้ำลำคลองหรือหนีไปทางทุ่งนากว้าง แต่หากผู้นั้นไม่รีบหนีไปผู้ประกอบพิธีซึ่งได้รับอนุญาตจากสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวงจะดำเนินการจัดการต่อผู้หนีหรือฆ่าเสียให้ตาย

ร่างทรงเจ้าพ่อตอมาด หัวหน้าผู้ประกอบพิธี

(ที่มา: ภาพถ่ายของจริงด้วยกล้องดิจิทัล โดย จันทรพิมพ์ มีเปี่ยม, ๒๕๕๐, ตุลาคม ๒๐)

จากภาพพบว่า ชาวไทหล่มมีความเชื่อและศรัทธาในเจ้าพ่อ โดยเฉพาะการรักษาอาการป่วยด้วยการบวเชื่อว่าเจ้าพ่อตอมาดคือประธานผู้ประกอบพิธีบว ท่านจะเป็นคนบอกกล่าวและเป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างมนุษย์โลกกับเทวดาภูตผีปีศาจไม่ให้ใครมาทำร้ายซึ่งกันและกัน

การสื่อสารเพื่อประกอบการบว เมื่อผู้ประกอบพิธีทราบสาเหตุของการเจ็บป่วยจึงได้ให้เหล่าบรรดา เจ้าพ่อต่าง ๆ เป็นผู้เจรจาหรือติดต่อโดยหัวหน้าผู้ประกอบพิธีเป็นผู้เจรจาแลกเปลี่ยนสลับกับหมอลำร้องบท วิงวอนเหล่าเทพและแณให้ปลดปล่อยผู้ป่วยให้หายจากอาการซึมเศร้า ไม่มีสติขณะที่บรรดาตัวแทนเจ้าพ่อ ร่ายรำไปตามบทและเสียงแคนลายสุดสะแนน ดังนี้

“...จงหายเชิญเจ้าพ่อตอมาด เลื้อเมืองทรงเมือง เจ้าพ่อนาย ขุนจบ ขุนศรี ขุนไกร ขุนไทร ขุนเดช พร้อมเพรียบทั้งหมู่ขุนเสนามาตย์ข่อยเข้ามาใช้ มาแต่งพอยอให้เจ้ามิ่ง เจ้าแนน เจ้าเฒ่า เจ้าเถน พระอินทร์ พระพรหม พระยมมิบาล (ยมบาล) โลกจักรวาลทั้ง ๔ ตลอดทิศนี้...”

“...สาธุ สาธุ สาธุ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพรหมสถานแห่งนี้ในโลกนี้ ให้มีศักดิ์สิทธิ์ในเนื้อ ในกาย คนที่เจ็บไข้ได้ป่วย ข้าพเจ้าทำวเป็นขุน อยู่ในบริเวณตอมาด (ตะเคียน) ข้าว่ามาปราบเภทภัยเภทพ่ายแพ้ศัตรูกะติ มาบนเล่า แก่สิบขอให้สิ่งสถิตอยู่ ๑๖ ชั้นฟ้า ๑๕ ชั้นดินก็ดี...”

(มานะ บุญเกิด, ๒๕๕๐.)

จากข้อความข้างต้น พบว่า ตัวแทนเจ้าพ่อตอมาดและเหล่าเลื้อเมือง เจ้าพ่อทั้งหลายได้พากันมาอ้อนวอนให้เหล่าเทพเทวาที่สถิตวิมานชั้นฟ้า มารับเอาเครื่องบัตร์พลีบูชาเพื่อแลกเปลี่ยนกับชีวิตที่ผาสุกของคนป่วย ทั้งนี้ผู้ป่วยยังจะมีชีวิตที่เจริญรุ่งเรืองสืบไปภายหน้า และเพื่อเขาจะได้เป็นที่พึ่งของบุพการีเป็นผู้อุปถัมภ์ พุทธศาสนาในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ดีต่อไป

ตัวอย่างบทเจรจา เจ้าพ่อตอมาด

“...สาธุ สาธุ นะโม ตะ สะ ภา คะ วะ โต อะ ละ หะ โต สัมพุทธัสสะ
สาธุ สาธุ นะโม ตะ สะ ภา คะ วะ โต อะ ละ หะ โต สัมพุทธัสสะ
สาธุ สาธุ นะโม ตะ สะ ภา คะ วะ โต อะ ละ หะ โต สัมพุทธัสสะ
พุทธัง ชีวิตัง สาระนัง คะ ฌามิ ฌัมมัง ชีวิตัง จะขามิ สังคัง ชีวิตัง สาระนัง
คะขามิ...”

(จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม, ๒๕๖๐: ๑๙๘)

“...ข้าพเจ้าเป็นท้าว เป็นขุน ผู้ข้าขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในสากลโลกนี้ ข้าพเจ้าขอเจ้าข้า เจ้าเณรขอท่าย ขอมวล ข้าพเจ้าขึ้นไปขอ ไปมิ่งไปแนน ขอไถ่บ่าวขึ้น...”

“...สาธุ สาธุ ขอให้ข้าพเจ้าเหล่าเทพา จงให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คนนี้บัดนี้มาแต่ชัยมา แต่หินท่า มาแต่น้ำเต้า คอยสอนผู้มาช่วยร้าย (ดีตลอด) เมื่อกุใจฮ้ายให้มิ่งหนี เมื่อกุสีหน้าบติ ให้มิ่งลงท่า ให้มิ่งหนีลูกข้า โอม สัก เค สัก คาย นาราย นาช่วงดวงมูลไม่เรื่องมีฤๅษีแทงเตาตาสถาต...”

“...สาธุ สาธุ ลูกพระอินทร์ พระพรหม พระยมมิบาล (ยมบาล) โลกจักรวาล ทั้งสี่จงมาให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แก่แม่นางน้อยคนนี้...”

“...สาธุ สาธุ เทพเจ้าเหล่าเทพาอินทราเทวราช เทพดา เจ้าทั้งหลาย ดูลา เทพดา เจ้าทั้งหลาย จงเสด็จลงมาในสถานที่นี้ เจ้าจงมารับเอาเครื่องบูชาอันนี้ มีข้าวต้มใส่น้ำตาล มีของหวานใส่น้ำอ้อย ของแซบ ข่อยมีกินทุกอย่าง มีกล้วย มีอ้อย มีข้าว มีขึ้นจี (เนื้อ)...”

(มานะ บุญเกิด และวิทย์ ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๗๑)

จากนั้นก็ให้นำสายสิญจน์มาคล้องคอให้กับผู้ป่วย และให้ทุกคนที่อยู่ร่วมงานเอาเงินบิณฑ์หนึ่งปีเตรียมไว้สำหรับซื้อผู้ป่วยคืน ในระหว่างพิธีการเจรจาตัวแทนเจ้าพ่อตอมาดและคณะให้นำผู้ป่วยมาที่หอปราสาทที่เตรียมไว้ โดยใช้ด้ายสายสิญจน์ผูกโยงผู้ป่วยกับกับหอปราสาทและผู้ป่วยนั่งพับเพียบพนมมือและต่อด้วยร้องหมอลำเชิญเจ้านาเจ้าแกน (เทวดา) แล้วก็กล่าว

“...สาธุเด้อ เทพบุตรผู้เฒ่าอยู่ชั้นฟ้า เทวดาผู้อยู่ชั้น ๔ สาเอาเด้อ ธรณี หนักน้ำ ให้มาพร้อม ให้สำกัน เมื่อนี้ฉัน นางสีดาขอยังเจ้า พระบิดาผู้เป็นพ่อขอให้พระพ่อเจ้า จงฟังข้าผู้แอ่วอน.แน่เด้อ...”

“...สาธุเด้อ ขอให้บิดาตาเจ้า เหนือหัว แม่เก่าเกต พ่อเอ้ย นางสียก ก้อยอไหว ให้พ่อ พระนางพ่อเอ้ย ขอให้บิดาตาเจ้า บิดาตาเจ้า ให้เหลียวล้าลงมา นางขอวันทา พ่อนาง ผู้วอนเอ้ย...”

“...สาธุเด้อ สาธุเด้อ ขอให้บิดาตาเจ้าตัวมาเด้อ มาสร้งน้ำ อ่อนอ่อน กะคืน ให้แก่นาง แน่เด้อ นางกระขอยอมเจ้า สาระวังสาระเนนน้ำ พ่อพญาแกน ผู้เพิ่นอยู่บนเบื้องฟ้าให้กะเลยลงมาพี่ เลี้ยงดูเรียบล้า แน่เด้อ ขอพินางแต่ง ไว้กระยอให้แก่พระองค์...”

(มานะ บุญเกิด และวิสัย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๗๑)

จากนั้นเป็นการอ้อนวอนต่อแกนของเจ้าพ่อตอมาด (ร้องไห้) ซึ่งจะขอให้พระอินทร์ พระพรหมฟ้า เทวดาช่วยลงมาดูตลอดถึงพระพุทธเจ้า บิดา มารดา พ่อ แม่ ขอให้มาเยือนขอให้เจริญ ทุกข์ยากขอให้หายขาด ขอให้คุณบิดามารดา พ่อแม่สงสารข้า เวลาทุกข์ยากลำบากจริงผู้ป่วยเป็นมากยากให้หาย

จากนั้นหมอแคนได้เป่าเพลงล่องใหญ่เพื่อประกอบพิธีกรรมพ่อนิ้ว แล้วผู้ประกอบพิธีกรรมที่เป็นหมอลำก็ร้องเจรจาการแลกเปลี่ยนจากสิ่งที่เป็นเหตุของการเจ็บป่วย หลังจากนั้นก็กล่าว

“...สาธุเด้อ นางขอวอนเจ้าหลายทีกะหลายเหล่าเจ้าพ่อเอ้ย... จั่งบ่วางปล่อยให้กะมาแท้แก่พระนาง บ่หากมีคนจ้างมาทุกสิ่งน้อแนวดาพ่อเอ้ย... ครั้นสืมาอยก กะใส่เสื่อกะแหล่งเจ้าหรือว่าบิดาตาเจ้า บ่พอใจยัง จักอย่าง พ่อเอ้ย...”

(มานะ บุญเกิด และวิสัย ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๗๒)

การรำยาและการเจรจาขอไล่ชีวิตให้ผู้ป่วย

(ที่มา: ภาพถ่ายของจริงด้วยกล้องดิจิทัล โดย จันทรพิมพ์ มีเปี่ยม, ๒๕๕๐, ตุลาคม ๒๐)

การเจรจาของเจ้าพ่อเพื่อขอไถ่ชีวิตให้ผู้ป่วยนั้น การเจรจามีลักษณะเป็นบทเจรจา บทกล่าวเป็นภาษาสำเนียงไทหล่ม และในขณะเดียวกันเจ้าพ่อองค์อื่นก็จะร่ายรำประกอบเสียงแคน

การปวารณาผู้ป่วย

(ที่มา: มานะ บุญเกิด และวิไลย์ ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๗๑)

การปวารณาผู้ป่วย พบว่า ในขณะที่ทำพิธีนั้นทั้งผู้ทำพิธีและผู้ป่วยจะต้องมีการเชื่อมโยงสื่อสารกันโดยมีสื่อกลาง คือ ด้านสายสิญจน์ที่เชื่อมโยงจากหอปราสาทมาผู้ป่วยและผู้ทำพิธี

ต่อมาตัวแทนเจ้าพ่อต่อมา เชิญชวนให้ผู้เป็นญาติของผู้ป่วยใช้เงินบิ๊ววางไว้ที่ยอดปราสาทเพื่อเป็นการซื้อชีวิตของคนป่วย บางขณะพบว่าไม่สามารถขอชีวิตจากเหล่าเทพได้ คณะของเจ้าพ่อต่อมาต่างได้อ้อนวอนต่อไปด้วยวิธีต่าง ๆ จนเหล่าเทพยอมปลดปล่อยผู้ป่วยให้เป็นปกติ

ตัวอย่าง บทกล่าวนำผู้ป่วย

(เป็นคำกล่าวของผู้ป่วยที่เป็นเด็กหญิง)

“นะโม ตะ สะ ณะ คะ วะ โต อะ ละ หัต โต สัมมาสังคุระสะ (๓ จบ) สารุข้าพเจ้าเป็นลูกพระพุทธรเจ้า เหล่าเทพา ผู้ข้าขออินทรีย์ชีวิตสืบสร้างเมืองมนุษย์ เมื่อได้หนูบ่สิ้นกรรม หนูบ่สิ้นเวรหนูจะบ่ไปตามพ่อเก่าและแม่เดิม อยู่กับพ่อใหม่แม่ใหม่ อยู่เมืองมนุษย์ ขอเล่าเรียนสืบพระศาสนา สารุ พุทธบูชา สารุ ธรรมบูชา สารุ สังฆบูชา...”

(มานะ บุญเกิด และวิไลย์ ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๗๙)

การนำเครื่องบัตพลีส่งแทน (เทวดา)
(ที่มา: มานะ บุญเกิด และวิไลย์ ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๗๙)

ตัวแทนเจ้าพ่อต่อมมาดและคณะจะต้องออกมานำเครื่องบัตพลีส่งแทนหรือเทวดาซึ่งในขณะที่ทำพิธีอยู่นั้นมีการเป่าแคนและเจ้าพ่อก็จะพ้อนรำประกอบการทำพิธี

หลังจากพิธีแลกเปลี่ยนและขอชีวิตของผู้ป่วยเสร็จลง ตัวแทนเจ้าพ่อต่อมมาดและคณะกลับมาบริเวณพิธีกรรมเดิมที่มีผู้ป่วยอยู่ ซึ่งกลับมามีสติดังเดิมหายจากอาการซึมเศร้าแล้ว ตัวแทนเจ้าพ่อได้อบรมสั่งสอนให้ผู้ป่วยปฏิบัติตนให้เป็นคนดี ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและประเพณีอันดีงาม จากนั้นได้ผูกข้อต่อแขนรับขวัญผู้ป่วย และทำการส่งเจ้าพ่อองค์ต่าง ๆ กลับเหล่าร่างทรงเก็บข้าวของเป็นอันเสร็จพิธี

ตัวแทนเจ้าพ่อต่อมมาดผูกสายสิญจน์รับขวัญผู้ป่วย
(ที่มา: มานะ บุญเกิด และวิไลย์ ชินโพธิ์, ๒๕๕๐: ๘๐)

หลังจากพิธีกรรมในการแลกเปลี่ยนและขอชีวิตของผู้ป่วยเสร็จเจ้าพ่อต่อมมาดจะผูกสายสิญจน์รับขวัญผู้ป่วยเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขถือว่าเป็นพิธีสุดท้ายในการประกอบพิธีปัวของชาวหล่มเก่า

พิธีกินตองเจ้า บ้านวัดทุ่งธงไชย

พิธีกินตองเจ้า บ้านวัดทุ่งธงไชยเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษเกิดจากความเชื่อความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อ “เจ้าพ่อเจ้าแม่” สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน และเจ้าองค์ใหญ่ที่สุดของบ้านวัดทุ่งธงไชย คือ เจ้าปู่พระยาระพานทอง ซึ่งชาวบ้านวัดทุ่งธงไชยได้สร้างศาลไว้สำหรับเป็นที่สถิตของเจ้าพ่อเจ้าแม่ของหมู่บ้าน และใช้ในการประกอบพิธีต่าง ๆ รวมถึงพิธีกินตองเจ้า ชื่อว่า “ศาลเจ้าพ่อหนองขาม” ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ ๑๑ บ้านวัดทุ่งธงไชย บนพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน ภายในอาณาเขตบริเวณของศาลจะมีสิ่งปลูกสร้าง ๔ หลัง คือ

๑. หอไหว้ สร้างขึ้นในลักษณะคล้ายศาลา ๖ เหลี่ยม ภายในมีแท่นตั้งเครื่องบูชา กระจ่างรูป แจกันดอกไม้ ด้านหน้ามีป้ายเขียนติดไว้ว่า “เจ้าปู่พระยาระพานทอง เจ้าย่าประทุมมา” ชาวบ้านเล่าว่า ป้ายชื่อดังกล่าว เป็นชื่อพ่อและแม่ของเจ้าพ่อพระยาระกองค์ กับเจ้าพ่อเจ้าพระยาอู่คำ และยังมีคำบอกเล่าสืบทอดกันมาว่า บริเวณหอนี้เป็นที่ฝังสมบัติและกระดูกของเจ้าปู่เจ้าย่าอีกด้วย

หอไหว้

๒. หอเลี้ยง มีลักษณะเป็นศาลาเปิดโล่ง มีฝาผนังด้านที่ติดกับหอไหว้ เมื่อมองไปภายในหอเลี้ยงจะพบแท่นบูชาของเจ้าพ่อเหล็กสี (เสนาฝ่ายขวาของเจ้าพ่อเจ้าพระยาอู่คำ) ตั้งอยู่บริเวณมุมซ้าย ส่วนแท่นทางด้านขวามือเป็นแท่นบูชาของเจ้าพ่ออู่คำ ซึ่งหอเลี้ยงจะใช้เป็นสถานที่สำหรับเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่มารับเครื่องเซ่นไหว้ และเชิญเข้าประทับร่างทรง ด้านนอกของหอเลี้ยงมีการทำแท่นติดกับฝาผนังสูงระดับเอวไว้สำหรับเทอาหารหวานคาวและเหล้าให้เหล่าเสนากิน หลังจากที่ได้ถวายเจ้าพ่อเจ้าแม่เรียบร้อยแล้ว

หอเลี้ยง

๓. หอครองใหญ่ มีลักษณะเป็นอาคารที่มีการทำฝาผนังและประตูปิดรอบทั้ง ๔ ทิศ ภายในมีแท่นบูชาขนาดใหญ่ พร้อมทั้งมีการวางเครื่องบูชาที่ชาวบ้านนำมาถวาย เช่น ฉัตรเงิน ฉัตรทอง ๙ ชั้น บายศรีตัน ๙ ชั้น แจกันดอกไม้ ช่างม้าแกะสลัก กระจ่างรูป เชิงเทียน พานใส่ช้นดอกไม้ พวงมาลัยที่ชาวบ้านถวาย

ถัดจากแท่นบูชามีเบาะรองนั่งแบบยาวพร้อมหมอนอิง ชั้นไม้ไผ่สำหรับวางร่มที่ใช้กางให้เจ้าพ่อเจ้าแม่ เวลาจัดงานพิธีต่าง ๆ ที่วางดาบและไม้หว่ายทางปลายกระเบน ชั้นวางเครื่องเช่นไหไว้ในวันเตรียมงานพิธีและตู้สำหรับเก็บเครื่องแต่งกายและข้าวของเครื่องใช้ของร่างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่นอกจากนี้ยังมีเครื่องเสียง และเครื่องดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธี ซึ่งหอครองใหญ่ใช้เป็นสำหรับประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกินตอง พิธีปั่ว พิธีเลี้ยงปี หรือแม้กระทั่งการบนบานศาลกล่าว

หอครองใหญ่

๔. โรงครัว เป็นที่สำหรับประกอบอาหารหวานคาว และเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ที่จะใช้ในงานพิธี

โรงครัว

๕. ห้องน้ำและห้องอาบน้ำ อยู่ด้านหลังโรงครัวไว้รับรองร่างทรงและชาวบ้านที่มาร่วมพิธีรวมถึงไว้สำหรับร่างทรงคนใหม่ที่เข้าพิธีกินตอง และต้องนอนค้างที่ศาลเจ้าพ่อหนองขามด้วย

ห้องน้ำและห้องอาบน้ำ

วันเตรียมงาน

เช้าของวันเตรียมงาน ชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่ศาลเจ้าพ่อหนองขาม และจะแยกย้ายกันเตรียมงานตามความถนัดของแต่ละคน ผู้ชายจะพากันทำความสะอาดบริเวณสถานที่จัดงานพิธี ส่วนคนที่ถนัดงานฝีมืองานใบตองก็จะมาทำบายศรี จีบหมาก จีบพลู และทำห่อนิมนต์ เมื่อทำห่อนิมนต์เสร็จแล้วก็จะนำไปแจกให้กับบรรดาร่างทรงของหมู่บ้านเพื่อเชิญมาร่วมงาน ส่วนบรรดาแม่บ้านก็จะเข้าโรงครัวตั้งแต่เช้า เพื่อจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้และอาหารหวานคาว สิ่งของที่ต้องเตรียมมีดังต่อไปนี้

เครื่องเซ่นไหว้

ในพิธีกินตองแต่ละครั้งเจ้าที่จะมารับร่างทรงใหม่จะเป็นผู้กำหนดเครื่องเซ่นไหว้เอง ว่าจะเป้น หมู (ตัวตัน) เป็ด (ตัวกลาง) หรือไก่ (ตัวปลาย) หากเป็นพิธีกินตองของเจ้าองค์ใหญ่จะเลือกหมูเป็นเครื่องเซ่นไหว้ แต่ถ้าเป็นเจ้าองค์เล็กหรือเจ้าที่เป็นเด็กจะเลือกเป็ดหรือไก่ หมูที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีจะต้องมีลักษณะผิวพรรณสะอาดเกลี้ยงเกลา หู หาง ต้องครบไม่มีตำหนิสุขภาพร่างกายสมบูรณ์ทุกประการ และเป็นหมูเพศผู้เท่านั้น

อาหารหวานคาว

อาหารที่ใช้ถวายในวันรุ่งขึ้นจะมีด้วยกัน ๘ สำหรับ แบ่งเป็น หวาน ๔ สำหรับ คาว ๔ สำหรับ โดยสำหรับหวานจะประกอบด้วยขนม ๓ อย่าง คือ ข้าวต้มมัด ข้าวเหนียวแดง และข้าวปาด (ลักษณะจะเหมือนกับขนมเปียกปูนแต่ต่างจากขนมเปียกปูนตรงที่เป็นสีเขียวที่ทำจากใบเตย) ส่วนสำหรับคาวจะประกอบด้วยอาหาร ๓ อย่าง คือ ลาบ คั่ว และต้ม นอกจากนี้จะต้องนึ่งข้าวเหนียวไว้ด้วย

ในระหว่างที่ทำอาหารสำหรับถวายเจ้าพ่อเจ้าแม่นั้นห้ามชิมและดมอาหารเด็ดขาด หลังจากทำอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้วจะนำหอนินมต์มาวางที่หม้ออาหารเพื่อเป็นการบ่งบอกว่าเป็นอาหารสำหรับถวายเจ้าพ่อเจ้าแม่ ห้ามใครนำไปรับประทานก่อนถวายเด็ดขาด

ส่วนเรื่องค่าใช้จ่ายในงานเจ้าภาพ (คนที่มารับเป็นร่างทรงคนใหม่) จะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดแต่ชาวบ้านคนอื่น ๆ ก็จะทำของมาช่วยในงาน เช่น พริกเกลือ มะเขือ ปลา ร้า ฯลฯ บางคนก็ช่วยออกเงินตามกำลังศรัทธา

ผลไม้และเครื่องดื่มที่ใช้ถวาย

จะต้องเตรียมผลไม้ไม่น้อยกว่า ๙ ชนิดแต่จะต้องให้เป็นจำนวนคู่ ที่สำคัญต้องเป็นผลไม้ที่มีชื่อเป็นมงคลเช่น กล้วย สับปะรด ชมพู แก้วมังกร องุ่น แอปเปิ้ล ส้มโอ ฝรั่ง สาลี่ ผลไม้ที่ห้ามคือ ละมุด และมังคุด ส่วนของเครื่องดื่ม ได้แก่ น้ำเปล่า เหล้า น้ำอัดลม (เหล้าในภาษาเรียกของเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่หอหนองขามจะเรียกว่า ม้า) อาจจัดให้มีเบียร์เพิ่มเข้ามาเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยใหม่นอกจากนี้ยังต้องเตรียมน้ำมะพร้าวอ่อนไว้ให้เจ้าพ่อเจ้าแม่ดื่ม เรียกว่า น้ำตัน และสำหรับเจ้าที่เป็นเด็กจะเรียกว่า น้ำนม

ขันหมาก หมายถึง กระหงใบตองที่มีการกัด(เย็บ) เป็น ๔ มุม ภายในก็จะประกอบไปด้วย

- **จิบพลู** คือ ใบพลูที่นำปูนแดงทาที่ใบพลูแล้วจึงมวนให้เป็นหลอด
- **หมากแห้ง** คือ หมากที่ผ่านการตากแดดจนแห้งจะมีลักษณะเป็นแผ่นวงกลมขนาดเหรียญสิบ สีส่อน้ำตาลดำ
- **หมากสด** คือ หมากสดนำมาผ่าเป็นซีก ๆ
- **ยาเส้น** คือ ยาสูบที่นำมาซอยเป็นเส้นแล้วตากแดดจนแห้ง
- **สีเสียด** คือ เปลือกไม้สีเสียดที่ใช้กินหมาก

- **ยามวน** คือ ยาเส้นที่ผ่านการตากแดดจนแห้งแล้วนำมาผ่นกับใบตองแห้ง (ยามวนในภาษาของเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่หนองหานจะเรียกว่า ข้าวหลาม)

ห่อนิมนต์ มีลักษณะเป็นกรวยใบตอง ภายในมี ดอกไม้ รูป เทียน ซึ่งเจ้าภาพจะนำไปแจกให้ช่างทรงในหมู่บ้าน เพื่อให้ช่างทรงแต่ละคนนำห่อนิมนต์นี้ไปเชิญเจ้าที่ประทับร่างของตนมาร่วมงานกินดอง

ขันนิมนต์ (ขันเชิญ) เป็นจานใส่กรวยใบตอง ภายในมีดอกไม้ รูป เทียน สำหรับให้ช่างทรงยกอัญเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ลงประทับร่าง

จานการวะ เป็นจานใส่กรวยดอกไม้สำหรับให้ช่างทรงคนใหม่ยกการวะขอมาเจ้าองค์ใหญ่ จานการวะจะต้องเตรียมไว้ทั้งหมด ๔ จาน แต่ละจานจะใส่ของ ๘ อย่าง ได้แก่ กรวยดอกไม้ (ใบตองทำเป็นกรวยตัดที่ริมปากของกรวยเท่ากัน) รูป ๑ คู่ ดอกไม้ ๑ คู่ ยามวน ๑ คู่ จีบพลู ๑ คู่ ยาเส้น ๒ คำ สีเสียด ๒ คำ ผ้าพับ ๑ ผืน

พาขวัญ คือ สิ่งที่ใช้ในการประกอบพิธีในการสู่ขวัญ ได้แก่ ขันสู่ขวัญ ไก่ต้ม ๑ ตัว เหล้าขาว ๑ ขวด ข้าวเหนียว ๑ กระติบ น้ำเปล่า ๑ ขวด ผ้าขาวปูรองพื้น ๑ ผืน และพานบายศรีสู่ขวัญ ๑ พาน ที่ทำจากใบตองและนำมาประดิษฐ์ตกแต่งอย่างสวยงามด้วยดอกไม้หลากหลายสี ซึ่งในบายศรีจะประกอบด้วย เทียน รูป ๙ ดอก ไข่ไก่ต้ม ๑ ฟอง ข้าวต้มมัด ขนบั้ง ใบคูณ ใบเก้าคำ ใบเงิน ใบทอง ฝ้ายผูกแขน ห่อนิมนต์ ๑ ห่อ เงิน กล้วยน้ำว่าสุก และเครื่องจิบหมาก จีบพลู

เทียนเงิน เทียนทอง ใช้ในพิธีการวะ ซึ่งจะวางอยู่ในขันธ ๕ ขันธ ๘ เทียนเงิน คือ เทียนที่ห่อหุ้มด้วยกระดาษเงิน และเทียนทอง จะห่อหุ้มด้วยกระดาษทอง

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ประกอบด้วย แคน กลอง ฉาบใหญ่ ฉาบเล็ก ข้องเล็ก และฆ้องใหญ่

น้ำมันจันทน์และน้ำอบ น้ำหอม น้ำปรุง สำหรับใช้ประพรมร่างกายของช่างทรงขณะอันเชิญเจ้าเข้าประทับร่างเป็นความเชื่อสืบทอดกันมาว่าเจ้าชอบผู้ที่มีการกลั่นกายหอม

เครื่องแต่งกายของช่างทรงใหม่ จะต้องเตรียมเครื่องแต่งกายของช่างทรงใหม่ ทั้งผ้าถุง เสื้อ ผ้ามัดเอว ผ้าโพกศีรษะ โดยเจ้าช่างทรงใหม่จะเป็นผู้เลือกสีและลวดลาย

บรรยากาศของวันเตรียมงานบรรดาชาวบ้านและช่างทรงที่มาช่วยกันเตรียมงานนั้น ก็จะทำงานไปด้วย และพูดคุยสนทนากันเหมือนเป็นการได้พบปะเครือญาติ ครอบครัว เพื่อนฝูง และนั่งล้อมวงกินข้าวร่วมกันดูแล้วมีความอบอุ่นเป็นกันเอง เมื่อเตรียมข้าวของเครื่องใช้เรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปในเย็นวันนี้จะมีการเชิญเจ้าที่จะมาเอาร่างใหม่มาตรวจดูข้าวของเครื่องเช่นไหว้ที่ได้จัดเตรียมเอาไว้ว่าเป็นที่พอใจหรือไม่ หากขาดเหลือต้องการสิ่งใดเพิ่มก็จะได้อัดเตรียมได้ทัน

พิธีเจ้าลงตรวจดูของเซ่นไหว้ (ช่วงเย็น)

เมื่อเสร็จจากการเตรียมข้าวของเครื่องใช้ในช่องเช้าเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ช่วงเย็นบรรดาร่างทรงก็จะมารวมตัวกันบริเวณศาลเจ้าพ่อหนองขามอีกครั้ง เพื่อทำพิธีอัญเชิญเจ้าลงมาประทับร่างทรงเพื่อตรวจดูของเครื่องเซ่นไหว้ของที่เตรียมไว้เป็นที่พอใจหรือไม่โดยพิธีจะเริ่มขึ้นเวลาประมาณ ๒ทุ่ม เพื่อที่จะได้รอชาวบ้านที่กลับมาจากการไปทำไร่ไถนาได้มาร่วมในพิธีด้วย โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

๑. เชิญเจ้าเข้าประทับร่าง

เมื่อทุกอย่างพร้อมแล้วบรรดาร่างทรงก็เริ่มพิธี ด้วยการเอาน้ำแป้งและน้ำมันจันทร์ประพรมไปตามร่างกายของตน แล้วจึงยกขันเชิญเจ้าเข้าประทับร่าง ช่วงนี้หมอแคนก็จะเป่าแคนไปเรื่อย ๆ และเจ้าองค์ใหม่ก็จะเข้าประทับร่างด้วย ขณะเจ้าประทับร่างจะมีการสั่น อ้วก บางองค์ก็ร้องไห้ หลังจากที่เจ้าเข้าประทับร่างทรงแล้ว ก็จะลุกขึ้นแต่งองค์ทรงเครื่อง เมื่อแต่งตัวเสร็จก็จะคลานเข้าไปกราบไหว้เจ้าองค์ใหญ่

๒. รำเทียนส่องดูของ

เมื่อเจ้าประทับร่างทรงจนครบทุกองค์แล้ว ก็จะเริ่มพิธีการพ้อนรำส่องดูของเซ่นไหว้ต่าง ๆ โดยเจ้าแต่ละองค์จะใช้นิ้วมือระหว่างนิ้วชี้กับนิ้วกลางคีบเทียนข้างละ ๑ เล่ม แล้วก็จะรำพร้อมใช้เทียนที่จุดอยู่ในมือเดินส่องดูไปยังสิ่งของที่จัดเตรียมเอาไว้ เช่น รำส่องดูอาหารหวานที่ได้ทำเอาไว้ ส่องดูหมูที่ได้เตรียมไว้ในกรง หากเจ้าองค์ใหม่ไม่พอใจสิ่งของที่เตรียมไว้นั้น ก็จะต้องจัดเตรียมกันใหม่ทำงานกว่าเจ้าองค์ใหม่จะพอใจ เมื่อเป็นที่พอใจแล้ว ก็จะร่วมกันรำฉลองในระหว่างนี้หมอแคนและเครื่องดนตรีต่าง ๆ ก็จะบรรเลงไปเรื่อย ๆ จนจบพิธี

ส่วนหมูที่นำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้หลังจากผ่านพิธีตรวจแล้วช่วงเวลาประมาณตี ๒ - ๓ จะต้องฆ่าหมูด้วยวิธีการทุบให้หมูตาย จะไม่ฆ่าด้วยการแทงคอหมูเพราะจะต้องไม่มีเลือดออกเด็ดขาดกรณีเป็นไก่หรือเป็ดก็จะใช้วิธีทุบเช่นกัน

วันงานพิธีกินตองและลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

๑. บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เมื่อได้เวลาเริ่มพิธีกินตองแล้ว บรรดาร่างทรงจะจุดธูป ๙ ดอก พร้อมพนมมือขึ้นบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้รับรู้ว่าจะมีการจัดงานกินตองเกิดขึ้น เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าก่อนจะทำการสิ่งใด หรือจะจัดงานอะไรก็ตามจะต้องบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายทุกครั้งเพื่อให้การจัดงานราบรื่นไปได้ด้วยดี โดยการบอกกล่าวนั้นจะจุดธูปไหว้ที่หอไหว้ก่อนตามด้วยหอครองใหญ่ หอเล็ก นอกจากนี้ยังจุดธูปไหว้บริเวณหน้าต้นลีลาวดีที่อยู่ระหว่างหอครองใหญ่กับหอเล็ก เสมือนเป็นการบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางด้วย

บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๒. พิธีคารวะ

หลังจากที่ได้ทำการบอกกล่าวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว บรรดาร่างทรงก็จะมารวมกันที่หอเลี้ยง ร่างทรงเจ้าปู่ก็จะเป็นผู้นำในการทำพิธี โดยเริ่มจากการจุดเทียน ธูป ที่แท่นบูชาเจ้าพ่อเจ้าพระยาอู่คำ และร่างทรงเจ้าพ่อเหล็กชี จะเป็นคนจุดเทียน ธูป ที่แท่นบูชาเจ้าพ่อเหล็กชี หลังจากนั้นร่างทรงเจ้าปู่ก็จุดเทียนตั้งที่ชั้นเชิง แล้วยกขึ้นกล่าวเชิญเจ้าทั้งหมดมารับการคารวะจากร่างทรงใหม่ ซึ่งร่างทรงใหม่จะใช้มือแตะที่งานคารวะทั้ง ๔ งาน แล้วร่างทรงเจ้าองค์อื่น ๆ ก็จะเอามือมาแตะร่างทรงใหม่ต่อ ๆ กันไป ขณะที่ทำพิธีคารวะ เสนาจะตีส้องเป็นระยะตลอดการทำพิธีพร้อมกับเสียงแคนควบคู่ไปด้วย

พิธีคารวะ

๓. พิธีถวายอาหารหวานคาว

ระหว่างที่ทำพิธีการอยู่นั้น ชาวบ้านจะจัดเตรียมอาหารหวานใส่ถาดทั้งหมด ๔ ถาด ในแต่ละถาดจะมีขนมทั้งหมด ๔ ถ้วย ถ้วยที่ ๑ ใส่ข้าวเหนียวแดง ถ้วยที่ ๒ ใส่ข้าวต้มมัด ถ้วยที่ ๓ ใส่ข้าวปาด ถ้วยที่ ๔ จะใส่ทั้ง ๓ อย่าง และมีกรวยดอกไม้ ๑ กรวย กระทงชันหมาก น้ำเปล่า ๑ แก้ว เทียนขาว ๑ เล่ม นอกจากถาดอาหารหวานแล้วยังมีถาดผลไม้ ๑ ถาด ที่ประกอบด้วยผลไม้ ๙ อย่าง

พิธีถวายอาหารหวานคาว

เมื่อจัดของถวายเรียบร้อยแล้ว ร่างทรงใหม่จะจัดเรียงถาดอาหารหวาน ๔ ถาด และถาดผลไม้ ๑ ถาด พร้อมกับจุดเทียนตั้งในแต่ละถาด จากนั้นร่างทรงทั้งหมดก็จะพนมมือกล่าวเชิญเจ้ามารับเครื่องถวาย ระหว่างนั้นหมอแคนก็จะเป่าแคนกับลั่นฆ้องคู่กันไป เมื่อกล่าวเชิญจบร่างทรงใหม่จะประเคนของถวายโดยยื่นมือไปแตะที่ถาดทั้งหมด และกราบลง ๓ ครั้ง จากนั้นก็นั่งรอจนกว่าเทียนจะดับ จึงทำการถอนอาหารหวานออกและนำไปเทที่แท่นเสนาเพื่อให้บรรดาเหล่าเสนาเลี้ยงช้างเลี้ยงม้าได้กิน แล้วทำการถวายอาหารคาวเป็นลำดับต่อไป ซึ่งจะจัดเตรียมอาหารคาวไว้ทั้งหมด ๔ ชุด แต่ละชุดจะประกอบไปด้วย ข้าวเป็ด ข้าวไก่ ข้าวเหนียวหนึ่งใส่กระต๊อบ กระทงชันหมาก กรวยดอกไม้ แก้วเปล่า ๒ ใบ น้ำเปล่า ๑ แก้ว น้ำอวดลม เหล้า เบียร์ และเทียน จากนั้นร่างทรงใหม่จะจุดเทียนตั้งที่ถาดอาหารคาวทั้ง ๔ ถาด และทำพิธีถวายเช่นเดียวกับอาหารหวานทุกขั้นตอน เมื่อเทียนดับแล้วร่างทรงใหม่ก็ยกถาดอาหารคาวส่งให้คนอื่นเอาไปเทไว้ที่แท่นเสนาเช่นเดียวกับอาหารหวาน หลังจากถวายอาหารหวาน - คาว เสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็จะนำอาหารมาเลี้ยงร่างทรงและแขกที่มาร่วมงาน

๔. เชิญเจ้าประทับร่างทรง

หลังจากรับประทานอาหารเรียบร้อยแล้ว บรรดาร่างทรงจะทำพิธีเชิญเจ้าประทับร่างในระหว่างพิธีห้ามบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ร่างทรงเข้าไปในหอเลี้ยงโดยเด็ดขาดร่างทรงเจ้าปู่จะจุดเทียน จุดรูป ๙ ดอก ปักกระถางรูปที่แท่นบูชาเจ้าพ่อเจ้าพระยาอู่คำ และร่างทรงเจ้าพ่อเหล็กชี้จุดเทียนรูป ๙ ดอก ปักกระถางรูปที่แท่นบูชาเจ้าพ่อเหล็กชี้ หลังจากนั้นร่างทรงเจ้าปู่และร่างทรงเจ้าองค์อื่น ๆ ก็จะประพรมน้ำแป้ง น้ำหอม และยกขันกล่าวเชิญเจ้าลงมาประทับร่าง เมื่อเจ้าประทับร่างแล้วก็จะแต่งองค์ทรงเครื่อง แต่จะมีเจ้าเพียง ๓ องค์เท่านั้นที่

จะมีคนคอยมาแต่งตัวให้ คือ เจ้าปู่พระยาระพานทอง เจ้าพ่อเจ้าพระยาอุ้มคำ และเจ้าพ่อพระยาละกองคำ เมื่อเจ้าพ่อเจ้าแม่แต่ละองค์แต่งตัวเสร็จแล้วก็จะคลานเข้าไปกราบไหว้เจ้าตามลำดับชั้นของเจ้าหลังจากนั้น บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ก็จะนำเจ้าองค์ใหม่ไปกราบที่หอไหว้ และพาไปยังครองใหญ่เพื่อจะทำพิธีสู่ขวัญ

๕. พิธีสู่ขวัญเจ้าองค์ใหม่

พิธีสู่ขวัญเจ้าองค์ใหม่

เจ้าพ่อเจ้าพระยาอุ้มคำจะเป็นผู้ทำพิธีให้แก่เจ้าองค์ใหม่ โดยหยิบขันสู่ขวัญหันหน้าไปทางแท่นบูชา พร้อมกับจุดเทียนตั้งที่ชันแล้วกล่าวบทสู่ขวัญเมื่อกล่าวจบก็หันกลับมายังหน้าพานบายศรี วางขันสู่ขวัญลง แล้วจึงจุดเทียนที่ยอดบายศรี และส่งดอกไม้ให้เจ้าองค์ใหม่พนมมือไว้ พร้อมบอกให้เจ้าพ่อเจ้าแม่องค์อื่น ๆ พนมมือและหลับตาในช่วงที่ทำพิธีสู่ขวัญ ระหว่างนั้นหมอแคนก็จะเป่าแคนไปเรื่อย ๆ พร้อมกับเจ้าพ่อหว่ายสามโค้งก็จะลั่นฆ้องควบคู่กันไปเมื่อเสร็จพิธีสู่ขวัญเจ้าพ่อหว่ายสามโค้งก็จะลั่นฆ้อง ๙ ครั้ง พร้อมกับเจ้าองค์หนึ่งโห่เอาฤกษ์เอาชัย หลังจากเสร็จพิธีสู่ขวัญแล้ว เจ้าพ่อเจ้าแม่ที่นั่งข้างพานบายศรีก็จะหยิบข้าวเหนียวในกระติบ ไข่ต้ม ในบายศรีวางบนมือของเจ้าองค์ใหม่ และให้เจ้าองค์ใหม่คลานเข้าไปหาเจ้าพ่อเจ้าพระยาอุ้มคำเพื่อให้ผูกข้อมือ รับขวัญเป็นองค์แรกตามด้วยเจ้าองค์อื่น ๆ ตามลำดับชั้น

ป้อนข้าวเหนียว ไข่ต้ม ให้ร่างทรงเจ้าองค์ใหม่

ผูกข้อมือเจ้าองค์ใหม่

เมื่อผูกข้อมือจนครบหมดแล้วเจ้าที่นั่งข้างบ้านบายศรีก็จะเอาข้าวเหนียวกับไข่ต้มที่อยู่ในมือป้อนให้กับเจ้าองค์ใหม่กิน หลังจากนั้นเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำจะสนทนากับเจ้าองค์ใหม่ถามสารทุกข์สุขดิบ แล้วจึงพากันร่ายรำฉลองในงานพิธีกินตองจนเป็นที่พอใจ จากนั้นเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำและเจ้าพ่อเจ้าแม่ทุกองค์ก็หันหน้าไปทางแท่นบูชาของหอครองใหญ่ยกมือพนม โดยจะมีเจ้าพ่อเหล็กชีจุตรูป ๙ ดอกส่งให้เจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำกล่าวและปักยังกระถางรูป และก็กราบลงสามครั้ง เพื่อเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ออกจากร่างทรง ในระหว่างนี้จะลั่นฆ้องและเป่าแคนควบคู่กันไป เมื่อเจ้าออกจากร่างทรงแล้วก็จะถอดเครื่องแต่งกาย แล้วพับเก็บให้เรียบร้อยเป็นอันเสร็จพิธีกินตองเจ้า แต่เจ้าองค์ใหม่จะต้องนอนค้างคืนที่ศาลหนองขามเป็นเวลา ๓ คืน จึงจะเป็นร่างทรงที่สมบูรณ์

ร่ายรำฉลอง

พิธีเลี้ยงปีเจ้าพ่อ

พิธีเลี้ยงปีเจ้าพ่อ เป็นพิธีที่สำคัญและใหญ่ที่สุด กำหนดจัดกันในเดือนหกของทุกปี โดยชาวไทหล่มมีความเชื่อและถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน โดยพิธีกรรมนี้แฝงไปด้วยภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สอดแทรกใส่ไว้ในพิธีกรรมดังกล่าว ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างสามัคคี กตัญญูต่อบรรพบุรุษแล้ว ยังสอนให้ผู้คนและลูกหลานรวมทั้งเหล่าลูกศิษย์บวรากร สร้างแต่กรรมดีและให้ละอายต่อการทำบาป

พิธีกรรมดังกล่าว พบว่าร่างทรงและผู้ที่นั่งถือเจ้าพ่อจะไปอยู่ที่ใดต้องกลับมาร่วมพิธีนี้ทุกครั้ง ถ้ามาไม่ได้ต้องให้คนในครอบครัวเสียไก่ เสียเหล้า เพื่อเป็นสิ่งแทนตัวบุคคลมาร่วมงาน ผู้ที่มาบนบานศาลกล่าวไว้จะกลับมาแก้บนในวันนั้นด้วย อาหารคาวที่ใช้เช่นไหว้ด้วย หมู ไก่ เป็ด จะหมูนเวียนทุกปี ร่างทรงและลูกฝิ่งลูกเทียนจะร่วมรับประทานอาหารหลังจากเลี้ยงเจ้าพ่อแล้ว จากนั้นจึงทำพิธีสู่ขวัญ มีหมอแคนทำพิธีสู่ขวัญ เจ้าพ่อองค์ใหญ่ เจ้าพ่อองค์รอง และเจ้าพ่อองค์เล็ก จะผลัดกันผูกข้อมือ ลำดับสุดท้ายเจ้าพ่อองค์ใหญ่ผูกข้อมือให้ลูกฝิ่งลูกเทียนจนเป็นที่พอใจ และสุดท้าย เข้าสู่พิธีไล่ผีหลวง เป็นพิธีปิดเป่าและส่งบรรดาพวกผีปีศาจ สิ่งชั่วร้ายออกจากหมู่บ้านนั่นเอง

สิ่งของที่ใช้ในพิธี

๑. อาหารหวาน ประกอบด้วย ข้าวปาด ข้าวเหนียวแดง ข้าวต้มมัด
๒. อาหารคาว ประกอบด้วย คั่วไก่ คั่วเป็ด

อาหารคาว

๓. ผลไม้ ประกอบด้วย กล้วย มะม่วง แอปเปิ้ล ลองกอง เงาะ แตงโม สับปะรด มะพร้าว
๔. พาถน (พาของพญาถน) ประกอบด้วย บายศรีปากชาม ๑ คู่ จีบหมากจีบพลู ๑ กระทง ข้าวเหนียว ๑ ถ้วย ปลาปิ้ง ไก่ย่าง ๑ ตัว มะพร้าวอ่อน ๑ ลูก เหล้า ๔๐ ๑ ขวด แก้ว ชุดขาว ๑ ชุด กระจก หวี แป้ง น้ำอบ น้ำปรุง กล้วย ๑ หวี แก้ว แหวน เงิน ทอง (ทำจากแป้งข้าวเหนียวปั้นชุบแป้งทอด) ๔ กระทง กรวยดอกไม้ รูป ๒ ดอก เทียนขาว ๒ เล่ม
๕. บายศรีเงินทอง ๔ คู่

บายศรี

๖. เทียนกิ่ง เทียนง่า ๔ ชุด

เทียนกิ่ง เทียนง่า

๗. เครื่องดื่ม ประกอบด้วย เหล้า เบียร์ น้ำเปล่า และน้ำอัดลม

เหล้า

๘. ขันเชิญเจ้าพ่อ ประกอบด้วย **ขันธ ๕** (กรวยดอกไม้รูป ๕ กรวย ห่อนิมนต์กรวยแหลม ๑ กรวย เทียนไขสีขาว ๒ เล่ม เทียนไขสีเหลืองเล็ก ๒ เล่ม) **ขันธ ๘** (กรวยดอกไม้รูป ๘ กรวย ห่อนิมนต์กรวยพับเป็นรูป สี่เหลี่ยม ๑ กรวย เทียนไขสีขาว ๒ เล่ม เทียนไขสีเหลืองเล็ก ๒ เล่ม)

๙. ขันทำนํ้ามนต์ ประกอบด้วยกรวยดอกไม้รูป เทียน เทียนนํ้ามนต์ เครื่องนํ้ามนต์ (ใบเงิน ใบทอง ใบหมากผู้ ใบพลับพลึง (ว่านโชน) ส้มป่อย)

๑๐. ม้าก้านกล้วย มีถังน้ำ และหญ้าวางอยู่ข้าง ๆ ม้าก้านกล้วย

ม้ก้านกล้วย

๑๑. ชั้นหมาก ประกอบด้วย จานใส่จิบหมากจิบพลู

เครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธี

๑) แคน ๒) ข้อง ๓) ฉาบ ๔) กลองปี่

กลองปี่

วันเตรียมงาน

ช่วงเช้าของวันเตรียมงานบรรดาคนจ้่า แม่แต่ง รุ่งทรงของเจ้าพ่อเจ้าแม่ และชาวบ้านมารวมตัวกันที่ศาลเจ้าพ่อหนองขาม กวนจ้่าจะนำขันธ ๕ ขันธ ๘ บอกกล่าวเจ้าพ่อเจ้าแม่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ฮีบใหญ่ มีการจัดสถานที่ช่วยกันทำความสะอาดที่หอครองใหญ่ หอเลี้ยงและที่ลานหน้าหอเลี้ยงจะมีร่มกางอยู่ ๒ คัน ๒ จุด สีเงินอยู่ทางขวามือ สีส้มทองอยู่ทางซ้ายมือ ที่ร่มจะมีหอนิมนต์มัดไว้ที่ด้ามร่ม พร้อมทั้งมีเก้าอี้วางอยู่ในร่มคันละตัว

ในระหว่างนี้จะมีกลุ่มชาวบ้านที่อยู่ช่วยกันทำขนมข้าวต้มที่จะต้องใช้ในพิธีของวันงานเลี้ยงปี และยังมีการทำหอนิมนต์ให้กับกวนจ้่านำไปเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ทั้งในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้านมาร่วมงานเลี้ยงปี

แม่แต่งจะจัดทำ ขันธ ๕ ขันธ ๘ (ที่มีดอกไม้และรูป) ไว้จำนวน ๓ ชุด สำหรับที่จะใช้ในพิธีโดยแบ่งดังนี้ ๑) ใช้ตอนเจ้าพ่อเจ้าแม่ประชุมตรวจดูของไหว้ที่จะใช้ในงานเลี้ยงปี ซึ่งในช่วงเย็นของวันเตรียมงาน ๒) ใช้ตอนถวายอาหารหวานคาว ๓) ใช้ตอนถวายสิ่งของให้พญาแถนเพื่อขอฝน สิ่งของที่เตรียมเอาไว้สำหรับใช้ในงานเลี้ยงปีจะถูกเก็บไว้ที่หอครองใหญ่ซึ่งเป็นศาลาข้าง ๆ ศาลาเลี้ยง

เมื่อจัดเตรียมข้าวของที่จะใช้ในงานเลี้ยงปีเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ช่วงเย็นของวันเตรียมงานเวลาประมาณ ๑ โมง บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่จะเข้าทรงประชุมกันที่หอครองใหญ่ของเจ้าพ่อเพื่อทำการตรวจดูข้าวของที่จะใช้ในงานเลี้ยงปี เช่น อาหารหวาน อาหารคาว ว่าครบบริบูรณ์หรือมีข้อบกพร่องอย่างไรหรือเปล่า

วันงานเลี้ยงปีไล่ผีหลวง

บรรดาร่างทรงร่างเจ้าพ่อเจ้าแม่ และชาวบ้านเริ่มเดินทางมารวมตัวกันที่ศาลเจ้าพ่อหนองขาม ซึ่งเป็นสถานที่จัดงานเลี้ยงปีของบ้านวัดทุ่งธงไชย ถ้าเป็นกลุ่มของร่างทรงเจ้าก็จะเข้าไปนั่งรวมตัวกันภายในหอเลี้ยง แต่ถ้าเป็นกลุ่มชาวบ้านที่มาร่วมงานนั้นจะนั่งอยู่รอบบริเวณงาน ภายในงานยังมีการตั้งกองผ้าป่าไว้สำหรับให้ชาวบ้านที่มาร่วมงานได้ทำบุญร่วมกันอีกด้วย

งานเลี้ยงปีจะมีพิธีย่อย ๙ พิธี คือ ๑. พิธีบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๒. พิธีถวายพาถน ๓. พิธีถวายอาหารหวาน - คาว ๔. พิธีเชิญเจ้าลงมาประทับร่าง ๕. ถวายพานบายศรี ๖. ทำความเคารพขอไหว้ ๗. ทำน้ำมนต์ ๘. พิธีส่งเจ้าส่งนาย ๙. ชาวบ้านรับน้ำมนต์

ภายในหอก็จะมีการจัดสถานที่ตั้งนี้ ตรงกลางของหอระยะห่างระหว่างแท่นบูชาของเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำกับเจ้าพ่อเหล็กซี (เสนาฝ่ายขวา) นั้นจะมีส่วนที่หน้าแท่นเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำ จะมีเครื่องแต่งกายของเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่ และเครื่องแต่งกายของร่างทรงคนใหม่ (บนเครื่องแต่งกายของร่างทรงคนใหม่จะมีกรวยดอกไม้ ๑ อัน ชาวบ้านเรียกกันว่า ห่อนิมนต์)

นอกจากนี้ยังมีขันเชิญ (ขันเชิญของหมู่บ้านนี้จะมีกรวยดอกไม้ ๖ กรวย วางอยู่ในขันเชิญ) และมีเบาะรองนั่งไว้สำหรับให้เจ้าปู่เจ้าย่า เจ้าพ่อเจ้าแม่ได้นั่งบนเบาะ มีอยู่ ๖ ที่เท่านั้น ได้สอบถามชาวบ้านดูว่าทำไมต้องมีเบาะรองนั่งด้วย

ชาวบ้านบอกว่า เจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่ได้นั่งบนเบาะเพราะว่าท่านมียศสูงกว่าบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่องค์อื่น ๆ

ส่วนทางด้านหน้าแท่นบูชาของเจ้าพ่อเหล็กซี ก็จะมีเครื่องแต่งกายของเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่มาร่วมงานพิธีกินตองวางอยู่เหมือนกันโดยการวางเครื่องแต่งกายของเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่จะไม่วางอยู่ใกล้กันทั้งหมด โดยจะแยกกันวางดังนี้

๑. ที่หน้าแท่นบูชาเจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำจะวางเครื่องแต่งกายของเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่จะมีวางอยู่แค่ ๗ องค์ คือ

๑. เจ้าย่าปทุมมา
๒. เจ้าปู่พระยาระพานทอง
๓. เจ้าพ่อเจ้าพระยาอยู่คำ
๔. เจ้าพ่อพระยาละกองคำ
๕. เจ้าแม่คำหมุด
๖. เจ้าแม่อยู่แก้ว
๗. เจ้าแม่คำหอม

๒. ถัดออกมา ก็จะเป็นที่วางของเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่เป็นลูกหลานเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่ และชุดของเจ้าพ่อเจ้าแม่องค์ใหม่ (กองนี้จะพิเศษตรงที่ด้านบนจะมีกรวยดอกไม้ (ชาวบ้านเรียกว่า ท่อนิมน็ด)

๓. ส่วนชุดของเจ้าพ่อเจ้าแม่องค์อื่น ๆ ที่มาร่วมงานก็จะวางเรียงกันที่หน้าแท่นบูชาของเจ้าพ่อหลักสี่

บอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์

เมื่อถึงเวลาสร้างทรงของเจ้าปู่พระญาพานทองกับสร้างทรงเจ้าบางส่วนจุดธูป ๙ ดอก พนมมือขึ้นบอกกล่าวเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อเจ้าแม่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตาคนเราไม่สามารถมองเห็นได้ เพื่อบอกให้รับรู้ว่ามีงานจัดงานเลี้ยงปีกันเกิดขึ้น เพราะชาวบ้านเชื่อกันว่าเวลาจะทำอะไรจะมีงานอะไรก็ต้องบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือทุกครั้งเพื่อให้ช่วยดูแลการจัดงานให้ราบรื่นไปได้ด้วยดี โดยการบอกกล่าวนั้นก็จะจุดธูปไหว้บอกที่หอไหว้ก่อน และตามมาด้วยหออกรงใหญ่ และตามมาด้วยหอเล็ก และก็ยังมีการทรงคนหนึ่งจุดธูปไหว้ที่ต้นลีลาวดีที่อยู่ระหว่างหออกรงใหญ่กับหอเล็ก จากการที่ได้สอบถามชาวบ้านบอกว่า เป็นการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองและชาวบ้านนับถือกันมาตั้งแต่ปู่ตายายว่าถ้าจะมีงานอะไรก็ตามก่อนทำพิธีในวันงานดังเช่นวันนี้จะมีการจัดพิธีกันต้องกันเกิดขึ้นก็ต้องบอกกล่าวดังที่เคยทำกันมา หลังจากที่ได้บอกกล่าวตามจุดต่าง ๆ เป็นที่เรียบร้อยแล้ว บรรดาสร้างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่มาร่วมงานก็จะมาร่วมตัวกันอยู่ที่หอเล็ก

ถวายพาถน

ในการถวายพาถนนั้นทางสร้างทรงได้จัดวางพาถนไว้ที่ด้านหลังของหอเล็กแล้วยังมีการจัดพาอาหารหวานอีก ๔ ชุด อาหารคาวอีก ๔ ชุด นำไปถวายถนตามมุมทั้ง ๔ ของบริเวณศาลเจ้าพ่อหนองขามตรงกับบริเวณเดียวกันที่ปักทุงนั่นเอง ในระหว่างที่ถวายพาถนนั้นจะมีการจุดเทียนกิ่ง เทียนง่าที่ปักไว้ทั้ง ๔ จุด

พาถน

ถวายอาหารหวาน - คาว

จัดเตรียมอาหารหวาน ช่วงที่มีการการะอยู่นั้นก็จะมีชาวบ้านบางส่วนหันไปจัดเตรียมอาหารหวานใส่ถ้วยจัดเป็นถาด ๔ ถาดภายในถาดก็จะมีของดังต่อไปนี้

๑. ถ้วยขนม ๔ ถ้วย โดยถ้วยที่ ๑ จะใส่ข้าวเหนียวแดง ถ้วยที่ ๒ จะใส่ข้าวต้ม (ข้าวต้มมัด) ถ้วยที่ ๓ จะใส่ขนมข้าวปาด ถ้วยที่ ๔ จะใส่ทั้ง ๓ อย่างด้วยกัน (ข้าวต้ม ข้าวเหนียวแดง ข้าวปาด)

๒. กรวยดอกไม้ ๑ กรวย จะมีกรวยที่ทำจากใบตองสดทำเป็นกรวย ในกรวยก็จะมีดอกไม้ธูปอีก ๒ ดอก

๓. กระทงชันหมาก ประกอบด้วย

๓.๑ จีบพลู จะนำใบพลูสด ๆ มาทาด้วยปูนแดงและก็น้ำมันด้วยฝ้าย

๓.๒ หมากสด จะเอาลูกหมากสด ๆ มาหันเป็นชิ้น

๓.๓ หมากแห้ง จะเป็นชิ้นหมากแห้งที่ชาวบ้านหันเป็นชิ้น ๆ ตากแดดเก็บเอาไว้

๓.๔ ยาเส้น จะเป็นยาสูบที่ชาวบ้านนำมาหันฝอยแล้วเอาไปตากแดดจนแห้งเก็บเอาไว้

๓.๕ สีสี่เสียด เป็นเปลือกของต้นไม้ที่ชื่อว่า ต้นสี่เสียด ชาวบ้านนำเอามาทุบจนเป็นฝอย

๓.๖ ยามวน จะเป็นการนำเอาใบตองแห้งมาวนกับยาเส้นที่ชาวบ้านทำเก็บเอาไว้

๔. แก้วน้ำเปล่า ๑ แก้ว

๕. แต่ละถาดก็จะมีเทียน ๑ เล่ม นอกจากถาดอาหารหวานแล้วก็ยังมีถาดผลไม้ อีก ๑ ถาด จะมีผลไม้ ๙ อย่าง ถ้าจะมากกว่า ๙ อย่างก็ได้แต่ต้องลงเลขคู่เท่านั้น ที่ถาดผลไม้ก็จะมีกรวยดอกไม้ ๑ กรวย เทียน ๑ เล่ม

ถวายอาหารหวาน

เมื่อจัดของถวายเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ร่างทรงคนอื่นก็จะส่งถาดอาหารหวานให้กับร่างทรงใหม่จัดเรียง ๔ ชุด และถาดผลไม้ อีก ๑ ชุด เมื่อจัดวางสำหรับอาหารหวานเรียบร้อยแล้ว ร่างทรงใหม่ก็จะจุดเทียน ๑ เล่ม ตั้งที่ถาดอาหารหวาน ๔ ถาด ที่ถาดผลไม้ ๑ ถาด

หลังจากนั้นร่างทรงทั้งหมดก็พนมมือขึ้น พอเริ่มกล่าวเชิญหมอแคนก็จะเป่าแคนกับลั่นฆ้องคู่กันไป โดยชาวบ้านบอกว่าเป็นการเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่แต่ละองค์ โดยคนที่เป็นร่างทรงของเจ้าพ่อเจ้าแม่จะเป็นผู้กล่าวเชิญมารับของที่ถวายและประเคน

เมื่อกล่าวเชิญจบก็จะประเคนโดยเอามือขวายื่นไปแตะที่ถาดอาหารหวานให้ครบทั้ง ๔ ถาด และถาดผลไม้ อีก ๑ ถาด แล้วทุกคนก็กราบลง ๓ ครั้ง แล้วก็นั่งรอนกว่าเทียนที่ถาดอาหารหวานจะดับลง

จัดเตรียมอาหารคาว

ช่วงที่นั่งรอให้เจ้าพ่อเจ้าแม่กินเครื่องเซ่นอยู่นั้น จะมีชาวบ้านที่นั่งอยู่ตรงหม้ออาหารหวานอาหารคาว ก็จะตักอาหารคาวใส่ถ้วยและจัดใส่ถาด ๔ ถาด เตรียมไว้ โดยจะมีการจัดเป็น ๔ ชุด แต่ละชุดจะมีของดังนี้ ๑. ข้าวเป็ด ๒. ข้าวไก่ ๓. ข้าวเหนียวหนึ่งใส่กระติบ ๔. กระทงชันหมาก ๕. กรวยดอกไม้ ๖. แก้ว ๗. น้ำเปล่า ๘. เหล้า - เบียร์ ๙. เทียน ๑๐. น้ำอวดลม

อาหารที่นำมาเช่นไหว้ถึงแม้จะไม่ได้จัดใส่ถาดแต่อยู่ในหม้อหรืออะไรก็จะมีกรวยดอกไม้ ๑ กรวย ใส่ไว้ในหม้อหรือในภาชนะที่ใส่อาหาร ได้สอบถามชาวบ้านบอกว่าของที่มีกรวยดอกไม้วางไว้ ๑ กรวย ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดแสดงว่าเป็นของเจ้าพ่อเจ้าแม่ทั้งหมดแสดงว่าห้ามชิมห้ามกินจนกว่าจะเลี้ยงเจ้าพ่อเจ้าแม่เสร็จสิ้นพิธีกรรม

ถวายอาหารคาว

หลังจากที่เจ้าแม่คำมุดลงมาประทับร่างทรงเพื่อตรวจดูของเช่นไหว้ที่ได้จัดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทางร่างทรงใหม่ก็จะเริ่มจุดเทียนตั้งที่ถาดอาหารคาวทั้ง ๔ ถาด หลังจากนั้นร่างทรงทั้งหมดก็พนมมือขึ้นเริ่มกล่าวเชิญหมอแคนก็จะเป่าแคนกับลั่นฆ้องคู่กันไป โดยชาวบ้านบอกว่าเป็นการเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่แต่ละองค์ โดยคนที่เป่าแคนของเจ้าพ่อเจ้าแม่จะเป็นผู้กล่าวเชิญมารับของที่ถวายและประเคน เมื่อกล่าวเชิญจบก็จะประเคนโดยเอามือขวายื่นไปแตะที่ถาดอาหารคาวให้ครบทั้ง ๔ ถาด แล้วทุกคนก็กราบลง ๓ ครั้ง แล้วก็นั่งรอจนกว่าเทียนที่ถาดอาหารคาวจะดับลง นั่นหมายถึงบรรดาเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อบรรดาเจ้าแม่รับของถวายเสร็จจนอิ่มกันแล้ว เมื่อเทียนดับแล้วร่างทรงใหม่ก็ยกถาดอาหารคาวส่งให้คนอื่นเอาไปเทไว้ที่เดียวกับที่เทอาหารหวานเพื่อให้บรรดาเหล่าเสนาเลี้ยงช้างเลี้ยงม้าได้กินกัน

หลังจากถวายอาหารหวาน - คาว เสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จะนำอาหารที่เสร็จจากพิธีที่ไม่ได้จัดใส่ถาด หรือส่วนที่อยู่ในหม้อ นั้นมาเลี้ยงดูร่างทรงและแขกที่มาร่วมงานกินตอกกันในวันนี้ โดยอาหารที่นำมาเลี้ยงดูร่างทรงและแขกที่มาร่วมงาน ก็จะมี ข้าวเป็ด ข้าวไก่ ต้มกระดูกหมูใส่ผักกาดดอง แล้วก็จะมีขนม ข้าวต้ม ขนมปาด ข้าวเหนียวแดง หลังจากที่ยกข้าวปลาอาหารกันแล้วก็จะมีการพูดคุยกันสักพักเพื่อให้อาหารที่กินเข้าไปนั้นย่อย

เชิญเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อบรรดาเจ้าแม่ลงประทับร่างทรง

หลังจากกินข้าวกินปลากันจนอิ่มและนั่งพักพูดคุยกันพอสมควร ก็ได้เวลาที่จะทำพิธีต่อ บรรดาร่างทรงก็เริ่มที่จะกลับเข้าไปนั่งยังที่ของตนเอง ช่วงที่จะทำพิธีเชิญเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อบรรดาเจ้าแม่ลงมาประทับร่างทรงนั้นจะไม่ให้คนที่ไม่ใช่ร่างทรงเข้าไปภายในหอเลี้ยงเป็นอันขาด เพราะชาวบ้านบอกว่าเป็นเรื่องของเจ้าปู่เจ้าย่าเจ้าพ่อบรรดาเจ้าแม่ คนธรรมดาจะไม่มีสิทธิเข้าไปยุ่งเกี่ยวข้องเด็ดขาด

เมื่อร่างทรงของเจ้าพ่อบรรดาเจ้าแม่มาพร้อมกันหมดแล้ว ร่างทรงเจ้าปู่จะจุดเทียน จุดรูป ๙ ดอก ปักที่กระถางรูปบนแท่นของเจ้าพ่อบรรดาเจ้าแม่อยู่คำ แล้วจะมีร่างทรงอีกคนจุดเทียนรูป ๙ ดอก ปักที่กระถางรูปบนแท่นของเจ้าพ่อเหล็กสี

หลังจากนั้นร่างทรงเจ้าปู่ก็จุดเทียนตั้งที่ขันเชิญ (ในขันจะมีกรวยดอกไม้ ๖ กรวย) และยกขึ้นกล่าวเชิญเจ้าที่ตนเองเป็นร่างทรงลงมาประทับร่าง ส่วนร่างทรงของเจ้าพ่อเหล็กสีก็จุดเทียนตั้งที่ขันเชิญ (ขันเชิญนี้ในขันจะมีกรวยดอกไม้ ๓ กรวย) ที่วางอยู่หน้าแท่นเจ้าพ่อเหล็กสี และยกขึ้นกล่าวเชิญเจ้าที่ตนเองเป็นร่างทรงลงมาประทับร่าง

ชั้นเชิงที่จะยกเชิงเจ้าลงประทับร่างทรงที่หนองขาม จะมีด้วยกัน ๒ อย่าง

๑.ชั้นเชิงเจ้าที่มีตำแหน่งใหญ่ชั้นเชิงจะมี กรวยดอกไม้ ๖ กรวย

๒.ชั้นเชิงเจ้าที่มีตำแหน่งน้อยชั้นเชิงจะมี กรวยดอกไม้ ๓ กรวย และร่างทรงคนไหนที่เป็นร่างทรงของเจ้าพ่อองค์ใดที่มาร่วมงานก็จะรับชั้นเชิงอันที่เจ้าของตนเองมีตำแหน่งขนาดนั้นยกชั้นเชิง แล้วกล่าวเชิงเจ้าองค์นั้นที่ตนเองเป็นร่างทรงให้มาประทับเมื่อร่างทรงที่มาร่วมงานทั้งหมดได้ยกชั้นเชิงกันหมดทุกคนแล้ว

เจ้าองค์ที่สำคัญ

๑. เจ้าย่าปทุมมา

๒. เจ้าปู่พระยาระพานทอง

๓. เจ้าพ่อเจ้าพระยาอุ้มคำ

๔. เจ้าพ่อพระยาละกองคำ

๕. เจ้าแม่คำหมุด

๖. เจ้าแม่อุ้มแก้ว

๗. เจ้าแม่คำหอม

๘. เจ้าพ่อเหล็กซี (ด้าม)

๙. เจ้าตาเหล็กซี (ดวง)

๑๐. เจ้าพ่อขุนไกร

๑๑. เจ้าพ่อขุนช่วง

๑๒. เจ้าพ่อขุนไกร (องค์รักษา)

เจ้าที่มาร่วมงาน

๑. เจ้าพ่อมาลัยทอง

๒. เจ้าแม่เถียงคำ

ร่างทรงเจ้าย่าปทุมมาก็หยิบน้ำแป้ง น้ำหอม ที่วางไว้หน้าแท่นบูชาทั้งสองแท่น นำเอาน้ำแป้งกับน้ำหอมประพรมที่หน้าและตัวของตนเอง แล้วส่งไปให้กับร่างทรงคนอื่นได้ประพรมด้วย ส่วนร่างทรงคนไหนประพรมน้ำแป้งน้ำหอมที่ร่างกายแล้ว เจ้าที่ลงมาประทับร่างก่อน จะเป็นเจ้าที่มีตำแหน่งใหญ่ที่สุดลงมาประทับ

เมื่อเจ้าประทับแล้วก็จะลุกขึ้นยืนให้ร่างทรงของเจ้าที่มีตำแหน่งน้อยกว่า แต่งเครื่องแต่งตัวให้โดยจะแต่งให้เฉพาะเจ้า ๓ องค์เท่านั้น คือ ๑. เจ้าปู่พระยาระพานทอง ๒. เจ้าพ่อเจ้าพระยาอุ้มคำ ๓. เจ้าพ่อพระยาระกองคำ หลังจากนั้นร่างทรงของเจ้าพ่อตำแหน่งถัดมาก็เริ่มลงมาประทับร่างแล้วก็จะหยิบเครื่องแต่งตัวของตนเองจัดการแต่งตัว ถ้าเจ้าองค์ไหนแต่งตัวลำบากก็จะมีร่างทรงเจ้าพ่อห้วยสามคั้ง (เสนา) เป็นผู้แต่งตัวให้

ส่วนร่างทรงคนใหม่เจ้าก็จะลงประทับตอนที่เจ้าที่มาร่วมงานลงประทับกันเกือบหมดแล้ว อาการเมื่อตอนที่เจ้าของตนเองลงประทับร่างแล้วจะมีอาการของเจ้าแต่ละองค์ ซึ่งบางคนก็มีอาการเหมือนกัน บางองค์ก็ไม่เหมือนกัน แต่ที่ส่วนใหญ่ดูแล้วจะมีอาการที่เหมือนกันมากก็คือ เวลาที่เจ้าลงประทับจะมีอาการอ้วกได้สอบถามชาวบ้านดูว่าเจ้าที่ลงประทับแล้วมีอาการอ้วกนั้นเป็นเพราะอะไร ชาวบ้านบอกว่าเป็นเพราะก่อนที่

เจ้าทั้งหลายจะตายกันนั้นได้กินแกงผักหวานที่ปู่ไปเก็บมาแกงให้กิน แล้วเมาแกงผักหวานกันจนอ้วกออกมา แล้วก็ตายกันในที่สุด เมื่อได้เวลาที่ลงมาประทับร่างทรงก็จะมีอาการก่อนที่จะตายกันเกิดขึ้นให้เห็น

เมื่อเจ้าลงประทับร่างทรงจนครบทุกองค์ที่มาร่วมงาน เจ้าที่ตำแหน่งน้อยกว่าเจ้าปู่เจ้าย่าถนัดลงมากก็จะคลานเข้าไปกราบเจ้าปู่เจ้าย่า โดยการคลานเข้าไปกราบนั่นก็จะเรียงลำดับตามตำแหน่งจากตำแหน่งที่สูงลงไปหาตำแหน่งที่น้อยสุด แล้วจะคลานเข้าไปกราบเจ้าปู่เจ้าย่าและกราบเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่มีตำแหน่งสูงกว่ากันจนครบหมดทุกองค์ที่มาร่วมงานในวันนี้

ถวายพานบายศรี

เจ้าพ่อพระยาระพานทอง (เจ้าองค์ใหญ่ที่สุด) จุดเทียนที่ยอดบายศรีซึ่งจะมีด้วยกัน ๒ พาน แล้วยกพานนั้นขึ้นถวายก่อน แล้วก็จะส่งพานบายศรีนั้นให้กับเจ้าองค์อื่นตามลำดับอาวุโส แต่จะมีเจ้าอยู่องค์หนึ่งยกพานบายศรีขึ้นแล้วสั่นพร้อมกับโห่ ๓ รอบ เมื่อเจ้าทั้งหมดยกพานบายศรีเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็กราบลง ๓ ครั้ง แล้วก็พากันลุกขึ้น ออกจากหอเลี้ยงนำโดยเจ้าปู่เจ้าย่าพร้อมกับเจ้าองค์อื่นเดินไปยืนที่หน้าหอโห่ซึ่งอยู่ที่จอมปลวกด้านหลังศาลาหอเลี้ยง

ทำความเคารพหอโห่

เมื่อเจ้าทุกองค์เดินไปพร้อมกันที่หน้าหอโห่ เจ้าองค์ใหญ่ก็จะเข้าไปทำความเคารพที่หอโห่ตามลำดับอาวุโส หลังจากที่ทำความเคารพที่หอโห่เสร็จแล้ว ก็จะพากันเดินเข้าไปนั้งประจำที่ในหอครองใหญ่ (ศาลาที่อยู่ข้าง ๆ หอเลี้ยงนั่นเอง) โดยนั้งประจำจุดที่ได้จัดเตรียมวางเอาไว้ตามลำดับความอาวุโส

เมื่อเจ้าทั้งหมดเข้าไปนั้งภายในหอครองใหญ่จนครบหมดแล้ว ก็จะมีเจ้าบางองค์กินน้ำมะพร้าว (ชาวบ้านบอกว่าเจ้าเรียกน้ำมะพร้าวว่า นม)

เจ้าพ่อทำความเคารพหอโห่

พิธีทำนํ้ามนต์

เมื่อเจ้าองค์ใหญ่เห็นว่ามากันจนครบแล้ว ก็เริ่มพิธีเสียดิยเทียมนํ้ามนต์ โดยจุดเทียนตั้งที่จานขันทำนํ้ามนต์ แล้วยกขันบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าจะเริ่มทำนํ้ามนต์ แล้วก็ส่งจานขันทำนํ้ามนต์นั้นให้กับเจ้าองค์ที่อาวุโสสูงสุด ซึ่งมีเพียงไม่กี่องค์ยกอธิษฐาน แล้วก็ลุกจากที่นั่งเดินตรงไปยังโอ่งนํ้าที่ภายในได้ใส่นํ้าพร้อมทั้งเครื่องนํ้ามนต์เอาไว้ เจ้าองค์ใหญ่ก็นำเอาดาบไม้เรียวหวาย หอก จุ่มลงไปในโอ่ง แล้วจุดเทียนนํ้ามนต์พนมมือขึ้นโยกซ้าย – ขวา แล้วมาหยุดอยู่ตรงกลางพร้อมกล่าวบทปริกรรมคาถาและหยดนํ้าตาเทียนลงไปในโอ่ง เจ้าบางองค์ก็จะพ้อนรำในระหว่างที่ทำนํ้ามนต์นั้นไปด้วย หลังจากที่ทำนํ้ามนต์เสร็จแล้วก็นำเอาสิ่งของที่อยู่ในโอ่งนั้นออกมาส่งให้เจ้าที่เป็นเจ้าของถือน

บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ทำนํ้ามนต์

พิธีส่งเจ้าส่งนาย

เมื่อทำนํ้ามนต์เสร็จแล้ว บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ก็เริ่มตั้งขบวนแห่ส่งเจ้าส่งนายกลับ นำโดยเจ้าองค์ใหญ่ เดินนำหน้าถือไม้เรียวหวายวาดไปมา ตามด้วยเจ้าองค์อื่นเดินตาม บางองค์ก็จะถือช้างที่ทำจากไม้ ถือนํ้าที่ทำจากไม้ บางองค์ก็เอาม้าก้านกล้วยมาขี่เดินแห่ไปในขบวน ในระหว่างที่แห่นั้นจะมีการจุดพลุตามจำนวนรอบดังนี้ รอบที่ ๑ จะจุดพลุ ๑ ดอก รอบที่ ๒ จะจุดพลุ ๒ ดอก

ขบวนแห่ส่งเจ้านายกลับ

รอบที่ ๓ จะจุดพุ ๓ ดอก ในระหว่างที่แหม่นจะมีการกางร่มให้กับเจ้าองค์ใหญ่ ๒ องค์ เมื่อแห่ครบตามจำนวนรอบแล้ว เจ้าองค์ที่ถือช้างไม้ ม้าไม้ นำเอาเข้าไปเก็บไว้ที่หอโหว่เมื่อแห่ครบตามจำนวน ๓ รอบแล้ว บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ก็เดินเข้าไปรวมกันภายในหอครองใหญ่ วงดนตรีบรรเลง บรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ก็ลุกขึ้นพ้อนรำบางองค์ถือดาบพ้อนรำไปด้วย

ชาวบ้านรับน้ำมนต์

ชาวบ้านเข้ารับน้ำมนต์จากเจ้าพ่อเจ้าแม่

ในระหว่างนี้ชาวบ้านก็จะเข้าไปรับน้ำมนต์จากเจ้าพ่อเจ้าแม่ และบรรดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ก็ร่วมกันพ้อนรำกันอย่างสนุกสนานจนพอใจ แล้วก็เชิญเจ้าออกจากร่างไป ร่างทรงพับเครื่องทรงเก็บ ถือเป็นอันเสร็จพิธีงานเลี้ยงปีบ้านวัดทุ่งธงไชย

ความเชื่อ ความศรัทธา

ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ความเชื่อเรื่องการนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ชุมชนชาวไทหล่มยังคงเชื่อกันมายาวนาน มีความเชื่อกันว่ามีผีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่แฝงเร้นอยู่ในทุกหนทุกแห่ง ถึงแม้ในปัจจุบันนี้ พระพุทธศาสนาจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทหล่ม แต่ยังคงมีความเชื่ออีกอย่างหนึ่ง ซึ่งยังคงเชื่อกันมายาวนาน ได้แก่ การนับถือผีแถนและผีบรรพชนคนไทหล่มและคนลาวทั่วไปมีความเชื่อว่ามีผีนอกจากมนุษย์แล้ว ยังมีสิ่งที่เรามองไม่เห็นเรียกว่า “ผี” ซึ่งก็แบ่งออกเป็นสองจำพวก คือ ผีที่ให้โทษ และผีที่ให้คุณ ผีที่ให้โทษตามความเชื่อของคนไทหล่ม ได้แก่ ผีปอบ ผีเป่า ผีโพง ผีพราย ผีตายโหง ซึ่งเป็นผีไม่ดีและมักให้โทษแก่มนุษย์ และผีฝ่ายดี ได้แก่ ผีฟ้า ผีแถน (เทวดา) ผีบรรพชน หรือผีบรรพบุรุษ ผีเจ้านาย ผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ผีตาแฮก ผีบ้าน และผีเรือน เป็นต้น ดังนั้น คนไทหล่มจึงมีวิธีการปฏิบัติต่อผีที่ตนนับถือ โดยผ่านผู้สื่อสารที่เรียกว่า “เจ้าพ่อ” “พ่อกวณ” “เฒ่าจ้ำ” และ “นางเทียม” เป็นผู้ติดต่อระหว่างวิญญาณและมนุษย์ มีข้อสังเกตว่า คำว่าผู้สื่อสารในที่นี้อาจจะไม่ใช่วางทรงเสมอไป อาจเป็นเพียงผู้นำในการประกอบพิธีเท่านั้นแล้วแต่ว่าชุมชนนั้น ๆ จะนับถือผีของตนอย่างไร วิธีปฏิบัติตนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นเรียกว่า การเข้าขอรักษา คือ ในตระกูลของเรานับถือผีเจ้านายตนใดก็สืบทอดต่อ ๆ กัน เรียกว่า “เป็นลูกฝั่งลูกเทียน” ซึ่งก็จะต้องให้ความเคารพยำเกรงและปฏิบัติตามคำสั่งของผีเจ้านาย และจะต้องทำพิธีบอกกล่าวก่อนที่จะลงมือทำการงานอะไร เช่น การทำนา ทำไร่ ก็ต้องบอกกล่าวแก่ผีที่ตนนับถือเสียก่อน และจะมีพิธีใหญ่หนึ่งปีมีหนึ่งครั้งหรืออาจจะสามปีครั้งก็ได้ เรียกว่าการ “เลี้ยงปี”

ความเชื่อเรื่องผี

ผีปอบ เป็นผีจำพวกหนึ่ง ที่อยู่ในความเชื่อพื้นบ้านของคนไทย โดยเฉพาะในภาคอีสาน เชื่อกันว่าเป็นผีที่กินของดิบ ๆ สด ๆ กินเท่าไรก็ไม่อิ่ม โดยมีความเชื่อว่า ผู้ที่จะกลายเป็นปอบนั้น มักจะเป็นผู้เล่นคาถาอาคม หรือคุณไสย เมื่อรักษาคาถาอาคมที่มีอยู่กับตัวไม่ได้ หรือกระทำการผิดข้อห้าม ซึ่งในภาษาอีสานจะเรียกว่า “คะล่ำ” ซึ่งผู้ที่ปอบจะเป็นได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย

ผีเป่า เป็นผีที่ชอบกินของสด ของคาว มักแอบออกมากินตอนกลางคืน เที่ยงจับกบเขียดกิน หากหากบเขียดกินไม่ได้อย่างน้อยก่อนกลับขึ้นบ้านก็จะกินขี้หมารองท้องไปพลาง ๆ

ความจริงผีเป่า ไม่ใช่วิญญาณของคนตายไปแล้ว แต่ผีเป่า คือ คนที่ยังมีชีวิตอยู่แต่กลายเป็นเป่า คำว่า “เป่า” หมายถึง คน หรือสัตว์ ซึ่งปกติกินพืชเป็นอาหาร กินของสุกเป็นอาหาร เปลี่ยนไปชอบกินของเป็น ๆ กินแบบจับได้กินเลย ไม่ผ่านกระบวนการปรุงเป็นอาหาร

ผีเป่า เกิดจาก คนที่ใช้วานชนิดหนึ่ง นำมาเป็นมวลสารกายสิทธิ์ช่วยให้ตนอาคมแก่กล้า บางแห่งเรียกว่า วานเลียด หรือวานเป่า ยางวานจะมีสีแดงสดและมีกลิ่นคาวเหมือนเลียด วานชนิดนี้ผู้เรียนอาคมส่วนใหญ่มักปลูกไว้ข้างรั้วบ้าน วานชนิดนี้ เมื่อเข้าพิธีแล้วจะมีความเป็นกายสิทธิ์ หากรักษาไม่ได้ หรือที่เรียกว่า “ผิดข้อคะล่ำ”

ทำให้ไม่สามารถควบคุมมวลสารกายสิทธิ์นั้นได้ก็จะตกอยู่ภายใต้อำนาจมวลสารกายสิทธิ์นั้นแทน และกลายเป็น “เป้า” ไปในที่สุด

ผีโพง เป็นผีตามความเชื่อพื้นบ้านทางภาคเหนือ ผู้ที่เป็นผีโพงเกิดจากเล่นไสยศาสตร์แล้วควบคุมวิชาในตัวเองไม่ได้ หรือปลุกวุ่นชนิดหนึ่ง เรียกว่า วุ่นผีโพง ซึ่งมีสีขาว รสฉุนร้อน เมื่อแก่จะมีธาตุปรอทหลงกิน ทำให้เกิดแสงส่องสว่างแบบแมงดาเรือง

ผู้ที่เป็นผีโพง ในเวลากลางวันจะเป็นเหมือนผู้คนธรรมดา แต่เวลากลางคืนจะกลายร่างเป็นผีโพง มีจุดเด่น คือ มีแสงสว่าง หรือดวงไฟที่รูจมูก ออกหากินของควาและของสกปรก เช่น กบ เขียด ศพ หรือรกเด็กเกิดใหม่ โดยปกติแล้วผีโพงจะไม่ทำร้ายมนุษย์ แต่ถ้าหากถูกคุกคามก็จะจู่โจมทำร้ายได้เช่นกัน

ผีพราย ส่วนใหญ่มีถิ่นที่อยู่ในน้ำมากกว่าบนบก เชื่อกันว่าเป็นจิตวิญญาณชนิดหนึ่ง ดวงจิตวิญญาณนี้ มักแสดงตนมีลักษณะเป็นผู้หญิงใส่เสื้อสีขาว เป็นดวงไฟเรืองแสง มักปรากฏตัวตอนเวลาหกโมงเช้า ถึงเย็น หกโมงเย็น และเที่ยงคืน อาศัยอยู่ในคลองหรือแม่น้ำที่มีผู้เสียชีวิตมากที่สุด เมื่อจับเหยื่อได้จะเอาร่างเหยื่อที่ไร้วิญญาณเป็นร่างของตน

ผีพรายส่วนมากมักปรากฏร่างเป็นผู้หญิง นางไม้บางทีก็จัดเข้าพวกผีพรายได้เช่นกัน เช่น พรายตะเคียน พรายตานี เป็นต้น หรือแม้แต่ผีทะเล และผิวน้ำก็จัดเป็นพรายด้วย เช่น พรายทะเล พรายน้ำ แต่ว่าพรายน้ำที่เป็นฟองผุด ๆ ขึ้นจากน้ำนั้นเป็นคนละอย่างกัน

ผีตายโหง คือ คนที่เสียชีวิตอย่างปัจจุบันทันด่วน แบบไม่ธรรมดาตามธรรมชาติ เช่น ถูกยิง จมน้ำ รถชนฆ่าตัวตาย เป็นต้น สำหรับการตายทั้งกลมก็ถือว่าเป็นการตายแบบตายโหงเช่นกัน

ผีตายโหงจะเป็นผีที่จิตตก เนื่องจากจิตสุดท้ายก่อนตายอารมณ์ยังติดอยู่กับความหวาดกลัว ความตกใจ ความอาฆาตแค้น ความอาลัยอาวรณ์ ตายทั้งที่ยังทำใจไม่ได้ วิญญาณจึงติดอยู่ในบ่วงแห่งอารมณ์ต่าง ๆ เหล่านั้น ไม่สงบสุข เป็นวิญญาณทรมาน ไม่ยอมรับสภาพปัจจุบันของตัวเอง เลยยังคงเที่ยวปรากฏกายให้คนได้พบได้เห็น ยิ่งถ้าเป็นผีตายโหงที่ตายขณะยังมีความอาฆาตพยาบาท จะมีความดุร้ายเป็นพิเศษ ผีตายโหง มักสิงสถิตอยู่กับที่ที่ตัวเองตาย เช่น ผีเผ่าถนน ตามโค้งร้อยศพ เป็นต้น เมื่อมีคนมาตายแทนจึงจะไปผุดไปเกิดได้

ซึ่งเป็นผีไม่ดีและมักให้โทษแก่มนุษย์ และผีฝ่ายดี ได้แก่ ผีฟ้าผีฝน (เทวดา) ผีบรรพชน ผีเจ้านาย ผีเสื้อบ้าน เสือเมือง ผีตาแฮก ผีบ้าน และผีเรือน เป็นต้น ดังนั้นคนไทยหล่มจึงมีวิธีการปฏิบัติต่อผีที่ตนนับถือ โดยผ่านผู้สื่อสารที่เรียกว่า “เจ้าพ่อ” “พ่อกวน” “เฒ่าจ้ำ” และ “นางเทียม” เป็นผู้ติดต่อระหว่างวิญญาณและมนุษย์ มีข้อสังเกตว่า คำว่า ผู้สื่อสารในที่นี้อาจจะไม่ใช่วางทรงเสมอไป อาจเป็นเพียงผู้นำในการประกอบพิธีเท่านั้น แล้วแต่ว่าชุมชนนั้น ๆ จะนับถือผีของตนอย่างไร วิธีปฏิบัติตนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น เรียกว่าการเข้าของรักษา คือในตระกูลของเรานับถือผีเจ้านายตนใดก็สืบทอดต่อ ๆ กัน เรียกว่า “เป็นลูกฝั่งลูกเทียม” ซึ่งจะต้องให้ความเคารพยำเกรงและปฏิบัติตามคำสั่งของผีเจ้านาย และจะต้องทำพิธีบอกกล่าวก่อนที่จะลงมือทำการงานอะไร เช่น การทำนา ทำไร่ ก็ต้องบอกกล่าวแก่ผีที่ตนนับถือเสียก่อน และจะมีพิธีใหญ่หนึ่งปีมีหนึ่งครั้งหรืออาจจะสามปีต่อครั้งก็ได้ เรียกว่าการ “เลี้ยงปี”

ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทหล่ม ยังมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับอีกหลายสิ่งหลายอย่างไม่ว่าจะเป็น ป่า เขา ไร่ นา และหมู่บ้าน สืบเนื่องได้จากการมีพิธีกรรมทำบุญให้ผีอย่างสม่ำเสมอเกือบตลอดทั้งปี หรือเมื่อมี เหตุการณ์ที่ผิดปกติเกิดขึ้น เป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้าก็จะมีการบนบานขอขมาต่อภูตผีวิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นการเรียกขวัญและกำลังใจของตนกลับคืนมา เปรียบเสมือนผี คือ อำนาจเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านมี จิตสำนึกอยู่เสมอว่าธรรมชาติรอบ ๆ ตัว ไม่ว่าจะเป็น ป่า เขา มีภูตผีวิญญาณสิงสถิตอยู่ซึ่งมองไม่เห็นแต่ สัมผัสได้ด้วยความรู้สึก ชาวบ้านจึงยึดถือปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งหมายถึง บรรทัดฐานแห่งการ ดำเนินชีวิตของคนในชุมชนอันมีความเชื่อเรื่องผีเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่มาก

ปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องผีมีความผูกพันกับชีวิตของชาวไทหล่ม ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เนื่องจาก วิธีการดำเนินชีวิตมักมีเรื่องของความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ ถึงมีการพัฒนาและ การขยายตัวของสังคมจะมีการเติบโตอยู่ตลอดเวลา ความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้นกว่าในอดีต แต่ในเรื่องความ เชื่อเกี่ยวกับผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยังฝังรากลึกอยู่ในความรู้สึกของชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีผลมาจากความ เชื่อ คือ การบูชา และการบวงสรวง เพื่อให้ผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองนับถือเกิดความพอใจ และจะได้ช่วย คลบบันดาลให้ผู้ที่ทำการบูชาหรือบวงสรวงนั้นสมดังปรารถนาทุกประการ

นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า ตำบลดงเค็ง อำเภอดงเค็ง จังหวัดเพชรบูรณ์

นิทานเรื่องเล่าเป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ (ปากต่อปาก) ซึ่งเล่าต่อ ๆ กันมาอาจมีเค้าจากเรื่องจริง ต่อเติมให้เกิดความสนุกสนานสอดแทรกความเขลา ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ คติ แง่คิดต่าง ๆ ซึ่งนิทานหรือเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดออกมาจะสนุกสนานมีคนสนใจฟังมากน้อยต่างกัน ทั้งนี้ตัวแปรสำคัญคือ ผู้เล่าที่มีศิลปะในการถ่ายทอดจึงทำให้นิทาน หรือเรื่องเล่าเหล่านั้น แพร่ขยายติดหูติดใจผู้ฟังและมีส่วนที่จะเผยแพร่สืบไป

นิทานพื้นบ้าน

เรื่อง ไอ้ตาบอดกับไอ้ตืดอ่าง

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้วยังมีชายอยู่สองคนเป็นเพื่อนกัน คนหนึ่งตาบอดและอีกคนตืดอ่าง คนทั้งสองรักกันมากและเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน โดยทั้งไอ้ตาบอดและไอ้ตืดอ่างต่างก็อาศัยส่วนที่ติดอยู่ในร่างกายของแต่ละคนเป็นเครื่องทำมาหากิน และการดำรงชีวิตอยู่ในแต่ละวัน วันหนึ่งไอ้ตาบอดและไอ้ตืดอ่างได้ชักชวนกันไปทอดแหหาปลาในคลอง โดยไอ้ตาบอดนั่งข้างหน้าทางหัวเรือ ส่วนไอ้ตืดอ่างเป็นคนพายอยู่ท้ายเรือ พอตีกับขณะนั้นเรือของคนทั้งสองพายไปจะชนเข้ากับสะพาน ซึ่งเป็นสะพานที่ต่ำมาก สูงแค่ระดับคอ ไอ้ตืดอ่างเห็นดังนั้นจึงบอกกับไอ้ตาบอดว่า “ไอ้ ๆ ๆ บอดตะ ๆ ๆ ๆ” แต่ยังไม่ทันได้ลงคำว่าตะพาน หัวไอ้ตาบอดก็ไปชนเข้ากับสะพานอย่างจังถึงหัวโน ไอ้ตาบอดจึงต่อว่าไอ้ตืดอ่างว่าที่หน้าที่หลังเจอสะพานก็ให้บอกแต่ไกลจะได้หลบทัน แล้วทั้งสองก็พายเรือไปหาปลาทอดแหกันต่อ ขณะที่ทั้งสองพายเรืออยู่นั้นไอ้ตืดอ่างก็เลื้อยไปมองเห็นจระเข้จึงร้องบอกกับไอ้ตาบอดว่า “ไอ้ ๆ ๆ บอดตะ ๆ ๆ ๆ” ไอ้ตืดอ่างยังไม่ทันบอกว่าเป็นตะอะไร ไอ้ตาบอดก็รีบกระโดดลงไปในน้ำทันที เพราะคิดว่าเป็นสะพาน แต่พอไอ้ตืดอ่างลงคำว่าตะเข้ ก็ไม่ทันเสียแล้ว เพราะเจ้าบอดกระโดดลงไปแล้วเสียก่อน พอเจ้าตาบอดรู้ว่าเป็นตะเข้ก็ว่ายน้ำหนีอย่างหัวซุกหัวซุน

เรื่อง กำพรวักसान

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีชายหนุ่มคนหนึ่ง ชื่อบักसान เป็นคนยากจน แต่มีจิตใจดีมีเมตตาชอบทำบุญอยู่เสมอ วันหนึ่งออกเดินทางไปหาฟันในป่าเพื่อนำมาแลกอาหารไว้กิน เมื่อบักसानเก็บฟันในป่าได้พอประมาณแล้ว จึงเดินทางกลับที่พัก ระหว่างทางเดินมาพบวัดแห่งหนึ่ง จึงเดินเข้าไปในวัดจนกระทั่งถึงโรงครัว เมื่อแม่ครัวที่อยู่ในวัดมองเห็นบักसानซึ่งแต่งกายมอมชอมและมีท่าทีหิวโหย จึงมีความสงสารยิ่งนัก จึงมอบหมากกล้วย (ผลส้ม) ให้แก่บักसानไว้กิน ส่วนบักसानเห็นแม่ครัวมีน้ำใจเช่นนั้น จึงแบ่งฟันให้แม่ครัวจนวันหนึ่งบักसान ต้องการเงินไปทำบุญเนื่องจากเดินผ่านวัดอยู่ทุกวันจึงมีความตั้งใจจริงอยากจะทำบุญกับวัดบ้าง แต่ไม่รู้จะเอาอะไรไปขายเพื่อได้เงินมา บักसानจึงตัดสินใจเอาเสื้อผ้าของตนเองไปขาย ซึ่งขายให้ใครก็ไม่มีใครซื้อ เนื่องจากมันมอมชอมและขาดรุ่งริ่งเดินอยู่นานแต่ไม่มีใครซื้อ บักसानไม่ละความพยายามเดินไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งพบชายแก่คนหนึ่ง ชายแก่เห็นบักसानจึงเกิดความสงสาร จึงซื้อเสื้อผ้าบักसानไว้โดยให้เงินแก่บักसान

ไปจำนวน ๑ บาท บักसानนำเงินที่ได้ไปทำบุญสร้างห้องน้ำ เมื่อทุกคนตายไปแล้วได้เกิดใหม่เป็นมนุษย์อีก บักसानเมื่อเกิดใหม่ก็ยากจนเหมือนเดิม เมื่ออยู่มานานเกิดอยากแต่งงานมีครอบครัว ก็เลยทำพิธีเสี่ยงทาย โดยใช้ผ้าผูกตาแล้วเดินเสี่ยงทายไป เมื่อถึงบ้านผู้ใดหากมีหญิงสาวก็จะถือว่าผู้นั้นเป็นภรรยาของตน เมื่อบักसानเดินไปถึงบ้านแม่ครัวที่กลับชาติมาเกิดใหม่เช่นกัน ก็พบกันเกิดชอบพอใจกัน จึงได้แต่งงานกัน บักसानเมื่อเกิดในชาตินี้เป็นคนที่ไม่กินอาหารอย่างอื่น นอกจากผลไม้ มีอยู่วันหนึ่งเมื่อบักसानเดินเข้าไปหาผลไม้กับไปพบหลุมทองคำเมื่อเห็นดังนั้น บักसानจึงกลับบ้านมาบอกภรรยา หลังจากนั้นจึงพากันไปเอาทองเหล่านั้นมาสร้างบ้าน และซื้อสิ่งของอื่น ๆ ซึ่งเงินทองของบักसानก็ไม่รู้จักหมด บักसानก็แบ่งเงินทองนั้นทำบุญทำทานคนยากจน และทำบุญให้วัดอยู่เสมอ จนในที่สุดบักसानได้รับการยกย่องและแต่งตั้งให้เป็นเจ้าพระยา และมีความสุขกับครอบครัวตลอดไป

นิทานเรื่องนี้ สอนให้รู้ว่า ๑. การทำดีแล้วจะได้รับผลดีตอบสนอง

๒. คนเราต้องมีน้ำใจแก่ผู้อื่นแล้วจะได้รับน้ำใจนั้นตอบแทน

๓. การทำบุญนั้นต้องเกิดจากความตั้งใจ และจริงใจไม่ใช่ทำเพื่อหวัง

ผลตอบแทน

ตำนาน

เรื่อง บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

**บ่อน้ำอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ปัจจุบันเปลี่ยนสภาพเป็นบ่อคลุมด้วยศาลา
และปากบ่อทำเป็นเหล็กคลุมไว้เพื่อป้องกันอุบัติเหตุ**

บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์เป็นบ่อน้ำที่อยู่ด้านหลังโบสถ์บริเวณต้นจัน สร้างมาตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่คาดว่าน่าจะจะมีมาตั้งแต่สร้างวัด เพราะในตำนานที่กล่าวถึงการสร้างหลวงพ่อใหญ่ มีคนเห็นชีปะขาวเดินไปเดินมาระหว่างบ่อน้ำกับหลวงพ่อใหญ่ บ่อน้ำนี้ชาวบ้านเรียก “น้ำสร้าง” น้ำจากบ่อนี้ใช้สำหรับดื่มกิน

ความเชื่อเกี่ยวกับบ่อน้ำนี้ เชื่อว่าสามารถรักษาอาการเจ็บป่วยได้ โดยเฉพาะโรคคอกพอกซึ่งคนสมัยก่อนเป็นกันมาก ผู้ที่เจ็บท้องคลอตุลก ถ้าได้ตักน้ำจากบ่อนี้ ทำให้คลอตุลกง่าย จึงมีผู้มาขอน้ำจากบ่อน้ำไปรักษาโรคกันมาก แต่ต้องขออนุญาตก่อนโดยแต่งขันธ ๕ ขันธ ๘ แล้วอธิษฐาน มีข้อห้ามหลายประการที่ต้องถือปฏิบัติคือ ห้ามใส่รองเท้าเข้าบริเวณบ่อน้ำ ห้ามนำน้ำไปใช้ในการอยู่กรรม (น้ำดื่มสำหรับคนคลอตุลกอาบ) ห้ามนำไปใช้ในการสรงน้ำพระ ห้ามนำไปเล่นสงกรานต์ ห้ามนำไปล้างเท้า ชาวบ้านเชื่อว่ามีตาน้ำเชื่อมจากบ่อน้ำไปถึงลำน้ำพุงในฤดูฝนน้ำในบ่อสูงมาก มีคนเห็นพญานาคโผล่ขึ้นมาจากบ่อในสมัยก่อนนิยมเลี้ยงช้างกัน ความขี้ขางจะนำช้างมาล่ำกับต้นไม้ใกล้บ่อน้ำโช้ที่ล่ำข้างเกิดหายไปหาไม่พบจึงใช้ไม้เขี่ยในบ่อน้ำได้ยินเสียงโซ่อยู่ในบ่อเมื่อลงไปงมก็หาโซ่ไม่พบ

การทำความสะอาดบ่อน้ำ เรียกว่า “ชะน้ำสร้าง” ทำกันทุกปีในฤดูแล้งที่น้ำแห้งขอด ราวเดือนสี่ ชาวบ้านจะนำผ้า มุ้งเก่าของหลวงพ่อใหญ่พันเป็นก้อนใช้อุดตาน้ำไว้ หลังจากนั้นจึงใช้กระอมช่วยกันตักน้ำออกจนแห้งขอด มักพบของมีค่าอยู่กันบ่อน้ำเป็นประจำ

เรื่องเล่า

เรื่อง วัดตาล

วัดตาล ตำบลหล่อมเก่า อำเภหล่อมเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
สถาปนาวิหารหลวงพ่หใหญ่ ประดิษฐานหลวงพ่หใหญ่

ได้รับสมญานามว่า “วัดสาบาน” เนื่องจากในสมัยโบราณใช้เป็นที่ตัดสินลงโทษผู้กระทำผิด หากทำผิดจริงก็จะถูกหลวงพ่หใหญ่ลงโทษตามคำสาบาน ชาวบ้านจึงเกรงกลัวกันมากไม่กล้าทำผิด เพราะกลัวถูกนำมาสาบาน ผู้ทำผิดส่วนใหญ่จะยอมรับผิดเมื่อเข้ามาในวิหาร ซึ่งมีบรรยากาศมืดสลัว ๆ น่าสะพรึงกลัว บ้านเมืองจึงอยู่กันอย่างสงบ เพราะมีผู้ทำความผิดน้อย วัดตาลถือเป็นวัดศักดิ์สิทธิ์มีเรื่องราวที่บอกเล่าต่อ ๆ กันมามากมาย

มีเรื่องเล่าว่า ที่วัดตาลมีเปรตจำนวนมากอาศัยอยู่ตามต้นไม้ใหญ่ บางครั้งเห็นเป็นลิ่ง เป็นแมว มักใช้เท้าเกี่ยวกิ่งไม้ห้อยหัวลง สมัยก่อนประตูดักด้วยอิฐขนาดใหญ่แบบโบราณ เห็นรอยเจาะเป็นรูเล็ก ๆ เพิ่มขึ้นทุกวันชาวบ้านเล่ากันว่าเปรตเอาปากเจาะ คุณตาด้ำน ชนะแพง อายุ ๗๓ ปี เล่าว่า “ตอนตาเด็ก ๆ เดินผ่านวัดบ่อย เห็นเปรตตัวผอมสูงหน้าขาว ๆ เอาตีนเกาะต้นจัน ห้อยหัวลงผมยาวถึงพื้น เอาผมกวาดใบไม้ไปมา มีคนเห็นกันบ่อย แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว หลวงพ่หใหญ่ให้ไปเกิดหมดเพราะมีคนมาขอลูกกันบ่อย”

เรื่อง หลวงพ่อใหญ่

หลวงพ่อกว้างวัดตาล

หมู่ที่ ๓ บ้านวัดตาล ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

มีชื่อเสียงเลื่องลือในเรื่องการตัดสินใจของผู้กระทำผิดในกรณีต่าง ๆ เช่น เรื่องลักขโมยใส่ร้ายป้ายสีกัน คดโกงกัน เรื่องชู้สาว เรื่องการเลิกเหล้า บุหรี่ ยาเสพติด เป็นต้น สมัยก่อนยังไม่มีศาลตัดสินคดีความ ชาวบ้านจึงอาศัยหลวงพ่อกว้างซึ่งเชื่อว่าท่านมีญาณวิเศษ มีหูตาทิพย์ที่สามารถล่วงรู้ได้ว่าใครผิดใครถูก สามารถตัดสินได้อย่างถูกต้อง ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ประสบด้วยตนเองได้เล่าเรื่องการตัดสินคดีความของหลวงพ่อกว้างให้ฟังดังนี้

คุณตาสุก ศรีมูล (เสียชีวิตแล้ว) เล่าให้เจ้าอาวาสวัดตาล (พระครูสถิตพัชรธรรม) ฟังว่า “หลานชายไปอาบน้ำที่ท่าหน้าหน้าวัด เอาเงินวางไว้กับกองเสื้อผ้า ปรากฏว่าเงินหายไปจึงกล่าวหาคนที่เดินผ่านขโมยเงินไป แต่เขาปฏิเสธว่าไม่ได้เอาไป จึงต้องพากันมาสาบานต่อหน้าหลวงพ่อกว้าง ปรากฏว่า หลานชายเป็นท้องไขตาย (ท้องมาร) เพราะไปกล่าวหาว่าเขาขโมยเงินทั้ง ๆ ที่เขาไม่ได้เอาไป”

“ตายยัง บ้านอยู่ข้างวัดจอมแจ้งไปโกงเงินเพื่อน แต่ไม่ยอมรับ จึงสาบานต่อหน้าหลวงพ่อกว้าง อีก ๕ – ๖ ปีต่อมา ท้องไขตาย”

คุณยายผิว กันเกี้ยว อายุ ๗๘ ปี เล่าเรื่องชู้สาวให้ฟังว่า “สมัยยายยังเด็ก ตาเรียนไปปล้ำผู้หญิงที่กำลังเก็บเห็ดอยู่ เขาจะเอาเรื่อง แต่ปฏิเสธว่าตัวเองไม่ได้ทำ จึงพากันมาสาบานต่อหน้าหลวงพ่อกว้าง ๓ วันต่อมาตาเรียนก็ป่วยท้องไขตาย”

เรื่องการเลิกเหล้าเลิกบุหรี่ มีคนมาสาบานกันมาก บางคนปฏิบัติไม่ได้มาขอคืนคำสาบานหลวงพ่อกว้าง ไม่ได้บอกว่าให้คืนคำสาบานได้ เพราะท่านพูดไม่ได้ ดังนั้นผู้ที่กลับไปกินต่อก็คือชีวิตความเป็นอยู่จึงตกต่ำลงเรื่อย ๆ หาความสุขไม่ได้

กิตติศัพท์เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อใหญ่ เป็นที่เลื่องลือไปทั่วจนเป็นที่ยำเกรงของคนทั่วไป ทำให้คนไม่กล้าทำผิดกลัวว่าจะถูกนำมาสาบาน นอกจากนี้ในวิหารหลังเก่ามีบรรยากาศน่ากลัว ภายในมีดสลับมี การจำลองป่าและสัตว์นานาชนิด มีรูปปูนปั้นคล้ายคนตายนอนอยู่เห็นเท้าโผล่ออกมา ดังนั้นหากผู้ใดทำผิด เมื่อมาอยู่ในวิหารจะเกรงกลัว จึงตัดสินใจรับสารภาพก่อนที่จะทำพิธีสาบาน

การขอขบารมีให้คุ้มครองรักษา นอกจากการตัดสินใจความต่าง ๆ แล้ว ผู้ที่เคารพนับถือนิยมมาขอพรจากหลวงพ่อใหญ่ เพื่อให้ช่วยเหลือในกรณีต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) ขอให้ช่วยคุ้มครองให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข
- ๒) ขอให้ชนะคดีความ ขอให้พ้นผิดเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ กรณีถูกใส่ร้ายป้ายสี
- ๓) ขอให้ตามหาของที่หายไป ให้ดลบันดาลให้พบ
- ๔) ขอให้เดินทางโดยสวัสดิภาพ กรณีจะเดินทางไปไกล
- ๕) ขอให้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ได้เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง
- ๖) ขอให้ช่วยเหลือในสถานการณ์คับขัน หาทางออกไม่ได้
- ๗) ขอให้ค้าขายเจริญก้าวหน้า ขายที่ดินได้ราคาดี

๘) ขอลูก คนที่มีบุตรยาก มักมาอธิษฐานขอลูกจากหลวงพ่อใหญ่ บางคนลูกเจ็บป่วยเลี้ยงยากจะยกให้เป็นลูกหลวงพ่อใหญ่

ผู้มีประสบการณ์ในเรื่องนี้ได้เล่าให้ฟังหลายคน เช่น นายบรรจง เพชรบุรณิน ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนวัดทุ่งธงไชยเล่าว่า “เมื่อปี ๒๕๔๗ ดิฉันอยู่ในลิฟท์เกือบ ๑๐ นาที ทำอย่างไรก็เปิดไม่ออก จนเกือบหมด อากาศหายใจ คนที่ติดอยู่ด้วยกันเริ่มหมดสติ คิดอะไรไม่ออกนึกถึงหลวงพ่อใหญ่ที่คล้องคออยู่ จึงยกมือขึ้นท้วง หัวขอขบารมีให้ท่านช่วย พอถ่มลงก็เห็นหวีดก้อยูที่พื้นจึงนำมาสอดเข้าประตูลิฟท์ ปรากฏว่าเปิดออกอย่าง ง่ายดาย”

หลวงพ่อใหญ่ ชาวบ้านเคารพนับถือกันมาก เพราะท่านมีเมตตาและมีความเป็นธรรม ตอนกลางคืนมีคนเห็นดาวเสด็จ (พระธาตุเสด็จ) ไปโปรดสัตว์อยู่เนือง ๆ ปรากฏเป็นดวงแก้วสุกสว่าง ชาวบ้านเรียกว่า “ดาว เสด็จ” ลอยจากหลังคาวิหารหลวงพ่อใหญ่ออกไป บางคนเห็นลอยกลับมาที่วิหาร คุณยายชั้นทอง ศรีมูล อายุ ๘๐ ปี เล่าว่า “ยายเห็นเป็นดวงแก้วสว่างใสเท่ามะพร้าว รูปร่างเหมือนมะยมตรงยอดเป็นพระพุทธรูป ลอยจากลำน้ำพุมาที่หลังคาโบสถ์ เห็นด้วยกันสองคน อีกวันหนึ่งเห็นเป็นดวงสีชมพูสวย น่าจะเป็นเจ้าแม่เข็มทอง ซึ่งมีเมตตาช่วยเหลือผู้ยากไร้ เมื่อก่อนมีคนเห็นกันบ่อย แต่หลังจากมีไฟฟ้าแล้วไม่ค่อยได้เห็น แต่เมื่อไม่นานนี้ก็ยัง มีคนเห็นกันอีก”

ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อใหญ่เป็นที่เลื่องลือ ใครจะทำอะไรที่เกี่ยวข้องกับองค์ท่านต้องแต่งขันธ ๕ ขันธ ๘ บอกขออนุญาตก่อน เมื่อครั้งรื้อวิหารหลังเก่ามีงูใหญ่ออกมาจากฐานใต้องค์หลวงพ่อใหญ่ ช่างที่ทำ วิหารติดจนตาย แล้วนำไปทิ้งที่ป่าหลังวัด แต่ซาบงูได้หายไปหาไม่พบ ปรากฏว่าช่างที่ตุงเกิดอาการเจ็บบริเวณ บั้นเอวต้องนอนขดเหมือนงู มีคนบอกว่าคงเป็นเพราะไปทำร้ายงูของหลวงพ่อใหญ่ต้องแต่งขันธ ๕ ขันธ ๘ ไป ไหว้ขอขมาอาการดังกล่าวจึงหายไป

เรื่อง พระพุทธรูปสาวกหลวงพ่อใหญ่

พระพุทธรูปสาวกหลวงพ่อใหญ่

ภายในโบสถ์มีพระพุทธรูปที่เป็นสาวกหลวงพ่อใหญ่ ๓ องค์ ๒ องค์อยู่ที่ด้านซ้ายและขวาทรงประทับยืน องค์ด้านขวามีกิตติศัพท์ว่าชุกชน คุณยายผิว กันเกี้ยว อายุ ๘๐ ปี เล่าว่า “พระเจ้าดื้อไปสู้กับพระเจ้าวัดนาแซงแต่สู้ไม่ได้จึงใช้ปากกัด เห็นเลือดติดปากมา จนต้องลாம்โซไว้ บางวันมีคนเห็นไปจับปลาที่หนองเกาะ มีชีโคลงติดตามสบง จีวร ข้างเปียก ๆ อยู่” ส่วนองค์ซ้ายมือ เป็นพระที่มีฤทธิ์เดชมาก มีคนเห็นเป็นลูกแก้ววิ่งเล่นและไปเดินเที่ยวในงาน ส่วนองค์ที่ ๓ เป็นพระปางไสยาสน์ ที่นอนอยู่ด้านหน้าหลวงพ่อใหญ่ สร้างหลังสุด อายุประมาณ ๑๐๐ ปีเศษสร้างสมัยคุณทวดของเจ้าอาวาสบวชเป็นพระ มีการฝังกุมารทองรักษมไว้ที่พระอุระ

อย่างไรก็ตาม นิทานเรื่องเล่า คือ เสน่ห์ของชนพื้นถิ่นที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ปัจจุบันบ้านเมืองเจริญขึ้น ผู้เฒ่า ผู้แก่ ปราชญ์ท้องถิ่นก็ล้มหายตายจากไป เสน่ห์ของพื้นถิ่นแขนงนี้ก็ย่อมจืดจางไปเป็นธรรมดา สมควรจะสืบค้นแล้วเขียนเอาไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป

ภาษาไทหล่ม

ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

การศึกษาและทำความเข้าใจภาษาถิ่น ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างคนในชาติ ภาษาถิ่น คือ ภาษาที่อยู่ในที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งมีลักษณะทางภาษา เสียง คำ ประโยค แตกต่างไปจากภาษามาตรฐาน แต่ความแตกต่างนี้ไม่มากพอที่จะทำให้กลายเป็นอีกภาษาหนึ่งต่างหาก ภาษาถิ่นอาจเรียกได้ว่าเป็นระบบย่อยของ ภาษาใดภาษาหนึ่ง ซึ่งความแตกต่างนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มคนที่อยู่ต่างถิ่นกัน มีสภาพภูมิศาสตร์แตกต่างกัน และอาจเป็นเพราะแต่ละกลุ่มคนมีสภาพสังคมที่แตกต่างกัน (สิทธา พินิจภูวดล, ๒๕๔๔)

หล่มเก่าและหล่มสัก เป็นดินแดนแห่งอารยธรรมที่มีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันเก่าแก่มาแต่บรรพกาลแห่งหนึ่งของจังหวัดเพชรบูรณ์ มีภาษาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง เรียกว่า ภาษาไทหล่ม เป็นภาษาที่สืบเชื้อสายมาจากอาณาจักรล้านช้างเหมือนกัน แต่มีที่มาถิ่นฐานที่แตกต่างกันจึงมีสำเนียงแตกต่าง และคำพูดบางคำอาจจะแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยถ้าเป็นคนหล่มจะทราบว่า ใครเป็นใคร สำเนียงอะไรและเป็นคนถิ่นไหน แต่ในปัจจุบันความเป็น “ไทหล่ม” เริ่มชัดเจนขึ้น เมื่อทั้งสองสำเนียงภาษามาอยู่รวมกัน จึงเกิดเป็นสำเนียงผสมผสานขึ้นมาใหม่ตามวิวัฒนาการของภาษา ซึ่งรวมทั้งสองสำเนียงเข้าไว้ด้วยกัน เป็นสำเนียงลาวหล่มที่คุ้นเคยของผู้คนส่วนมาก ซึ่งผู้เรียบเรียงได้ดำเนินการเก็บรวบรวมคำศัพท์ภาษาไทหล่มจากชาวบ้านไว้ดังนี้

ตัวอย่างคำศัพท์ภาษาไทหล่ม

หมวด ก

กก	แรกเริ่ม, ตระกุล
ก่น	ชุด
กวน	ทะเลาะ เช่น อย่ากวนกัน = อย่าทะเลาะกัน
ก้อม	คนหลังค่อม, เตี้ย
ก้อม	สั้น เช่น นิทานก้อม = เรื่องสั้น
ก่อย	โยน, กลิ้ง
ก้อย	อาหารประเภทเนื้อสุก ๆ ดิบ ๆ / แอบหลบหนี
กะ	วัดระยะ
กะด้อกะเตี้ย	อะไรกันนักกันหนา
กะตาด	ตะแกรงสานด้วยไม้ไผ่
กะตีก	พยาธิตัวตืด
กะปอม	กิ้งก่า

กับแก	ตุ๊กแก
ก่าน	ลายเป็นปล้อง ๆ, หมาลายจุด
ก่าย	ไขว้กัน, พิงกัน, พาด, ทับ
ก๊	เผา เช่น ก๊ปลา, เครื่องทอผ้า
ก๊ิก	เป็นใบ้, พูดไม่ได้
กั้ง	ลืมหูลูกกราว ๆ, เฟื่องดู
ก๊ิก	เป็นใบ้ พูดไม่ได้
กุด	ขาด, ต้วน
กูป	งอบ
กุ่ม	จับไว้
กุ่ม	สั้น เช่น ไก่กุ่ม = ไก่หางสั้น
กูด	หยิก, งอ
เก้เต้	โดดเดี่ยว, เดี่ยวดาย, หรือใช้เป็นวิเศษณ์ ว่า แข็งแกล่ หมายถึง แข็งเพราะตกใจ บันไดขึ้นต้นไม้
เกิน	
เกิบ	รองเท้า
เกี่ย	ชี้ออ, ชี้อ้าง
เกียก	ลงไปคลุก กลิ้ง นอนในที่แฉะ
เกีย่ง	หัวไหล่
เกียน	ตัดทำให้เรียบ
แก	มุ่ม

หมวด ข

ขล่ำ (ชะ-หล่ำ)	ข้อห้าม (ใช้กับอาหารที่หมอบห้าม หรือ สิ่งของต้องห้ามของคนเล่นของ)
ช่วย	ทั่วถึง, ดูแลทั่ว
ข้อง	ติด, ที่ใส่ปลา
ขอด	พก, ห่อด้วยผ้า
ข่อยหล่อย	หลุดออกมาง่าย ๆ
ชะ	ทำให้น้ำแห้ง เช่น ชะโอ่ง = ล้างโอ่ง
ขาแค	ข้าง เช่น ขาแคฝาย = ข้างฝาย
ขวาง	ขวางไฟ
ขีด	กระดก, จัด

ชี	หลุด เช่น ชื่นชี = ผ่าถุงหลุด
ชีเกี่ยม	จิ้งจก
ชีโกะ	จิ้งเหลน
ชีตู	แมงลัก
ชีตัว	โกหก
ชีถี้	ชีเหนียว
ชิน	ขวาง เช่น ชินตา = ขวางตา
ชีน่าย	จิ้งหรีด
ชีโฟ	พุงโล, ท้องป่อง
ชีเมียง	สนิม
ชีโย้ย	แพ้, ชีแพ้
ชีสบ	ริมฝีปาก
ชีสีก	น้ำเสีย
เซ่ง	ตึง, บึงตึง
เจิน	สั้น
เจิบ	แตกกระแหง
แซ้ว	ฟัน
โซะ	ลอก, หลุด (ส่วนมากใช้กับ สี)
ไซ	บวม เช่น ขาไซ = ขาบวม

หมวด ค

ควัด	ตะกายออก
ค่อง	เชือกติดพันกัน, อุปกรณ์ใส่ปลา สานด้วยไม้ไผ่
ค่อน	น้ำขอด จวนจะแห้ง
คอล่อแค้แล่	หักเป็นท่อน ๆ
คะมะ	ตกใจ
คะโม๊ะ	พบกันโดยบังเอิญ
คั่นคาก	คางคก
คว	ชำแหละ เช่น ควหมู ควไก่
คางกะไต	ขากรรไกร, คาง
เคียด	โกรธ
เคียน	พันรอบ ๆ เช่น เคียนหัว = พันหัว
แค้น	จุก, ข้าวติดคอ

หมวด ง

งวม	ครอบ, ชั่ง, ปิด
งอม	เต็มที ลอย เช่น ปลาจ่อม
งอย	นั่งยอง ๆ ริมขอบ.....ฝั่ง
งะ	แยกออก, ดันออก
งาย	ยามเช้า
งืด	แปลก, อัจฉริยะ, ไม่น่าเป็นไปได้
งุ่ม	ปิดไว้
เงิง	อ้า, จัดขึ้น, อ้าขึ้น
เงียง	กระโถน
แงง	ส่องกระจก
แงน	แอ่น เช่น ตูดแงน ตูดแอ่น
งอ	เลี้ยวกลับ เช่น งอกลับมา = เลี้ยวกลับมา
ง้อง	คดเคี้ยว, เป็นวง
ง้อย	ล้มลงอย่างไม่เป็นท่า

หมวด จ

จก	ล้วง
จวด	ทำให้ตื่นตกใจ
จ่อ	กำเนิด, เกิด, ที่เลี้ยงตัวไหม
จ้อ	คับแคบ, สั้น, เล็ก, ไกล
จอง	ทัพพี
จ้อง	หิว
จ่อง	เอามือยึดไว้, ดึง, เหนี่ยวไว้จน
จ้อน	ถลกขึ้น
จอนพอน	พังพอน
จ้อม	รวมกัน
จ่อย	ผอม
จ้งม้ง	ตั้งหน้าตั้งตาคอย
จัว	สามเณร
จ้าว	ริบเร่ง
จิบ	สูญพันธุ์
จี	กำลังจะบาน

จึ้น	ผักทอด
จู้ง	กุ่ม
จุ่ม	รวมกัน
จุ่มกุ่ม	ใหญ่, นูนขึ้น
จู	ไห
เจงแพ้ง	วางอยู่ระเกะระกะ
เจ้าหัว, ครูปา	พระภิกษุ
เจ้าะแอ๊ะ	คับแคบ
แจ	มุ่ม
แจบ	แน่นสนิท, ไม่มีทางสู้
แจ่ม	สว่าง
แจ่ว	น้ำพริก
โจ่ง	เหลือไว้
โจม	ยกขึ้น
โจโหล่	ลั่นคิด, เชื่องซึม

หมวด ซ

ซ่ง, ซึ้น	กางเกง, ผ้าถุง
ซึ้น	อึกเสบ เช่น ตีนซึ้น = เท้าอึกเสบ
ซวด	คิดได้, คิดออก, หูตาสว่าง
ซ่อ	ถามซักไซ้จ้นราคาญ
ซอก	ค้นหา
ซอม	พิจารณา
ซ่อย	ช่วย
ซ้อย	ไม่มีแรง, อัมพาต
ซะม๊ก	สำคัญ
ซะออน	สนุกเต็มที่, เคลิ้ม
ซำม	ปลูกซ่อม (ใช้เฉพาะข้าว, ต้นไม้)
ซา	ค้นหา, งมหา, ใช้มือคนให้ทั่ว
ซำมัว	เกือบ....เสียแล้ว
ซึ้นหลอด	เนื้อเค็มตากแห้ง
ซุบ	ยำ
ซุ่มซึ้ม	พลบค่ำ, มืดสลัว

ชุน	ถูกต้องตัว
เซา	หยุด
เซ้ม	เคลิบเคลิ้ม
เซี้ยง	หมด
แซง	ทะลาย
แซบ	อร่อย
แซม	ปะปน
โซ้น	ตา, ยาย, คนแก่
โซ้ง	เครื่องมือตักกบ

หมวด ด

ดอน	จุกปิดขวด
ด่อน	เผือก เช่น ควายด่อน = ควายเผือก
ดะ	ติด
ดั่ง	จุ่ม
ดาก	กัน, รูด
ดาง	ตาข่ายดักปลา, ดักนก
ดาด	เฉียด
ดีโตน	สงสาร
ดึก	ข้าง
ดีบ	ขยับไปทีละนิด
ดุด	ซุกตัวลงไป
เด่	ยื่นออกไป
เด็น	ต่าง, ที่ราบบริเวณเล็ก ๆ
แดก	ดันเข้าไป
แด่น	จุก เช่น หน้าแด่น = ควายเผือก
โตน	นาน
โตนเดิบ	นานพอสมควร

หมวด ต

ตอด	ต่อย, กัด
ต่าว	กลับ
โต่ง	เต่งตึง, อวบ
ตีม	แถม, เพิ่ม

ตัว	โกหก
โต่งเหล่ง	หลวม, ยาน
ตาบ	ปะ
ตูป	กระท่อมเล็ก, หรือบ้านหลังเล็ก ๆ
ต้อน	ทำนบกั้นน้ำ (เล็กกว่าฝาย)
ตาเม้น	ข้าวสุก ๆ ดิบ ๆ
ตาเวน	พระอาทิตย์
ต่อน	ขึ้น, อัน
ต่อง	ที่แขวน, ที่เกาะ, หูกางเกง, หูหิ้ว
ตูด	ขยับ, เคลื่อน
โตน	กระโดด, น้ำไหลจากที่สูงเตา
เตาโล้, ฮาง	เตาสำหรับต้มแกง
ตี	เปิด, แะดู
ตั้น	แปลเป็น
เต็ง	ทับ
เตี้ยว	โจงกระเบน

หมวด ถ

ถั่ง	ไม้แห่, กะชวก
ถาก	เซาะเปลือกไม้
ถแถ	โกนผม
ถائن	ชั้นฟ้า, ฟากฟ้า, เทวดา
ไถ่	ถู

หมวด ท

ทอก	เทออก
ท้อน	รวมกัน, รวมกันให้เล็กลง
ทอย	ทยอย
ทางกระเลิง	ทางตรงข้ามกัน
ท้างนา	ประตุน้ำ, คั่นนา
ทาว	ค้นหา, ถามหา
ทิม	ทิ้ง, โยน
ทั้น	ตี

เทิง	ข้างบน
เทิง	นอน, นอนฟัง
แทแล้	เสนอหน้า
โห่ง	ทุ้ง

หมวด น

นัว	กลมกล่อม, อร่อยเหาะ
น้ำส้าง	น้ำบ่อ
นึ่ง	เกี่ยงกัน
แน	ตั้งทำยัง
แนม	จับตาดู
แนว	ทำพันธุ์, ชนิด
เหน่ง	นึ่ง, นอนนึ่ง
เหนียง	بيب, ขยี้

หมวด บ

บวก	บ่อน้ำเล็ก ๆ, รอยน้ำขัง
บ่วง	ข้อดักแกง
บะ	พัง, บนบาน, บวงสรวง
บั้ง	กระบอก
บา	เว้น
บ้ายปลา	ข้าวเหนียวคลูกปลา
ปิ	หัก, แตก
บีดเดียว	เดี่ยวเดียว
ป็น	ตะเกียกตะกายไป
ปือ	หยุดพัก (เซาเมื่อย)
บู้ย !	เกือบไป (คำอุทาน)
เบ	กว้าง, ใหญ่ เช่น หน้าเบ = หน้าใหญ่
เบ็ด	ตรง, ทำให้ตรง
เบย	เปิด, ผึ่งลม
เบ็ง	ดู
เบ็ด	หน้าแขนง
เบ็ด	หมด

แบบ
ใบอีเลิศ

หนังสือ, สมุด, หงาย
ต้นชะพลู

หมวด ป

ปลากะเต็ด

ปลากะตี่

ปลาช่อ

ปลาช่อน

ปลาเซ่ง

ปลาหมอ

ปลาแดก

ปลาร้า

ปลาตอง

ปลากทราย

ปลาหลด

ปลากะทิง

ป่องหล่อ

ร่อนน้ำชายนาคา

ป่องเอี่ยม

หน้าต่าง

ป่อยหล่อย

งาม, เกลี้ยง

ปะ

หนึ่, หย่า เช่น ปะผัว = หย่ากับผัว, ทิ้งไว้ (ใช้กับคน)

ป๋ม

โค่น (ต้นไม้)

ปัว

รักษาอาการป่วย

ป๋าม

กระจาย

ป๋าเหว่

ป่าช้า

ป๋น

หงาย, พลิก, หงายท้อง

ปี้

เหรียญ

เป่ง

เปิดน้ำ

เป้ง

ใหญ่ เช่น แม่เป้ง = แม่ใหญ่

แป

แบน

แป๊ด

แตะ

แป๊ด

โผล่, แพลม

แป้ว

แผลเป็น

แปะ

ติด, ไกล่กัน

โป

ประกาศ, บวม

โป๊ด

พัง

โป่ม

กินคำใหญ่

โปะ

ปิด, พอก

หมวด ผ

ผ้อย	ยุ้ย, ไม่เหนียว
ผะ	หนึ่
ผี	เปิดดู
ผีโพง	ผีกระสือ
ผี้ง	ผี้ง
โผ่ง	ครึ่ง เช่น ผ่าโผ่ง = แบ่งครึ่ง
โผด	ปล่อย, ปล่อยให้หาหิน
โผ	ใคร, ผู้ใด

หมวด ฝ

ฝน	ขัด, ลับ เช่น ลับมีด = ฝนมีด
ฝอย	พุดมาก ๆ
ฝาน	หั่นบาง ๆ
ฝียน	ที่บีบเส้นขนมจีน

หมวด พ

พ่อดอง, แม่ดอง	พ่อแม่ของคู่บ่าวสาว
พั้ว	พวง
โพง	พอง
โผด	ปล่อย - ปล่อยให้หากินเอง
โผ้ด	มาก, มากเกินไป

หมวด ฟ

ฟด	ต้มน้ำเดือด
ฟอย	ไม้กวาด
ฟาง	งมยาง, มั่ว
ฟาน	อีเก้ง
ฟาย	มือซ้อนขึ้น
ฟ้าว	รีบร้อน
ฟัด	สะบัดหนี
เฟีย	ใกล้ชิด, ฟิง, แบนชิด
เฟี้ย	หก, ร้อยราด

หมวด ม

มอง	ที่ดำข้าว, ตาข่ายดักปลา
มอม	สกปรก
มอย	แอบดู
ม้าง	รื้อถอน
มาน	ตั้งท้อง
มาย	คลายออก
มี้ม	ฝั่ง
มีดแก	มีดโกน
มี้อเวน	กลางวัน
เม้ม	ซุกซ่อน
เมี้ยน	เก็บ
เมื่อ	ไป
แมงกอก	แมงกวา
แมงงอด	แมงป่อง
แมน	ไม่มิด, โฝ่ออกมา
แม้ม	ม้าม
หม้ง	ที่, สถานที่
หมั่น	แหวก, ดั้นด้นไป
หม่อ	ไกล
หมากเขียบ	น้อยหน้า
หมากญอย	บวบ
หมากต้อง	กระท้อน
หมากนัด	สัปปะรด
หมากฟัก	ฟักเขียว
หมากมี	ขนุน
หมากสิดา	ฝรั่ง
หมากอี	ฟักทอง
หมากโอ	ส้มโอ
หมาน	ได้มาก (เฮง)
หมื่น	ริม, ขอบ
หมึง	โกรธจัดวิ่งเข้าใส่

หมื่น	โมโหจัด, เหน็บชาย
หมื่น	รื่นไถล
หมื่น	แตกละเอียด
หมื่นแห่งด	หมื่นทะแม่ง ๆ
หมื่น	นอนคว่ำ
หมื่น	สอย
หมื่น	ตี

หมวด ย

ยอน	เลือก
ยอม	ประหยัด, กินทีละน้อย
ยังแค้น	ค่อยยังชั่ว
ย่าน	กลัว
ยาย	เรียงกันไว้
หยาบ	จับ, หยิบ, กำมาก
หยาบ	อึด
หยาบ	ถีบ
หยัก	ปั่นขึ้น

หมวด ล

ลวด	ล้น, โผล่
ล้วย	ลูปคลำ, จับ
ล่องจ้อง	นอนขด
ลั้ง	สนิทสนม, คั่นเคย, เชื่อง
ลุน	ทีหลัง
เล่น	ถลอก
แล่	ข้าเลือด, ข้าหนอง, ดำ
แลด	ทา เช่น แลดปาด = ทาปาก
หล่อย	ไม่มีแรง
หลอย	หลบหนีไปโดยไม่มีใครรู้
หลาว	หอก, ทวน
หลำ	ใหญ่, ลำสัน
หลีไตน	สงสาร

หลื่น	เกิน, ยาวออกไป, มากกว่า
หลีบ	มุ่มมิด
หลุย	ไม่มีคม, ไม่ศักดิ์สิทธิ์
แหลว	เหลว, นิ่ม
โหล่ง	กลวง

หมวด ว

ว้าก	เหวะเหวะ
วี	พัด
เว้า	พุด, คุย
เว้าขวัญ	นินทา
เวียก	งาน, ทำงาน
โว่	หลุด
หวิด	เก็บบ, ฉีดยด
หวือ	กว้างออก, ขยายออก
เหวอ	ใหญ่, บวม
เหว็น	กระทำ
แหวน	กระจก
โหวะ	เป็นรู

หมวด ส

สั่น	โผล่
ส่วง	สร้าง, อาคารดีขึ้น
ส่วย	ทำให้เย็น เช่น ส่วยข้าวเหนียว
ส่ำ	รุ่มเดียวกัน, เท่ากัน
เส็ง	แข่งขัน
เส้ม	หลับไปชั่วครา
เสี้ยว	เพื่อนสนิท, เพื่อนตาย
ไส้อั่ว	ไส้กรอก

หมวด ห

หด	รดน้ำ
ห่อม	ทางลงแคบ ๆ
หั่ว	รั่ว

หัวชี้ไค	หัวตะไคร้
หัวโป	หัวหน้า
หัวแหง	เก่งไม่ยอมใคร
ห้าน	เดินเขยก ๆ
หุน	โมโห
หุ้ม	รุ่ม, เปียดเสียด
หูก	ที่ทอผ้า
เหย	หยด เช่น น้ำลายเหย = น้ำลายหก
เห้ม	ห้าม, จวนจะสุก (ผลไม้)
เหี้ย	หก, ตก (ใช้สำหรับสิ่งของ)
เหี่ยน	เตียน, สั้น
แเห็น	แพะ
ແหล່งໂຝ່ງ	ผ่าครึ่ง
ແหว່	เหี่ยว, แฝบ

หมวด อ

อ่วย	กลับ
ออง	กระดอง
อ่องหล่อง	ตั้งท้องเล็ก ๆ
ออนซอน	เคลิบเคลิ้ม
อ่อม	หมัก
ออย	ปลอบ, ปลอบใจ, เอาใจ
อ่อย	เลี้ยง, หวานข้าวให้ไก่
อั้ง	ลั่น, มาก, แยะ, ลั่นเหลื่อ
อาดหลาด	งาม, ขาว, น่าดู
อ้าย	พี่ชาย
อี้เก็ง	ดวงจันทร์
อี่ปอก	ตะเกียงน้ำมันก๊าด
อี้หลี่	จริง ๆ
อี้แหลว	เหี้ยว
อืฮวก	ลูกกบ, ลูกเขียด, ลูกอี๊ด
อึ้งหลิ่ง	อ้วนใหญ่
เอ็ง	อวด

เองพด	ตม่น้ำเดือด
เอเล่	จำนวนมาก
เอั้น	เรียก
เอียน	ปลาไหล
เอียบ	เนื้อหรือปลาแซ่เกลือ
เอ้อม	เรอ, เหม็นเปรี้ยว
เอ้อย	พี่สาว
แอ่งแหล่ง	อ่อนเพลีย, นอนแบบไม่รู้สึกรู้ส
แอ๊ด	ลูกน้อง, กระเป๋ารถเมล์
แอ้ม	บัง เซ่น แอ้มฝาบ้าน
แอ่ว	ขอร้อง รบกวณ
แอว	เอว
โองโหล่ง	ท้องใหญ่, ลงพุง

หมวด ฮ

ฮอง	รองรับ
ฮอด	ถึง
ฮอม	จวนจะแล้วเสร็จ
ฮอย	รอย
ฮะ	ถากไป
ฮาง	ร้าง
ฮาง,เตาโล้	เตาสำหรับต้มแกง
ฮาน	ตัดกิ่งไม้
ฮาม	ไม่เล็ก, ไม่ใหญ่
ฮิ	เสียด, เปียด
ฮิกิน	กินยาก
ฮีน	ขึ้น
ฮู	จู
ฮูด้ง	จุจุมุก
เฮด	ท่า
แฮด	แรด
โฮ้ง	น้ำขัง
โฮง	โลง

นอกจากภาษาไทยเล่มที่ใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว ยังมีคำที่เรียกว่า **ผญา (ผะ - หยา)** คือ ปรัชญา ภูมิปัญญา ภูมิรู้ ภูมิธรรม ของคนสมัยก่อนที่แสดงออกมาในลักษณะบทกลอนคล้องจอง ซึ่งจดจำกันมานาน มุขปาฐะเรียกตามภาษาพื้นถิ่นว่า การเฝ้าผญา การเกี่ยวผญาบ่าวสาว การจ่ายผญา หรือผญาหย่อย และการลำผญา ซึ่งถือว่าเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทผญา หรือคำคม ได้สันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของผญาพอสรุปได้ดังนี้

๑. ผญาเกิดจากคำสั่งสอนและศาสนา โดยหมายเอาคำสอนของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็ก ครูบาอาจารย์ที่มีต่อศิษย์ พ่อแม่ที่มีต่อลูกหลาน ทั้งนี้ก็สืบเนื่องจากคำสอนของศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนา

๒. ผญาเกิดจากขนบธรรมเนียมประเพณี โดยหมายเอาข้อปฏิบัติที่คนในสังคมอีสานปฏิบัติต่อกันในวิถีชีวิต

๓. ผญาเกิดจากการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว อาจหมายเอาแรงบันดาลใจ หรือความรู้สึกภายในใจ ที่อยากจะบอกต่อกันและกัน จึงกล่าวออกมาด้วยคำคมเชิงโวหารภาพพจน์ต่าง ๆ แล้วเกิดการโต้ตอบถ้อยคำ แก่กันและกัน

๔. ผญาเกิดจากการเล่นของเด็ก โดยหมายเอาการเล่นกันระหว่างเด็กแล้วมีการตั้งคำถามอย่างเช่น ปริศนาคำทาย แต่แทนที่จะถามโดยตรงกับสร้างเป็นถ้อยคำที่คล้องจองกัน

๕. ผญาเกิดจากสภาพแวดล้อมหรือเหตุการณ์อื่น ๆ ในวิถีชีวิต โดยหมายเอาสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตแล้วเกิดแรงบันดาลใจให้เกิดถ้อยคำในใจและมีการกล่าวถ้อยคำที่คล้องจองแก่กันและกัน ในโอกาสที่เดินทางไปมาค้าขาย หรือกิจกรรมอื่น ๆ (อดิศร เพียงเกษ, ๒๕๔๔: ๙๖)

๖. จากการสันนิษฐานที่มาของการเกิดขึ้นของผญา จะเห็นว่าผญานั้นมีความหมายต่อชาวไทหล่ม ไม่ว่าจะอาศัยอยู่สถานที่ใด เมื่อมีกิจกรรมใด ๆ ร่วมกัน หรือสนทนากันในกลุ่ม จะมีการกล่าว ผญาสอดแทรก ขึ้นมาเสมอ ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผญามีบทบาทหน้าที่และมีความสำคัญต่อสังคมวัฒนธรรมไทหล่มตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาจแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ แล้วแต่โอกาสที่จะนำไปใช้ในกิจกรรมนั้น ๆ

ประเภทของผญา

ผญาหรือคำคม ภาษิตโบราณนี้ แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๔ ประเภท ดังนี้

๑. ประเภทคำสอน เรียกว่า ผญาคำสอน หรือผญาภาษิต
๒. ประเภทเกี่ยวพาราสี เรียกว่า ผญาเครือ, ผญาหย่อย หรือผญาโต้ตอบ
๓. ประเภทปริศนา เรียกว่า ผญาปริศนา - ปัญหาภาษิต
๔. ประเภทอวยพร เรียกว่า ผญาอวยพร

๑. ประเภทคำสอน

ผญาคำสอน หรือผญาภาษิต คือ การใช้ถ้อยคำที่กล่าวเป็นร้อยกรองสั้น ๆ แฝงไว้ด้วยคติธรรม คำเตือนใจ หรืออีกนัยหนึ่งคือ ข้อความที่เป็นอุปมาอุปไมย ให้ผู้ฟังได้คิดตีความสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงามถูกต้อง

ตัวอย่าง

“คนเจ้าได้ชี้ข้างกังฮ่มเป็นพระยา อย่าได้ลืมนคนทุกขผู้ชี้ควายคอนกล้า”

“คนเจ้าได้ชี้ข้างกังฮ่มสัปทน อย่าได้ลืมนคนจนผู้แห่นาตั้นข้าง”

ความหมาย: ถ้าได้ดีหรือได้เป็นใหญ่แล้วก็อย่าได้ลืมนคนรอบข้างหรือเบื้องหลัง

“ความตายนี้แขวนคอทุกบาทหย่าง ไผ่ก็แขวนอันต้อน เสมอดำดั่งเดียว”

ความหมาย: ความตายนี้ย่อม ติดตามเหมือนเงาตามตัว ไม่มีผู้ใดหลุดพ้น

“บุญ บุญนี้บ่หม่นของแบ่งได้ ปันแจกกันแหล่ว บ่อหอนแยกออกได้ คือไม้ผ่ากลาง คือจั่งเฮากินข้าว
เฮากินเฮาอิม บ่หม่นไปอิมท้อง เขาพันผู้บ่กิน”

ความหมาย: เรื่องของบุญใครเป็นคนทำ คนนั้นได้รับผลเอง ไม่สามารถแบ่งปันได้เหมือนสิ่งของ เหมือนกินข้าว
ผู้ที่กินผู้นั้นก็อิมเอง

“คำสอนพ่อแม่หนักเก็งธรณี ผู้ใดยำเียงนบหากลิตีเมื่อหน้า”

ความหมาย: ผู้ใดเคารพคำสั่งสอนพ่อแม่จะเจริญก้าวหน้า

“ขอให้อดสาสุ เพียรไปให้ถักปอง คุณอาจารย์ยกใส่เกล้า คณิงไว้อย่าลืมน”

ความหมาย: อดทนสู้ในสิ่งที่ถูกต้อง ยกย่องคุณอาจารย์

๒. ประเภทอวยพร

ผญาอวยพร คือ การใช้ถ้อยคำที่ใช้พูดอวยพรในโอกาสต่าง ๆ ส่วนใหญ่มักจะเป็นคำพูดที่ผู้สูงอายุ
หรือคนที่เคารพนับถือ พูดเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ผู้ฟังหรือผู้รับพร อาจแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ อวยพรทั่วไป

“ ค่อยอยู่ดีสบายมันเสมอมันเครือเก่า เดอ ให้เจ้าอยู่ดีมีแสงความเจ็บอย่าให้ได้ความไข้อย่าให้
มี ให้ไปตีมาตีผู้ขี้ให้มิชยผู้ไปให้มิโชค โชคมาอยู่เทิงอาน อยู่เทิงเครื่องอลังการสำหรับ นอนหลับให้เจ้าได้เงินพัน
นอนฝันให้เจ้าได้เงินหมื่น นอนตื่นให้เจ้าได้เงินแสน แบนมือไปให้ได้แก้วมณีโชติ โทษฮ้ายอย่ามาพาน มารฮ้าย
อย่ามาผ่า ให้เจ้ามีอายุ วรรณัง สุขัง พลัง เดอ ”

ความหมาย : ให้อยู่สุขสบาย ความเจ็บไข้อย่าได้มี ไปตีมาตี ผู้อยู่ขอให้มีชัย ผู้ไปขอให้มีโชค อยู่บนเครื่องสำหรับ
อันอลังการ นอนหลับขอให้ได้เงินพันนอนฝันขอให้ได้เงินหมื่น นอนตื่นขึ้นมาขอให้ได้เงินแสน แบนมือไปให้ได้
แก้วมณีโชติ โทษร้ายอย่ามาพานพบ มารร้ายอย่ามากล้ากลาย ให้มีอายุวรรณะ สุขะ พละ

๒.๒ อวยพรคู่บ่าวสาว

“ ให้เจ้าเป็นคู่แก้วคู่ขวัญ ให้เจ้าฮักกันบ่มีเปิด ลูกแก้วเกิดหญิงชาย สุขสบายจนแก่เฒ่า สมบัติ
หลังเข้าเนืองนอง เงินทองมีมากล้นเทอญ ”

ความหมาย : ขอให้คู่บ่าวสาวจงมีความรักต่อกันอย่าได้เสื่อมกัน ให้ได้ลูกหญิงลูกชายให้มีความสุขในครอบครัว
จนแก่เฒ่าชรา มีทรัพย์สินสมบัติแก้วแหวนเงินทองมากมายอย่าขาดมือ

๒.๓ อวยพรพิธีสู่ขวัญ

“ ผูกเบี่ยงซ้ายให้ขวัญเจ้ามา ผูกเบี่ยงขวาให้พระเจ้าอยู่ ฝ่ายเส้นนี้มีคำแทน นำมาผูกแขนผอวน เจ้าอย่ามีศรีศร้าวตัวเจ้าอย่างหมองหม่น คุณพระพุทฺธ พระธรรมมากล้นไหลต้อต้นประสงค์ เจ้านอนหลับให้ได้ เงินหมื่น เจ้านอนตื่นให้ได้เงินแสน แขนมือไปให้ได้แก้วมณีโชติ โทษร้ายอย่าพามา ร้ายอย่าเบียด ”

ความหมาย : ผูกแขนซ้ายขอให้ขวัญมาอยู่กับเนื้อกับตัว ผูกแขนขวาขอให้คุณพระคุณเจ้าอยู่คุ้มครอง ฝ่ายผูกแขนเส้นมีคำพรจากเทวดาให้นำมาผูกแขนเจ้า อย่าให้มีความเศร้าหมองอยู่ในตัว ด้วยคุณพระรัตนตรัยมีมาก ล้นขอให้เจ้าได้ทุกสิ่งสมประสงค์ เมื่อเจ้านอนหลับขอให้ได้เงินหมื่น นอนตื่นขอให้ได้เงินแสน ยื่นมือออกไป ขอให้ได้แก้วแหวนเงินทอง ภัยร้ายทั้งปวงอย่าได้มาเบียดเบียน

๓. ญาประเภทปริศนา - ปัญหาภาจิต

ญาปริศนา - ปัญหาภาจิต คือ การใช้ถ้อยคำที่แทรกข้อคิด ปรัชญา คติชีวิต ในเชิงเปรียบเทียบใน ถ้อยคำ ทำให้ผู้ฟังต้องนำไปขบคิดและตีความเอาเอง

ตัวอย่าง

“อัครรยใจแซ่ หางยาว ๆ ลังบ่ได้อ้องนั่ง บาดกระต่ายหางแป ๆ กระต่ายหางก้อม ๆ ลังมาได้นั่งฮอง”

ความหมาย : อัครรยใจ ที่ผู้มีความรู้มาก ๆ ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ แต่ผู้รู้เรียนมาน้อยกลับมีความสามารถประกอบอาชีพการงานได้สำเร็จและมั่นคงในชีวิต

“อัครรยใจไอ้ โอทองสังมาแตก บาดว่ากะโปะหมากพร้าว ลังมานั่นกว่าโอ”

ความหมาย : อัครรยใจ ผู้ที่มีเชื้อสายจากสกุลใหญ่โต มีเกียรติยศชื่อเสียง ทำไมจึงแตกแยกขัดแย้งกันได้ แต่ทำไมผู้อยู่ในตระกูลธรรมดาสามัญชนทั่วไป กลับมีความกลมเกลียวมีความสามัคคีกันดี

“กวางกินหมากขามป้อม ไปคากันขี้มั่ง คั่นแม่นมั่งบ่ชี้ สามมือกระต่ายตาย คั่นกระต่ายตายแล้ว เห็น อ้ม ผัดเน่าเหม็น”

ความหมาย : ลูกหลานกระทำความผิด มีผลกระทบถึงพ่อแม่ผู้ปกครอง ถ้าไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ไม่นานก็จะ เป็นปัญหากระทบไปถึงญาติพี่น้องเดือดร้อนกันไปหมด (รวมถึงสถาบันด้วย)

“อยากกินข้าว ให้ปลูกใส่พะลานหิน อยากมีศีล ให้ฆ่าพ่อตีแม่ อยากให้คนมาแวะ ให้ฆ่าหมู่เดียวกัน”

ความหมาย : ถ้าหากต้องการความสำเร็จ มีกินมีใช้ร่ำรวย ต้องเป็นผู้มีความอดทน เพียรพยายาม ต่อการทําทาน มีขันติธรรม (ปลูกข้าวใส่พะลานหิน) ถ้าอยากเป็นผู้มีคุณธรรม เอาชนะใจตนเองได้ ต้องดับตัวกิเลส คือ โลภ โกรธ หลง ซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งกิเลสทั้งปวง (ฆ่าพ่อตีแม่) และถ้าต้องการให้คนเคารพนับถือ ชื่นชอบ ต้อง ขจัดพฤติกรรมที่เลวร้ายไปให้หมด มีความเห็นแก่ตัว (ฆ่าหมู่เดียวกัน) เป็นต้น และให้สำรวมกาย วาจา ใจ

๔. ญาประเภทเกี่ยวพาราสี

ญาประเภทนี้มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไปว่าญาเครือ, ญาย่อย หรือญาโต้ตอบ คือการใช้ ถ้อยคำพูดโต้ตอบกันเชิงเกี่ยวพาราสี ทักทายปราศรัย สรรเสริญเยินยอ หรือความอาลัย

ตัวอย่าง

“ฝันคืนนี้ฝันเป็นประหลาดต่าง ฝันว่าเสาเอือนึงไปทางตะวันออกฝันว่าปอกมิดได้ตกน้ำล่องหนี ฝันว่าธำมรงค์หล่นในมือกระเด็นแตกเกรงว่านางเจ้าใจเลี้ยวจากเอียม”

ความหมาย: ฝันเมื่อคืนช่างฝันประหลาดนัก ฝันว่าเสาเอือนึงไปทางทิศตะวันออก ฝันว่าปอกมิดตกไปในน้ำ ฝันว่าแหวนเพชรในมือหล่นแตก เกรงว่าจะเป็นลางร้ายหรือน้องจะจากไป

“สิบปีกะลิดาขาวพระราชกะลืออยู่ คับบ่ได้เป็นคู่เห็นแต่อุแ่งน้ำกะปานได้นั่งเทียม”

ความหมาย: สิบปี ยี่สิบปีก็จะรอน้องอยู่ ถึงไม่ได้เคียงคู่น้องมองเห็นแค่ตุ่มใส่น้ำก็เหมือนได้นั่งเคียง

“อย่าให้เสียแสงอายเดินทางหิวหอด คือตั้งม้าอยากน้ำเดือนห้า หอดหิว คับบ่กรุณาอาย เห็นลิตายม้อยระแห่มง เห็นลิตายหอดแห้งหิวน้ำหอดแสง”

ความหมาย: อย่าให้เสียแรงที่พี่ต้องดั้นด้นมาหา ได้โปรดกรุณารับไมตรีพี่ไว้อย่าแล้งน้ำใจนักเลย

“พี่ลิดาจากน้องกลับตัวเคหัง ปาลิลาวังเวินเส้นไปคือฮุ้ง ทุงสิไลลาผ้า สาหนองลิลาบวก ฮวกลิลาแม่น้ำ นางน้องค่อยอยู่ดี แด่นอ”

ความหมาย: พี่ต้องลาจากน้องไปแล้ว เหมือนปลาที่ลาจากน้ำ นกจากหนอง ขอให้น้องอยู่สุขสบายดีนะ

“พี่นี้ปอดอ้อยฮ้อย เสมออ้อยกลางกอ กาบกะบ่ห่อ หน่อน้อย กะบ่ซอน ชู้บ่ซอนเมียอายบ่มี”

ความหมาย: พี่นี้ยังเป็นโสด ไร้คู่ใจเหมือนต้นอ้อยกลางกอ จึงได้มุ่งหมายมารักน้อง

“นกเขาตู้พรากคู่กะยังขัน กาเวาวอนพรากฮังกะยังฮ้อง น้องพรากอายคำเดียวบ่เอ็นล้ง คับบ่เอ็นล้งไกลขอให้เอ็นล้งไกล”

ความหมาย: นกพรากคู่พรากยังร้องเพรียกหา แต่น้องจากพี่ไปไม่มีแม้คำรำลาก็ไม่มี

ผญาเกี่ยวพาราสีโต้ตอบหนุ่มสาว

ตัวอย่าง

(ชาย) สุขขำบายหมั้นเสมอมนครือเก่าบ่นอ เทิงพ่อแม่พี่น้องขำบายถ้วนอยู่สู่คน บ่เต

(สุขสบายเหมือนเดิมหรือเปล่า ทั้งพ่อแม่พี่น้องมีความสุขถ้วนหน้ากันไหม)

(หญิง) น้องนี้ สุขขำบายหมั้น เสมอมนครือเก่าอยู่ดอกอ้าย เทิงพ่อแม่พี่น้องขำบายพร้อมสู่คน

(น้องนี้ สุขสบายดีเหมือนเดิม พ่อแม่พี่น้องก็สบายดีกันทุกคน)

(ชาย) อ้ายนื่อยากถามข่าวน้ำ ถามข่าวเลิงปลา ถามข่าวนา อยากถามข่าวเลิงเข้า อ้ายอยากถาม ข่าวน้องว่ามีผัวแล้วหรือบ่ หรือว่ามีแต่ซู้ ผัวสิซ้นหากบ่มี

(เพื่อถามข่าวคราวเรื่องน้ำเรื่องปลา ถามข่าวเกี่ยวกับนาก็อยากถามถึงข้าว เพื่อถาม ข่าวเกี่ยวกับตัวน้องว่ามีแฟนหรือยัง)

(หญิง) โอนอ อ้ายเอย น้องนี้ปอดอ้อยฮ้อยเสมอดั่งตองตัด ผัดแต่เป็นหญิงมาบ่มีชายสิมาเกี่ยว ผัดแต่สอนลอนขึ้นบ่มีครือสิเกี่ยวพุ่ม ผัดแต่เป็นพุ่มไม้ครือสิเกี่ยวกะบ่มี

(พี่เอย น้องนี้ยังบริสุทธิ์ยังไม่มีแฟน เหมือนกับใบตองที่ตัดพับไว้ ตั้งแต่เกิดเป็นหญิงมาไม่มี ชายใดเข้ามาเกี่ยวพัน เหมือนดั่งพุ่มไม้ไม่มีเถาวัลย์มาเกาะพัน)

(ชาย) น้องอย่ามาดิเถลงเว้า เอาเลามาปลูก บ่หมั่นเชื้อชาต้อ๋อยกินได้กะบ่หวาน

(น้องนี้ช่างพูดเหมือนเอาต้นเลามาปลูก เพราะมันไม่ใช่อ๋อยกินได้ก็ไม่วาน)

(หญิง) คั่นบ่จริงน้องบ่เว้า คั่นบ่เอาน้องบ่หว่า คั่นบ่แม่นท่า น้องบ่ไล่ควายลง ตีลงแล้ว ถอยคั่นมันสิ
ยาก มันสิลำบากน้องเที่ยวหย่งอยู่บ่เขา

(ถ้าไม่จริงน้องไม่พูด ถ้าไม่ใช่ทำน้ำน้องไม่ไล่ควายลงน้ำ เมื่อไล่ควายลงไปแล้วจะไล่ต้อนความ
ขึ้นมามันก็ลำบาก)

(ชาย) อ้ายนี้เป็นดังอาชาไนม้า เดินทางหิวฮอด มาพอน้ำล้างแล้วในถ้ำกะส่องตาย ภายไปแล้ว
ผัดคั่นมาก้มส่อง อยากรินกะกินบ่ได้ เลี้ยลั่นอยู่เปล่าตาย

(พื้นที่เป็นเหมือนกับม้าเดินทางด้วยความหิวน้ำ เมื่อมาเจอบ่อน้ำ ลงกินไม่ได้เพียงได้แต่ส่องดูน้ำ
อยากรินก็ลงกินไม่ได้คงได้แค่แลลั่นด้วยความกระหาย)

(หญิง) น้องนี้เป็นดังเฮือคาแก้ง เสาประดงคงขาด หาผู้คิดช่วยแก้ ให้อย่าฮ้อน กะบ่มี

(น้องเป็นดังเรือที่ค้างอยู่ในแก่งน้ำ เสาประดงติดอยู่ จะหาคนมาช่วยก็ไม่มี)

จากคำผญาที่ยกตัวอย่างมา เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้วสามารถแบ่งเป็น ๓ ลักษณะคือ

๑. หมวดที่ว่าด้วยผญาภาษิต ได้แก่ คติสอนใจ ปรีชา เช่น “ครั้นเจ้าได้ขี่ช้างกั้มเป็นพญา
อย่าสิลืมนานาผู้ขี่ควายคองกล้า”

๒. หมวดที่ว่าด้วยผญาอวยพร เช่น “นอนหลับให้เจ้าได้เงินหมื่น นอนตื่นให้เจ้าได้เงินแสน
แบนมือไปให้ได้แก้วมณีโชติ โทษฮ้ายอย่าพาล มารฮ้ายอย่ามาเบียด”

๓. หมวดที่ว่าด้วยผญาเกี่ยว ได้แก่ การเกี่ยวพาราสักนระหว่างหญิงชาย เช่น “ครั้นอ้ายคิดฮอด
น้องให้เหลียวเบิ่งเดือนดาว สายตาเฮาสักกายกันอยู่เทิงฟ้า”

ความสำคัญของผญาที่มีต่อสังคมชาวไทหล่ม

เมื่อพิจารณาจากตัวอย่างผญาอันเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะชาวไทหล่ม นับว่าผญามีบทบาทต่อ
สังคมวัฒนธรรมที่สืบทอดมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอยู่ไม่น้อย ซึ่งมักจะแสดงออกมาในลักษณะต่อไปนี้

๑. ผญามีบทบาทต่อการสั่งสอน การถ่ายทอดความรู้และสั่งสอนแก่ลูกหลาน ลูกศิษย์ ประชาชน
ของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ และพระสงฆ์ นอกจากการถ่ายทอดโดยตรงแล้วยังมีการถ่ายทอดทางอ้อมด้วยการ
สังเกตความประพฤติของบุคคลแวดล้อมด้วยการปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การบอกเล่า การประกอบ
พิธีกรรม การแสดงมหรสพ โดยใช้ถ้อยคำที่เป็นภาษิตหรือผญาเป็นสื่อนำมาสอน เพราะผญาเป็นถ้อยคำที่แฝง
ไว้ด้วยคติธรรมและมีความไพเราะสละสลวยรัดกุม ทำให้ผู้ฟังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงามที่ถูกที่
ควรได้

๒. ผญามีบทบาทต่อความบันเทิง คนไทหล่มมักจะมีกิจกรรมการเล่นและมหรสพประจำ
ท้องถิ่นชนิดหนึ่ง คือ หมอลำ เมื่อมีงานประจำปีหรืองานบุญงานกุศลต่าง ๆ มักจะมีหมอลำซึ่งถือว่าเป็น
ศิลปะการแสดงที่เป็นภูมิปัญญาคู่มากับคนไทหล่ม และในคำร้องของหมอลำที่แสดงนั้น ล้วนแต่เป็นถ้อยคำที่

เป็นฉันทะทั้งสี่ นอกจากฉันทะที่เป็นคำร้อง (หมอลำ) แล้ว ก็ยังมีการกล่าวฉันทะโต้ตอบระหว่างกันและกัน เรียกว่า การจ่ายฉันทะ หรือแก้ฉันทะ พุทธฉันทะ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ลำฉันทะย่อย ลักษณะของการจ่ายฉันทะ คือ หมอลำหรือผู้เล่นจะนั่งเป็นวง ส่วนผู้ฟังอื่น ๆ ก็จะนั่งเป็นวงล้อมรอบ แล้วมีการจ่ายฉันทะกันและกัน และจะมีหมอแคนเป่าให้จังหวะไปด้วย บางครั้งการจ่ายฉันทะก็มีในกิจกรรมอื่น ๆ เช่น เชื้อฝ้ายหรือปั่นฝ้าย ฝ้ายชายก็จะลำเกี่ยวฝ้ายหญิง ส่วนฝ้ายหญิงก็จะเชื้อฝ้ายไปด้วยจ่ายฉันทะไปด้วย นับว่าเป็นการสร้างความสนุกสนานให้กับคนไทยลุ่มเป็นอย่างมากโดยเฉพาะหนุ่มสาว

๓. มีบทบาทต่อการอนุรักษ์วรรณกรรมท้องถิ่น คนไทยลุ่มเมื่อไปอยู่ในที่ใด ๆ ถ้าได้มีการจัดกิจกรรมร่วมกันหรือแม้กระทั่งคุยกันในกลุ่มแล้ว สิ่งที่จะขาดไม่ได้ก็คือการพูดฉันทะ สอดแทรกขึ้นมาในระหว่างการสนทนาเสมอ จึงเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะของท้องถิ่นโดยทางอ้อม เพราะฉันทะเป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะหนึ่งใน ๖ ของวรรณกรรมมุขปาฐะถิ่นไทยลุ่ม ได้แก่

๓.๑ การเล่าเรื่องตำนานและนิทาน

๓.๒ การสวดสรภัญญ์

๓.๓ การอ่านหนังสือผูก

๓.๔ การแสดงหมอลำ

๓.๕ เพลงเด็ก

๓.๖ ฉันทะ

ดังนั้น ฉันทะ จึงเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่มีบทบาทต่อสังคมคนไทยลุ่มมาก ทั้งยังเป็นเครื่องมือให้การศึกษาแก่คนในกลุ่มสถาบันพื้นฐานทางสังคมและครอบครัว เป็นต้น นอกจากนี้ยังสร้างความเพลิดเพลิน กระตุ้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและคงความเป็นเอกลักษณ์ทางภาษาไว้ไม่ให้เสื่อมสูญไป เรียกได้ว่า ฉันทะ หรือคำคม ภาษิต เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีบทบาทหน้าที่ (functionalism) ที่สำคัญต่อสังคมวัฒนธรรมไทยลุ่มตั้งแต่อดีตจนตราบเท่าปัจจุบันนี้

คำกล่าวเวลาปัว

“แล้วเพิ่นก็บอกผีพาย ผีเปรต ที่มันมาทำอันตรายให้กับคนไข้ให้ออกไป ออกเน้อมันเป็นคำพูดของคนปัว ให้สู่ออกไปเน้อให้ออกไปนอก ไปปรับบรรณาการของฝากมากมาย คนคนนี้เป็นข้าพระพุทธเจ้า เป็นปาวพระมหากษัตริย์ ตัวนี้หนักเก็งฟ้า หนาเก็งดิน ถ้ากูบอกให้สูหนี สูฟ้าวหนี สูหนีไปโลด หนีไปทางผี ตะบิตตะบอย ให้สูหนีไปทางลูกทั้งลูกท่า สูอย่ามาขึ้นคนต่างข้างต่างมา ให้สูหนีไปทางพ่อคำ ทิศเหนือ ให้สูหนีไปทางผีตายเหลือ ควรใช้ แม้สูหนีไปได้ให้ ฮ่องไฮหนีเหลือ กูจะสำริดตน อนุภาพครูบาอาจารย์ ประสิทธิ์ ให้แกกู ลันเคเตโร เวลาสันตุ อมเซ็น ๆ พุทธเซ็น ๆ ชั่วหายะ ท้าวธน (นี่เป็นคำบอกผีพลายให้ออก บัดนี้ให้สูไปอยู่ดินคอง ถ้าให้สูไปอยู่หน้าคองเอาถึงยามเองจะเอาให้มันประหัดกูจะให้มึงโลด สูอย่ามาทำคน ๆ นี้ อีกต่อไปถ้ามึงไปก่อนเท่าเหล็กกูทิวพันสอง ก่อนเท่าทองกูทิวพันสี่ ถ้าสูหนีไม่ทัน พระยาเวทสวรรค์ ให้กูฆ่าสู กูก็จะฆ่าบอกให้กูตีสูกูก็จะตี อย่ามาขึ้นคนต่างข้างต่างมาให้สูไปเสียเลย (เท่านี้มันก็หาย) คำคายของมันมีดังนี้ มีไก่ต้มหนึ่งตัวโบราณเรียกไก่กลาเหล้าหนึ่งไห” (บุญฉ่ำ มีบัวทอง, ๒๕๔๙)

เสียดเคราะห์

เคราะห์วัน เคราะห์เดือน เคราะห์ปี วันนี้อันนี้ เคราะห์ขึ้นไปเหนือมาได้ ไปมือนี้นี้ เคราะห์ร้ายบให้มาพาล มาร้ายบให้มาเบียด ขี้เสียดจัญไร ออกไปมือนี้นี้ ให้ไปทางใต้ตักนั้นเด้อ ตกหัวนอนโนนเด้อ คอนเข้าพอนโนนเด้อ ให้มึงเลี้ยวหนี มึงเลี้ยวมาให้ตามึงแตก ไม้กานเท้าไล่ตามึงไป

ระหว่างมัดฝ้ายผูกแขน

กู.....ขวัญเอ๋ยมาเด้อ ขวัญเรือนให้มาอยู่ข้างเรือน ขวัญคาให้มาอยู่ค้าย้อย ให้เจ้ามากินอ้อยปล่องกินกู.....มาเด้อ ขวัญเจ้าไปไรก็ให้มาหา ขวัญเจ้าไปนาให้เล่นมาฮอด ฝนตกให้เจ้าแข่งมา มาบแชให้เจ้าลอยมา ขวัญเจ้าไปเล่นน้ำในสระวังปลา ให้มามือนี้นี้ ขวัญเจ้าให้ไปนากินข้าวก็ให้มามือนี้นี้ สามสิบขวัญให้เจ้าเล่นมาเข้า แก้อสิบขวัญให้เจ้าเล่นมาโฮม ให้มาอยู่น้อยอยู่คิงกินข้าวกินหวานแชบูกู.....ขวัญเอ๋ยมาเด้อ มัดตะโค มัดตะโค มัดตะโค เคราะห์ร้ายอย่ามาพาล มื้อเสียดจัญไรออกไป มือนี้นี้

บทอวยพร

กู.....ขวัญเอ๋ยมาเด้อ ขวัญเจ้าแก้อสิบหายให้ได้มาโฮม ให้มาอยู่น้อยอยู่คิงกินข้าวกินหวานกินแกงให้แชบ ขวัญเอ๋ยมาเด้อ ให้เจ้าโชคเจ้าพามาเจ้ารำเจ้ารวยเด้อ เจ้ามั่งเจ้ามี ให้ได้เป็นเศรษฐีมีมั่ง อยู่เรือนไฟฟ้าเด้อ เจ้าเข้าฟานอยู่เรือนไฟฟ้านั้นเด้อ เจ้าเข้าเข้าให้เฝ้าเรืออยู่แปร เจ้าไปนอนหลับให้เจ้าได้เงินหมื่น เจ้าไปนอนตื่นให้เจ้าได้เงินแสน เจ้าแบมือไปให้เจ้าได้แก้วมณีสรร มีคนมาสมโภชได้เงินได้คำ ไปทางใต้ให้มีผู้ช่วยเหลือ มาทางเหนือให้ผู้ช่วยข้าง สองฟ้างได้ดอกไม้ได้เงินคำ ให้เจ้ามีทรัพย์สินสมบัติหลาย ๆ ด้วยเทอญ ให้เจ้าได้เงินแสนเงินล้านเด้อ ให้เจ้าได้เงินแสนเงินล้าน ออกจากบ้านไปพอบ่เงิน ให้เจ้ามีวรรณะสุขะพละ ให้เจ้าอายุมันร้อยปีอย่าให้ขาดเด้อ ให้ส่ำบายกายส่ำบายใจ ให้พ้นอันตรายด้วยเทอญ

นอกจากนี้ ผู้เรียบเรียงยังได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลคำญาเพิ่มเติมจาก (สวสดี บุญเสริม, ๒๕๖๓) ดังนี้

“กกไม้ใหญ่แต่ใบมี สาวผู้ดี บมีศีลสร้าง เป็นแม่ฮ้างเล่นขึ้นเล่นลง เป็นพระสงฆ์วินัยปกครอง คือฝิ่บอบกินดับกินไต่”

“ให้กราบไหว้พ่อแม่บิดา เห็นพระสงฆ์มาให้หลักทางให้ คั่นหลักบได้ให้เจ้านั่งลง”

“ผักอีตุ้เตี้ย ต้นตำใบดก ถักบ่ทันฝั้นแน่น ส้มมาอีจูดดอก ฮากบ่ทันหยั่งพิน ส้มมาปล้นบ่ใบ”

“เจ้าผู้ผักอีตุ้เตี้ย ต้นตำใบลาย ขี้ดินทรายไหลมาอุ้นพลเมืองไหลมาสู่ หอมดอกคู่อยู่คู่เมื่อสืชมเจ้า อยู่ผู้เดียว”

“ตามใจน้ำไหลไปกะตามช่าง เห็นแต่น้ำล่องใต้ สีไหลขึ้นแม่น้ำบมี”

“ตามใจเจ้าสืเอาไผ่กะตามช่าง คั่นแม่น้ำเขาฝ่ายพุน มาพิ์สืเอา”

“ผัดแต่เห็นหน้าเจ้ามีแต่เข้าเว้าน่า ๆ ตัวให้คิดอ้อล่านำเจ้าอยู่สุวัน”

“บได้น้องชาตินี้ ตายไปบมีเกิด สีสะเดิดขึ้นฟ้า เมื่อทำอยู่สวรรค์”

“บ่อยากพลัดพรากช่างให้ไกลห่างทางหนี ย่านแต่มีชายชม จากพี่ชายผู้ไกลบ้าน”

ปัจจุบันภาษาไทยลุ่มได้ถูกละเลยไปมาก อันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์และระบบสารสนเทศที่ก้าวหน้า ส่งผลให้เยาวชนมุ่งเน้นใช้ภาษากลางเป็นภาษาหลัก แต่ละเลยภาษาถิ่นของตนเอง ผู้รวบรวมได้เล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลภาษาไทยลุ่ม ทั้งในส่วนของคำศัพท์และผญา เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาภาษาถิ่นของอำเภอหล่มเก่าและอำเภอหล่มสักแก่ผู้สนใจต่อไป

“สวดคฤหัสถ์” จำอวดสวดศพ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

“คฤหัสถ์” เป็นศัพท์ภาษาบาลีแปลว่า “ผู้ครองเรือน” หรือฆราวาสธรรมดา เดิมทีการสวดคฤหัสถ์จะมีพระสงฆ์เป็นผู้สวด เรียกว่า “นักสวด” ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ มีการออกประกาศในกฎหมายตราสามดวง เรื่องการห้ามพระภิกษุเล่นตลกหยาบโลนในเวลาสวดศพ ทำให้เริ่มมีการสวดคฤหัสถ์ในหมู่ฆราวาสหรือชาวบ้าน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ กลวิธี และทำนองในการสวด ต่อมาชาวบ้านจึงได้นำมาประยุกต์ใหม่ทำให้การสวดคฤหัสถ์มีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไป (ศูนย์สังคีตศิลป์ สยามรัฐ, ๒๕๖๔)

การจำอวด “สวดคฤหัสถ์” ในอดีต
ที่มา: ภาณี จิตรภาษา, สวดคฤหัสถ์. (ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๓๔)

การสวดคฤหัสถ์อยู่เป็นเพื่อนศพจะแผ่คติความเชื่อในเรื่องศีลธรรม นรก สวรรค์ สอนให้ทำความดี ละความชั่ว ไม่ผิดลูกผิดเมีย หากสอนธรรมะแบบตรง ๆ คนมักไม่ค่อยฟังและเบื่อหน่ายจึงมีการประยุกต์เพื่อให้ การสวดสั้นไหล สนุก ตื่นเต้น ไม่น่าเบื่อ คนมาเผาศพจึงเหมือนได้นั่งชมมหรสพที่สอดแทรกด้วยธรรมะ และ **ทำไมต้องอยู่เป็นเพื่อนศพ...?** บางคนอาจเกิดข้อสงสัยว่าทำไมต้องอยู่เป็นเพื่อนศพ ในอดีตหากบ้านใดมีคน ตายจะยังไม่เอาศพลงโลงโดยชาวบ้านจะกางมุ้งให้ศพก่อน เพราะเขามีความเชื่อว่าตายแล้วฟื้น ตายจริงหรือไม่ ควรตรวจสอบให้แน่ใจก่อนเพราะการตายไม่ใช่เรื่องเล่น ๆ ต้องพิสูจน์ให้แน่นอนว่าน่าจริง همینจริงถึง จะทำโลงแล้วนำศพใส่โลงได้ การอยู่เป็นเพื่อนศพจึงเป็นวิถีชาวบ้านที่สืบทอดมาเป็นธรรมเนียมถือปฏิบัติ (วลิตี สติวรพงศ์, ๒๕๖๑)

เจอกันกับชาวบ้านตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีวิถีปฏิบัติเรื่องการอยู่เป็น เพื่อนศพ โดยนางสุมาลี ชัยโฉม ปราชญ์พื้นถิ่นของอำเภอหล่มเก่าได้เล่าว่า อดีตเมื่อมีคนตายในหมู่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่จะนำศพมาดอยไว้ก่อน (การดอยศพคือการเก็บศพ) เพื่อให้แน่ใจว่าศพจะไม่ฟื้น ญาติพี่น้องและ เพื่อนบ้านใกล้เคียงจะชวนกันมานอนเป็นเพื่อนศพ และด้วยสภาพแวดล้อมที่ยังไม่มีเทคโนโลยีเข้าสู่หมู่บ้าน ไม่มีไฟฟ้าใช้มีเพียงแสงตะเกียงที่ชาวบ้านถือติดตัวมาบ้านศพ ทำให้บรรยากาศเต็มไปด้วยความเงียบวังเวง

“การสวดคฤหัสถ์” จะสวดให้แก่ผู้มาฟังสวดอภิธรรมศพโดยจะทำการละเล่นหลังพระสงฆ์สวดเสร็จสิ้น เพื่อคลายความโศกเศร้าและอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพจนสว่าง โดยการสวดจะเป็นกลุ่มผู้ชายในหมู่บ้านร่วมสวด จำนวน ๔ คนขึ้นไป เพื่อสร้างความสนุกสนาน มีผู้ชายคนแรกเป็นต้นเสียงและมีลูกคู่รับตามโดยใช้ปากเป็น เสียงดนตรี มีการทำเสียงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเสียงโหยหวน เสียงหัวเราะ เสียงสัตว์ รวมถึงการเล่นมุขเพื่อสร้าง เสียงหัวเราะให้กับเจ้าภาพและคนมาเผาศพ ภายใน ๑ คืน จะมีกลุ่มผู้ชายสลับปรับเปลี่ยนกันเพื่อให้ การละเล่นอยู่จนถึงรุ่งเช้า (สุมาลี ชัยโฉม, ๒๕๖๔)

นางศรี วันแจ้ง เล่าว่าเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๔ ตอนนั้นตนเองอายุ ๑๕ ปี ได้เห็นการสวดคฤหัสถ์ใน หมู่บ้านทุกครั้งที่มีคนตาย บางครั้งได้ยินการสวดที่มีจังหวะสนุกสนาน อีกheim แต่พอดึก ๆ บ้างก็มีจังหวะที่ โหยหวนชวนคนลูกทั้งคืน ทำให้ตนต้องรีบมาอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพในงานศพเพราะไม่อยากนอนอยู่บ้าน คนเดียว แต่ปัจจุบันนี้ “การสวดคฤหัสถ์” แทบไม่มีให้เห็นในหมู่บ้านแล้ว เพราะมีเครื่องเสียงเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่สามารถคลายความทุกข์โศกได้ทั้งยังมีการละเล่นการพนันขันแข่งต่าง ๆ เข้ามาแทนที่ประกอบกับเด็กรุ่นใหม่ ไม่ได้ให้ความสนใจเหลืออยู่เพียงผู้สูงอายุเท่านั้นที่เก็บบันทึกเรื่องราวไว้ในความทรงจำ (ศรี วันแจ้ง, ๒๕๖๔)

ผู้เขียนมองว่าของทุกอย่างล้วนเป็นไปตามวัฏจักร ของใหม่ย่อมมาแทนที่ของเก่า เพราะเราปฏิเสธ กลไกทางสังคมไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การแข่งขันของผู้คนในสังคม การใช้ชีวิต อย่างเร่งรีบในสังคมเพื่อดิ้นรนในการดำรงชีพ ทำให้มนุษย์อาจละเลยความเป็นตัวตนเช่นวิถีชีวิต วัฒนธรรม เพราะทุกอย่างล้วนปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในสังคม

บุคคลสำคัญ
ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเรื่องบุคคลสำคัญของชุมชนหล่มเก่า เมื่อวันศุกร์ที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๔ พบว่า ชาวบ้านในพื้นที่มีความเห็นตรงกันที่จะให้เกียรติยกย่องผู้นำชุมชนหล่มเก่า ตั้งแต่ในอดีตมาจนปัจจุบัน เป็นบุคคลสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นพระเกจิ กำนัน และปราชญ์ท้องถิ่น ทั้งนี้ผู้เก็บข้อมูลจึงได้รวบรวม รายชื่อบุคคลสำคัญไว้ และขออนุญาตยกตัวอย่างข้อมูล ทั้งในส่วนของประวัติและผลงานพอสังเขปของบุคคลสำคัญบางท่าน หลังจากที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลมาสังเคราะห์แล้ว ดังนี้

ขุนหล่ม เรื่องศักดิ์ (กำนันคนแรกของอำเภอหล่มเก่า)

ขุนหล่ม เรื่องศักดิ์ ชื่อเดิม นายสังข์ ทองมา เป็นกำนันคนแรกของอำเภอหล่มเก่า สมรสกับนางสิงห์ ทองมา มีบุตร – ธิดา จำนวน ๗ คน ได้แก่

๑. นายแก้ว ทองมา (เสียชีวิต)
๒. นางเสียน แก้วนิล (เสียชีวิต)
๓. นางรัง ภัคดีศาล (เสียชีวิต)
๔. นางพิศ บุญเสริม (เสียชีวิต)
๕. นายแดง ทองมา (เสียชีวิต)
๖. นายหยัด ทองมา (เสียชีวิต)
๗. ร้อยตำรวจตรีสายหยุด ทองมา (เสียชีวิต) บิดานางยงค์ลักษณ์ ตันยศ (ผู้ให้ข้อมูล)

ขุนหล่ม เรื่องศักดิ์ เป็นผู้มีวิชาอาคมแก่กล้า อหังการดี มีน้ำใจ ชอบช่วยเหลือชาวบ้าน จนเป็นที่รักเคารพนับถือของคนในชุมชน จนชาวบ้านยกย่องให้เป็นผู้นำกล่าวคำสาบานต่อองค์หลวงพ่อบุญวัดตาล ตลอดระยะเวลาของการทำหน้าที่กำนันนั้น ขุนหล่ม เรื่องศักดิ์ ปกครองชุมชนให้อยู่ในความสงบ และมีการพัฒนาความเจริญของชุมชนในด้านต่าง ๆ

กระถางเกษตราธิการ

ได้มอบขันข้าวบาตร ให้ ขุนหล่ม เรื่องศักดิ์

ผู้ที่ได้รับรางวัลที่ ๓ เขต ๑

การประกวดพันธุ์ข้าวส่วนรวมทั่วประเทศ

ประจำปี ๒๔๘๔

สถานที่บรรจุอัฐิของขุนหล่ม เรื่องศักดิ์

บริเวณวัดตาล ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์

พระครูพัชรกิตติญาณ
(อดีตเจ้าอาวาสวัดวังเวิน ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์)

วัยเด็ก

ท่านมีนามเดิมว่า บุญจันทร์ ปัญญาสาน กำเนิดเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ที่บ้านฝายนาแซง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นบุตรของ นายกองมา ปัญญาสาน กับนางบุญมา ปัญญาสาน

อุปสมบท

หลวงปู่จันทร์อุปสมบทเมื่ออายุ ๒๑ ปี เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ เวลา ๑๓.๐๐ น. ณ วัดศรีชมชื่น ตำบลฝายนาแซง อำเภอหล่มสัก มีพระครูวาทีวิสุทธิ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอธิการบัว เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอธิการสุวรรณ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า “กิตติญาณโณ” กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ท่านจึงได้มาจำพรรษา ณ วัดวังเวิน ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า และได้พัฒนาวัดจนมีชื่อเสียงเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญทางศาสนาแห่งหนึ่งของอำเภอหล่มเก่า และด้วยชาวบ้านอำเภอหล่มเก่า หรือที่เรียกว่า ชาวไทหล่ม ส่วนใหญ่ย้ายถิ่นฐานมาจากประเทศลาวจึงนิมนต์และศรัทธาร้างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่จึงมีสำนักร่างทรงเจ้าพ่อเจ้าแม่ ในพื้นที่อำเภอหล่มเก่าจำนวนมาก พระครูพัชรกิตติญาณ (หลวงปู่จันทร์) จึงได้เกิดแนวคิดรวบรวมร่างทรงจากสำนักต่าง ๆ มาช่วยกันปกป้องรักษาพระธาตุทองวัดวังเวิน และให้บารมีหรืออิทธิฤทธิ์ของเจ้าพ่อเจ้าแม่มาช่วยกันทำให้ชาวอำเภอหล่มเก่าอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากภัยพิบัติ หากปีใดมีฝนตกน้อยแห้งแล้งก็ให้ตกต้องตามฤดูกาลต่อไป การสั่งสมบุญบารมี คุณงามความดีของท่านนี้เองทำให้ท่านได้รับความเคารพศรัทธาจากพุทธบริษัทโดยทั่วไป

ศาลาบรรจूसรีระสังขารพระครูพัชรกิตติญาณ

ละสังขาร

พัชรกิตติญาณได้มรณภาพ เมื่อวันจันทร์ ที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ รวมสิริอายุ ๘๙ ปี ๖๘ พรรษา บรรดาศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือ ได้นำสังขารของท่านบรรจุไว้ในโลงแก้วเพื่อสักการบูชา ณ วัดวังเวิน ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

นายจำเนียร บุญสิงห์ (ข้าราชการบำนาญ)
(ปัจจุบัน ครูใหญ่โรงเรียนสร้างสุขผู้สูงอายุวัดศรีสมังค์)

นายจำเนียร บุญสิงห์ (ข้าราชการบำนาญ) อายุ ๗๙ ปี สมรสกับ นางระวาง บุญสิงห์ มีบุตร – ธิดา ด้วยกัน ๓ คน
ได้แก่

๑. นายธานี บุญสิงห์
๒. นางจินตนา บุญสิงห์
๓. นายวัชรินทร์ บุญสิงห์

ประวัติการศึกษา

- ระดับประถมศึกษา โรงเรียนวัดทุ่งธงไชย
- ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนห่อมเก่าพิทยาคม
- ป.กศ.สูง และปริญญาตรี วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์

ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. ๒๕๑๓ – พ.ศ. ๒๕๒๐ บรรจู้ข้าราชการ ดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนบ้านวังขวาง
อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์
- พ.ศ. ๒๕๒๐ - พ.ศ. ๒๕๒๓ โรงเรียนบ้านบ้านภูฮี อำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์

พ.ศ. ๒๕๒๓ - พ.ศ. ๒๕๒๕ โรงเรียนบ้านบ้านห้วยหินลับ อำเภอ น้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์
พ.ศ. ๒๕๒๕ - พ.ศ. ๒๕๒๙ โรงเรียนบ้านห้วยผักกูด ตำบลศิลา อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
พ.ศ. ๒๕๒๙ - พ.ศ. ๒๕๓๗ โรงเรียนบ้านอู่กะทาด ตำบลศิลา อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
พ.ศ. ๒๕๓๗ - พ.ศ. ๒๕๔๕ (เกษียณอายุราชการ) โรงเรียนบ้านเนินมิตรภาพที่ ๔๗ ตำบลบ้านเนิน
อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลงานดีเด่น / ผลงานที่ภาคภูมิใจ

พ.ศ. ๒๕๔๕ ครูอาวุโส ของครุสภา ประจำปี ๒๕๔๕
พ.ศ. ๒๕๔๘ ประธานสมาคมผู้สูงอายุอำเภอหล่มเก่า (ถึงปัจจุบัน)
พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นผู้ดำรงอยู่ในคุณธรรมจริยธรรมและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ภายใต้โครงการเมืองไทย
เมืองคนดี ของกรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปี ๒๕๕๓
พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับโล่เกียรตินิยมจากสมาคมผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์

ความภาคภูมิใจ

อุทิศแรงใจ แรงกายเพื่อสร้างอนาคตของชาติ ภูมิใจที่เด็ก ๆ อ่านออกเขียนได้ เป็นครูที่ไปสอนเด็ก
นักเรียนอ่านหนังสือออกเปรียบเสมือนแสงเทียนประพาศส่องสว่าง หลังจากเกษียณอายุราชการยังคงมาเป็น
ครูใหญ่โรงเรียนสร้างสุขผู้สูงอายุเทศบาลตำบลหล่มเก่า เพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญา ความรู้ ประสบการณ์แก่
ผู้สูงอายุท่านอื่น ๆ

หลักในการดำเนินชีวิต

เป็นคนที่มีความขยันหมั่นเพียรมานะและอดทนในการประกอบอาชีพที่สุจริตไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิด
ศีลธรรม ประกอบอาชีพที่มีความเหมาะสมแก่ภาวะหรือฐานะของตนและครอบครัว อยู่อย่างพอเพียงไม่ทำให้
ครอบครัวและสังคมได้รับความเดือดร้อน เป็นคนตรงไปตรงมาไม่ลำเอียงแบ่งพรรคแบ่งพวก อยู่ในกรอบของ
ความถูกต้องและความดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนรอบข้าง เป็นผู้มีความเสียสละช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนลูกหลาน
และชาวบ้านในชุมชนให้ประพฤติตนเป็นคนดีของสังคม กระทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม จนเป็นที่ยอมรับของ
ชาวบ้านในชุมชน อีกทั้งยังเป็นผู้ที่คอยปรับปรุงพฤติกรรมและการกระทำของตนเองให้เข้ากับเหตุการณ์ความ
เปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันอยู่เสมอ เพื่อให้การดำเนินชีวิตประจำวันเป็นไปด้วยความถูกต้อง สุจริตและ
เที่ยงธรรมทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม ให้สมกับการที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์

หมอพื้นบ้าน พืชสมุนไพร ตำบลดงเค็ง อำเภอดงเค็ง จังหวัดเพชรบูรณ์

หมอพื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาที่ใช้ดูแลสุขภาพและรักษาโรคภัยมาช้านาน ซึ่งมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ผสมผสานกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น จนกลายเป็นองค์ความรู้ในการรักษาที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ภูมิปัญญาที่หมอพื้นบ้านนำมาใช้ดูแลสุขภาพในชุมชนแบบพื้นบ้าน มีรูปแบบการรักษาทั้งใช้พืชสมุนไพรที่มีอยู่ตามท้องถิ่น การนวด ตลอดจนการรักษาทางจิตใจโดยใช้พิธีกรรมหรือคาถาต่าง ๆ ที่ได้รับการส่งต่อวิชาผ่านรุ่นสู่รุ่นนั้น สามารถตอบสนองต่อการรักษาสุขภาพ ความเจ็บป่วย ล้วนเป็นการแสดงถึงการดิ้นรนเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดปลอดภัยตามวิถีการของมนุษย์

การใช้พืชสมุนไพร (Herbs) ทำเป็นเครื่องยา หรือใช้ร่วมในการประกอบอาหาร เนื่องจากสมุนไพรเป็นทรัพยากรที่หาได้ในท้องถิ่น มีการปลูกพืชสมุนไพรกันอย่างแพร่หลาย มีอยู่รอบรั้วบ้านที่พักอาศัย หาได้ตามพื้นเมือง ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างกัน พืชสมุนไพรจึงมีความแตกต่างหลากหลาย แต่ละชนิดมีสาระสำคัญมีฤทธิ์ทางยาแตกต่างกัน ประกอบกับวิถีชีวิตตามท้องถิ่นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีวัฒนธรรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกันมาแต่เดิมแล้ว การใช้สมุนไพรรักษาเมื่อประสบเหตุอาการป่วยพื้นฐานอย่างท้องผูก ไอ เจ็บคอ ตามภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านแล้ว ผู้ป่วยเองก็สามารถช่วยเหลือตนเองเพื่อบรรเทาอาการของโรคโดยอาศัยการพักผ่อนเพื่อพักฟื้นร่างกายเบื้องต้น

การใช้พิธีกรรมรักษาโรคโดยใช้คาถาบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยอันเป็นความผิดปกติของร่างกาย แต่ความเจ็บป่วยนี้ไม่ได้ส่งผลเฉพาะทางกายเท่านั้น หากยังมีผลต่อความมั่นคงทางจิตใจของผู้ป่วยเพื่อสร้างความสบายใจให้แก่ผู้ป่วย การใช้คาถาในการรักษาอาการเจ็บป่วยในมุมมองของหมอพื้นบ้าน ถือเป็นการทำบุญกุศล เพราะได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จะรักษาโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายนอกจากค่าครูจำนวนเล็กน้อย

หมอเฒ่าพื้นบ้าน

๑. นายสวัสดิ์ บุญเสริม

บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ที่ ๔ ตำบลดงเค็ง อำเภอดงเค็ง จังหวัดเพชรบูรณ์

ช่วงอายุประมาณ ๔๐ ปี คุณตาสวัสดิ์ บุญเสริม ได้เรียนวิชาคาถามาจากท่าน อาจารย์เสี่ยม ใจเย็น ซึ่งไม่ได้มีความสนิทสนมกัน และต่างอาศัยอยู่คนละหมู่บ้าน ทางอาจารย์เห็นว่าตนเป็นคนที่มีอุปนิสัยชอบทำบุญตักบาตร เห็นเข้าวัดอยู่เป็นประจำ จึงได้ชักชวนให้มาเรียนคาถารักษาโรค คำผูกแขน ส่วนใหญ่ผู้ป่วยที่มาให้รักษาเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน นอกจากนี้ก็ยังมีคนต่างถิ่นที่ทราบข่าวหรือบอกต่อ ๆ กันมาเดินทางมายังบ้านเพื่อขอให้ช่วยรักษา และอาการที่มาให้รักษาส่วนมากจะเป็น เด็กร้องไห้ ไฟลามทุ่ง และงูสวัด เป็นต้น

ชื่อเรียก: จ้ำข้าวต้ม

รักษาอาการ: แก้เด็กน้อยร้องไห้ไม่หยุด

วิธีการรักษา: เอาข้าวเหนียว ๑ ปั้น กวาดตามตัว
เด็กน้อยไล่ตั้งแต่หัวจรดเท้า พร้อมกล่าวคาถา
๓ รอบ ไปด้วย เสร็จแล้วทำการผูกแขนให้เด็กน้อย
คาถาผูกแขน:

ศรี ศรี ฝ่ายเส้นนี้แน่นฝ่ายหมอเฒ่า องค์
พระพุทธเจ้าป้อนประทานมา มีฤทธาปราบแพ้ช้าง
พ่อแม่กะให้หนี ผูกปลายฝีกะให้ฝ่าย กุสโลให้สูหนี
อย่าได้มาระวีหลานน้อย กูจักปราบให้สูหนีไปจ้อย
ด้วยพระคาถาว่า สัพพะพุทธานุภาเวนะ ธัมมา
สังฆา สัพพะพุทธา สัพพะภิกษุสงฆ์ สัพพะโรคาวินาส
สันตุ อายุวัฒนโธ สุขขัง พลัง
หมายเหตุ: บูชาครูด้วยดอกไม้สีขาว ๑ - ๒ ดอก

ชื่อเรียก: คาถาดับพิษไฟ

รักษาอาการ: น้ำร้อนลวก แผลไฟไหม้

วิธีการรักษา: ท่องคาถาดับพิษไฟ ซึ่งเวลาท่องคาถานั้นจะอมเกลือไว้ ๑ เม็ด เมื่อท่องคาถาเสร็จทำการเป่าที่
แผลน้ำร้อนลวก แผลไฟไหม้

ชื่อเรียก: คาถาเป่าตาแดง

รักษาอาการ: ตาแดง เจ็บตา

วิธีการรักษา: ท่องคาถาแล้วเป่าใส่ที่ตา

คาถา: สะหัสสะเนตโต เทวินโท ทิพพะจักขุ วิโสระยิ อิกะวิตติ พุทธะสังมิ โลกะวิทุ

ชื่อเรียก: คาถากวาดขนบึ้ง

รักษาอาการ: เกิดผื่นทั่วร่างกาย

วิธีการรักษา: ท่องคาถาพร้อมกับกวาดด้วยมิดีที่ผ่านการลนไฟให้พอร้อนเล็กน้อย

คาถา: เห็ดกระแดง จับข้างขนแดง ตาภูแดง ส่องเห็นขนบึ้ง ขนมึงฟุ้ง สะดุ้งชั่วหะ (กล่าวคาถา ๓ รอบ)

ชื่อเรียก: **คาถาไฟลามทุ่ง ขยุ้มตีนหมา**

รักษาอาการ: ไฟลามทุ่ง ขยุ้มตีนหมา

วิธีการรักษา: ท่องคาถาเสร็จแล้วเป่าไปที่แผล

คาถา: มะเฮงเต๋น โอมลิตธิการ ครุบาอาจารย์ สิทธิให้แก่กู กูจะเป่าให้ลงก็ลง กูจะปองให้แห้งก็แห้ง โอมลิตธิสหายวะ มะเฮงช้าง มะเฮงม้า มะเฮงวัว มะเฮงควาย มะเฮงหัวขาว มะเฮงไรดาว จัดออกชอกหนี่ โอมลิตธิสหายวะ

หมายเหตุ: เมื่อรักษาหายแล้ว ให้แต่งคาย ซึ่งประกอบด้วย ฝ้าย ๑ ใจ (เส้น), ไข่ต้ม ๑ ฟอง, สุราขาว ๑ ขวด, เงิน ๒๔ บาท พร้อมด้วยแต่งขันธ ๕ และเทียนขาว ๑ คู่ มาบูชาครู

ชื่อเรียก: **คาถาแก้พิษ**

รักษาอาการ: แมลง สัตว์กัดต่อย

วิธีการรักษา: ท่องคาถาเสร็จแล้วเป่าไปที่แผล

คาถา: โอมแมงมอดออโดอ กั้นเม็งอร้องห้อย ป้องเม็งถักะจัด กูจะปัดให้เม็งหาย กูจะบายให้เม็งเน่า กูจะเป่าให้เม็งหาย โอมฉั่วหาย (กล่าวคาถา ๓ รอบ)

คาถาก้างปลาติดคอ

อมติดตัง สะระณัง สองไห้ (สิน บุญจีน, ๒๕๖๔)

คาถาดับพิษไฟ

อมพระพุทธรูป ยุกายากถ่มพระเพิก กูอมพระเพิง

อมพระสีหัตถ์แดง อมพระแสงหัวดอน

ซ้าย ๆ ขวบน ๆ อมสหาย อมสะหับ กูดับพิษไฟ

ให้เย็นปานน้ำ ให้กำมปานไฟ

อมสหาย วะ (ถอนออก) (สิน บุญจีน, ๒๕๖๔)

คาถาขูดขนบึ้ง

ประลิวะตัง นิคิปานี ขัดตะหะมุ่ม

โอกาเส ไ้วะหิโล ะรันโย อะนุตตะรัง

อันเทสหายวะ (ถอนออก) (สิน บุญจีน, ๒๕๖๔)

๒ .นายคำพูน ท่อนแก้ว

บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ที่ ๓ บ้านนาทราย ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

“การเป่าคาถา” รักษาอาการป่วยของชาวบ้าน บ้านนาทราย และหมู่บ้านใกล้เคียง ของคุณลุง คำพูน ท่อนแก้ว ได้รับการสืบทอดคาถาเป่าส่งต่อมาจาก นาย แรม แก้วควร ซึ่งมีศักดิ์เป็นปู่ ช่วยรักษาผู้คนภายใน หมู่บ้าน แต่เดิมนั้นคุณปู่ (นายแรม แก้วควร) เป็นคน บ้านนาเฉลียง อำเภอหนองไผ่ ได้อพยพย้ายมาอยู่ที่ บ้านนาจั่ว ตำบลนาจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

ในช่วงอายุ ๕๐ ปี คุณลุงคำพูน ท่อนแก้ว เรียนรู้คาถาเป่าโดยวิธีการท่องจำและฝึกปฏิบัติกับคุณ ปู่เรื่อยมา จนสามารถใช้คาถาเป่ารักษาผู้คนภายใน หมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงได้เอง

“การรักษาด้วยหมอเป่าจะต้องมีค่ายกครู ซึ่งประกอบด้วย เหล้าขาว ๑ ขวด, บุหรี่ ๑ ซอง, ชันซ์ ๕ ซึ่ง ประกอบด้วย ดอกไม้ ๕ คู่, ธูป ๕ คู่ และเงินบูชาครูจำนวน ๕๒ บาท หลังจากทำการรักษาด้วยหมอเป่าแล้ว ผู้ป่วยที่เข้ามารักษาห้ามรับประทานของหมักดอง ส่วนหมอเป่าผู้ทำการรักษาจะไม่มีข้อห้ามใด ๆ ในการรักษา อาการป่วยของชาวบ้าน”

อาการที่ทำการเป่าคาถา: เป่ามะเร็ง เป่างูสวัด ดับพิษไฟ ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านที่เข้ามาให้รักษาจะมีทุกเพศ ทุกวัย และมีชาวบ้านต่างหมู่บ้านที่ได้รับการแนะนำจากปากต่อปากเข้ามารักษาด้วย

การรักษา: ทำการรักษาชาวบ้านด้วยคาถาเป่าที่แตกต่างกันไปตามอาการที่แสดงออกมา โดยท่องคาถาและ เป่าบริเวณที่เป็นแผลหรือทั่วร่างกายโดยเป่าจากหัวลงมาส้นสุดที่เท้า

ระยะเวลาการรักษา: หลังจากทำการเป่าคาถาประมาณ ๓ - ๔ วัน อาการป่วยจะดีขึ้นตามลำดับ

การสืบทอด: ปัจจุบันการรักษาด้วยวิธีพื้นบ้านโดยคาถาเป่าของ คุณลุงคำพูน ท่อนแก้ว ได้ถูกส่งต่อให้กับ หลานชาย นายอนุชา วันชัย อายุ ๑๕ ปี ซึ่งใช้วิธีการสังเกตจากการรักษาและท่องจำไปพร้อม ๆ กับการปฏิบัติ จริง และได้มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

“รับวิชาคาถาเป่าโดยการจดจำคาถา และเรียนรู้จากการที่คุณลุงทำการเป่ารักษาในแต่ละวัน ซึ่งเป็นเพียงการมอบกายโดยการท่องจำเพียงอย่างเดียว และคาถาแต่ละบทจะแตกต่างกันไปตามอาการที่ทำการเป่ารักษาอาการป่วย”

นายอนุชา วันชัย อายุ ๔๕ ปี
(ผู้สืบทอดคาถาเป่าพื้นบ้านปัจจุบัน)

พืชสมุนไพรพื้นบ้าน

๑. การใช้พืชสมุนไพรร่วมกับการทอุงคาถาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย

ชื่อพืชสมุนไพร : ข่า ใบพลู ใบหนุ่มานประสานกาย

อาการ : ผื่นแดง ผื่นคัน ลมพิษ

วิธีการรักษา : ทอุงคาถาถอนพิษเสร็จแล้วนำเครื่องสมุนไพร (ข่า พลู ใบหนุ่มานประสานกาย ตำรวมกัน) ทาบริเวณเป็นผื่นแดง

สมุนไพรที่ใช้ : ข่า พลู ใบหนุ่มานประสานกาย

(นำข่าแก่ ใบพลูสด (พลูกินหมาก) ใบหนุ่มานประสานกาย ตำรวมกัน หลังจากนั้นใส่เหล้าขาวพอให้มีน้ำเล็กน้อย จากนั้นนำไปทาที่บริเวณผื่นคันแดง

▲ ข่า

▲ ใบพลู

▲ ใบหนุ่มานประสานกาย

คาถา :

ตั้งนะโม ๓ จบ

อะสัง วิสุโล ปุสะพุทะ สะทะวิปี ปะสะอุ มะ อะ อุ อาปา มะจุปะ ทิมะสัง อังขุ นะโมพุทะยะ (สุวิมล ศรีมังกร, ๒๕๖๐)

๒. การใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้านเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย (หนังสือเล่มสี่เหลือง)

กระชาย

เหง้า: แก้ปวดมวนในท้อง แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด ขับลม แก้มุตกิด แก้มันอันบังเกิดแต่กองหทัยวาท แก้ปากเปื่อย ปากแห้ง ปากแตกเป็นแผล แก้บิตมูกเลือด แก้ปวดเบ่ง รักษาไส้ใหญ่อักเสบ บำรุงกำลัง ช่วยเจริญอาหาร ขับระดูขาว แก้ใจสั่น

หัวและราก: ขับปัสสาวะ แก้กระษัย เบาเหลือง แดง เจ็บปวดบั้นเอว บำรุงกำหนด บำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง แก้ใจสั่น หิว ขับปัสสาวะ หัวใช้เผาไฟฝนรับประทานกับน้ำปูนใส เป็นยาแก้บิต แก้โรคบังเกิดในปาก แก้มุตกิด

กระเทียม

หัวกระเทียม: แก้ไอ แก้โรคผิวหนัง กลากเกลื้อน บำรุงธาตุ ขับโลหิตระดู แก่ความดันโลหิตสูง แก้ท้องอืด แน่นจุกเสียด

ขิง

เหง้า: แก้ขับลมในกระเพาะ ท้องอืด จุกเสียดแน่นเพื่อคลี่คลายอาเจียน

ดอก: แก้วจุกเสียด ช่วยในการย่อยอาหาร แก้อาการ
ปัสสาวะขัด

ตระไคร้ แก้วปวดท้องจุกเสียด บำรุงธาตุไฟ

มะระขี้นก

ใบ: แก้วตับม้ามพิการ แก้วเบาหวาน ลดน้ำตาลในเลือด
เป็นยาระบายอ่อน ๆ ช่วยย่อยอาหาร แก้วโรคลมเข้าข้อ เข้า
บวม ขับพยาธิ

ผล: แก้วตับอักเสบ ปวดหัวเข่า ม้ามอักเสบ

ผลสุก: คั้นน้ำทาแก้สิว

ยอดฝรั่ง แก้กึ่งเสียว

ยอดมะกอก แก้กโรคบิด, เลือดออกตามไรฟัน

สายบัว แก้กذبร้อนใน ช่วยในการขับถ่าย ขับกากอาหารที่
แข็งตัวให้ออกมา ช่วยป้องกันโรคท้องผูก ช่วยบำรุงกระดูก
และฟันให้แข็งแรง ช่วยบำรุงสายตา ลดอาการตาพร่า

หัวปลี แก้กโรคร้อนใน โรคโลหิตจาง

วิธีการรักษาอาการเจ็บป่วยที่มีผลทางกาย โดยอาศัยสรรพคุณของสมุนไพรหรือประสบการณ์การใช้สมุนไพรที่หมอพื้นบ้านรักษามา และวิธีการรักษาที่มีผลทางจิตใจโดยอาศัยความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ส่งผ่านออกมาในลักษณะคาถาเป่า เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดและความพยายามของชาวบ้านที่จัดการกับสุขภาพทั้งทางกายและจิตใจ และส่งต่อเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกด้วย

คำผูกแขน คำควดข้าว ตำบลดงเค็ง อำเภอดงเค็ง จังหวัดเพชรบูรณ์

“การผูกแขน” เป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมา ซึ่งไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจนว่ามีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ ได้แต่คาดเดากันไปเท่านั้นว่าน่าจะมาจากความเชื่อของพราหมณ์ และผีที่เชื่อเรื่องเวทมนตร์ คาถาอาคมต่าง ๆ ที่สามารถเสกเป่าวัตถุต่าง ๆ ให้เกิดความเป็นสิริมงคลกับชีวิต เมื่อผูกแขนแล้วก็จะรู้สึกสบายใจขึ้นเหมือนมีสิ่งปกปักรักษา ดังนั้นจึงถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

วรรณกรรมคำผูกแขนอีสาน คือ คำอวยพร ขณะผูกข้อมือให้กับผู้รับการผูกแขนในโอกาสที่มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญเกิดขึ้นในชีวิตทั้งในด้านดีและด้านร้ายเป็นถ้อยคำที่มีความไพเราะอ่อนหวาน สุภาพ นุ่มนวล ล้วนมีความหมายไปในทางที่ดีทั้งสิ้น (ปรีชา พิณทอง, ๒๕๓๔: ๒๙๘)

คำผูกแขนจึงนับเป็นวาทกรรมคำอวยพรที่เปี่ยมไปด้วยพลังและความเข้มแข็งเพราะผู้มีอำนาจในสังคม เช่น พระสงฆ์ หมอสูชัชวัญ ผู้สูงอายุ ได้นำเอาอำนาจและอุดมการณ์ทั้งจากศาสนา จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ จากฮีต คอง ฯลฯ มาประกอบสร้างผ่านกระบวนการเลือกสรรคำ เน้นคำและสานต่อความหมายถ่ายทอดออกมาในรูปของคำอวยพร การอ้างเอาอำนาจและอุดมการณ์ต่าง ๆ มาประกอบสร้างเป็นคำอวยพรก็เพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพิธีกรรม ทั้งนี้เพราะกระบวนการทางสังคมหล่อหลอมและขัดเกลาให้คนยอมรับ เชื่อถือศรัทธาผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าเสมอ

ในอำเภอดงเค็ง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีผู้เฒ่าผู้แก่ที่ได้รับการสืบทอดส่งต่อคาถา วิชา คำผูกแขน จากรุ่นสู่รุ่น โดยถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ตามที่ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ดังนี้

จากการสัมภาษณ์ คุณตาสวัสดิ์ บุญเสริม ได้กล่าวว่า

“ในช่วงนั้นอายุประมาณ ๔๐ ปี ได้ร่ำเรียนคาถามาจากอาจารย์เลี่ยม ใจเย็น ซึ่งไม่ได้สนิทสนมชิดเชื้อกัน และต่างอาศัยอยู่กันคนละหมู่บ้าน ทางอาจารย์เห็นว่าตนเป็นคนที่มีอุปนิสัยชอบทำบุญตักบาตร เห็นเข้าวัดอยู่เป็นประจำ จึงได้ชักชวนให้มาศึกษาคาถารักษาโรค คำผูกแขน

ผู้ป่วยที่เข้ามาให้ช่วยรักษาอาการเจ็บป่วย ส่วนใหญ่จะมาจากอาการ ไฟลามทุ่ง งูสวัด ในตอนสุดท้ายของการรักษาจะมีการผูกแขนให้กับผู้ป่วย เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล แคล้วคลาด ปลอดภัย หายจากอาการเจ็บป่วย หรือแม้กระทั่งในบางการรักษาเมื่อหายแล้วจะต้องแต่งกาย ซึ่งประกอบด้วย ผ้าย ๑ ใบ (เส้น), ไช้ตัม ๑ ฟอง, สุนัข ๑ ขวด, เงิน ๒๔ บาท พร้อมด้วยแตงชั้น ๕ และเทียนขาว ๑ คู่ มาบูชาครู”

คำผูกแขนที่คุณตาสวัสดิ์ บุญเสริม ใช้ใน
การอวยพร ใช้ในการรักษา รวมถึงใช้ในขั้นตอน
สุดท้ายของการรักษาเพื่อให้มีความมั่นคงทางใจ
มีความสุขสบายใจขึ้น มีดังนี้

คำผูกแขนแม่ลูกอ่อน

พุทฺธโธลิตฺติเดช ธัมโม สังโฆ ลิตฺติเดช ฝ่ายเส้นนี้แม่นฝ่ายคักดีลิตฺติธ องค์กรพุทฺธโธ ผู้มีฤทธิ์ทอดประทาน
มาให้ ผู้ข้าจึงได้เอามาผูกแขน ผีอยู่ในดินแดนล้นฟ้าหันหน้ามา แล้วลั่นกลัว หูตามัวบ่แจ้ง ส่องผีอยู่ในห้องจัก
กาล บ่ทำพาลบังเบียดเส้นฝ่ายเลือดตาผีให้มันหนีฮ้อยโยชน โตโตโหดหาญเข้ามาให้มันมรณาเท่าชั่ว ทราย
จนกว่ามันลียอนนำทำตามธรรม พระเจ้าช่องว่าแล้วลีใส่กระแฉธรรม อิสระวาสุ สุระวาอิ นะโมพุทฺธายะ สาธุ

สาธุ ปวดให้ปวดขาปวดขยับเขยื้อน เเคราะห์ปีเคราะห์เดือนเคราะห์มือเคราะห์วัน ออกไปเสียมือเดี๋ยวนี้
เคราะห์ปีเก่าเคราะห์ปีใหม่ ออกไปเสียมือเดี๋ยวนี้ เเคราะห์ไข่มื้อเช้าเคราะห์หนามมือค้ำ ออกไปเสียมือเดี๋ยวนี้
เคราะห์มือ ๑๓ เเคราะห์น้ำ ๑๔ ออกไปเสียมือนี้ ขอให้พระพุทฺธเจ้า ขอให้พระธรรมพระเจ้า ขอให้พระสังฆเจ้า
มาช่วยกำจัดเป่าปัดโรคา พยันอุบาทว์ทั้งหลายต่อหลายไหล่ออกไป อมชยะ มหาชยะ ลิปทิตทวาหยาเย อม หูวู
อม หูวูชั่วหาย

สาธุ กวดให้ตี กวดดีเข้ามาใส่ กรวดใหม่เข้ามาแถม ขวัญมาอยู่เฮือนอยู่ชาน ผูกมือซ้ายให้คนมา ผูก
มือขวาให้คนอยู่ ยี่สิบขวัญให้มาเก่า แก้วสิบขวัญให้มาโฮม ตั้งแต่นี้มานะ กินข้าวให้หวานกินแกงให้แซบ เคาะ
อย่าเป็น เห็นอย่ารู้ อยู่ก็ให้มิชยไปก็ให้มิโชค อย่าได้พบบาลอย่างได้พาลหาย นอนหลับให้ได้เงินพัน นอนฝัน
ให้ได้เงินหมื่น นอนตื่นก็ได้เงินแสน แบมือไปให้ได้แก้ว โชคร้ายอย่ามาพาล มารร้ายอย่าเบียดให้เคราะห์
หายเสนียดจิงไร หายอุปาดหายโรคาพยาธิทั้งหลาย มาเร็วมาเอ๋ยขวัญเจ้าไปหมดน้ำอยู่ไซ่ ไยกินปลาขอให้มา
มือนี้นี้ ขวัญเจ้าไปอยู่ขวัญ ณ หลวงกินข้าวก็ขอให้มา ขวัญเจ้าไปอยู่กะผีตายขอให้มามือนี้นี้ ขวัญเจ้าไปอยู่
สงคราม ไปอยู่สงครามนางไอ่ขอให้มามือนี้นี้ มาอยู่เรือนเสาไม้แกน มาอยู่ห้องแก้วเจ้าเอ๋ย มาอยู่หนกอยู่
เหนือ มาอยู่เหนืออยู่คิง มาอยู่คิงเอี่ยมไล่เจ้าเอ๋ย มาคุ้มครอง อะนิจจิง ตูหังจิตตาโรธัมมาวัชฌณติ อายุ
วันณ สุขัง พลังอะมะอุอุ อุอะมะคะสามาติ

คำผูกแขนเด็กน้อย หรือเรียกกันว่า จำข้าวต้ม

ศรี ศรี ฝ่ายเส้นนี้แม่นฝ่ายหมอเฒ่า องค์พระพุทธรเจ้าป้อนประทานมา มีฤทธาปราบแพ้วาง พ่อแม่กะให้หนี ผูกปลายผีกะให้ฝ่าย กุสโลให้ลูหนี อย่าได้มาระวิหลานน้อย กุจกปราบให้ลูหนีไปจ้อย ด้วยพระคาถาว่า
ลัทธิพุทธาณูภาเวนะ อัมมา ลังมา ลัทธิพุทธกา ลัทธิพระยะยะ ลัทธิพระโรคาวินาส ลันตุ อายุวัฒโน สุขขัง พลัง

คำผูกแขนเด็กน้อยป่วย

สวาหาโต อัมโม ข้าพเจ้าขออาราธนาพระธรรมเจ้าทั้ง ๙ ประการ ๑๐ ทั้งพระปริยัติธรรม เจ้าจงเสด็จ
มารักษาทารกยังเด็กน้อยผู้นี้ให้เขาอยู่สุขสวัสดิ์ อีสวาสุมะอะอุพุทโธ ภคชาติ พุทธังสุญหาย อัมมังสุญหาย
ลังฆังสุญหาย

จากการสัมภาษณ์ คุณยายสิน บุญจีน ได้กล่าวว่า

คำสมมา หรือ คำขอขมา (คำขันดอกไม้)

ขันเพ็งได้มาเฮีย ขันเพ็งได้มาตั้ง ขันดอกไม้ยก
ใส่เกศา ขันสมมากราบลงเลยก้ม ขอให้เจ้ามัมแนวบาป
ปราบปัง โปยภัยสังข์อย่าได้มีมาต้อง แม่ปมีแนวให้ ปมี
แนวบันแบ่ง บาปอย่างมาอยู่ใกล้ กรรมให้เจ้าค่อยหาย
เด้อลูกเด้อ

คำผูกแขน

ศรี ศรี พระพร เป็นพรอันประเสริฐ ฝ่ายเส้นนี้ล้ำเลิศกว่าเพื่อนทั้งหลาย ฝ่ายเส้นนี้มาแต่กกแกงจาก
เมืองแถมมาแต่กกแนนเพิ่นแต่ง มาผูกแขนหลานน้อย ขวัญเจ้าให้มาเด้อ มาเหน็ด ๆ อย่าได้ต้องต่อแฝก
แหนด ๆ อย่าได้ต้องต่อคา ลมพัดพาใบหน้าเจ้าอยากตื่น ลมเพิ่นพินตื่นเจ้าอย่าได้กลัว ขวัญเอ๋ย ขวัญมาเด้อ

คำให้พร

บัดนี้ได้อลิวพรให้ทุกคนสาກ່ອນ ສາຣຸ ສາຣຸ ເດືອ ເທພພຣະບຸຕຣອຢູ່ຂັ້ນ ໕ ເທວດາຢູ່ຂັ້ນ ໔ ອຣຣຸນີນາຄນ້າ
ໃຫ້ມາຄ້າຊ່ວຍຊຸ ປຣາຣຣນາສິ່ງໄດ້ຂໍໃຫ້ໄດ້ດັ່ງໝາຍ ໃຫ້ໄດ້ບຸຣຸຢູ່ຫຼາຍເລື້ອຍຄົນໃນໂລກ ຄວາມທຸກໆໂຕຕົວເຈົ້າ
ອຍ່າໄດ້ມີ ເຈົ້າເອັດໄຣ່ຂໍໃຫ້ໄດ້ແຕ່ງໜ່ວຍໜາເດືອພ່ອເດືອ ເຈົ້າເອັດນາຂໍໃຫ້ໄດ້ຂ້າວລັນຄືເດືອແມ່ເດືອ

คำกลอนโบราณอีสาน วันเพ็ญเดือนสิบ (บุญข้าวสาก) หรือ วิญญาณแม่

บัดนี้ได้อ ดันชีได้กล่าวว่านิทานเก่าแต่ปางหลัง เป็นครองธรรมคำสอนท่านผู้ฟังให้ควรรู้ ฤดูแลมาถึง
แล้วเดือนสิบเพ็งบุญข้าวสาก พ่อแม่หิวอยากข้าวเขาขังไว้กว่าปี ยมภิบาลเพิ่นชี้ให้เปิดปล่องประตูไข แม่กะ
เตรียมมาไว้ กะตำแม่ก็เตรียมพร้อม ว่าแม่นจอมแพงหล่ามาทำบุญอุทิศส่ง บาดมาฮอดวัดแล้วบ่เห็นแก้วลูกตน
เห็นแต่ลูกเพิ่นเอ็นหาพ่อแม่ของเขา ลูกของโตจักว่าไปทางใต้ข้างบ่เห็นเย็นจ้อย แม่มาคอยมาถ้า บุตรตาน้อย
อ่อน พายกะตร้าอ่อนต้อนมาถ้าลูกว่าแม่คิง กะเลยมิดอั้งตั้งจักไปอยู่ทางใต้ เจ้าอยู่ไสหนอคำ แม่ได้ตามหาเจ้า
ข้างบ่หาเอาข้าวมาทำบุญหาพ่อแม่ บ่คิดเห็นตั้งแต่แม่ได้จำข้าวหมก แม่ได้จกข้าวป้อน จนโตเจ้าใหญ่มา โอ้ย
เจ้าอยู่ไสหนอหล่า หรืออยู่เทิงศาลา แม่กะได้ไปส่อง มองเบิ่งพุ้นเบิ่งพี้ทางนี้กะส่องหา มีลูกตั้งสี่ห้าบ่มาวัดจัก
คนเดียว เลยบ่มาทำบุญส่งกุศลไปให้ เขาบ่อาลัยแล้วบุญคุณพ่อกับแม่ บาดเจ้าเฒ่าแก่แล้วชิตายด้ามดั่งกัน
ส่วนว่าลูกเจ้านั้นเขากะบ่ทำบุญ เจ้าบ่ทำให้เขาเห็นตั้งแต่เป็นคนนี้ตายเป็นผีไปแล้ว บ่มีทางได้คิดต่อ หวังเอา
บุญจากหน่อมิ่งสายแนนลูกแก้ว ออย่าหวังพ่อว่าชิเห็นฉันกะจำเป็นแล้วบ่มีแนวใส่กะตำ บาดหมู่เพิ่นนั้นมา
เพิ่นได้หาบได้หิ้วไปแล้วผู้ชุกคน ส่วนแม่นี้หิ้วกะตำเปล่าคิ่นเมือง เป็นตาเหลือใจหลายผ่องอยากอายกะปานนั้น
ผู้บางคนเขาก็เอ็นถามหาได้หลายบ่ แม่กะปากบ่ได้ทางให้เซ็ดน้ำตาถึงเวลากะหิวข้าวยีนโซเซจนโตลัน หันใจลง
บ่ฮอดท้องเขาเหลียวจ้องเบิ่งแต่โต อิกบ่โดนเสียงเขาโห่แซวเอ็นยมภิบาลเอ็นกลับตัว แม่กะให้สะอื้นน้ำต้าย้อย
หลังไหล แม่กะก้มหน้าให้ไปนำหมู่ชุมเขากลับคิ่นไปกะบ่มีของกิน ย่างเซชวนลัม พอกลับไปถึงแล้วยมภิบาล
กะมัดผูกแม่แห่งอุกอั้งเอ้าเทิงข้าวบ่ได้กิน สิ้นเวลาแล้วแม่ขอลาไปก่อน บาดว่าบุญออกพรรษาแม่ชิมมาเยี่ยมเจ้า
วันนั้นเจ้าอย่าลืม แม่ชิบอกเจ้าไว้ให้ตักบาตรหยาดน้ำให้พ่อแม่แต่เด้อคำ ให้เจ้าไปทำบุญอุทิศหาแต่เด้อเจ้า ให้
เจ้าเอาบุญไว้ได้ทำทานไปน้าแต่ ทำเพื่อเล็กเพื่อน้อยพอบุญคำช่วยกัน บัดนี้หันลงแล้วชิขอลาไปก่อนบาดว่าบุญ
ส่งให้คงชีได้ว่าต๋าวมา คงชีได้ว่าต๋าวมา

คำผูกแขนในวันขึ้นปีใหม่

สวัสดีปีใหม่แล้วไปทางหน้าให้โชคใหญ่ไพศาล อันตรายภัยทุกอย่าง อย่าให้มีมาใกล้กาย เหลียวไป
ทางใดให้มีผู้ช่วยเหลือ ไปทางเหนือให้มีผู้ช่วยยุด สองฝ่ายข้างทางซ้ายให้มีผู้ช่วยยุด ให้มีผู้จุดได้ชูผู้งาม
สวัสดีปีใหม่ให้มีความสุขความเจริญ (สัง หมวกชา, ๒๕๖๐: สัมภาษณ์)

คำผูกแขน

กู่ขวัญเอ๋ยมาเด้อ มาอยู่เนื่ออยู่คิง มาเข้าเนื่อเข้ากาย มือนี่ได้ผูกข้อต่อแขนให้แล้ว ให้ลูกให้หลาน ให้อยู่เย็นเป็นสุข อยู่ดีสำบายความเจ็บอยู่สู่มาไกล ความไข้อย่าสู้มี ให้อยู่ดีมีแสง กู่ขวัญเอ๋ยมาแล้ว มาเข้าเนื่อเข้าคิงแล้ว (มลเพียร กันกิม, ๒๕๖๐)

สามสิบสองขวัญเข้ามาเต้า	เก้าสิบสองเข้ามาโหม
ผูกเบี่ยงซ้ายให้ขวัญเจ้ามา	ผูกเบี่ยงขวาให้ขวัญเจ้าอยู่
ฝนตกฟ้าฮ้องเจ้าอย่าดังไปไกล	มากินข้าวพาเงินพาค่า
อยู่กับพ่อกับแม่ให้เจ้ามันคือสามสิบ	ให้เจ้าแข่งคือหิน
ไปทางใดให้มีผู้ช่วยเหลือ	ไปทางเหนือให้มีผู้ช่วยชู
นอนหลับให้เจ้าได้เงินหมื่น	นอนตื่นให้เจ้าได้เงินแสน
แปนมือมาให้ได้แก้วมณีโชค	โรคฮ้ายอย่ามามีมาพาล
มารฮ้ายอย่ามีมาเบียด	เสนียดจัญไรอย่ามาใกล้มาหม่อ
อายุวันโนสุขังพล่ง (บุษบา โถเมือง, ๒๕๖๑)	

การผูกข้อมือนั้นถูกนำมาปฏิบัติใช้ตั้งแต่เกิดจนตาย ส่วนใหญ่จะทำการผูกแขนเพื่อล่อ หรือเรียกขวัญ ให้ขวัญกลับมาอยู่กับเจ้าของ เป็นเจตนาที่ดีคือการช่วยให้คนพ้นทุกข์ การผูกข้อมือนั้นก็ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น เมื่อเจตนาดี ไม่เบียดเบียน ตนและผู้อื่น บัณฑิตหรือปราชญ์รู้ก็ย่อมสรรเสริญการกระทำนั้น การผูกข้อมือย่อมเกิดประโยชน์และความสุขทั้งทางตรงและทางอ้อมให้กับสังคม เพราะก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี มีความมั่นคงทางใจ มีความสบายใจขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการขอร้องให้อ่านาสักดี่สิทธิ์ทั้งหลายที่ตนเคารพนับถือมาช่วยเหลือในสิ่งที่ตนเองไม่มั่นใจ หรือให้มาบันดาลในสิ่งที่ตนเองปรารถนา และยังเชื่อว่าความสุขความสำเร็จจะเกิดขึ้นตามคำอวยพรด้วยการบันดาลจากอำนาจสักดี่สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือ

คำผูกแขนที่บรรพบุรุษ ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้มีอำนาจ พราหมณ์ หรือผู้ที่เราเคารพนับถือ นำมาใช้ผูกแขนนั้น ไม่ได้สะท้อนระบบคิดและแนวปฏิบัติของผู้คนในสังคมเท่านั้น หากยังสะท้อนถึงอุดมการณ์ ความเชื่อหรือแม้กระทั่งวิถีการดำรงชีวิตที่ยึดถือเป็นบรรทัดฐานของสังคมได้เป็นอย่างดีถือเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน

การควดข้าว

ควด เป็นภาษาไทยอีสาน แปลว่า ขูดออก ควดข้าว ไม่ใช่หมายความว่า ขูดข้าวออกจากหม้อ หรือขูดข้าวออกจากช้อนหรือภาชนะ แต่เป็นวิธีเอาก้อนข้าวเหนียวหนึ่งมาถูตามร่างกายคนป่วย เพื่อให้เชื้อโรคหรือผีสิงอยู่ในตัวคนป่วยหนีไป เวลาควดข้าวหรือขูดข้าวก็พูดทำนองว่า ขอให้โรคร้ายในการคนป่วยหนีไปอย่ากลับมา ถ้ามีผีร้ายสิงอยู่ก็ขอให้รีบหนีไปในวันนี้ ถ้าขัดขึ้นจะไปเอาหมอผีมาจับไปขัง ไม่ให้ผุดไม่ให้เกิด ผู้ทำการควดข้าวให้คนป่วยมักเป็นคนแก่ จะเป็นชายหรือหญิงก็ได้ ควดอยู่ประมาณ ๓ นาที จึงขว้างทิ้งไปทางทิศตะวันตก แล้วปั้นข้าวเหนียวก้อนใหม่ควดตามเนื้อตัวของผู้ป่วยอีกเป็นอันเสร็จพิธี

คำกวดเหือน (ยามเอาผีลงเหือนไปแล้ว)

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุท ธัสสะ (๓ ครั้ง)

พุทโทเกิก	ธรรมโมเกิก	สังโฆเกิก
พุทโทหลีก	ธรรมโมหลีก	สังโฆหลีก
อมพุทโท	นะโมโตโยด	พระมาโพดวันนี้มีแท้้อลี
เคราะห์มันมี	กวดไปสาเถอะ	กวดฮ้ายกวดขาด
กวดพยาธิพระเยา	กวดพืมาต้อง	กวदन้องมาพาน
กวดเคราะห์เหือน	เคราะห์ชาน	กวดเคราะห์ขึ้นบันไดขึ้นถ่าง
กวดเคราะห์ไต้ล่าง	เคราะห์ไต้ถุ่นเหือน	กวดเคราะห์ปี
เคราะห์เดือน	กวดเคราะห์แอกเคราะห์ไถ	กวดเคราะห์หม้อข้าวหม้อแกง
กวดเคราะห์แลง	เคราะห์งาย	ให้สูออกจากบ้านเขาไป
แต่มีอนี้วันนี้	สูอย่ามาตัวมาถูกเขาอีก	สูมาทางไหนให้สูไปทางนั้น
พุทโธปิด	ธรรมโมปิด	สังโฆปิด

คำควดข้าว หรือเรียกว่า คากาเป่า

ตั้งนะโม ๓ จบ กวดขาด กวดพยาธิพะเยา ไปทางภูเขาดก นกเขานอน ภูเขาคว่า น้ำเขาเขียว พยาธิพะเยา ให้ออกจากลูกกูมือนี้วันนี้ ให้มิงไป (พร้อมกับขว้างข้าวและกระต๊อบเท้า) (นางสุวิมล ศรีมังกร, ๒๕๖๐:)

คำควดข้าวเด็ก หรือเรียกว่า คำเพิกเด็กน้อยเกิดใหม่

กู กู คั่นว่าลูกกู ตั้งแต่นี้ต่อไปให้เป็นลูกกู (สัง หมวกชา, ๒๕๖๐)

คำควดข้าว หรือเรียกว่า คากาพันผี

นายะ พุทธัง ผีร้ายจิตตั้ง โสกะคะวา ตีปีอิ ตีปีอิ (มลเพียร กันกิม, ๒๕๖๐)

คำควดข้าวเด็กน้อยร้องไห้ กลางค่างกลางคืน

แม่ต๋อย้อ อย่าซูมาหยอกให้ลูกกูใหญ่ สูงขาวใหญ่เพียงจงสูงเพียงฟ้า โอมสหายเพิก (พา หมวกชา, ๒๕๖๐)

อาหารพื้นถิ่น

ตำบลดงเค็ง อำเภอดงเค็ง จังหวัดเพชรบูรณ์

อาหารพื้นถิ่นที่นิยมรับประทานของอำเภอดงเค็ง มีลักษณะผสมผสานอาหารภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้เพราะเพชรบูรณ์เป็นจุดกึ่งกลางของ ๓ ภูมิภาค จึงมีการถ่ายทอดและรับเอาวัฒนธรรมการกินของ ๓ ภูมิภาคดังกล่าวเข้าด้วยกัน เมื่อประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานานจึงเกิดเป็นอาหารพื้นถิ่นของอำเภอดงเค็งขึ้น อาหารพื้นถิ่นได้จากการนำเอาวัตถุดิบในท้องถิ่นมาทำเป็นอาหาร นอกจากเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์แล้ว ยังเป็นเสมือนกระจกเงาสะท้อนให้เห็นแง่มุมต่าง ๆ ของมนุษย์แต่ละท้องถิ่นด้วย ทำให้สามารถศึกษาธรรมเนียม ความรู้สึกนึกคิด ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีของมนุษย์ ชาวบ้านอำเภอดงเค็งนิยมบริโภคอาหารที่ได้จากธรรมชาติมากกว่าที่จะเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์เพื่อการค้า ธรรมชาติจึงยังเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวบ้านอำเภอดงเค็ง

อาหารคาว

อาหารคาวของชาวบ้านอำเภอดงเค็ง มีวิธีการปรุงให้สุกในหลายรูปแบบ อาทิเช่น แกง ต้ม หมก ปิ้งหรือย่าง คั่ว ชุป ลาบ และน้ำพริกหรือแจ่ว รสชาติของอาหารมักมีรสเค็มและเผ็ดแต่ไม่จัดเท่ากับอาหารของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะไม่นิยมใช้น้ำมะนาวในการปรุงรส แต่นิยมใช้มะเขือเครือ รสเปรี้ยวอมหวาน หรือมะขามเปียก หรือใบส้มพอเหมาะ ปรุงจึงมีรสเปรี้ยวเพียงเล็กน้อย ไม่นิยมใช้กะทิหรือน้ำมันในการปรุงอาหาร ลักษณะและสีของอาหารอาจจะไม่สวยงามนัก แต่มีความอร่อยจากวัตถุดิบที่สดใหม่ รสชาติของเครื่องปรุงท้องถิ่น และกรรมวิธีที่ง่ายไม่ทำลายรสชาติของอาหาร

เมี่ยงหัวทูน

ทูน เป็นพืชตระกูลบอน มีหัวอยู่ใต้ดิน ใบเลี้ยงเดี่ยวขนาดใหญ่ รูปร่างเป็นลูกศร มีนวลเคลือบแผ่นใบ ก้านใบยาวกลมมีนวลเคลือบ ก้านใบสีเขียวอมขาว มีกาบหุ้มจนมิด ในบางพื้นที่ที่มีความชื้นสูงจะส่งเสริมการปลูกเป็นแปลงเพราะสามารถเก็บก้านและใบมากินได้ตลอดปี ใช้ก้านทูนดิบมาประกอบอาหาร มักใช้ก้านที่โตเต็มที่ ลอกเอาเปลือกเขียวที่หุ้มอยู่ออก กินเป็นผักสดจิ้มน้ำพริก แกงส้มแกงรสจัด และนำมากินกับส้มตำ

ส่วนประกอบ

๑. หัวทูน	๒. ปลานิลหรือปลาดุก	๓. มะเขือเครือ	๔. ปลาจืด	๕. น้ำปลา
๖. ชูรส	๗. ถั่วลิสง	๘. งา	๙. เกลือป่น	๑๐. พริก
๑๑. ต้นหอม – ผักชี				

เครื่องปรุงที่ใช้ในการทำเมี่ยงหัวทูน

ผักที่นำมาใช้ในการทำเมี่ยงหัวทูน

วิธีการและขั้นตอนการทำเมี่ยงหัวทูน

๑. นำหัวทูนมาปอกเปลือกออกให้หมดแล้วนำมาล้างน้ำเปล่าให้สะอาด แล้วนำหัวทูนมาสับให้ละเอียดเสร็จแล้วนำเกลือป่นมาเคล้ากับทูนเพื่อให้ น้ำของทูนออก แล้วปั่นให้น้ำออกให้สนิทเสร็จแล้วพักไว้
๒. นำถั่วลิสงกับงา คั่วไฟอ่อน ๆ เสร็จแล้วนำมาพักไว้
๓. นำหอมแดงกับกระเทียมคั่วไฟให้สุกแล้วนำมาตำรวมกันให้ละเอียดแล้วนำมาพักไว้

การนำของทุกอย่างที่เตรียมมาเคล้าให้เข้ากันเป็นเมี่ยงหัวทูน

๔. ซอยชิงสด พร้อมกับต้นหอม - ผักชี ให้ละเอียดแล้วนำมาพักไว้
๕. ต้มน้ำปลาร้าให้เดือดเสร็จแล้วนำปลานิล หรือปลาดุก ต้มให้สุก เสร็จแล้วให้นำปลาออกพักไว้แล้วกรองกากออกให้หมด

การนำของทุกอย่างที่เตรียมมาเคล้าให้เข้ากันเป็นเมี่ยงหัวทูน

๖. เริ่มนำของทุกอย่างที่เตรียมไว้มาเคล้าให้เข้ากัน

แกงนางหวาน

ต้นบอน จัดเป็นไม้ล้มลุกมีอายุได้หลายปี มีเหง้าลักษณะเป็นรูปทรงกระบอกอยู่ใต้ดิน มักขึ้นเป็นกลุ่ม ๆ หลายต้นเรียงรายตามพื้นที่ลุ่มริมน้ำ ลำต้นประกอบไปด้วยหัวกลางและหัวย่อยอยู่รอบ ๆ หัวใหญ่ ขยายพันธุ์ด้วยวิธีการแยกหน่อ ไหล และวิธีการปักชำหัว เจริญเติบโตได้ดีในดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ อุ่มน้ำได้ดี เพาะปลูกได้ง่าย มักขึ้นเองตามทีลุ่ม บนดินโคลน บริเวณริมน้ำลำธาร หรือบริเวณที่มีน้ำขังตื้น ๆ

ส่วนประกอบ

๑. ต้นบอน	๒. พริกแห้งหรือพริกสด	๓. ตะไคร้	๔. หอมแดง	๕. กะปิ
๖. ปลาร้า	๗. ใบมะกรูด	๘. ข้าวอ่อน	๙. มะเขือขึ้น	๑๐. ใบย่านาง
๑๑. ชูรส	๑๒. หมูสามชั้นหรือกากหมู			

วิธีการและขั้นตอนการทำแกงนางหวาน (แกงบอน)

๑. ลอกเปลือกบอนออก เสร็จแล้วตัดเป็นท่อน ๆ ล้างน้ำให้สะอาด
๒. ขยี้ใบย่านางแล้วกรองไว้เอากากออกให้หมด
๓. ตั้งน้ำให้เดือด แล้วใส่เครื่องแกง หรือจะใช้วิธีผัดเครื่องแกงให้หอมก่อนแล้วนำหมูสามชั้นใส่ลงไป หมูสุกใส่น้ำใบย่านางลงไปพอเดือดใส่บอนลงไป เคี่ยวพอประมาณเพื่อไม่ให้คัน

แกงบอน

เคล็ดลับในการแกงบอน

๑. ใส่มะเขือขึ้นเพื่อไม่ให้คัน โดยหั่นมะเขือขึ้นเป็นชิ้นเล็ก ๆ
๒. ถ้าบอนก้านใหญ่จะต้องนึ่งให้สุกก่อนแล้วคั้นน้ำออกเพื่อไม่ให้คัน แต่ถ้าบอนที่เป็นก้านเล็กไม่จำเป็นจะต้องก็ได้

หมกั่วแต่

ส่วนประกอบ

๑. ถั่วแต่	๒. พริกแห้งหรือพริกสด	๓. ตะไคร้	๔. หอมแดง	๕. กะปิ
๖. ปลาร้า	๗. หมูสามชั้น	๘. ไข่ไก่	๙. ผักชีลาว	

ลักษณะของถั่วแฉะที่ผ่านการนำไปแช่น้ำไว้ ๑ คืน สำหรับทำห่อหมกถั่วแฉะ

ห่อหมกถั่วแฉะ

วิธีการและขั้นตอนการทำหมกั่วแต่

๑. นำถั่วแต้มาแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ ๑ คืน
๒. หลังจากนั้นนำถั่วแต้มาต้มให้สุกแล้วนำออกมาล้างน้ำให้สะอาดแล้วโดยจะต้องเอาเปลือกถั่วแต้
ออกให้หมด
๓. เสร็จแล้วนำถั่วแต้ที่ได้ใส่หวดหนึ่งข้าวไว้อ่อนสะเด็ดน้ำแล้วนำไปใส่ถุงพลาสติกปิดปากถุงไว้
โดยประมาณ ๒ - ๓ คืน
๔. นำถั่วแต้ที่เน่าแล้วมาโขลกให้ละเอียด ใส่พริกแกงที่เราเตรียมไว้ ใส่หมูสามชั้น และใส่ไข่ไก่
คลุกเคล้าให้เข้ากันปรุงรสตามชอบ นำมาทำเป็นห่อหมกโรยหน้าด้วยผักชีลาว นำไปนึ่งหรือปิ้งก็
ได้ตามชอบ ส่วนมากชาวบ้านอำเภอหล่มเก่าชอบนำมาทานร่วมกันกับผักสด

อาหารหวาน

ขนมหวานของชาวบ้านอำเภอหล่มเก่า ส่วนใหญ่แล้วจะได้รับการอบรมจากหน่วยงานราชการ
อย่างเช่น ได้รับการสอนทำขนมจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต โดยอาจารย์มาอบรมให้ที่ศูนย์เรียนรู้อาหาร
พื้นถิ่น เทศบาลตำบลหล่มเก่า

ขนมโกลเล

ส่วนประกอบ

๑. แป้งมัน	๒. มะพร้าว ๓ ลูก	๓. ถั่วเขียว (ถั่วซีก)	๔. น้ำตาลทราย
๕. เกลือ	๖. กะทิ	๗. ใบเตย	

วิธีการและขั้นตอนการทำขนมโกลเล

๑. เอาถั่วเขียว (ถั่วซีก) แช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ ๒ ชั่วโมง แล้วนำมาล้างให้สุก
๒. เสร็จแล้วนำถั่วเขียว (ถั่วซีก) ที่สุกแล้วมาตำให้ละเอียด นำมาพักไว้
๓. นำมะพร้าวมาขูดประมาณ ๓ ลูก แล้วคั้นแยกหัวกะทิไว้ โดยคั้นประมาณ ๒ น้ำ
๔. นำถั่วเขียว กะทิ น้ำตาลทราย และเกลือมาคนให้เข้ากันจนป็นเป็นก้อนเล็ก ๆ ได้
๕. นำแป้งมัน ผสมกับน้ำกะทิ แล้วนำมะพร้าวที่คั้นแล้วคนให้เป็นเนื้อเดียวกัน และใส่น้ำ
ใบเตยลงไปเพื่อให้เกิดความหอมน่ารับประทานยิ่งขึ้น
๖. เสร็จแล้วตักใส่แม่พิมพ์ นำไปนึ่งประมาณ ๑๕ นาที แล้วพักไว้ให้เย็นแล้วนำมาแกะออก

อาหารของชาวบ้านอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นอาหารท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์ไว้เพราะเป็น
อาหารจากพืชพันธุ์ตามธรรมชาติ ปราศจากปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงช่วยให้ผู้บริโภคเป็นประจามีสุขภาพดีและ
ยังช่วยประเทศชาติประหยัดเงินในการรักษาผู้ป่วยจากโรคที่เกิดจากการผสมของสารพิษตกค้าง การบริโภค
อาหารท้องถิ่นยังเป็นการสืบสานวัฒนธรรมของคนเพชรบูรณ์ให้คงอยู่สืบไปอีกด้วย

ข้อมูลผ้าทอและการแต่งกาย ชาวหล่มเก่า

ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ชาวไทหล่ม ถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่เพียบพร้อมไปด้วยอารยทางวัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนโดยเฉพาะในแง่ของประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน ที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวล้านช้าง และยังสามารถดำรงอยู่กับวิถีชีวิตในปัจจุบันอย่างน่าสนใจ จึงทำให้หน่วยงานภาครัฐท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ร่วมกันผลักดัน “ซินหมีคั่นไทหล่ม” หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ซินหัวแดงตีนก่าน” ผ้าทอที่เป็นอัตลักษณ์ผ้าไทยประจำพื้นถิ่นของชาวอำเภอหล่มเก่า ที่แฝงไปด้วยคุณค่าในเรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทั้งยังมีบทบาทสำคัญคือการทอผ้าถือเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชาวไทหล่ม โดยเฉพาะการวัดคุณค่าแก่หญิงสาว ซึ่งสมัยก่อนผู้หญิงชาวไทหล่มต้องฝึกฝนการทอผ้าเพื่อใช้ในครอบครัว และเตรียมไว้สำหรับใช้ในงานแต่งงานของตนเองอีกด้วย (กุลิสรา ปองเพียร, ๒๕๖๐)

ซินหมีคั่น ของชาวไทหล่ม มีลักษณะเด่น คือ แนวของลวดลายจะเป็นแนวทางตั้งไม่ขวางกันกับตัวซินหัวซินจะนิยมย้อมด้วยสีแดงที่ได้มาจากครั่งหรือฝาง ลวดลายหัวซินนิยมขิดลายหรือมัดย้อม ในส่วนตัวซินจะทอเป็นลายตั้งหรือทางล่องสลับลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี และตีนซินก่าน (ก่าน หมายถึง แนวขวาง) ที่นิยมทอด้วยเส้นยืนที่มีสีติดกับตัวซินลักษณะลายทางขวางจึงเรียกว่า ตีนก่าน หรือเชิงก่าน ทั้งหมดนี้รวมกันเรียกว่า “ซินหัวแดงตีนก่าน” (กุลิสรา ปองเพียร, ๒๕๖๐)

ลวดลายของ ซินหมี เกิดจากกระบวนการที่เรียกว่า “การมัดหมี” เป็นลักษณะของการประดิษฐ์ลวดลายให้เกิดบนเส้นยืน และนำมาทอโดยต้องใช้เทคนิคและประสบการณ์ความชำนาญในการเล็งเส้นด้ายให้เกิดลวดลายตามที่ต้องการ

เส้นฝ้ายที่นำมาทอส่วนใหญ่มาจากการปลูกฝ้าย เลี้ยงไหม หลังจากว่างงานไร่งานนาซึ่งส่วนใหญ่จะเริ่มปลูกในช่วงเดือนมิถุนายน และจะเก็บเกี่ยวในช่วงตุลาคมถึงพฤศจิกายน หลังจากเก็บดอกฝ้ายแล้วจะนำไปตากแดดให้แห้งสนิทก่อนเพื่อให้ดอกฝ้ายพองฟูและเพิ่มความเหนียวของปุยฝ้าย จากนั้นก็แยกเมล็ดออกจากปุยฝ้าย เรียกว่า หีบฝ้าย โดยใช้อุปกรณ์แยกเมล็ดออกจากปุยฝ้ายเรียกว่า อีว การแยกเมล็ดออกจากปุยฝ้ายเป็นการแยกอย่างละเอียดซึ่งมีการแบ่งทั้งเมล็ดและปุยในขณะที่แยกเมล็ดออกจากปุยนั้นก็จะได้เมล็ดพันธุ์เพื่อทำการปลูกในครั้งต่อไป เมื่อได้ปุยฝ้ายแล้วนำมาตัดและคลึงกับไม้กระดานให้เป็นแท่งต่อจากนั้นก็นำมาปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นสำหรับใช้ทอผ้า (กุลิสรา ปองเพียร, ๒๕๖๐)

การย้อมสีเส้นฝ้าย จะหาจากวัตถุดิบตามธรรมชาติที่อยู่ให้หมู่บ้าน เช่น

สีดำ	ได้มาจาก	ลูกมะเกลือ และหม้อนิล
สีเหลือง	ได้มาจาก	แก่นขนุน และไม้เข
สีแดง	ได้มาจาก	ขี้คั้ง
สีน้ำตาลเทา	ได้มาจาก	ต้นจามจุรี (ต้นฉำฉา)
สีน้ำตาลทรายแดง	ได้มาจาก	กากมะพร้าว

สีน้ำเงิน	ได้มาจาก	ต้นคราม
สีฟ้า	ได้มาจาก	ใบคราม
สีเหลืองไพร	ได้มาจาก	ใบมะพูด
สีกากีแกมเขียว	ได้มาจาก	เปลือกเพกา และแก่นขนุน
สีเทาอ่อน - แก่	ได้มาจาก	โคลน
สีเขียวอ่อน	ได้มาจาก	เปลือกมะพร้าวอ่อน ใบมะม่วง และใบยูคา
สีเขียว	ได้มาจาก	ใบหูกวาง เปลือกสมอ ใบบวบ และใบแค

แต่เนื่องจากปัจจุบันเกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เป็นเหตุให้การหาวัตถุดิบไม่ได้ง่ายเหมือนในอดีตผนวกกับความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สามารถผลิตสีเคมีออกมาได้เทียบเคียงกับสีธรรมชาติ และให้สีสันทึบสวยงาม ติดคงทน ทั้งยังช่วยให้กลุ่มทอผ้าประหยัดเวลาและเพิ่มอัตราการผลิตผ้าได้ปริมาณมากขึ้น

ขั้นตอนการทอผ้า

๑. การเส้นฝ้ายให้เป็นเส้น ด้วยอุปกรณ์ที่เรียกว่า “หลา”

การเส้นฝ้ายให้เป็นเส้นด้วยอุปกรณ์ “หลา”

หลา คือ เครื่องมือประกอบด้วยวงล้อ มีแกนยื่นออกมาสำหรับใช้มือหมุนจากล้อ มีเชือกโยงประกอบกับแกนเหล็กใช้สำหรับเส้น (ปั่น) ฝ้ายที่คัดเมล็ดออก (อ้าวฝ้าย) ให้เป็นเส้นปัจจุบันชาวไทยลุ่มใช้ด้ายที่ซื้อสำเร็จและนำมาใช้ประกอบกับกงเพื่อดัดเส้นด้ายเข้าหลอดสำหรับใส่กระสวย

๒. การปั่นด้ายเข้าหลอดกระสวยเป็นเส้นพุ่ง

นำเส้นด้ายที่ผ่านกระบวนการมัดย้อมใส่กงที่ละกำ และจัดเส้นด้ายให้เป็นระเบียบไม่ยุ่งพันกัน นำหลอดด้ายเปล่าใส่ในแกนเหล็กของหลา แล้วหมุนหลาเพื่อให้เส้นด้ายจากกงเข้ามาอยู่ในหลอดด้ายจนเต็ม หรือจนหมดกำ และนำหลอดด้ายไปใส่ในกระสวยเพื่อเตรียมทอเป็นเส้นพุ่ง

การนำเส้นด้ายออกจากกงให้มาอยู่ในหลอดกระสวย

การนำเส้นด้ายออกจากกงให้มาอยู่ในหลอดกระสวย: ๑

๓. การทำเส้นยืนขึ้นกี่

เริ่มจากการคั่นไหมบนหลักเฟื่อเพื่อทำเส้นยืนขึ้นกี่ เฟื่อคือเครื่องมือที่จัดด้ายเพื่อให้ได้ความยาวและกว้างตามขนาดหน้าผ้าที่ต้องการ

การคั่นไหมบนหลักเฟื่อเพื่อทำเส้นยืนขึ้นกี่

๔. การใส่ “ฟันหวี” หรือ “ฟืม”

คือการนำเส้นด้ายทั้งหมดจากการคันไหมบนหลักฝื่อมาใส่ในช่องฟันหวี หรือ ฟืม แล้วม้วนเข้าเพลลา เป็นการนำเส้นไหมหรือฝ้ายที่ใส่ในฟันหวีแล้วมาหวีให้เส้นไหมหรือฝ้ายตึงเสมอกัน แล้วม้วนเข้าเพลลา ในขณะที่ม้วนต้องทำให้เส้นไหมหรือฝ้ายตึงเสมอกันทั้งซ้ายและขวา

การนำเส้นด้ายทั้งหมดจากการคันไหมบนหลักฝื่อมาใส่ในช่องฟันหวี หรือ ฟืม

๕. การเก็บตะกอล

เส้นไหมหรือฝ้ายยืน จะแบ่งออกเป็นสองส่วนเท่า ๆ กัน ทั้งบนและล่างเริ่มเก็บตะกอล่างก่อน จำนวน ๒ ตับ และตะกอบนอีก ๒ ตับ เมื่อเก็บตะกอลเรียบร้อยแล้วต้องผูกตะกอลแต่ละตบไว้กับไม้ทูก เพื่อใช้เท้าเหยียบสลับขึ้นลงในการสานเส้นยืนกับเส้นพุ่งให้แน่น และแต่งก็ให้ได้องศาเพื่อให้ริ้วผ้าที่ทอออกมาเรียบเสมอกัน

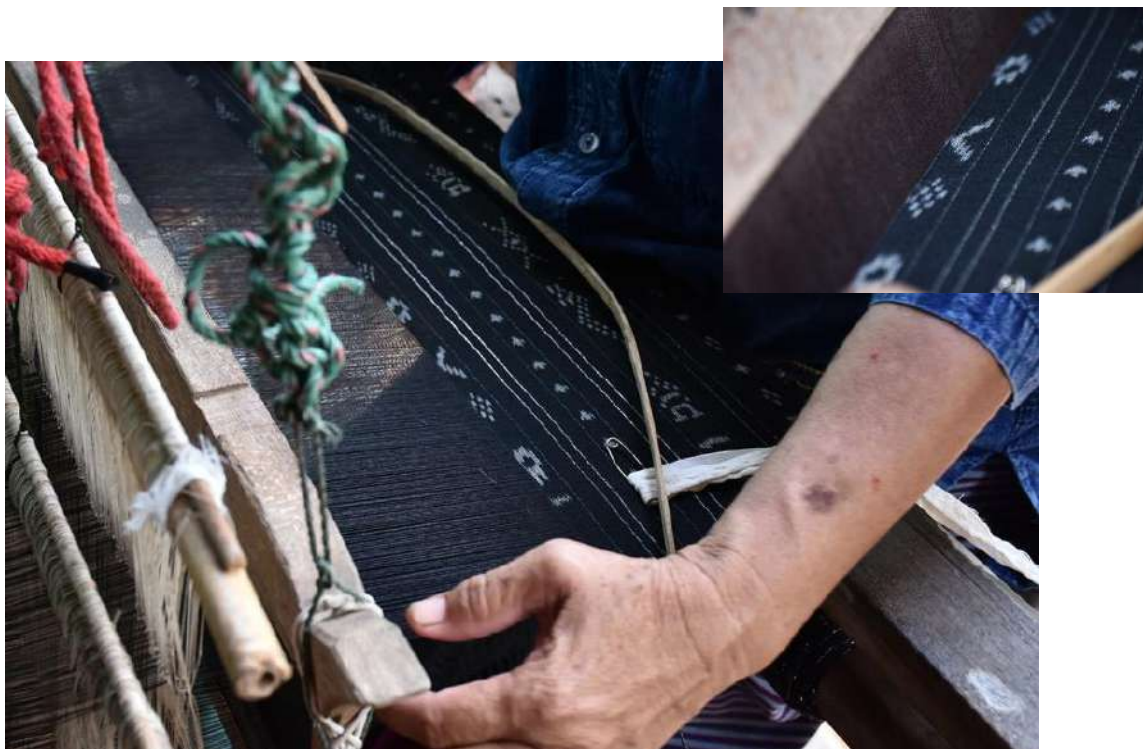
การเก็บตะกอลสองส่วนเท่า ๆ กัน ทั้งบนและล่าง

ไม้เหยียบทูก

๖. การทอผ้า

เป็นการสานเส้นไหมหรือฝ้ายระหว่างเส้นยืนกับเส้นพุ่ง จะสานขัดกันโดยการเหยียบหูกที่ผูกติดกับตะกอล (เหยียบขึ้น สลับกับ เหยียบลง) จะทำให้เส้นไหมหรือฝ้ายแยกออกจากกันแล้วใช้กระสวยพุ่งสานขัดลายผ้าและจะถูกกระทบให้แน่นด้วยฟืม ซึ่งกลุ่มทอผ้า “ซิ่นหมี่คั่น” ไทหล่ม จะต้องใช้เทคนิคและความชำนาญเป็นพิเศษ เนื่องจากด้ายเส้นพุ่งเกิดจากกระบวนการหมักหมี้และนำไปย้อมให้เกิดลายบนเส้นด้าย ช่างทอจึงต้องใช้สายตาเล็งหรือขยับเส้นด้ายเพื่อให้ได้ลวดลายตามที่ต้องการ

ทอซิ่นหมี่ “คั่นโบราณ” ด้วยการเล็งเส้นด้ายเพื่อสร้างสรรค์ลวดลาย

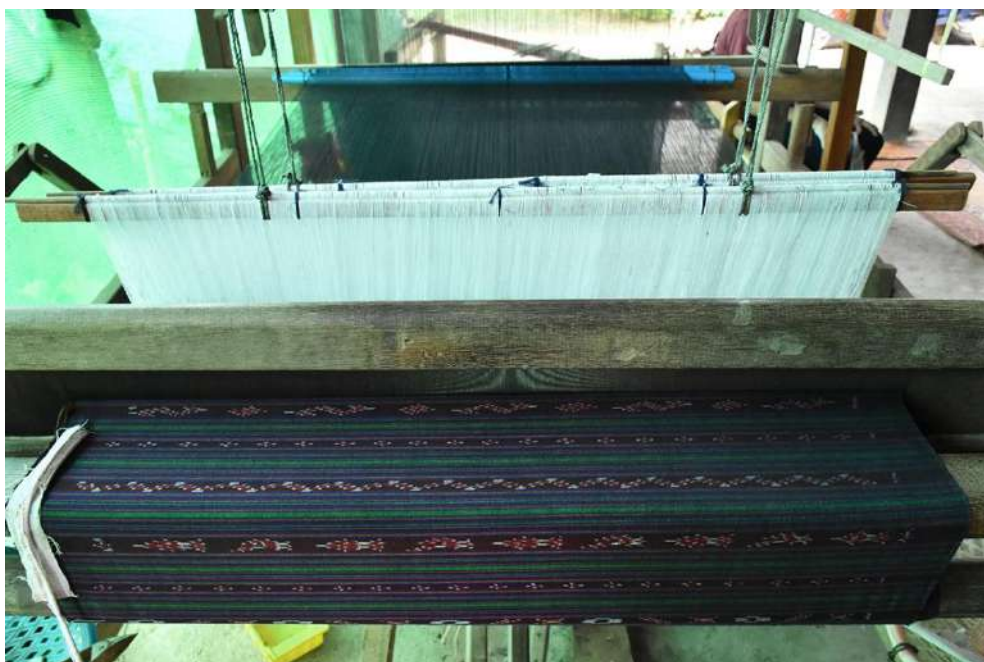
และเพื่อให้ได้ลวดลายที่สวยงาม กลุ่มสมาชิกทอผ้าจะมี “ไม้คั่นผัง” หรือไม้ไผ่ตรงที่มีความยาวประมาณ ๑ เมตร ปลายไม้ใช้มีดเหลาให้เว้าเพื่อตรึงหน้าผ้าทั้งสองด้าน เพื่อให้ลวดลายที่ได้จากการทอผ้ามีความเรียบและสม่ำเสมอ ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่แฝงไปด้วยประสบการณ์การลองผิดลองถูก และสามารถสืบทอดจนมาถึงปัจจุบัน

ไม้คั่นผืน เพื่อตรึงหน้าผ้าทั้งสองด้านขณะทอ

ทอชิ้นหมี “คั่นโบราณ” ไทหล่ม: ๑

ทอชิ้นหมี “คั่นโบราณ” ไทหล่ม: ๒

“ผ้าทอ” กับความเชื่อ พิธีกรรม

พิธีแต่งงาน

สมัยโบราณหญิงสาวไทหล่มคนใดที่จะออกเรือนหรือแต่งงาน ตามประเพณีจะต้องมีการจัดเตรียมทอผ้าเพื่อนำมาใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมแต่งงาน และให้ญาติผู้ใหญ่ หรือชาวไทหล่มจะเรียกว่า “เครื่องสมมา” โดยเจ้าสาวจะเป็นผู้ทอขึ้นด้วยตนเอง และมีกลุ่มเพื่อนเจ้าสาวมานั่งช่วยกันทอใต้ถุนบ้าน อาจมีบ้างบางครั้งที่ฝ่ายเจ้าบ่าวหรือเพื่อนเจ้าบ่าวจะมานั่งเฝ้าโดยการเป่าแคนให้กลุ่มหญิงสาวได้ฟัง เพื่อผ่อนคลาย ดังคำผญาของผู้เฒ่าไทหล่ม กล่าวว่า “ผู้หญิงทอผ้าผู้บ่าวเป่าแคน” และสิ่งที่จะต้องจัดเตรียมขึ้นประกอบพิธีแต่งงานมีดังนี้

- ผ้าขาวม้า ๒๐ ผืน
- ชิ้นหมี่คั้น สมัยโบราณจะมีมูลค่าผืนละ ๑๐ สลึง ภายใน ๑ วันจะสามารถทอได้ประมาณ ๔ ผืน

แต่ที่ใช้ในพิธีแต่งงาน จะใช้แค่ ๒ ผืน เท่านั้น ผืนที่หนึ่งใช้สำหรับนุ่งห่มของเจ้าสาว ส่วนอีกผืนจะใช้เวลาอาบน้ำ

- ผ้าห่ม ๑ ผืน
- ที่นอนที่ทำจากนุ่น ๑๐ หัว
- ผ้าคลุมไหล่ ๑ ผืน
- ย่าม ๑ ใบ

(จำหัด สาพู, ๒๕๖๐)

พิธีกรรมในงานศพ

พิธีกรรมงานศพ ชาวไทหล่มจะย้อมผ้าด้วยหม้อมีลและทอเป็นผ้าฝ้ายสีดำไว้สำหรับใช้ประกอบพิธีภายในงาน และครอบครัวผู้ตายจะทอผ้าไว้สำหรับคลุมศพให้คนในครอบครัวหากมีการเสียชีวิต (ลิตร แก้วพวง, ๒๕๖๐)

พิธีกรรมในงานบวช

สำหรับงานบวชจะต้องใช้ผ้าไตรในการประกอบพิธี และญาติฝ่ายชายจะต้องทอผ้ากันเอง โดยชาวบ้านจะทำการเลี้ยงไหมที่บ้าน (ไหมเหลือง) และปลูกหม่อนเพื่อใช้สำหรับเอาไข่เลี้ยงไหมชาวไทหล่มถือว่าการบวชนั้นได้บุญกุศลมาก ผู้บวชจะได้สร้างกุศลให้แก่บิดามารดาซึ่งมีความเชื่อกันว่าลูกชายที่บวชเรียนสามารถช่วยให้บิดามารดาได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ “ผ้า” จึงถือเป็นส่วนสำคัญเกี่ยวกับพิธีบวช (สมภาร พรหมคำ, ๒๕๖๐)

ประเพณีออกพรรษา หรือ ออกวัสสาของชาวไทหล่ม

จัดทำขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ในวันนี้พระสงฆ์มาร่วมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณา คือ การเปิดโอกาสให้มีการว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ภายหลังจากนั้นพระภิกษุสามเณร ส่วนมากจะแยกย้ายกันไปอยู่ในที่ต่าง ๆ ตามใจชอบ และบางรูปอาจจะลาสิกขาบท โอกาสที่พระภิกษุสามเณรจะอยู่ร่วมกันที่วัดมาก ๆ เช่นนี้ย่อมหายาก ชาวบ้านจึงถือเป็นสำคัญ ถือโอกาสไปทำบุญที่วัดเป็นพิเศษ และในช่วงระยะเวลาออกพรรษา ชาวบ้านจะหมั่นภาวนาในการทำไร่นา และอากาศสดชื่นเย็นดีจึงถือโอกาสทำบุญโดยพร้อมเพรียงมีการเทศน์ และถวายผ้าจ่านำพรรษา ซึ่งเป็นผ้าที่จะนำมาถวายพระภิกษุที่อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน

การทอผ้าไตรจีวรสำหรับประกอบพิธีกรรมของชาวไทหล่ม: กลุ่มทอผ้าบ้านดั่ว

ประเพณีสงกรานต์

ชาวไทหล่ม จะนิยมทอผ้าขาวม้า ผ้าขึ้นหมี่คั่น ผ้าจก เพื่อใช้เป็นเครื่องแสดงการตอบแทนพระคุณท่านแก่ผู้เฒ่าผู้แก่ ที่ท่านได้ให้พรแก่ลูกหลาน ถ้าเป็นคนมีฐานะก็จะมอบผ้าไหม ผ้าจก เป็นเครื่องสักการะ และยังมีการทอดุง (ธง) ถวายวัดในวันสงกรานต์ เพราะชาวบ้านถือว่าตุง (ธง) เป็นของสูงถ้าได้ทำถวายพระแล้วจะได้กุศลมาก

ประเพณีบุญกฐิน/ผ้าป่า

ในอดีตเมื่อก้าวเข้าสู่ประเพณีบุญกฐินและผ้าป่า ชาวไทหล่มจะทำการทอผ้าไตรจีวร และ ทอตุ่ง (ธง) เพื่อนำไปถวายที่วัดพระสงฆ์ที่วัดในหมู่บ้าน และจะทออย่างต่ำจำนวน ๕ ผืน โดยมีความเชื่อว่าการถวายผ้าไตรจีวร และตุ่ง (ธง) จะช่วยให้ผู้ถวายเกิดอานิสงส์ผลบุญไม่ให้เกิดภรรยาค และจะนำพาไปพบสวรรค์ ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวไทหล่ม

การทอตุ่ง (ธง) สำหรับใช้ในงานประเพณีชาวไทหล่ม: กลุ่มทอผ้าบ้านตัว

ลักษณะของลวดลาย “ขึ้นหมี่คัน” ไทหล่ม

ผู้ศึกษาได้ทำการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มทอผ้าบ้านภูผักไซ อำเภอล่มเก่า และกลุ่มทอผ้าบ้านตัว อำเภอล่มสัก พบว่าลวดลายที่เกิดขึ้นบนผืนผ้าเป็นลวดลายเดียวกัน มีชื่อเรียกเหมือนกัน และบางลายไม่สามารถให้ความหมายได้ โดยชาวบ้านอ้างว่าเป็นลวดลายที่ได้มาจากการสืบทอดของบรรพบุรุษที่อยู่เวียงจันทน์และหลวงพระบาง ผู้ศึกษาสามารถสรุปลวดลายและจัดการเป็นหมวดหมู่ออกเป็น ๖ กลุ่มพอสังเขปได้ดังนี้

๑. ลวดลายที่เกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่

- ๑.๑ ลวดลายเพ็องถั่ว
- ๑.๒ ลวดลายตะขอ หรือลวดลายขอ
- ๑.๓ ลวดลายขาเปียร์

๒. ลวดลายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

- ๒.๑ ลวดลายหอปราสาท
- ๒.๒ ลวดลายบันไดนาค
- ๒.๓ ลวดลายนาคน้อย หรือลวดลายพญานาคราช

๓. ลวดลายเกี่ยวกับพันธุ์พฤกษศาสตร์

๓.๑ ลวดลายดอกแก้ว

๓.๒ ลวดลายกระจำบัง หรือ ลวดลายหมากจำบัง

๓.๓ ลวดลายกระจำบังคู่

๔. ลวดลายเกี่ยวกับสัตว์

๔.๑ ลวดลายหงส์

๔.๒ ลวดลายเอื้อง หรือปลาไหล

๕. ลวดลายความเชื่อท้องถิ่น

๕.๑ ลวดลายตุ้ม

๕.๒ ลวดลายตุ้มปีก

๖. ลวดลายที่ไม่พบความหมาย

๖.๑ ลวดลายกล่อม

ลวดลายที่เกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้

ลาย	คำบรรยาย / ภาพประกอบ
๑. ลวดลายเพ็องถ้าย	 มีลักษณะคล้ายกับถ้าย ขาม ที่ใช้ในชีวิตประจำวันในสมัยโบราณกาล ซึ่งถ้ายดังกล่าวจะมีรอยแตก บิ่น ออกเป็นส่วน ๆ ซึ่งเกิดจากการใช้งาน
๒. ลวดลายตะขอ หรือลายขอ	 มีลักษณะคล้ายตะขอซึ่งในอดีตชาวบ้านจะนำอุปกรณ์นี้มา ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยการนำตะขอ มาใช้ในการจับสัตว์เพื่อนำมาประกอบอาหารในการดำรงชีวิตของคนในครอบครัว

ลาย	คำบรรยาย /ภาพประกอบ
๓. ลวดลายขาเป็ย	 มีต้นแบบมาจากขาเป็ยซึ่งเป็นอุปกรณ์ในการกรอฝ้ายออกจากไน มีใช้ในสมัยโบราณ

ลวดลายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ลาย	คำบรรยาย /ภาพประกอบ
๑. ลวดลายหอปราสาท	 มีลักษณะเหมือนบุษบก มีความสวยงาม เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธเจ้า และเป็นที่อยู่ของเทพดาในสวรรค์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องศาสนา ชาวไทหล่มจึงมีประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง เพื่อหวังให้ตนเองได้ไปอยู่เมื่อเสียชีวิต

ลาย	คำบรรยาย /ภาพประกอบ
๒. ลวดลายบันไดนาค	 ลายที่ได้มาจากการจินตนาการบันไดโบสถ์หรือบันไดวัดในสมัยโบราณ
๓. ลวดลายนาคน้อย หรือ ลวดลายพญานาคราช	 ลวดลายนาคน้อย หรือลวดลายพญานาคราช มาจากความเชื่อทางศาสนาและจินตนาการเกี่ยวกับสัตว์ชนิดนี้มีจริงและถูกยกย่องนำมาเป็นชื่อขานเรียกผู้ที่จะบวชในพระพุทธศาสนาว่า “นาค” หรือผู้บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งนำความอุดมสมบูรณ์มาให้กับชาวโลก

ลวดลายเกี่ยวกับพันธุ์พฤกษศาสตร์

ลาย	คำบรรยาย /ภาพประกอบ
๑. ลวดลายดอกแก้ว	 ดอกแก้ว คือดอกไม้ที่ชาวไทหล่มนิยมปลูกเพื่อถวายพระสงฆ์ เป็นดอกไม้ที่นิยมปลูกในชุมชน ชาวบ้านจึงเกิดการจินตนาการสร้างสรรค์ออกมาเป็นลายดอกแก้วอยู่บนผืนผ้าของหญิงสาว
๒. ลวดลายกระจับ หรือ หมายจับ	 กระจับ หรือลวดลายหมายจับ เป็นไม้น้ำมีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ รูปร่างดอกกระจับเป็นสีแฉกเล็ก ๆ จึงถ่ายทอดออกมาเป็นลายหมี

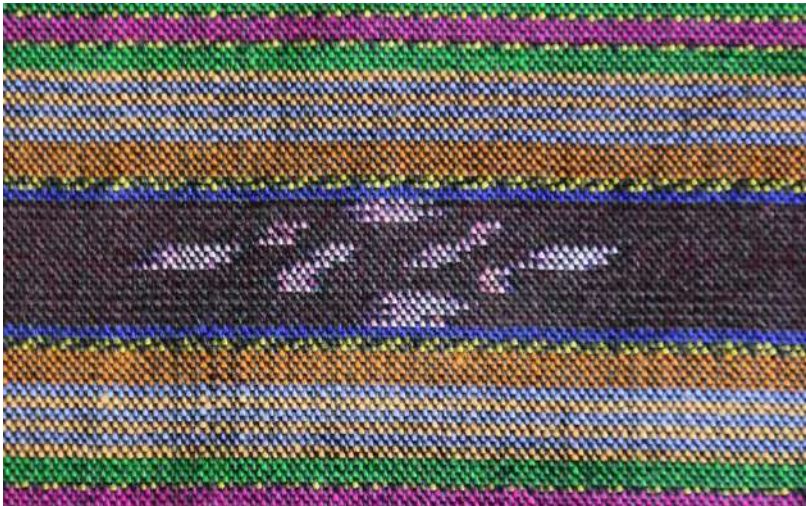
ลาย	คำบรรยาย /ภาพประกอบ
๓. ลวดลายกระจับคู่	 ความหมายเดียวกันกับกระจับหรือหมากจับ เพียงแต่ชาวบ้านนำลวดลายมาสร้างสรรค์ต่อลายเพื่อให้เกิดความหลากหลายขึ้น

ลวดลายเกี่ยวกับสัตว์

ลาย	คำบรรยาย /ภาพประกอบ
๑. ลวดลายหงส์	 ลวดลายหงส์ เป็นจินตนาการถึงป่าหิมพานต์ที่มีสัตว์หลากหลายชนิดรวมถึงหงส์ที่มีความงดงาม และอ่อนช้อย

ลาย	คำบรรยาย /ภาพประกอบ
๒. ลวดลายเอี้ย หรือลายปลาไหล	 ลวดลายเอี้ย มีลักษณะเหมือนปลาไหล และสายธารตามท้องไร่ท้องนา

ลวดลายความเชื่อท้องถิ่น

ลาย	คำบรรยาย /ภาพประกอบ
๑. ลวดลายตุ้ม	 เป็นลายที่ใช้สื่อความหมายถึงการมาตุ้มมาโฮมของพี่น้องชาวไทยลุ่มที่รักและสามัคคีกัน อยู่ที่ใดก็คือพี่น้องพวกเดียวกัน
๒. ลวดลายตุ้มปีก	 ความหมายเดียวกัน เพียงแต่ผู้ทอสร้างสรรค์และต่อยอดจินตนาการเพื่อให้เกิดลวดลายที่หลากหลาย

ลวดลายที่ไม่พบความหมาย

ลาย	คำบรรยาย / ภาพประกอบ
๑. ลวดลายกล่อม	 ชาวบ้านไม่สามารถตอบได้ว่าเป็นลายอะไร เพียงแต่เป็นลายที่ผู้เฒ่าผู้แก่สืบทอดต่อกันมา

(กุลิศรา ปองเพียร, ๒๕๖๐)

ลักษณะการแต่งกายของผู้ชายชาวไทหล่ม

การแต่งกายไทหล่ม เจ้าขุนมูลนายหรือผู้มีฐานะอันดรศักดิ์ ใช้ผ้าไหมเป็นอาภรณ์เสื้อแขนยาวคอตั้ง ภายหลังมักใช้เสื่อราชปะแตน ถ้าเป็นชั้นเจ้าเมืองและหัวหน้าทัพก็จะสวมหมวกแม่ทัพแบบล้านช้าง หรือที่ทางล้านนาเรียกว่า “กูปละเอ” หรือหมวกพระราชทานจากพระเจ้าแผ่นดินสยาม นุ่งเหน็บโจงกระเบนผ้าไหม พันนิยมนิสีโทนม่วงและแดงซ้ำ มีสร้อยคอและสร้อยสังวาลย์ประดับร่างกายตามฐานะ

ส่วนชาวบ้านธรรมดาสมัยก่อนจะใส่เสื้อหม้อห้อม เจาะรังดุม มีกระดุมทำจากกะลามะพร้าว บางทีก็ใช้ไม้กลัด กลัดเป็นทางลงมาแทนกระดุมโดยเฉพาะเสื้อที่ทอจากผ้าฝ้ายเนื้อผ้าจะหยาบจึงจะใช้ไม้กลัด กลัดได้เป็นเสื้อคอกลมแขวงข้าง นุ่งกางเกงขาก๊วย หรือกางเกงหัวโหล่ง หรือหัวโหล่ง คนแก่จะนุ่งผ้าโจงกระเบน แต่จะนุ่งแบบหยักกรั้ง (นุ่งเหมือนโสร่งแต่ดึงชายผ้าขึ้นมาเหนือเข่า) เพื่อจะได้ก้าวขาได้สะดวก ทะมัดทะแมง (ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก)

ลักษณะการแต่งกายของผู้หญิงชาวไทหล่ม

การแต่งกายของผู้หญิงไทหล่ม สำหรับผู้หญิงชาวบ้านธรรมดา ทอผ้าไม่เป็น ไม่มีฝ้าย จะใส่เสื้อจับจีบ (มีสายเหมือนสายเดี่ยว) เรียกว่า เสื้อห้อย ย้อมสีด้วยใบครามเรียกว่า สีขี้ม้า นุ่งผ้าซิ่น สำหรับคนที่มีฐานะดี หน่อยก็จะมีเสื้อชั้นนอก มีทั้งแขนสั้นและแขนยาว มีทั้งแบบคอปกหรือไม่ก็ได้ ถ้าเป็นคนที่มีเงินเป็นข้าราชการ เจ้านายก็จะซื้อเสื้อผ้าจากกรุงเทพ เป็นผ้าดอก ผ้าลาย ภรรยาปลัด ภรรยานายอำเภอ ครูอาจารย์ ส่วนมากจะใส่เป็นผ้าซิ่นและคาดเข็มขัด ไม่เย็บเข้ารูป เรียก “สเกิร์ต” ชาวบ้านใส่ผ้าซิ่น ผ้าถุง คาดเข็มขัด ข้าราชการในสมัยก่อนจะนุ่งผ้าม่วงแบบโจงกระเบน ใส่ถุงเท้าขาวรองเท้าดำ เวลาทำงานเจ้านายจะนุ่งโจงกระเบน นุ่งผ้าลายตราหนุมาน ซึ่งตอนนั้นถือว่ามีราคาแพง คนไทหล่มเปลี่ยนมานุ่งผ้าถุง ตอนสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ห้ามเคี้ยวหมาก ต้องใส่หมวกออกจากบ้านถ้าไม่สวมหมวกจะถูกจับ เมื่อทางการห้ามใส่โจงกระเบน ชาวบ้านจึงนำผ้าลายมาตัดเป็นผ้าถุง (ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทหล่ม กลุ่มมูลมังวัดท่ากกแก)

งานหัตถกรรม

ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวข้องเกี่ยวกับการที่มนุษย์ได้รู้จักวิธีการนำวัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัวมาดัดแปลงเป็นสิ่งของเครื่องใช้จากขั้นตอนที่ง่ายจนวิวัฒนาการสู่ความละเอียดอ่อน ประณีตงดงามในเชิงศิลปะและประโยชน์ใช้สอย จนสามารถสนองความต้องการของมนุษย์ได้เป็นอย่างดีและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน กรรมวิธีดังกล่าวช่วยทำให้มนุษย์ได้ผลิตสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ไปได้เป็นจำนวนมาก โดยเรียกสิ่งประดิษฐ์นั้นว่า หัตถกรรม อันหมายถึง การสร้างสิ่งของเครื่องใช้ด้วยมือ เครื่องมือ และภูมิปัญญาเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน (กนกพร ฉิมพลี, ๒๕๕๕)

นอกจากภูมิปัญญาแล้วมนุษย์เมื่ออยู่รวมกันก็มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การพัฒนาของมนุษย์ได้มีการเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ในแต่ละชนชาติก็มีความเชื่อและความศรัทธาที่แตกต่างกันออกไป สิ่งเหล่านี้ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาลมา (บัญชา ธนบุญสมบัติ, ๒๕๕๒)

การแสดงความเคารพบูชาในศาสนาพุทธก็มีกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไปดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่สิ่งหนึ่งที่ได้รับการยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาของชาวไทยหล่ม ในจังหวัดเพชรบูรณ์ก็คือ การทำบายศรี และขันหมากเบ็ง หรือขันหมากเบญจ นอกจากนี้ยังมีงานหัตถกรรมที่นิยมทำกันเพื่อใช้ในพิธีกรรม เช่น ขันกะหย่อง และตุ้ง หรือธง

ผู้เรียบเรียงได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้กล่าวมาข้างต้น และจะนำเสนอเป็นลำดับ ดังนี้

๑. บายศรี
๒. ขันหมากเบ็ง
๓. ขันกะหย่อง
๔. ตุ้ง, ตุ้ง หรือธง

บายศรี

ศิลปงานใบตอง เป็นศิลปะควรค่าแก่การอนุรักษ์ วิถีชีวิตของคนไทยยังมีความผูกพันกับการทำบายศรีสู่ขวัญ ที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ อีกประการหนึ่งเวลามีงานบุญต่าง ๆ มักจะพบเห็นการทำบายศรีสู่ขวัญเพื่อความเป็นสิริมงคล สร้างขวัญและกำลังใจที่จะดำรงชีวิตอย่างปกติสุข จากความตั้งใจ มีใจรักและที่สำคัญเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น จึงได้เพียรพยายามอย่างมาก เพื่อจะต้องทำบายศรีให้ได้ และได้ฝึกหัดทำจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เวลามีกงานบุญก็จะไปช่วยทำเป็นการฝึกฝนไปในตัว ฝึกฝนบ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญจนสามารถจัดบายศรีได้อย่างสวยงาม และประณีต อาานิสงส์จากการทำบายศรี เป็นการ

ฝึกสมาธิ ความใจเย็น บายศรีจึงจะมีความสวยงามและทรงคุณค่าในความเป็นไทย ผลงานที่เป็นที่ยอมรับสามารถจัดทำบายศรีใบทองหลายรูปแบบ เมื่อมีงานวัด งานมงคล หรืองานบายศรีสู่ขวัญให้กับแขกผู้มาเยือนจนได้รับการความเชื่อถือในฝีมืออันวิจิตรบรรจง และไว้วางใจให้จัดทำบายศรีเพื่อนำไปประกอบพิธี

สิ่งที่ต้องเตรียมในการทำบายศรี

๑. ใบทอง
๒. ถ้วย
๓. กาละมังสำหรับแช่ใบทองไม่ให้เหี่ยว
๔. ไม้ปลายแหลม
๕. ดอกไม้
๖. กรรไกร
๗. ลวดเย็บกระดาษ

การเลือกและการทำความสะอาด

ใบทองที่นำมาใช้สำหรับทำบายศรี มักนิยมใช้ใบทองจากกล้วยตานี เนื่องจากเป็นใบทองที่มีลักษณะเป็นเงา มันวาว เมื่อโดนน้ำจะยิ่งเกิดประกายสีเขียวเข้มสวยงามยิ่งขึ้น และที่สำคัญใบทองจากกล้วยตานีมีความคงทน ไม่แตกง่าย ไม่เหี่ยวง่าย สามารถนำมาพับม้วนเป็นรูปลักษณะต่าง ๆ ได้ง่าย และสามารถเก็บไว้ได้นานหลายวัน หรือถักรักษาโดยหมั่นพรมน้ำบ่อย ๆ ใบทองกล้วยตานี จะสามารถคงทนอยู่ได้นานเป็นสัปดาห์ เมื่อได้ใบทองกล้วยตานีมาแล้ว จะต้องนำมาทำความสะอาดก่อน ด้วยการเช็ด โดยใช้ผ้านุ่ม ๆ เช็ดฝุ่นละออง และสิ่งสกปรกต่าง ๆ ออกจากใบทองเสียก่อน โดยการเช็ดจะต้องใช้ผ้าเช็ดตามรอยของเส้นใบไปในทางเดียวอย่าเช็ดกลับไปกลับมา หรืออย่าเช็ดขวางเส้นใบเป็นอันขาด เพราะจะทำให้ใบทองเสียหาย มีรอยแตก และทำให้ไม่สามารถนำใบทองมาใช้งานได้เต็มที่ เมื่อเช็ดสะอาดดีแล้ว ก็ให้พับพอหลวม ๆ เรียงซ้อนกันไว้ให้เป็นระเบียบ เพื่อรอนำมาใช้งานในขั้นตอนต่อไป การฉีกใบทองเพื่อเตรียมทำกรวยบายศรีใบทองที่ได้ทำความสะอาดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หยิบมาทีละใบ แล้วนำมาฉีกเพื่อเตรียมไว้สำหรับม้วน หรือพับทำกรวยบายศรี

การพับหรือฉีกใบทอง แบ่งเป็นสามประเภท คือ

๑. ใบทองสำหรับทำกรวยแม่ ฉีกกว้างประมาณ ๒ นิ้วฟุต
๒. ใบทองสำหรับทำกรวยลูก ฉีกกว้างประมาณ ๒ นิ้วฟุต
๓. ใบทองสำหรับห่อ ฉีกกว้างประมาณ ๑.๕ นิ้วฟุต

ใบทองแต่ละประเภท ควรฉีกเตรียมไว้ให้ได้จำนวนที่ต้องการ กล่าวคือ ถ้าทำพานบายศรี ๓ ชั้น ชั้นละ ๔ ทิศ (๔ รั้ว) นั่นก็หมายถึงจะมีรั้วทั้งหมด ๑๒ รั้ว ในแต่ละรั้วจะประกอบด้วยกรวยแม่ ๑ กรวย และกรวยลูก ๙ กรวย รวมทั้งสิ้น จะมีกรวยแม่ ๑๒ กรวย และ กรวยลูก ๑๐๘ กรวย นั่นเอง แสดงว่าต้องมีใบทองสำหรับทำกรวยแม่ ๑๒ ชิ้น ใบทองสำหรับทำกรวยลูก ๑๐๘ ชิ้น ใบทองสำหรับห่อ ๑๒๐ ชิ้น นั่นเอง แต่ใบทองสำหรับห่อจะต้องเตรียมไว้เพื่อห่อรั้วอีก คือใน ๑ รั้วจะประกอบไปด้วย กรวยแม่ ๑ กรวย กรวยลูก ๙ กรวย ซึ่งจะต้องมาห่อรวมกัน ดังนั้น จึงต้องเพิ่มใบทองสำหรับห่ออีก ๑๒๐ ชิ้น รวมเป็นใบทองสำหรับห่อ ๒๔๐ ชิ้น

การปักกรวย และห่อกรวย

การปัก หรือห่อกรวย หมายถึง การนำใบตองที่ฉีกเตรียมไว้แล้วสำหรับปักกรวย มาปักโดยการปักกรวยแม่และกรวยลูกจะมีลักษณะวิธีการปักเหมือนกัน คือ การนำใบตองมาพับม้วนให้เป็นกรวยปลายแหลม เพียงแต่กรวยลูกจะมีการนำดอกพุดมาวางเสียบไว้ที่ส่วนยอดปลายแหลมของกรวยด้วย เมื่อปักหรือม้วนใบตองเป็นกรวยเสร็จในแต่ละกรวยแล้วให้นำลวดเย็บกระดาษมาเย็บใบตองไว้เพื่อป้องกันใบตองคลายตัวออกจากกัน แล้วเก็บกรวยแต่ละประเภทไว้จนครบจำนวนที่ต้องการ เมื่อได้กรวยแต่ละประเภทครบตามจำนวนที่ต้องการแล้วก็นำกรวยที่ได้มาห่อ โดยการนำใบตองที่ฉีกเตรียมไว้สำหรับห่อมาห่อกรวย หรือเรียกอีกอย่างว่าห่มผ้า หรือ แต่งตัวให้กรวยบายศรี การห่อริ้วบายศรี คือการนำกรวยแม่ และ กรวยลูกที่ได้ห่อกรวยไว้เรียบร้อยแล้ว มาห่อมัดรวมเข้าไว้ด้วยกัน ที่นิยมทำกันใน ๑ ริ้ว จะประกอบด้วยกรวยแม่ ๑ กรวย กรวยลูก ๙ กรวย

การปักกรวย และห่อกรวยบายศรี

วิธีการห่อริ้ว มีการห่อคล้ายกับการห่อกรวยแม่หรือกรวยลูก

แต่จะแบ่งวิธีตามลักษณะงานที่ได้เป็น ๒ วิธี คือ

๑. ห่อแบบตรง คือการห่อโดยเริ่มต้นจากกรวยแม่ แล้ววางกรวยลูกไว้ด้านบนกรวยแม่เป็นชั้น ๆ ทับกันขึ้นมา หรือหันกรวยลูกเข้าหาตัวผู้ห่อ การห่อแบบนี้จะได้ริ้วบายศรีค่อนข้างตรง และในช่วงตัวริ้วจะมีรอยหยักของใบตองห่อเรียกว่า มีเกล็ด

๒. ห่อแบบหวาน คือการห่อ โดยเริ่มต้นจากกรวยแม่ แล้ววางกรวยลูกไว้ด้านล่างของกรวยแม่ และวางซ้อนด้านล่างลงไปจนครบ หรือหันกรวยแม่เข้าหาตัวผู้ห่อ โดยวางกรวยลูกลงด้านล่างจนครบนั้นเอง การห่อแบบนี้ จะได้ริ้วบายศรีเป็นลักษณะอ่อนช้อย เงอน อ่อนหวาน

เมื่อห่อริ้วจนเสร็จในแต่ละริ้วแล้ว จึงนำริ้วที่ได้ลงแช่ในน้ำผสมสารส้มที่เตรียมไว้ประมาณ ๒๐ นาที เพื่อให้ใบตองเข้ารูปทรง อยู่ตัวตามที่ได้ปักและห่อ จากนั้น จึงนำไปแช่ในน้ำผสมน้ำมันมะกอกต่อไป เพื่อให้ริ้วมีความเป็นมันวาว เน้นสีเขียวเข้มของใบตองมากขึ้น และมีกลิ่นหอมในตัวเอง

การประกอบพานบายศรี

การประกอบพานบายศรี ถือเป็นส่วนตอนสุดท้ายในการทำบายศรี คือการนำริ้วที่ทำเสร็จแล้วและแช่ในน้ำผสมน้ำมันมะกอกแล้ว มาประกอบเข้ากับพานบายศรี ๓ ชั้นที่ได้เตรียมไว้

การนำริ้ว มาประกอบกับพานควรเริ่มต้นจากพานใหญ่สุด หรือพานที่วางอยู่ชั้นล่างสุดก่อน โดยการวางให้ริ้วอยู่บนพานให้มีระยะห่างเท่า ๆ กัน ๔ ริ้ว (๔ ทิศ) ซึ่งจะยึดริ้วติดกับพานโดยใช้ไม้ปลายแหลมที่เตรียมไว้แล้วมากลัด หรือเสียบจากด้านบนของริ้วให้ทะลุไปยึดติดกับโฟมที่รองไว้บนพื้นพาน

การประกอบริ้วกับพานชั้นกลาง และชั้นบนสุดก็ใช้วิธีเดียวกัน แต่จะต้องให้ริ้วชั้นที่ ๒ วางสลับกับริ้วชั้นแรก และริ้วบนพานชั้นบนสุด ก็ให้สลับกับริ้วบนพานชั้นกลาง

การประกอบริ้วกับพานชั้นบนสุด ให้ห่อใบตองเป็นกรวยขนาดใหญ่พอควรวางไว้เป็นแกนกลางของพาน เมื่อวางริ้วทั้ง ๔ ริ้วเสร็จแล้ว ให้รวบปลายสุดของริ้วทั้ง ๔ เข้าหากัน โดยมีกรวยที่ทำเป็นแกนกลางอยู่ด้านใน แล้วนำใบตองม้วนเป็นกรวยขนาดใหญ่อีกกรวย มาครอบทับยอดทั้ง ๔ ของริ้วไว้ ซึ่งจะทำให้พานบายศรีที่ได้มียอดแหลมที่สวยงามและมั่นคง

จากนั้นจึงนำใบไม้ (ส่วนใหญ่จะนำใบไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ใบเงิน ใบทอง) มาวางรองบนพาน เพื่อปกปิดไม่ให้มองเห็นโฟมที่รองพื้นพาน และนำดอกไม้สด เช่น ดอกบานไม่รู้โรย หรือดอกดาวเรือง มาประดับบนพานเพิ่มความสวยงามหรือทำมาลัยสวมบนยอด หรือทำเป็นอุบะร้อยรอบพานแต่ละชั้น ก็จะเพิ่มสีสัน และความสวยงามให้แก่พานบายศรีมากขึ้น

พานบายศรีแบบสมบุรณ์

ชั้นหมากเบ็ง

ชั้นหมากเบ็ง หรือชั้นหมากเบญจ์ หมายถึง พานพุ่มดอกไม้ที่ใช้เป็นพานพุ่มบูชาในพิธีกรรม และบูชาพระรัตนตรัยในวันอุโบสถ หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการนำไปบูชาวิญญูณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยนำไปวางไว้ตามเสารั้ววัด หรือหลักเส (ธาตุทำด้วยไม้แก่น แกะสลักสวยงามเจาะให้เป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดสี่นิ้วฟุต สำหรับบรรจุอัฐิ) ซึ่งนิยมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (วีระพงศ์ มีสถาน, ๒๕๖๑)

ชั้นหมากเบ็ง ทำจากใบตอง เป็นรูปกรวยคว่ำหลาย ๆ อัน ตรึงให้เป็นชุดเดียวกันด้วยไม้กลัด ที่ส่วนปลายประดับด้วยดอกไม้เล็ก ๆ หรืออาจแซมด้วยดอกไม้หลากหลายสีในชอกหลีบของกรวยก็ได้ คำเรียกว่า ชั้นหมากเบ็งนี้ น่าจะมีพัฒนาการมาจากเดิมที่มีการนำสิ่งของไปมอบหรือสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือบูชาครู โดยบรรจุลงในชั้น ซึ่งหากจะมองในแง่ความหมายของคำโบราณว่า “ชั้น” น่าจะมีพัฒนาการจากการที่ผู้คนรู้วิธีพับใบไม้ทำเป็นกรวยเพื่อเป็นภาชนะไว้ก่น้ำหรือเพื่อบรรจุสิ่งของ ภายหลังเกิดพัฒนาการด้านโลหะ แล้วมีการทำภาชนะใช้ตักหรือใช้บรรจุ กลายเป็นรูปทรง “ชั้น” ดังที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน จนคำเรียกชั้นที่ประดิษฐ์จากใบไม้หรือเครื่องจักสานได้เลื่อนหายไปจากภาษาของคนทั่วไป ยังเหลือแต่นำมาเรียกชั้นหมากเบ็ง ชั้นกะหย่อง เป็นต้น

คำว่า หมาก เป็นเสียงเพิ่มเพื่อสื่อความว่าเป็นขึ้น หรืออัน ดังจะพบว่ามีการใช้ หมากจก (จอบ) หมากหัวใจ (หัวใจ) ส่วนคำว่า เบ็ง เป็นคำที่เลื่อนเสียงไปจากคำบาลีว่า เบญ หรือ เบญจ แปลว่า ห้า รวมความจึงหมายถึง ชั้นห้า นั่นเอง การใช้ชั้นหมากเบ็ง มีปรากฏในแถบลุ่มน้ำโขง ชี มูล รวมถึงลุ่มน้ำกก ปิง วัง ยม และน่าน ยิ่งเห็นชัดมากยิ่งขึ้นถ้าหากจะเปรียบเทียบกับคนลุ่มน้ำเจ้าพระยาหรือลุ่มน้ำตาปี เพราะพื้นที่สองลุ่มน้ำหลังนี้ จะไม่มีวัฒนธรรมของการทำชั้นหมากเบ็ง และไม่เรียกชั้นหมากเบ็ง

การทำชั้นหมากเบ็ง

การทำชั้นหมากเบ็ง เป็นการทำเพื่อบูชาพระรัตนตรัยในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมไปถึงการบูชาวิญญูณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และจากการสันนิษฐาน คำว่า “เบ็ง” น่าจะเป็นการกลายเสียงมาจากคำว่า “เบญจ์” ที่แปลว่า ห้า และ ห้า ในที่นี้ หมายถึง ชั้น ๕ ของมนุษย์ตามคติทางพระพุทธศาสนา (ระวาง บุญสิงห์ และคณะ, ๒๕๖๔)

การทำชั้นหมากเบ็ง ที่นิยมทำและใช้ในการประกอบพิธีกรรมทั้งทางพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์จะมีอยู่ ๒ ชนิด คือ

แบบ ๕ ชั้น คือ ซ้อนทับกรวยใบตองและประดับดอกไม้ขึ้นไป ๕ ชั้น อันมีความหมายถึง ชั้นทั้ง ๕ หรือที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า เบญจขันธ์ ได้แก่

รูป คือ ส่วนประกอบฝ่ายรูปธรรมทั้งหมด อันได้แก่ร่างกายและพฤติกรรม สสารและพลังงาน
ด้านวัตถุ

เวทนา คือ ความรู้สึก สุข ทุกข์ ซึ่งเกิดจากผัสสะทางประสาททั้ง ๕ และใจ

สัญญา คือ ความกำหนดได้ หมายรู้ อันเป็นเหตุให้เกิดอารมณ์

สังขาร คือ คุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต

วิญญาน คือ การรับรู้ได้ เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้สัมผัส ได้กลิ่น ได้รับรส ซึ่งทั้งหมดก็เป็นการรวบรวม
ชั้นทั้ง ๕ และสำรวมเพื่อน้อมบูชาพระรัตนตรัย

แบบ ๘ ชั้น คือ ซ้อนทับกรวยใบตองและประดับดอกไม้ขึ้นไป ๘ ชั้น อันมีความหมายที่แสดงถึง
ธาตุทั้ง ๔ ที่รวมกันทั้ง ๘ ชั้น เป็นร่างกายทั้ง ๓๒ ประการ ซึ่งก็หมายถึง การนอบน้อมกายทั้งหมดเพื่อ
สักการบูชา

วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำชั้นหมากเบ็ง ประกอบไปด้วย

๑. ใบตองตานี
๒. ไม้กลัด
๓. กรรไกร
๔. ชาม
๕. ดอกไม้สำหรับประดับตกแต่ง

ขั้นตอนและวิธีการทำชั้นหมากเบ็ง

เริ่มจากการเช็ดใบตองให้สะอาดและฉีกใบตองให้มีขนาด ดังนี้

๑. ใบตองขนาด ๒ นิ้ว จำนวน ๒๐ แผ่น ใช้สำหรับกรวย ๕ ชั้น
๒. ใบตองขนาด ๕^{๑/๒} นิ้ว จำนวน ๒ แผ่น สำหรับทำกรวยข้าว
๓. ใบตองขนาด ๘ นิ้ว จำนวน ๑ แผ่น ใช้สำหรับ พันกลีบปิดเกล็ดกรวย

วิธีการพับ

๑. การม้วนกรวย นำใบตอง ๒ แผ่นที่ฉีกไว้มาประกบกันให้ทางปลายอ่อนทั้ง ๒ แผ่นสลับกัน แล้ว
ม้วนให้เป็นกรวยปลายอ่อนอยู่ข้างนอก ตัดปากกรวยให้เรียบใช้ไม้กลัด ความสูงจากยอดประมาณ ๕^{๑/๒} นิ้ว
เส้นผ่านศูนย์กลาง ๒^{๓/๔} นิ้ว – ๓ นิ้ว

๒. การพับกลีบ มือซ้ายถือข้างอ่อน จับริมใบตองตอนกลาง มือขวาพับเฉแบ่งเป็นสี่ส่วนแล้วปิดริม
ซ้ายตลบลงมาทับรอยพับตรงกลาง พับทั้งหมด ๒๐ แผ่น

๓. การพับกลีบประกอบตัวแม่ มีทั้งหมด ๔ แถว โดยมือซ้ายจับตัวแม่ มือขวาจับกลีบที่พับไว้ทา
กับตัวแม่ใช้ไม้กลัดทับซ้อนกลีบเป็นชั้น ๆ จำนวน ๔ แถว ๆ ละ ๕ ชั้นหรือ ๘ ชั้น

๔. การพับผ้านุ่ง หรือ การมอบ พับผ้านุ่งโดยพับครึ่งใบตองพันรอบฐานปิดโคนกลีบสุดท้ายกว้าง ๔
นิ้ว ใช้ไม้กลัดหรือลวดเย็บและตัดแต่งฐานให้เรียบร้อยประดับตกแต่งด้วยดอกไม้ เช่น ดอกกรัก ดอกพุด (นิยม
ใช้ดอกไม้สีขาว) หรือดอกดาวเรือง

ชั้นหมากเบ็ง หรือชั้นหมากเบญจ

ขันกระหย่อง

ขันกระหย่อง กะย่อง หรือ ขันกะย่อง เป็นภาชนะจักสานด้วยไม้ไผ่ ลักษณะคล้ายพานแต่มีเชิงสูง เป็นงานช่างฝีมือพื้นบ้าน มีหลายขนาดตามลักษณะการใช้งาน ใช้ประโยชน์ในการวางดอกไม้ธูปเทียน เครื่องบูชา หรือขันธ ๕ บูชาพระพุทธรูป เป็นหนึ่งในเครื่องสักการบูชาอีสานโบราณ โดยสามารถพบเห็นได้ในวัดทั่วไปในภาคอีสาน เครื่องสักการบูชาอีสานโบราณประกอบด้วยขันกระหย่อง ต้นข้าวตอก ต้นดอกไม้ ขันหมากเบ็ง ต้นดอกผึ้ง ต้นเทียน เป็นการบูชาในวันพระ และจะมีขบวนแห่ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา

ลักษณะเด่นเชิงรูปธรรม ขันกระหย่องมีทั้งเส้นตรงและเส้นโค้ง มีรูปทรงสัดส่วนคล้ายพาน ลวดลายเกิดจากการจักสาน คือ ตรงกลางคอด มีความโปร่งและเบา

ลักษณะเด่นเชิงนามธรรม การสักการบูชาในพุทธศาสนาและความคิดในเรื่องธรรมชาตินิยม ความสมถะ ความเรียบง่าย

ตัวอย่างขันกระหย่อง

เรื่องราวของศิลปะและวัฒนธรรมแขนงงานช่างพื้นเมืองบริสุทธ์นั้น กล่าวได้ว่า มีอยู่มากมายหลายชนิด สำหรับแดนดินถิ่นอีสานนี้ เมื่อเราได้เข้าไปกราบนมัสการองค์พระประธานภายในหอแจก หรือแม้แต่ในสิม (โบสถ์) อาณาบริเวณส่วนด้านหน้าองค์พระประธาน ในอดีตจะประกอบไปด้วย ฮาวได้เทียน (ราวเทียน) พระไม้ พระซุ้มโขง หรือแผงพระ นอกเหนือจากนี้ไม่พบว่ามีการหัตถกรรมอื่นใด นอกจากงานเครื่องจักสานชนิดหนึ่งที่เรียกเป็นภาษาถิ่นอีสานว่า “กะย่อง” หรือ “ขันกะย่อง” ซึ่งมีความหมายถึงภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง สำหรับใส่เครื่องสักการบูชา มีพระพุทธรูปและค้ำคุณ มีชุด เขานอ งา เป็นต้น เรียก “ขันกะย่อง” โดยมีลักษณะทางศิลปกรรมและประโยชน์ใช้สอยคล้ายกับ “ขันแก้วทั้งสาม” ซึ่งเป็นเครื่องประดับในศาสนสถาน (ใช้สำหรับวางเครื่องสักการะดอกไม้ธูปเทียน) ของทางภาคเหนือ นิยมทำด้วยวัสดุหลักจากไม้จริง โดยมีส่วนใบชั้นส่วนเอว และส่วนขาเป็นแปลนรูปทรงสามเหลี่ยมหรือวงกลม จำหลักลวดลายไม่เป็นรูปพญานาคขดในส่วนเอว ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มหัตถกรรมเครื่องเงิน (เป็นอิทธิพลศิลปะจากพม่าในยุคที่เข้ามาปกครองล้านนา)

ตัวอย่างขันกระหย่องแบบโบราณ

“ขันกระหย่องของอีสาน” ยังมีเอกลักษณ์และความหมายแตกต่างในมิติอื่น ๆ เช่น ขนาดที่เล็กกว่า โดยมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ ๓๐ - ๔๕ เซนติเมตร และสูงตั้งแต่ ๓๕ - ๖๕ เซนติเมตร รูปทรงเส้นรอบนอกมีลักษณะแบบโบกกว่าโบกหงายแบบบัวปากพาน (ดูภาพประกอบ) วัสดุเป็นไม้ไผ่จักสานหลากหลายรูปแบบ (แตกต่างกับทางเหนือที่เป็นไม้จริง) มีลักษณะลายสานซึ่งเป็นแม่ลายสำคัญ เช่น ลายขัด ลายเฉลว ลายหัวส้ม ลายกันหอย คุณค่าทางศิลปะของ “ขันกระหย่อง” ยังบ่งบอกถึงตัวตนคนอีสาน ที่สื่อสารผ่านงานช่างในแขนงต่าง ๆ ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของสังคมเกษตรที่เน้นถึงความเรียบง่าย อีกทั้งสัจจะทางวัสดุ หรือเรียกอีกภาษาชาวบ้านว่า “สวยแบบซื่อ ๆ”

ทุง ตุง หรือธง

ทุง ตุง หรือธง เป็นสัญลักษณ์ความเชื่อของคนไทยและคนในดินแดนอุษาคเนย์ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมของผี พราหมณ์และพุทธที่หลอมรวมกัน หรือภาษามาตรฐานของไทยเรียกว่า “ธง” ภาคอีสานเรียกว่า “ธง” ภาคเหนือ เรียกว่า “ตุง” ชาวไทยใหญ่ เรียกว่า “ตำซอน” ประเทศพม่า เรียกว่า “ตะซุ่น” ประเทศลาว เรียกว่า “ทง” หรือ “ทุง” ใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมสำคัญมาอย่างยาวนาน เชื่อกันว่าสามารถใช้ป้องกันสิ่งไม่ดีที่มองไม่เห็นหรือภูตผีวิญญาณที่จะมารบกวนงานบุญ หากเห็นทุงแล้วจะถอยออกไปพร้อมกันนั้นยังเป็นการบอกกล่าวดวงสรวงเทพยดาในพื้นที่ว่ามีการทำบุญและมีพิธีการสำคัญให้มาช่วยปกป้องคุ้มครอง

ในงานบุญประเพณีแต่ละเดือนของชาวอีสานมักจะประดิษฐ์ “ตุง” หรือ “ธง” หลากหลายรูปแบบ และหลากหลายสีสันทนผืนผ้าหรือใช้วัสดุสิ่งอื่นเพื่อสื่อความหมายระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ

“ทุง” มีความเป็นมาจากรื่องเล่าเมื่อครั้งในอดีตว่า มีพวกเหล่ามารปีศาจขึ้นไปก่อความเดือดร้อน สวรรค์ จนทำให้เหล่าเทวดาตกใจกลัวเป็นอย่างมาก ทำให้เจ้าแห่งสวรรค์สร้าง “ทุง” ขึ้นมา เพื่อให้เหล่าเทวดาได้มองเห็น “ทุง” แล้วเกิดความกล้าหาญไม่หวาดกลัวเหล่ามารปีศาจอีกต่อไป “ทุง” จึงเป็นเหมือนตัวแทนในการขับไล่มารร้ายไปจากสวรรค์นั่นเอง ทำให้ในกาลต่อมามนุษย์จึงได้ประดิษฐ์ “ทุง” เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว อีกทั้งเพื่อเป็นพุทธานุชา และเป็นปัจจัยการส่งกุศลให้แก่ตนเองในชาติหน้าจะได้เกิดบนสวรรค์ต่อไป

“ทุง” จึงนับได้ว่าเป็นเครื่องสักการะ เพื่อใช้พิธีกรรมทางพุทธศาสนา ในบุญเฉลิมฉลอง หรือชบวนแห่ต่าง ๆ การประดับประดาในงานพิธีต่าง ๆ เพื่อความสวยงามตระการตา โดยมีความแตกต่างกันตามความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของท้องถิ่น ซึ่งโดยทั่วไปทุงจะมีลักษณะคล้ายกับธงมีความยาวประมาณ ๑ – ๓ เมตร อาจทอด้วยผ้าฝ้ายเป็นลายขิด ลวดลายสัตว์ คน ต้นไม้ หรือพระพุทธรูป เพื่อถวายพระสงฆ์เป็นพุทธานุชา

ทุง หรือ ตุ้ง ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ทุงจะมีลักษณะห้อยยาวจากบนลงล่าง เมื่อเข้าไปในวิหาร ก็จะได้เห็นทุงหลากหลาย ทุงเหล่านี้ทำมาจากวัสดุต่าง ๆ เช่น ผ้า กระดาษ ธนบัตร เป็นต้น โดยมีขนาด รูปทรง ตลอดจนการตกแต่งต่างกันไปตามระดับความเชื่อ ความศรัทธา และฐานะ ทางเศรษฐกิจของผู้ถวายคติความเชื่อเกี่ยวกับการถวายทุง

การที่ชาวบ้านนำทุงมาถวายเป็นพุทธานุชา ทั้งที่เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือเป็นการถวายเพื่อส่งกุศลผลบุญให้แก่ตนเองในชาติหน้า ก็ด้วยคติความเชื่อที่ว่าเมื่อตายไปแล้วจะพ้นจากการตกนรกโดยอาศัยเกาะชายทุงขึ้นสวรรค์ จะได้พบพระศรีอริยเมตไตรย หรือจะได้ถึงซึ่งพระนิพพาน จากความเชื่อนี้จึงมีการถวายทุงที่วัดอย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิตของตน

ทุงผ้าโดยทั่วไปจะมีขนาดกว้างตั้งแต่ ๑๐ - ๑๕ เซนติเมตร. มีความยาวตั้งแต่ ๑ - ๖ เมตร โครงสร้างของทุงประกอบด้วยส่วนหัว ตัว และหาง โดยมีไม้ไผ่สอดคั่นเป็นระยะ ๆ และนิยมตกแต่งด้วยวัสดุต่าง เช่น เศษผ้า กระดาษ ไหมพรม เมล็ดฝักเพกา ทำเป็นพู่ห้อยประดับตลอดทั้งผืน เรียกส่วนตกแต่งนี้ว่า ใบไฮ (ใบไทร) ใบสะหลี (ใบโพธิ์) สวย (กรวย) ส่วนหัวทุงมักทำเป็นรูปโครงสร้างปราสาท โดยใช้ไม้แผ่นใหญ่ หรือใช้ไม้ขนาดเล็กกว้างประมาณ ๔ - ๕ เซนติเมตร เรียงติดต่อกันหลายชั้น แล้วต่อกันเป็นโครง ส่วนหางทุงก็มักตกแต่งชายด้วยการถักเป็นตาข่าย หรือเย็บเป็นรูปหมอน หรือใช้ไม้ไผ่ห้อยชายทุงเป็นการถ่วงน้ำหนัก

ส่วนทุงของอีสานนิยมทอเป็นผืนยาว ๆ มีรูปสัตว์ หรือรูปภาพต่าง ๆ ตามความเชื่อบนผืนทุง เช่น จระเข้ เสือ ตะขาบ นางเงือก เทวดา และอื่น ๆ นอกจากนั้นยังมีการดัดแปลงวัสดุธรรมชาติอื่นมาเป็นทุงด้วย เช่น ลูกปัดจากเมล็ดพืช ไม้แกะรูปทรงต่าง ๆ เป็นต้น ทุงมีชื่อเรียกต่าง ๆ มากมายตามการใช้งาน และรูปร่างรูปทรง เช่น

ทุงราว ทำจากผ้าหรือกระดาษอาจเป็นรูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม หรืออื่น ๆ นำมาร้อยเรียงเป็นราวแขวนโยง

ทุงราว

ทุงไชย เป็นเครื่องหมายของชัยชนะ หรือสิริมงคล ทอจากเส้นด้ายหรือเส้นไหมสลับสี บางครั้งใช้ไม้ไผ่คั้น นิยมใช้ลายประจำยาม ลายปราสาท ลายเครื่องเถา ลายสัตว์ ลายดอกไม้

ทุงไชย

ทุงสิบสองราศี นิยมทำด้วยกระดาษ ลักษณะของทุงสิบสองราศี มีรูปนักษัตร หรือสัตว์สิบสองราศีในผืนเดียวกัน เชื่อว่าในครอบครัวหนึ่งอาจมีสมาชิกหลายคน แต่ละคนอาจมีการเกิดในปีต่างกัน หากมีการนำไปถวายเท่ากับว่าทุกคนในครอบครัวได้รับอานิสงส์จากการทานทุงเท่า ๆ กัน ถือว่าเป็นการสืบทอด ใช้เป็นทุงบูชาเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์

ทุงสิบสองราศี

ทุงเจดีย์ทราย ใช้ปักประดับที่เจดีย์ทราย ทำจากกระดาษสีต่าง ๆ ให้หลากสี ตัดฉลุลายด้วยรูปทรงสวยงาม เมื่อได้ทุงนำมาร้อยกับเส้นด้าย ผูกติดกับกิ่งไม้หรือกิ่งไผ่ ปักไว้ที่เจดีย์ทรายในวัด ทุงตะขาบ ทุงจระเข้ เป็นผ้าผืนที่มีรูปจระเข้ หรือตะขาบไว้ตรงกลาง เป็นสัญลักษณ์ในงานทอดกฐิน ใช้ให้นำขบวนไปทอดยังวัดบนความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าแห่งสัตว์ในท้องถิ่นที่จะมาช่วยปกป้องคุ้มครองในงานบุญกุศล บางแห่งอาจมีรูปเสือที่เป็นเจ้าแห่งป่าร่วมด้วย

ทุงเจดีย์ทราย

ทุงไส้หมู หรือ พวงมะโหด เป็นงานศิลปะประดิษฐ์ที่เกิดจากการตัดกระดาษสีหรือกระดาษแก้วสีต่าง ๆ เมื่อใช้กรรไกรตัดสลับกันเป็นลายฟันปลาจนถึงปลายสุดแล้วคลี่ออกและจับหางจะเกิดเป็นพวงกระดาษสวยงาม นำไปผูกติดกับต้นไม้ไผ่หรือแขวนในงานพิธีต่าง ๆ เช่น ตกแต่งปราสาทศพ ปักเจดีย์ทรายประดับครัวทาน และอื่น ๆ

ทุงไส้หมู หรือ พวงมะโหด

ทุงใยแมงมุม เป็นทุงที่ทำจากเส้นด้ายเส้นฝ้าย หรือเส้นไหม ผูกโยงกันคล้ายใยแมงมุม นิยมใช้แขวน ตกแต่งไว้หน้าพระประธาน หรือโดยรอบในงานพิธีกรรม ใช้ในการปกป้องคุ้มครองคล้ายกับทุงไชย

ทุงใยแมงมุม

ปัจจุบัน ทุง หรือ ตุ้ง ในมุมมองของคนรุ่นใหม่อาจเห็นภาพไม่ชัดเจน ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง แต่ ทุง หรือ ตุ้ง ก็ยังอยู่ในวิถีวัฒนธรรมความเชื่อของผู้คนไทหล่มและในแถบลุ่มน้ำโขง และถือได้ว่า ทุง หรือ ตุ้ง เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตามความเชื่อถือของแต่ละท้องถิ่น ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่ควรแก่การบันทึก ศึกษา ไว้ให้ลูกหลานเรียนรู้สืบไป

มะขามและยาสูบ พืชเศรษฐกิจจังหวัดเพชรบูรณ์

ว่าด้วยเรื่อง “มะขาม” เป็นพืชที่สำคัญทางเศรษฐกิจอีกหนึ่งของจังหวัดเพชรบูรณ์ ทุกคนรู้จักกันอยู่แล้วว่ามีรสชาติทั้งเปรี้ยว และหวาน สามารถปลูกได้ทั่วทุกภาค เป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกจังหวัด มะขามหวานเป็นพืชตามฤดูกาลให้ผลผลิตเพียง ๑ ครั้งต่อปี และพร้อมกันทุกสวนผลผลิตจึงล้นตลาด จำเป็นต้องแปรรูปเพื่อยืดอายุ และเพิ่มมูลค่าให้กับมะขามหวาน นั่นเอง

คุณนงนุช เล่าว่า **ร้านมะขามพิม - ขวัญ** ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยคุณนงนุช และคุณอนุชา ศรีจริยา ตั้งอยู่ที่ เลขที่ ๒๐ หมู่ ๑๑ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ๖๗๑๒๐ ต่อมาได้จดทะเบียนพาณิชย์ และใช้ชื่อว่า “มะขามพิม - ขวัญ” (ใช้ชื่อพิม - ขวัญ มาจากชื่อของบุตรสาว ๒ คน) ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ซึ่งปัจจุบันได้เปลี่ยนสถานะมาเป็นโรงงานปี พ.ศ. ๒๕๕๘ เพื่อดำเนินกิจการแปรรูปผลไม้เกษตร (มะขาม) เพื่อเป็นสินค้าของฝากทำรายได้ให้เกษตรกรโดยเฉพาะชาวสวนมะขาม และคนในชุมชนได้มีรายได้ มีงานทำไม่ก่อให้เกิดปัญหาคนว่างงานในชุมชน โดยมีหน่วยงานจากรัฐบาลอาทิเช่น กรมพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ได้เข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมให้ความรู้กับองค์กร ช่วยพัฒนาและยกระดับมาตรฐานเพื่อก้าวสู่มาตรฐานสากล อาทิเช่น ออย., มผช. และ OTOP ๔ ดาว โดยสินค้าที่ได้รับรางวัล ได้แก่ มะขามจี๊ดจ๊าด มะขามคลุกน้ำตาล มะขามหยี กล้วยสอดไส้มะขาม และมะขามอบไว้เกลือ

กล้วยสไลด์มะขาม

เผือกสไลด์มะขาม

มะขามทองพี

มะขามกวนและคลุก

มะขามโดยทั่วไปมักจะเข้าใจว่า เป็นพืชที่มีประโยชน์เฉพาะฝักและเนื้อใช้รับประทาน และลำต้นใช้ทำเชียงเท่านั้น แต่ที่จริงแล้วสามารถใช้ทุกส่วนของต้นมะขามได้ สำหรับประโยชน์ของมะขาม และสรรพคุณมะขามนั้นมีมากมาย จัดว่าเป็นผลไม้เพื่อสุขภาพที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงและยังมีสรรพคุณใช้เป็นยารักษาโรคอีกด้วย โดยส่วนที่นำมาใช้เป็นยาจะเป็นเนื้อฝักแก่ (มะขามเปียก) นำมาผสมเกลือให้หญิงหลังคลอดดื่มล้างเลือดตกค้างภายใน (ใบ) ต้มกับหอมแดงโกรกหาวเด็กเมื่อเด็กเป็นไข้หวัด คัดจุมูก เปลือกของลำต้น (ทั้งสดและแห้ง) ช่วยสมานแผลและเนื้อในเมือก สามารถช่วยรักษาได้หลายโรค เช่น เป็นยาขับเสมหะ ยาขับเลือด ขับลม แก้อาการท้องเดิน บรรเทาอาการท้องผูก ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ เป็นต้น

รวมถึงยอดมะขามอ่อนให้ทั้งเส้นใยอาหาร อุดมไปด้วยวิตามินและแร่ธาตุที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย อย่างวิตามินซี วิตามินบี ๒ วิตามินเอ ธาตุแคลเซียม ธาตุฟอสฟอรัส ธาตุเหล็ก โปรตีน คาร์โบไฮเดรต เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมี “ร้านครัวบ้านเก่าแก่” บริหารจัดการให้ส่วนหนึ่งของกิจการเป็นที่พักโฮมสเตย์รับรองแขกที่มาเยือนยกกลุ่มหรือคู่ก็ได้ จัดไว้หลายรูปแบบ พักผ่อนสัมผัสกับบรรยากาศท่ามกลางธรรมชาติ อาหารอร่อยพื้นบ้าน กาแฟสดพร้อมเสิร์ฟ และมีห้องประชุมจัดเลี้ยงสัมมนา เพลิดเพลินกับห้องคาราโอเกะ ถือว่ามาแล้วคุ้มมาก ๆ ได้ทั้งความรู้และสนุกสนานกันยกทีม

ยาสูบ ของจังหวัดเพชรบูรณ์ จัดว่าเป็นสินค้าทางเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด และทำให้จังหวัดมีชื่อเสียงอย่างยาวนานในเรื่องของรสชาติของยาสูบ ดังที่เห็นได้จากในสมัยรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์เล่าเรื่องเมืองเพชรบูรณ์ไว้ในหนังสือนิทานโบราณตอนหนึ่งว่า **“สิ่งซึ่งเป็นสินค้าสำคัญของเมืองเพชรบูรณ์ก็คือ ยาสูบ เพราะรสชาติกว่ายาสูบที่อื่นทั้งหมด ทั้งเมืองไทย”** และในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีสมัยนั้นได้กำหนดให้แต่ละจังหวัดได้มีตราประจำจังหวัด จังหวัดเพชรบูรณ์จึงได้ทำตราประจำจังหวัดขึ้นมา และหนึ่งในหลาย ๆ สิ่งที่ทางจังหวัดได้นำมาทำเป็นสัญลักษณ์ประจำตราประจำจังหวัด ก็คือ **“ยาสูบ”** เพราะจังหวัดเพชรบูรณ์มียาสูบพื้นเมืองพันธุ์ดีเป็นสินค้าสำคัญ มีชื่อเสียงมาแต่โบราณกาล และสิ่งสำคัญเหนือกว่าสิ่งอื่นใดของยาสูบก็คือ วิถีชีวิต การดำรงชีวิตของชาวไร่ยาสูบ ที่มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การปลูกยาสูบของชาวเพชรบูรณ์ ชาวไร่ยาสูบจะร่วมมือร่วมใจช่วยกันปลูกจนสำเร็จ หรือที่เราเรียกว่า **“การลงแขกปลูกยา”** และเมื่อมีการลงแขก หรือช่วยกันปลูกยาสูบยามใด ชาวไร่ยาสูบจะมีเรื่องเล่า การถามไถ่พูดคุยกันตลอดเวลา มีเสียงหัวเราะ เฮฮาสนุกสนานบนแปลงยาสูบ จึงทำให้บรรยากาศในการปลูกยาเต็มไปด้วยความสุข ความเป็นมิตร และเพื่อนบ้านอันดีที่เอาใจใส่กันทุกเวลาบนวิถีชีวิตของการทำไร่ยาสูบ

เสน่ห์ของยาสูบเพชรบูรณ์ มีให้สัมผัสตลอดฤดูหนาว สองฟากฝั่งถนนสายสระบุรี - หล่มสักของจังหวัดเต็มไปด้วยไร่ยาสูบ ชาวบ้านปลูกยาสูบหลังจากที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จช่วงปลายปี แต่บางตำบลจะมีการปลูกยาสูบสองช่วง ชาวบ้านเรียกว่า ยาฝน และยาแล้ง คือ ยาฝนจะปลูกในช่วงฤดูฝน ส่วนยาแล้งจะปลูกในช่วงเดือนพฤศจิกายนเป็นต้นไป และมีขั้นตอนการปลูก การเก็บใบยา การขายยาสูบจึงเต็มไปด้วยสีสันและมนต์เสน่ห์เฉพาะถิ่นที่น่าสนใจ

ยาสูบจึงกลายเป็นพืชเศรษฐกิจ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไร่ยาสูบ ที่ต้องพึงพิงและแสวงหากับอาชีพที่ตนปรารถนา ซึ่งไม่สามารถมองข้ามได้ เพราะนี่คือ ชีวิต ลมหายใจ ความเป็นอยู่ และอนาคตของชาวไร่ยาสูบในจังหวัดเพชรบูรณ์ นั่นเอง

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร ฉิมพลี. (๒๕๕๕). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน
กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สถาบัน
บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. (๒๕๓๒). เมืองอุบลราชธานี.
กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- กุลิสรา ปองเพียร. (๒๕๕๔). ประเพณีประติษฐานบุญบั้งไฟบ้านนาทราย ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากร
วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กุลิสรา ปองเพียร. (๒๕๖๐). วิถีผ้าทอ: ชื่นชมคันทอหล่ม, (เอกสารอัดสำเนา)
- จักขุมาลย์ วงษ์ท้าว และคณะ. (๒๕๕๕). รายงานการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม เรื่องพิธีกินตอง
บ้านวัดทุ่งธงไชย อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, (เอกสารอัดสำเนา)
- จักขุมาลย์ วงษ์ท้าว. (๒๕๖๓). กินตองเจ้าพิธีกรรมและความเชื่อ. เพชรบูรณ์: ร้านแก้วสับ.
- จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม. (๒๕๖๐). การแสดงเพชรบูรณ์. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- จินตนา สนามชัยกุล. “หลวงพ่อบุญรอดวัดตาลพุทธศิลป์ร่วมล้านช้าง: ตำนาน ศรัทธา ความเชื่อของ
ชาวหล่มเก่า”. ใน ศิลปวัฒนธรรมเพชรบูรณ์. ๑ (๒), ๒๕๕๔: ๓๔ - ๔๒.
- จินตนา สนามชัยกุล. (๒๕๕๑). โครงการวิจัยเรื่อง การสืบค้นตำนานหลวงพ่อบุญรอดวัดตาล
และศาลเจ้าพ่อในชุมชนอำเภอหล่มเก่า เพื่อการสืบสานฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้าน
และส่งเสริมการท่องเที่ยว (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ธีระวัฒน์ แสนคำ. (๒๕๕๖). เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์.
เพชรบูรณ์: ไทยมีเดียเพชรบูรณ์.
- ปรีชา พิณทอง. (๒๕๓๔). ประเพณีโบราณไทยอีสาน. (พิมพ์ครั้งที่ ๗). อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- ปานวาด มากนวล. (๒๕๕๗). คาถาและพิธีกรรมในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน: บทวิเคราะห์
และมุมมองในเชิงคติชนวิทยา. ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระสมุห์ไพโรศ ภาณุณี. (๒๕๔๕). “เว้าพื้นเมืองหล่ม.” รายงานการค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ภาชิต จิตรภาษา. (๒๕๓๙). “สวดคฤหัสถ์.” ศิลปวัฒนธรรม. ๑๗ (๓).
- มนิรัตน์ จันทนะผะลิน. (๒๕๒๕). งานใบตอง. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด

มานะ บุญเกิด และวิสัย ชินโพธิ์. (๒๕๕๐). **การศึกษาพิธีกรรมพืชน้ำ: กรณีศึกษาหมู่บ้านนาทราย และหมู่บ้านวังบาล ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.**
 รายงานการวิจัยทางด้านนาฏศิลป์และการละคร โปรแกรมวิชานาฏศิลป์
 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ลันนา เจริญสิทธิชัย. (๒๕๕๔). **ประเพณีไทยอีสาน.** (พิมพ์ครั้งที่ ๑). นนทบุรี : สำนักพิมพ์ไพบีชัย.

วสิทธิ สติธรรมพงศ์. (๒๕๖๑). **“สวดคฤหัสถ์” คืออะไร ? แล้วทำอย่างไรไม่ให้เป็น “วัฒนธรรมลอยลม”.**
 กรุงเทพฯ: มติชนสุดสัปดาห์.

วิทยา วุฒิไธสง. (๒๕๖๑). **ตุง.** สืบค้นจาก <https://cac.kku.ac.th/?p=5048>

วิโรฒ ศรีสุโร. (๒๕๓๙). **ธาตุอีสาน.** กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (๒๕๔๖). **แอ่งอารยธรรมอีสาน.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มติชน.

ศิลปากร, กรม. **พระพุทธรูปสำคัญ.** กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, ๒๕๔๕.

สงวน รอดบุญ. (๒๕๔๕). **พุทธศิลป์ลาว.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สายธาร.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (๒๕๔๓). **นิทานโบราณคดี.**
 พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.

สยามรัฐ. (๒๕๖๔). **“สวดคฤหัสถ์” จำวัดสวดศพ การแสดงพื้นบ้านที่เลือนหายไปจากสังคมไทย**
 กรุงเทพฯ: ศูนย์สังคีตศิลป์.

สันติ เล็กสุขุม. **ศิลปะสุโขทัย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๙.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์, กลุ่มอำเภอที่ ๓ (หล่มเก่า – เขาค้อ) อำเภอหล่มเก่า
 จังหวัดเพชรบูรณ์. (๒๕๔๗). **ข้อมูลสารสนเทศวัฒนธรรม ตำบลหินฮาว
 อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.** เพชรบูรณ์: สภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มเก่า.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเพชรบูรณ์, กลุ่มอำเภอที่ ๓ (หล่มเก่า – เขาค้อ) เอกสารหมายเลข ๑๒/๒๕๔๗.
 (๒๕๔๗). **ชุมชนตำบลตาตกลอย อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ปี ๒๕๔๗.** เพชรบูรณ์:
 สภาวัฒนธรรมอำเภอหล่มเก่า.

สิทธา พินิจกุล. (๒๕๔๔). **ไทยศึกษา (Thai Studies).** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
 กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจังหวัดเพชรบูรณ์, สำนักศิลปวัฒนธรรม
 สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์. (๒๕๔๖). **สมบัติเมืองเพชรบูรณ์ เล่ม ๓.**
 (พิมพ์ครั้งที่ ๑). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ส.พิจิตร.

อดิสร เพียงเกษ. (๒๕๔๔) **หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบาป - บุญ ที่ปรากฏในผญาอีสาน.**
 วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อุดม เขยกิจวงศ์. (๒๕๔๕). **ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย.** กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

บุคคลอ้างอิง

ชั้นทอง ศรีมูล. (๒๕๖๔). อายุ ๘๐ ปี ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.

สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

คำพลอย ปัญญาสาร. (๒๕๖๑). บ้านเลขที่ ๒๖ หมู่ที่ ๙ ตำบลบึงคล้า อำเภอหล่มสัก

จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

คำพูน ท่อนแก้ว. (๒๕๖๑). อายุ ๖๙ ปี บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๖ กรกฎาคม.

จรัส ทองแก่น. (๒๕๖๑). อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๖/๑ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

จำเนียร บุญสิงห์. (๒๕๖๔). อายุ ๗๙ ปี บ้านเลขที่ ๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

เผ่า ทองเดิม. (๒๕๖๑). อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ ๓๒ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

ดำน ชนะแพง. (๒๕๖๔). อายุ ๗๓ ปี ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.

สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

นารี บุญเหลือ. (๒๕๖๑). อายุ ๗๑ ปี บ้านเลขที่ ๔๓ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

นิตยา อินทूरย์. (๒๕๖๑). อายุ ๔๙ ปี บ้านเลขที่ ๑๙/๑ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

บรรจง เพชรบุรีนิ. (๒๕๖๔). อายุ ๖๕ ปี บ้านเลขที่ ๗๖ หมู่ที่ ๗ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

บุษบา โถเมือง. (๒๕๖๑). อายุ ๗๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๘ หมู่ที่ ๕ ตำบลนาแซง อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๕ มกราคม.

ผิว กันเกี้ยว. (๒๕๖๔). อายุ ๗๘ ปี ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.

สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

พระอธิการเชียด ญาณสัมโว. (๒๕๖๔) อายุ ๔๖ ปี บ้านเลขที่ ๖๘ หมู่ ๑๒ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

พา หมวกขา. (๒๕๖๐). อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๔ ตุลาคม.

ไพเราะ วงษ์ประยูร. (๒๕๖๔). อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ที่ ๔ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์.

มลฑิยร กัณกิม. (๒๕๖๐). อายุ ๖๓ ปี บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลหินฮาว อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๗ ธันวาคม.

ยงลักษณ์ ดันยศ. (๒๕๖๔). อายุ ๗๐ ปี บ้านเลขที่ ๒๐๓ หมู่ที่ ๑๓ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

ระวาง บุญสิงห์. (๒๕๖๔). อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๒ หมู่ที่ ๓ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์.

ละม่อม แก้วเหลียม. (๒๕๖๔). อายุ ๕๙ ปี บ้านเลขที่ ๓๒ บ้านหินฮาว หมู่ที่ ๗ ตำบลหินฮาว
อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๒ มกราคม.

ศรี วันแจ้ง. (๒๕๖๔). อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๑๓ บ้านนาทราย หมู่ที่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๕ มกราคม.

ศิริ บุญคง. (๒๕๖๔). อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์.

สมควร ธรรมสรณกุล. (๒๕๖๑). อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๙๘ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

สมชาย ก้อนเทียน. (๒๕๖๑). ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๒๐ เมษายน.

สมทรง ดำนรัตนกุล. (๒๕๖๔). อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๙๕ หมู่ที่ ๔ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

สมาน บุญคล้าย. (๒๕๖๔). อายุ ๗๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๕ หมู่ที่ ๓ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์.

สวัสดิ์ บุญเสริม. (๒๕๖๔). อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ที่ ๔ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒ กุมภาพันธ์.

สั่ง หมวกษา. (๒๕๖๐). อายุ ๗๖ ปี บ้านเลขที่ ๒๙ หมู่ที่ ๘ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์, ๑๖ ธันวาคม.

สิน บุญจีน. (๒๕๖๔). อายุ ๘๓ ปี บ้านเลขที่ ๖๖ หมู่ที่ ๙ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๕ กุมภาพันธ์.

สุมาลี ชัยโฉม. (๒๕๖๔). อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๖ บ้านนาทราย หมู่ที่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๒ มกราคม.

สุวิมล ศรีมังกร. (๒๕๖๐). อายุ ๖๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๕ หมู่ที่ ๓ บ้านวัดตาล ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๔ ตุลาคม.

อนุชา วันชัย. (๒๕๖๑). อายุ ๑๘ ปี บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ที่ ๓ ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๖ กรกฎาคม.

โดย หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์

